

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, 17 листопада 2020 року)*

Дніпро
2020

УДК 34 + 35
Д 48

*Ухвалено до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, протокол № 2 від 29.10.2020*

Д 48 Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф (м. Дніпро, 17 листоп. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 296 с.

У збірнику однойменної конференції висвітлено теорію та практику світового досвіду протидії корупції, теоретико-правові та філософського методологічні аспекти цього феномена, особливості застосування адміністративного, кримінального та кримінально-процесуального та інших галузей законодавства щодо запобігання та протидії цьому явищу, а також практику правоохоронної діяльності в цій галузі.

Для науковців, викладачів, здобувачів, працівників-практиків правоохоронних органів.

Редакційна колегія:

к.ю.н., доц., Засл. юрист України **А.Є. Фоменко** (*голова*); д.ю.н., проф., Засл. юрист України **Л.Р. Наливайко** (*заст. голови*); д.е.н., проф., акад. Акад. екон. наук України **Верхоглядова Н.І.**; д.ю.н., доц. **В.М. Савіщенко**; к.ю.н. **С.М. Балабан**; к.ю.н. **К.В. Бахчев**; к.ю.н. **В.О. Лазарєв**; к.ю.н., доц. **С.В. Обшалов**

З М І С Т

Фоменко А. Є.
Роль правничої освіти та виховання у протидії корупції 12

Мартиненко В. О.
Особливості сучасної корупційної злочинності в Україні 15

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Собакарь А.О.
Використання досвіду інших країн у запобіганні і протидії корупції
в діяльності органів охорони правопорядку України 20

Трещов М. М.
Організація діяльності інституцій внутрішньої безпеки
щодо запобігання корупції у фіскальних органах США 24

Завгородній В.А.
Зарубіжний досвід протидії корупції за участю громадськості
(на прикладі деяких держав Західної Європи) 28

Катаев Н. А.
Основные меры противодействия коррупции в сфере осуществления государственных закупок в Республике Казахстан 31

Карпенко Р. В., Коваленко В.В.
Система заходів антикорупційної діяльності:
зарубіжний досвід спеціалізованих органів 34

Косяченко К. Е.
Засоби запобігання та протидії корупції
в Україні: міжнародний досвід 37

Ковалевська О. В.
Особливості механізму протидії політичній корупції у Фінляндії 40

Кубецька О. М., Остапенко Т. М.

Зарубіжний досвід протидії корупції та його імплементація
у вітчизняний простір для забезпечення
фінансово-економічної безпеки України 43

Левченко Ю. О.

Досвід зарубіжних країн у запобіганні та протидії корупції 45

Разумова Г. В., Протопопова Н. А., Буштин Л. В.

Фінансовий контроль як інструмент
антикорупційної політики: міжнародний аспект 49

Ядловська О. С.

Досвід антикорупційних ініціатив
у Сполучених Штатах Америки на сучасному етапі 52

Ярошенко А. С.

Корупція в умовах глобалізованого суспільства 55

Сенько В. В.

Аналіз міжнародного досвіду запобігання та боротьби з корупцією 58

Стрюк Є. В.

Міжнародний досвід протидії корупції
на основі законодавства Швеції 61

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ, ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ,
ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ КОРУПЦІЇ

Блінова Г.О.

Еволюція вітчизняного антикорупційного законодавства
як результат подолання конституційної кризи в Україні 63

Маргулов А. Х.

Заклади вищої освіти у системі корупційних ризиків:
формат стандартів чи особливості розвитку системи освіти 67

Шевченко С. О., Сидоренко Н. С.

Діяльність Вищого антикорупційного суду в Україні
як необхідна ланка механізму запобігання політичній корупції 69

Калініченко З. Д.

Розробка правових методів ліквідації тіньової економіки як складової корупційної економіки України 72

Комих Н. Г.

Соціально-правові ракурси фреймінгу корупції в медіапросторі 75

Кузьменко А. О.

Лінгво-візуальна модальність антикорупційних рекламних слоганів 79

Леонова Н. В.

Запровадження та контроль за виконанням антикорупційних заходів у межах антикорупційного законодавства як запорука запобігання корупційним діям 82

Мірошніченко Л. В., Максимов О. М.

Антикорупційні заходи у сфері освіти 86

Недря К. М.

Психологія корупції: гра без правил 88

Палешко Я. С.

Вплив корупційних діянь на стан тіньової економіки 91

Пастух І. Д.

Наслідки визнання рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року неконституційними положення статті 35 Закону України «Про запобігання корупції» 93

Полтораков О. Ю.

Соціально-правова динаміка становлення антикорупційного законодавства в Україні 96

Резворович К. Р.

Способи самоорганізації громадян в боротьбі з злочинністю і корупцією на прикладі громадського комітету з питань боротьби з злочинністю і корупцією 99

Сидоренко Н. С.

Шляхи вдосконалення антикорупційної політики України 103

Kashyryna I. O.
Applying four-eyes principle to Ukrainian legislation 108

Малюк К. В.
Корупція як загроза стабільності
демократичних інститутів суспільства109

Савченко В. О.
Проблеми корупції в системі сучасної освіти 112

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ НОРМ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Легеза Є.О.
Корупційні ризики в діяльності суб'єктів публічної
адміністрації щодо надання адміністративних послуг 115

Миронюк Р. В.
Особливості переведення, звільнення особи у зв'язку
з наявністю конфлікту інтересів як спосіб запобігання корупції 118

Шатрава С. О.
Визначення та аналіз корупційних ризиків як складова
запобігання корупції в органах Національної поліції 121

Захаров М. Б.
Особливості застосування норм Кодексу України про адміністративні право-
порушення щодо порушень вимог фінансового контролю, передбаченого За-
коном України «Про запобігання корупції» 123

Бахчев К. В.
Співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності
за порушення правил декларування в Україні 127

Бочковий О. В., Дрок І. С.
Ефективність фінансового контролю в Україні 129

Карпенко Р. В.
Формування й реалізація антикорупційної
політики в системі державної служби 132

Мозоль В. В., Сюравич В. Г.

Імплементация міжнародних стандартів доброчесності та правил етичної поведінки державних службовців у сфері протидії корупції 134

Мунько А. Ю.

Лобізм: корупція чи демократичний процес? 137

Пашковська М. В., Федоровська Н. В.

Особливості фінансового контролю в сфері протидії корупції 141

Плахотний А. П., Покайчук В. Я.

Проблемні питання реалізації антикорупційних заходів у Національній поліції 146

Рижков Е. В., Рижкова С. А.

Діджиталізація Державної міграційної служби України як фактор зменшення корупційних ризиків 150

Мамедова Е. А.

Корупційні ризики в роботі патрульного поліцейського при використанні інформаційно-телекомунікаційних систем 154

Мамчій О. І., Шевяков М. О.

Окремі питання щодо обмежень для кандидатів на службу до правоохоронних органів – уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції 157

Мартинюк Н. М.

Громадський контроль під час надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно 161

Некlesa О. В., Юр'єв Д. С.

Застосування законодавства у сфері запобігання корупції та норм КУПАП спеціально уповноваженими суб'єктами 164

Трофіменко О. В.

Деякі аспекти запобігання та протидії корупції в органах Державної прикордонної служби України 167

Федоріщев С. С.

Корупційні ризики в діяльності центрів надання адміністративних послуг щодо надання адміністративних послуг 170

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

Дудоров О. О.

Кримінально-правові аспекти провокації підкупу 172

Казначесва Д.В.

Основні аспекти протидії корупції у сфері спорту 182

Лазарєв В. О., Сидорова Е. О.

До питання визначення злочинної спільноти як суб'єкта вчинення корупційних діянь 186

Неганов В. В., Мамка Г. М.

Актуальні аспекти з питань конфіскації корупційних активів в Україні: законодавство і практика 189

Скок О. С., Шило І. В.

Кримінально-правовий аналіз покарань, передбачених за корупційні кримінальні правопорушення 192

Погосян В. Е., Риб'янець С. А., Соболь О. І.

Дискусійні питання визначення корупційних військових службових злочинів 196

Холод Р. С.

Окремі аспекти практики притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення 198

Шалгунова С. А., Барабаш Г. В.

Корупційна складова злочинів у банківській сфері Англії 201

Алієва К. М.

Працівник Національного агентства з питань запобігання корупції як потерпілий від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади 204

Терещенко Р. В., Ткаченко П. І.

Поняття та кримінально-правова характеристика корупційних злочинів 207

Шевченко Т. В., Мірошніченко А. С.

Визначення терміну корупційні кримінальні правопорушення у кримінальному праві 210

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ
ЗАКОНОДАВСТВО У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Шендрик В. В., Дараган В. В.

Щодо стану корупції у сфері державних (публічних) закупівель у період пандемії COVID-19 в Україні та світі 214

Бідняк Г. С.

Аналіз окремих норм щодо електронного декларування 217

Крамаренко Ю. М.

Кримінально-процесуальні аспекти виплати винагороди викривачу 220

Томма Р.

Поняття та умови визначення викривача корупції згідно з чинним законодавством України 224

Черненко А. П., Шиян А. Г.

Викривач – новий учасник кримінального процесу у боротьбі з корупційними кримінальними правопорушеннями 226

Гій Т. О., Можечук Л. В.

До питання участі громадськості у заходах щодо запобігання корупції 229

Приловський В. В.

Криміналістична характеристика корупційних правопорушень 232

Сивогривова Т. Л.

Особливості визначення кримінального процесуального статусу особи, що повідомила про можливі факти корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення 236

Суржан Б. П.

Запобігання корупційним правопорушенням у сфері
судово-експертної діяльності: законодавчі перспективи 240

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ОЧИМА МОЛОДІ

Антипова А. К.

Міжнародний досвід протидії корупції 244

Баб'як А. О.

Організація бухгалтерського обліку в умовах протидії корупції 246

Буряк А. С.

Порівняльна характеристика досвіду зарубіжних країн
з Україною щодо боротьби з корупцією 248

Голобородько В. В.

Особливості застосування поняття «службова особа»
в Кримінальному кодексі України 251

Грузин В. А.

Дослідження основних факторів виникнення корупції та дієві
методи мінімізації корупційних проявів у системі митної діяльності 253

Дуда Є.В., Токар А.А.

Зарубіжний досвід протидії корупції
в умовах глобалізованого суспільства 256

Комар А. О.

Корупція у ВНЗ: прояви, причини, протидія 258

Короткіх А. А., Токар А. А.

Зарубіжний досвід протидії корупції
в умовах глобалізації суспільства 260

Мішко М.

Антикорупційні норми Кримінального процесуального
кодексу України: теорія та реальність 262

Новікова М.В.

Міжнародний досвід участі громадянського
суспільства у запобіганні корупції 267

Рудий В. С. Офшорні рахунки та їх вплив на економіку України	270
Рудницька К. С. Актуальні аспекти міжнародного досвіду боротьби з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом	272
Садовий Р. О., Токар А.А. Зарубіжний досвід протидії корупції: проблеми та ефективність	275
Срібна А. Зарубіжний досвід протидії корупції в умовах глобалізованого суспільства	277
Трень Т. О., Токар А.А. Зарубіжний досвід протидії корупції: уроки для України	281
Хитрук Р. О. Корупція – загроза демократичному суспільству	284
Хмеленко К. М. Корупція в Київській Русі	287
Хованова Д. О. Корупційний аспект діяльності організованих груп та злочинних організацій, які сформовані на етнічній основі	292

Фоменко Андрій Євгенович
ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

РОЛЬ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Першим письмовим джерелом, у яких міститься інформація про корупцію близько 3000 років, що свідчить про відсутність простих рішень у протидії цьому негативному явищу.

Давньогрецький філософ Аристотель розглядав корупцію як «моральне псування» державних правителів, яке сприяє виродженню «правильних» держав у «неправильні», завдяки тому, що чиновники ставлять власні інтереси й потреби вище суспільних [1, с. 124]. Вказане визначення звертає увагу на моральність як важливий чинник у розумінні причин корупційних проявів.

У свою чергу, французький письменник, літературний критик та лауреат Нобелівської премії з літератури (1921) Анатоль Франс зазначав: «Чесність невід’ємна від свободи, як корупція від деспотизму»[2]. Порівнюючи поняття чесності та корупції, а також свободи та деспотизму, автор вживає їх як антоніми, вказуючи на їх взаємовиключення. Так само як деспотія ґрунтується на способі управління через примус і свавілля, несумісному із політичною свободою, так і корупція засновується на аморальних принципах та не допускає чесності.

Таким чином, забезпечення ефективної протидії корупції шляхом виключення багатьох сприятливих для неї чинників, як то низька заробітна плата, відсутність матеріально-технічного забезпечення, підвищення рівня відповідальності тощо, без достатнього рівня морально-етичних якостей чиновника є неможливим.

Чесна людина за сприятливих умов буде ефективно виконувати свої обов’язки. Поліпшення умов буде сприяти ефективності роботи, а погіршення – навпаки негативно вплине на неї. Нечесна ж людина буде займати ту чи іншу посаду лише за можливості використання її для задоволення власних потреб, при цьому, умови самої роботи, жодним чином не впливають на ефективність виконуваних обов’язків.

Разом з тим, людина не народжується чиновником, чесною чи нечесною. Формування особистості, як і кваліфікованого професіонала відбуваються поступово. Одним з етапів формування морально-етичних орієнтирів у житті людини, поряд з вихованням у сім’ї є освіта. Зокрема А. Макаренко зазначав, що чесність не падає з неба, вона виховується при планомірному і систематичному впливі на неї в родині, в школі, в інституті [3, с. 63-66].

Особливо це актуально для Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, який є вищим навчальним закладом зі специфічними умовами навчання. Специфічність умов у тому, що поступаючи на навчання, майбутні офіцери поліції навчаються у складі курсу, поділеного на взводи, кожен з яких є своєрідною «сім'єю», адже курсанти проводять разом 24 години на добу, 7 днів на тиждень.

Крім навчання, яке насичене практичними заняттями, тренінгами та квестами, що формують практичні навички та вміння, курсанти залучаються до різноманітних робіт та несення служби щодо охорони публічного порядку, що сприяє формуванню таких якостей як взаємодопомога, відданість, щирість тощо.

Основна мета, поряд з формування компетентностей за відповідною спеціалізацією, моральне виховання гармонійної особистості, що включає гуманність, працелюбність, чесність, правдивість, дисциплінованість, почуття відповідальності, власної гідності, виховання патріотизму, любові до Батьківщини та нетерпимості до будь-яких проявів корупції, чому сприяє якісно підібраний колектив командирів-наставників.

Виховання молодого покоління правоохоронців на засадах нетерпимості до корупції не забезпечує негайного результату щодо протидії цьому негативному явищу. Проте його значення для розбудови демократичної правової держави більше, ніж прийняття більшості нормативно-правових актів у цій сфері, як показує правозастосовна практика.

Більше того, підготовка правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС України зі специфічними умовами навчання в дусі патріотизму, чесності та нетерпимості до корупційних проявів переслідує стратегічні цілі у забезпеченні національної безпеки країни. Адже корупція справляє руйнівний вплив на всі сфери життя суспільства: економіку, соціальну сферу, політику. Негативні наслідки, породжувані цим явищем, не тільки перешкоджають прогресивному розвитку суспільства, а й представляють серйозну загрозу інтересам національної безпеки.

Особливого це актуально в розрізі Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, яким до сил оборони, крім збройних сил України, відносяться і правоохоронні органи. Міністерство внутрішніх справ України разом з Національною поліцією входять до складу сектору безпеки і оборони [4].

Звичайно, протидія корупції складне завдання й деякі дослідники стверджують про неможливість повністю позбутися її. Та ніхто не заперечує необхідності стримування корупції та максимального її обмеження для мінімізації негативного впливу на суспільство та на ефективну діяльність державного апарату.

Викладене підтверджується міжнародним досвідом. Так, з 1995 року міжнародною організацією Transparency International розраховується Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який базується на не-

залежних дослідженнях та опитуваннях, в яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, в тому числі Світового банку, Freedom House, World Economic Forum, Азійського та Африканського банків розвитку тощо. Індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (самий низький рівень корупції). Україна, за підсумками 2019 року у цьому рейтингу на 126 місці зі 180-ти [5].

При цьому, Фінляндія, за результатами 2019 року, знаходиться на 3 місці за рівнем сприйняття корупції після Данії та Нової Зеландії. І це при тому, що в Фінляндії немає антикорупційного законодавства, так само як і немає окремих органів, які б спеціалізувались на боротьбі з корупцією.

Низький рівень корупції у Фінляндії забезпечується високим морально-етичним рівнем суспільства загалом та окремого чиновника зокрема. Фіни знають, що збагачення своєї сім'ї за рахунок інших представників свого народу – це ненависть до свого народу, а так званій «розпил» бюджетних (тобто народних) коштів – це ненависть до своїх дітей та онуків, так як їм їздити по цих дорогах і вчитися в цих школах [6].

Разом з тим, формування високоетичних моральних принципів у майбутніх поколіннях – складна та копітка праця, яка потребує щоденних титанічних зусиль щоб закласти у свідомість курсанта чи студента правильні ціннісні орієнтири, подолавши при цьому негативні суспільні тенденції корумпованості органів державної влади, що формувались багато років у свідомості населення.

Особливо це актуально для підготовки правоохоронців, які забезпечуватимуть захист прав та свобод громадян, охорону публічного порядку та підготовкою яких займається наш навчальний заклад. Подальше удосконалення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання сприятиме формуванню у здобувачів освіти, особливо у курсантів, які навчаються за кошти державного бюджету почуття патріотизму та високої довіри до держави, а отже й відповідного обов'язку чесно та віддано виконувати покладені завдання. Відтак і у суспільстві поступово буде змінюватись ставлення до держави в особі чесних правоохоронців, що вже показав досвід патрульної поліції, яка нещодавно відсвяткувала своє п'ятиріччя та показує високий рівень довіри суспільства.

1. Аристотель. Политика. Афинская полития. Москва. Мысль, 1997. 800 с.

2. Анатолий Франс. URL: http://sergiorymar.blogspot.com/2011/10/blog-post_14.html

3. Котлова Л. О. Виховний вплив сім'ї на формування чесності у дітей. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VII (83), Issue: 203, 2019 Sept. С.63-66.

4. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

5. Індекс сприйняття корупції 2019. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>

6. Олег Кудрин. Здесь нет ни антикоррупционного бюро, ни спецпрокурора. Но и коррупции почти нет. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2222693-pocemu-finlandia-vhodit-v-trojku-samyh-antikorrupcionnyh-stran.html>

**Мартиненко
Володимир Олександрович**
голова Громадської ради при МВС України,
голова громадської спілки
«Центр запобігання та протидії корупції»,
радник Міністра внутрішніх справ України,
член колегії МВС України,
доктор філософії з права

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Злочинність корупційного типу, як і загалом злочинність, можна охарактеризуватися такими показниками, як її станом, структурою, динамікою. М. І. Мельником вказується, що аби з'ясувати реальний стан й тенденції корупції варто звертатися до офіційних даних (статистики) щодо вчинення корупційних правопорушень, осіб, котрі їх здійснили, сфери розповсюдження таких діянь тощо [1].

Підтвердженням цьому є наступні статистичні дані.

Так, зокрема за дванадцять місяців 2019 року МВС України задокументовано 2987 кримінальних корупційних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням (з яких тяжких та особливо тяжких – 1599), зокрема: ч.2-5 ст.191 КК України – 1106; ч. 2, 3 ст. 262 КК України – 1; ст. 364 КК України – 199; ст. 364¹ КК України – 44; ст. 365² КК України – 44; ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди) – 506; ст. 368² КК України – 2; ст. 368³ КК України – 61; ст. 368⁴ КК України – 37; ст. 369² КК України – 165; ч. 2, 3 ст.410 КК України – 4; інші корупційні правопорушення – 818 [2].

Протягом 2018 року відповідно до статистичних даних МВС України було зареєстровано 3679 кримінальних корупційних злочинів, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням, зокрема: ч.2-5 ст.191 КК України – 1733; ст. 364 КК України – 277; ст. 364¹ КК України – 62; ст. 365² КК України – 21; ч.2 ст.366 КК України – 1; ст. 368 КК України – 691; ст. 368² КК України – 5; ст. 368³ КК України – 27; ст. 368⁴ КК України – 20; ст. 369² КК України – 270; ч.2,3 ст.410 КК України – 6; інші корупційні – 566. Разом з тим, відповідно до Звіту про стан протидії корупції у 2018 році, підготовленого Міністерством внутрішніх справ України, до суду направлено 3650 кримінальних проваджень з обвинувальним актом щодо корупційних злочинів [3].

Розглянемо також статистичні дані МВС України 2017 року. Так, на протязі 2017 року було зареєстровано 2831 корупційний злочин, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням, зокрема: ч. 2-5 ст.191 КК України – 1031; ч. 2,3 ст. 262 КК України – 3; ст. 364 КК України – 252;

ст. 3641 КК України – 56; ст. 365 КК України – 3; ст.3652 КК України – 21; ч. 2 ст. 366 КК України – 7; ст. 368 КК України – 744; ст.3682 КК України – 1; ст. 3683 КК України – 35; ст. 3684 КК України – 32; ст. 3692 КК України – 229; ч.2,3 ст.410 КК України – 26; інші корупційні – 391. Разом з тим, відповідно до Звіту про стан протидії корупції у 2018 році, підготовленого Міністерством внутрішніх справ України, до суду направлено 2786 кримінальних проваджень з обвинувальним актом щодо корупційних злочинів [4].

Таким чином, як показує аналіз статистичних даних корупційних злочинів, амплітуда коливань протягом 2017-2019 років цікава тим, що у 2018 році був значний стрибок зареєстрованих корупційних злочинів, майже на 700 випадків злочинів у порівнянні з 2019 роком та 900 у порівнянні з 2017 роком. На протязі аналізованого періоду абсолютний приріст корупційних злочинів є доволі нестабільним. В межах структури корупційних злочинів найбільш розповсюдженими стали наступні кримінальні правопорушення: ч. 2-5 ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» КК України, ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем» КК України, ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України, ст. 368³ «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» КК України, ст. 369² «Зловживання впливом» КК України.

Здійснюючи оцінку стану протидії корупційній злочинності, варто проаналізувати ефективність роботи органів держави, якими виконуються функції стосовно протидії корупції. Головним чином пропонуємо дослідити роботу Національного антикорупційного бюро України. Стосовно розгляду кримінальних проваджень НАБУ, то, відповідно до даних викладених на офіційному веб-сайті Національного антикорупційного бюро України, станом на 31 грудня 2019 р. цей орган має наступні результати:

- скеровано до суду – 245;
- в стадії розгляду – 892;
- повідомлено про підозру – 221;
- винесено вироків – 38 [5].

Станом на кінець першого кварталу 2020 року до відповідальності за корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення притягнуто 1012 осіб. З них 236 осіб було притягнуто до кримінальної відповідальності, 736 – до адміністративної відповідальності, ще до 40 осіб було застосовано дисциплінарне стягнення. Серед осіб, що було притягнуто до відповідальності є: 350 депутатів місцевих рад, 163 посадовців юридичних осіб публічного права, не зазначених в ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції»), 95 працівників органів поліції, 53 державних службовця, 42 посадовці місцево-самоврядних органів [6].

Найбільше осіб за I квартал 2020 року було притягнуто до кримінальної відповідальності у зв'язку із:

- пропозицією, обіцянкою чи наданням неправомірної вигоди служ-

бовій особі – 133 осіб;

- прийняттям пропозиції, обіцянки чи одержанням неправомірної вигоди службовцем – 38 осіб;
- зловживанням впливом – 35 осіб;
- привласненням, розтратою майна чи заволодінням ним із зловживанням службовим становищем – 17 осіб;
- підкупом працівника підприємства, установи чи організації – 10 осіб.

Низький економічний результат показує рівень ефективності органів, спрямованих на боротьбу із корупцією: до державного бюджету за весь період існування НАБУ повернулося тільки 0,26% від завданого державі збитку, що було орієнтовно встановлено при слідчих діях [7]. Жару у вогонь додає те, що голова НАБУ А. Ситник внесений до реєстру корупціонерів.

Низька ефективність НАБУ доводиться за допомогою статистичних даних. Так, за 2019 рік з подання НАБУ до державного бюджету повернулося 158,95 млн. грн. з 229,7 млрд. грн., що було орієнтовно нараховані детективами в рамках заведених розслідувань.

При цьому, відповідно до даних звітів Державної казначейської служби, на рік утримання одного тільки НАБУ витрачаються суми набагато більші, ніж антикорупційним органам вдалося повернути за весь період свого функціонування (785,5 млн. грн.). Загалом ефективність діяльності НАБУ доцільно оцінювати по співвідношенню розміру відшкодування органом нанесених державі збитків та виділених з держбюджету коштів на його утримання. Так, станом на 31 грудня 2019 р. за весь час роботи НАБУ всього відшкодовано 601,59 млн. грн. з них 193,39 млн. грн. – у 2019 році [8].

Відповідно до Структури та обсягу бюджетних коштів Національного антикорупційного бюро України у 2019 році (відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23.11.2018) на функціонування НАБУ із державного бюджету виділено 867 541, 4 грн., з яких тільки на оплату праці було заплановано витратити 514 674,5 грн. [9].

Що стосується 2020 року, то згідно з Структурою та обсягом бюджетних коштів НАБУ у 2020 році (відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14.11.2019) з державного бюджету на 2020 рік виділено ще більше коштів, а саме 1 038 178, 1 грн. [10].

Офіційними показниками стану корупційної злочинності не відображається дійсна картина, а отже, не надається повне уявлення щодо обсягів й характеру її проявів. С. М. Іншаковим доцільно зауважено, що беручи до уваги високий рівень латентності злочинності корупційного типу, динаміка зареєстрованого її елементу показує не так реальну кримінальну обстановку в цій сфері, як стан протидії злочинності корупційного типу. Зважаючи на наведену інформацію, приріст зареєстрованих випадків злочинів розцінюємо в якості показника підвищення активної діяльності органів правоохоронного типу, а зменшення кількості зареєстрованих злочинів – свідчить про зниження та-

кої діяльності [11].

Характерною рисою корупційної злочинності можна визнати її високий рівень латентності, що сильно ускладнює кримінологічну характеристику даного виду злочинності.

Отже, особливості сучасної корупційної злочинності полягають в тому, що:

1. Корупційною злочинністю постає результат перетину системи криміногенних та антикриміногенних факторів, знайдення котрих, а також аналізування питань їх взаємодії можна визнати обов'язковою передумовою забезпечення наукової природи діяльності щодо протидії злочинності корупційного характеру [12].

2. Відомостями статистичних даних офіційного типу не можна відобразити справжній рівень злочинності корупційної природи, оскільки в корумпованій державі органи правоохоронного спрямування також вражаються корупцією, як й інші сфери державної діяльності [13].

3. Прогрес у подоланні корупції в Україні останніми роками було забезпечено головним чином реформами, що започаткувалися ще у 2014 році Проте одним із найбільших стримуючих факторів антикорупційної програми все ще є брак політичної волі [14].

4. Вивчення сучасного стану корупційної злочинності показує, що на протязі 2017–2019 рр. вона має досить нестійку позицію. Так, у 2018 році був значний стрибок зареєстрованих корупційних злочинів, майже на 700 випадків злочинів у порівнянні з 2019 роком та 900 у порівнянні з 2017 роком.

5. Проблеми корупційної злочинності й боротьби з нею відіграють істотну роль в межах сфери протидії злочинності загалом [15]. Корупційні злочини несуть в собі істотну загрозу суспільному буттю, адже підривають довіру до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших владних організацій, а крім того завдають шкоду фізичним та юридичним особам чи створюють загрозу заподіяння шкоди.

Однією з причин відсутності позитивних зрушень у боротьбі з корупцією є те, що ті особи, котрі мають з нею боротися, самі є корумпованими. Сюди відносять і деякі громадські організації з протидії корупції [16].

Вирішення наведених вище проблем вимагає від законодавчої й виконавчої гілок влади неординарних заходів з розповсюдження і контролювання законності й наведення порядку в економічній сфері а також, перш за все, посилення функцій по контролюванню, фінансових та владних функцій. Вироблення державної антикорупційної політики вимагає постійного комплексного науково-практичного аналізування усіх сфер діяльності та реалізації вжиття всіма державними органами й громадянським суспільством скоординованих заходів.

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. К.: Атіка, 2001. 321 с.

2. Звіт про стан протидії корупції за 2019 рік за формою № 1–КОР. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/f0661912_2.xls

3. Звіт про стан протидії корупції за 2018 рік за формою № 1–КОР. URL: [https://mvs.gov.ua/upload/file/f0661812_2_\(2\).xls](https://mvs.gov.ua/upload/file/f0661812_2_(2).xls)
4. Звіт про стан протидії корупції за 2017 рік. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/kopiya_f0661712.xls
5. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/>
6. 236 корупціонерів притягнуто до кримінальної відповідальності з початку року – НАЗК URL: <https://nazk.gov.ua/uk/bez-kategoriyi/236-koruptsioneriv-prytyagnuto-do-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-z-pochatku-roku-nazk/>
7. Загрузли в скандалах: Чому робота антикорупційних органів неефективна. – URL: <https://ua.112.ua/statji/zahruzly-v-skandalakh-chomu-robot-a-antykorpucsiinykh-orhaniv-neefektyvna-526338.html>
8. Звіт Національного антикорупційного бюро України за друге півріччя 2019 року 2019 URL: <https://nabu.gov.ua/report/zvit-druge-pivrichchya-2019-roku>
9. Структура та обсяг бюджетних коштів Національного антикорупційного бюро України у 2019 році (відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23.11.2018 № 2629-VIII) URL: <https://nabu.gov.ua/struktura-ta-obsyag-byudzhetnyh-koshtiv-nacionalnogo-antykorpucsiynogo-byuro-ukrayiny-u-2019-roci>
10. Структура та обсяг бюджетних коштів Національного антикорупційного бюро України у 2020 році (відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14.11.2019 № 294-IX) – URL: <https://nabu.gov.ua/struktura-ta-obsyag-byudzhetnyh-koshtiv-nacionalnogo-antykorpucsiynogo-byuro-ukrayiny-u-2020-roci>
11. Иншаков С. М. Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2002.
12. Бусол О. Корупційна злочинність та організована корупційна злочинність: поняття та проблеми співвідношення/ Юридичний вісник. 2014. № 5. С. 121–126.
13. Політова А.С. Корупційна злочинність в Україні: стан і тенденції. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. Вип. 2. С. 159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_2_17
14. Бусол О.Ю. Стан запобігання корупції та протидії корупційній злочинності в контексті національної безпеки України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69), № 2. С. 107. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30\(69\)_2_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30(69)_2_19)
15. Мезенцева І. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 4. С. 112. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/mezenceva.pdf>.
16. Бусол О. Ю. Стан запобігання корупції та протидії корупційній злочинності в контексті національної безпеки України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. – 2019. Т. 30 (69), № 2. С. 108. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30\(69\)_2_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30(69)_2_19).

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Собакарь Андрій Олексійович
завідувач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ІНШИХ КРАЇН У ЗАПОБІГАННІ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ

Протидія корупції є одним із ключових чинників у забезпеченні економічного розвитку і довіри громадян до публічної влади. Протягом останнього десятиліття при характеристиці політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні відзначаються значне збільшення поширення корупції і посилення її впливу на основні сфери держави і суспільства. Не отримуючи гідної протидії, вона прагне перетворитися на самостійний і вельми впливовий соціальний фактор, дестабілізує увесь спектр політичних, економічних, соціальних та культурних традицій. Крім того, корупція негативно впливає на міжнародний авторитет України, яка сьогодні вважається глибоко корумпованою державою.

Одним з ключових питань реформування національної системи органів охорони правопорядку є приведення роботи її структурних підрозділів до щоденного дотримання принципів законності, дисципліни, верховенства права, невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень тощо. З цього приводу доцільним стає використання досвіду інших країн, який дасть можливість розширення сукупності наявних уявлень про шляхи вдосконалення антикорупційних засобів в діяльності правоохоронних структур України, дозволить знаходити найбільш конструктивні рішення.

Основний акцент у формуванні системи антикорупційних засобів в діяльності поліцейських підрозділів в інших країнах робиться, насамперед, у нормативно-правовому забезпеченні застосування превентивних антикорупційних механізмів. Наприклад, у Німеччині основу стримування корупції в органах охорони правопорядку на федеральному рівні в даний час складають

три акти: Закон «Про боротьбу з корупцією» (Gesetz zur Bekämpfung der Korruption) від 20 листопада 2015 р. [1]; Закон «Про обмеження діяльності службовців за сумісництвом» (Zweites Nebentätigkeitsbegrenzungsgesetz) від 9 вересня 1997 р. [2]; Директива про запобігання корупції в федеральній адміністрації (Richtlinie zur Korruptionsprävention in der Bundesverwaltung) від 30 липня 2004 р., в якій в якості додатків також представлені Кодекс дій проти корупції та Методичні вказівки [3].

Особливе місце в системі актів щодо протидії корупції в ФРН займають Концепції попередження і боротьби з корупцією (Präventions- und Bekämpfungskonzept Korruption), які приймаються за підсумками конференцій міністрів внутрішніх справ та представників законодавчих органів земель. Так, Концепції 1995 і 2002 рр. розкривали напрямки діяльності органів влади земель з протидії корупції і служили основою для прийняття на рівні земель різних нормативних актів антикорупційної спрямованості. Прикладом такого роду актів земель ФРН можуть слугувати Директива про попередження і припинення корупції в сфері державного управління Нижньої Саксонії (Richtlinie zur Korruptionsprävention und Korruptionsbekämpfung in der Landesverwaltung) від 1 квітня 2014 р. [4]; Адміністративний регламент щодо запобігання та боротьби з корупцією під час здійснення функцій державного управління Вільного ганзейського міста Бремена (Verwaltungsvorschrift zur Vermeidung und Bekämpfung der Korruption in der öffentlichen Verwaltung der Freien Hansestadt Bremen Land und Stadtgemeinde) від 26 лютого 2013 р. [5] та ін.

У США значна увага приділяється заходам із запобігання конфлікту інтересів, у зв'язку з чим розроблено Довідник із питань етики, що містить закони про конфлікт інтересів (Збірник законів США), адміністративного указу 12674 про Принципи етичної поведінки з поправками ЕО 12731, загальноприйнятних Стандартів етичної поведінки для службовців органів виконавчої гілки влади у CFR 5 Частині 2635, нормативних актів Міністерства юстиції США у CFR 5 Частині 38011, що доповнюють загальноприйняті стандарти та додаткові нормативні акти Міністерства у CFR 28 Частині 45 [6, с. 229].

Водночас в Законі Республіки Казахстан «Про протидію корупції» від 18 листопада 2015 р. прямо передбачено, що відповідна особа в письмовій формі повідомляє свого безпосереднього керівника (керівництво державного органу) про існуючий конфлікт інтересів або можливість його виникнення.

Не менш важливим у справі запобігання та протидії корупції в інших країнах є організаційний аспект розв'язання цієї проблеми. Зокрема, у Республіці Білорусь відповідно до ст. 6 Закону «Про боротьбу з корупцією» уповноваженими суб'єктами боротьби з корупцією є органи прокуратури, внутрішніх справ і державної безпеки, у складі яких створено спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією, яким надається право: одержувати безоплатно з державних органів та інших організацій в установленому законодавством порядку інформацію, необхідну для виконання функцій по боротьбі з корупцією, в тому числі з автоматизованих інформаційних, довідкових сис-

тем і банків даних; безперешкодно прибувати в пункти пропуску через державний кордон і місця, де здійснюється прикордонний контроль, за службовими посвідченнями та перепустками, що видаються Державним прикордонним комітетом або уповноваженими посадовими особами інших органів прикордонної служби; призупиняти з санкції прокурора повністю або частково на строк до десяти діб фінансові операції фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати їх в праві розпорядження майном, якщо є достатні підстави вважати, що грошові кошти і (або) інше майно, отримані від осіб, причетних до скоєння корупційних правопорушень або до легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом; вносити в державні органи та інші державні організації в порядку, встановленому законодавством, подання про анулювання спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення окремих видів діяльності [7, с. 36].

У ряді європейських країн для боротьби з корупцією в правоохоронних органах створюються знову або реформуються спеціальні підрозділи. Наприклад, у Великій Британії були сформовані автономні антикорупційні підрозділи, створені відповідні сепаратні служби і одночасно розроблені практичні заходи, які вони повинні здійснювати [8].

В Естонській Республіці обов'язок боротьби з корупцією покладається на відповідне бюро Центральної кримінальної поліції, яке входить до складу Міністерства внутрішніх справ Естонії. Бюро разом із підрозділом внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Естонії здійснює діяльність щодо попередження корупції та виявлення осіб, які такі діяння вчиняють. Водночас у Литві створено Спеціальну службу розслідувань, яка є незалежною державною установою, що підпорядковується безпосередньо Президенту Литви. Разом зі службою внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Литви вона здійснює оперативно-розшукову, слідчу й превентивну діяльність щодо попередження корупції серед працівників поліції [9].

У продовження цієї тези слід навести досвід Угорщини, де практикується створення мобільних груп з числа працівників підрозділів безпеки правоохоронних органів (свого часу створення в системі МВС України подібних мобільних груп з моніторингу дотримання прав і свобод людини стало помітним кроком у реалізації ідеї громадського контролю над правоохоронними органами). Таким групам надано право здійснювати планові та позапланові перевірки підрозділів поліції будь-якого рівня (місцевого, регіонального чи центрального) [10, с. 149].

Підсумовуючи викладене, слід сказати, що позитивний зарубіжний досвід запобігання й протидії корупції може допомогти не стільки вибрати зі світового досвіду набір антикорупційних засобів, скільки зрозуміти: по-перше, що корупції можна протидіяти і в більш складних умовах, ніж в сформованих в сучасній Україні; по-друге, що існують перевірені досвідом, як принципи і методи ефективної протидії корупції, так і показники, що дозволяють обґрунтовано судити про рівень ефективності застосовуваних антико-

рупційних заходів. Безумовно, просте перенесення зарубіжної моделі на національний ґрунт не є ефективним. При формуванні системи запобігання та протидії корупції в органах охорони правопорядку України слід враховувати окремі напрямки боротьби з корупцією, а також практику реалізації вже прийнятих рішень з метою вдосконалення механізмів протидії корупції.

1. Gesetz zur Bekämpfung der Korruption URL: http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl115s2025.pdf

2. Zweites Nebentätigkeitsbegrenzungsgesetz URL: http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl197s2294.pdf

3. Richtlinie zur Korruptionsprävention in der Bundesverwaltung URL: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/OED_Verwaltung/Korruption_Sponsoring/Richtlinie_zur_Korruptionspraevention_in_der_Bundesverwaltung.pdf?__blob=publicationFile

4. Richtlinie zur Korruptionsprävention und Korruptionsbekämpfung in der Landesverwaltung URL: <http://www.nds-voris.de/jportal/?quelle=jlink&query=VVND-204800-LReg-20140401-SF&psml=bsvorisprod.psml&max=true>

5. Verwaltungsvorschrift zur Vermeidung und Bekämpfung der Korruption in der öffentlichen Verwaltung der Freien Hansestadt Bremen Land und Stadtgemeinde URL: <http://www.zaks.bremen.de/handlungshilfen/rechtsgrundlagen-1613>

6. Васи́линчук В.І., Ка́люк С.М. Заходи щодо запобігання та протидії корупції: міжнародний досвід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 224-235.

7. Редкоус В. М. Административно-правовое регулирование противодействия коррупции в государствах – участниках Содружества Независимых Государств. *Административное и муниципальное право*. 2010. № 5. С. 36-37.

8. Ажирбаева О.Р. Противодействие коррупции в полицейских ведомствах США и Европы URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/protivodeystvie-korruptsii-v-politseyskih-vedomstvah-ssha-i-evropy>

9. Фільштейн М.В. Досвід країн Прибалтики в подоланні корупції в поліцейському середовищі. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2(2). С. 149-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6

10. Григоренко І.А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 146-155.

Трещов Мирослав Миколайович
професор кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор наук з державного управління

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУЦІЙ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНАХ США

За розрахунками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільсько-го господарства України інтегральний показник рівня тіньової економіки у січні-березні 2020 року склав 31% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту.

В розрізі методів, з використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки, зафіксовано наступні дані:

- метод «витрати населення – роздрібний товарообіг і послуги» – 29% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту;
- електричний метод – 27% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту;
- монетарний метод – 29% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту;
- метод збитковості підприємств – 38% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту [1].

При цьому метод збитковості підприємств показав збільшення рівня тіньової економіки на 15% порівняно з відповідним періодом минулого року, що значною причиною перш за все інтенсифікацією застосування схем ухилення від оподаткування, зниженням активності Державної фіскальної служби України щодо проведення перевірок та зростанням рівня застосування корупційних схем після завершення виборчого процесу до Верховної Ради України на тлі початку пандемії COVID-19 і суттєвого погіршення фінансового становища підприємств в умовах дії обмежень, запроваджених з метою запобігання стрімкому поширенню останньої.

Аналіз впливу попередніх криз говорить про очікуване подальше підвищення рівня тіньової економіки, оскільки в умовах значної невизначеності підприємницьке середовище прагне втримати рівень прибутковості бізнесу та зменшити ризики втрати ресурсів на фоні очікувань щодо зниження ділової та інвестиційної активності як усередині країни, так і за її межами та істотного зростання збитків в економіці, що призводить до зростання рівня корупції в державному апараті.

Оскільки на поточний момент в Україні посилюється друга хвиля корона вірусу COVID-19, посилюються карантинні обмеження, бізнес існує в форс-

мажорних обставинах, а масове виробництво вакцини від коронавірусу очікується не раніше другої половини 2021 року, то рівень ухилення від оподаткування та, відповідно, корупційних ризиків буде лише зростати.

За останній рік впізнаваність України значно зросла в світі за рахунок розповсюдження інформації про рівень вітчизняної корупції, особливо на фоні процедури імпичменту президента США Д. Трампа та дій щодо примусу українських високопосадовців до проведення розслідування причетності до корупційних схем Х. Байдена.

Цей факт свідчить про необхідність посилення антикорупційних заходів в Україні прискорення процесів детінізації економіки, адже детінізація економіки є одним з критеріїв оцінки ефективності впроваджуваних реформ і сприйняття їх суспільством. При цьому слід зважати, що тіньовий сектор є наслідком наявних в державі, суспільстві та економіці проблем, а не їх першопрчиною.

На тепер системними чинниками, що стримують процеси детінізації економіки в Україні посилюють корупційні ризики є низький рівень захисту прав власності, збереження викликів забезпеченню стабільного функціонування фінансової системи країни, низку якості боротьби з проявами корупції та недостатню кваліфікацію державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що експерти рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2019» оцінили рівень корупції в Україні у 30 балів, що відповідає 126 місцю серед 180 країн, які увійшли до рейтингу. При цьому Україна зайняла 120 місце серед 180 країн у рейтингу 2018 року. За висновками експертів рейтингу, в Україні продовжувала обмежуватись незалежність антикорупційних органів, затягувався запуск Вищого антикорупційного суду, створювались штучні законодавчі обмеження. Акцент зроблено на провальній судовій реформі та відсутності реформ в органах правопорядку загалом [2].

Відповідно, єдиним ефективним шляхом детінізації економіки країни є створення належних умов для діяльності всіх суб'єктів ринку у легальному секторі завдяки поліпшенню інвестиційного клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною, на фоні посилення антикорупційних заходів.

В контексті модернізації вітчизняної антикорупційної політики розглянемо один з найяскравіших прикладів комплексного підходу до організації діяльності інституцій внутрішньої безпеки з питань запобігання корупції у фіскальних органах – діяльність управління генерального інспектора казначейства з контролю за адмініструванням податків Міністерства фінансів США (Treasury Inspector General for Tax Administration – TIGTA), що відіграє значну роль у зниженні рівня корупції, зловживань, зовнішніх та внутрішніх загроз у діяльності Служби внутрішніх доходів, – органу, на який покладено завдання адміністрування податків (Internal Revenue Service – IRS).

1998 року Конгрес США ухвалив Акт про реорганізацію та реформуван-

ня Служби внутрішніх доходів з метою підвищення якості обслуговування американських платників податків. Реорганізація Служби внутрішніх доходів відбувалася в форматі клієнтоорієнтування, тобто якнайкращого розуміння проблем платників податків і вчинення вичерпного переліку дій, щоб платники податків могли виконати свої податкові зобов'язання. Службою внутрішніх доходів поєднано функції податкової служби та податкової поліції. Вона виступає органом, який забезпечує примусове виконання податкових законів.

Значну роль у підвищенні ефективності діяльності Служби внутрішніх доходів відіграє управління генерального інспектора казначейства з контролю за адмініструванням податків (TIGTA). Це управління створене з метою забезпечення зовнішнього нагляду за діяльністю Служби внутрішніх доходів та зберегло всі функції діючого до нього Інспекційного управління, яке відповідало за захист Служби внутрішніх доходів, її службовців, інфраструктури та баз даних від будь-яких зовнішніх та внутрішніх загроз. Нововведенням стало те, що TIGTA наділене всіма повноваженнями розслідувати будь-які правопорушення проти Служби внутрішніх доходів та корупційні правопорушення всередині служби.

Загальним завданням TIGTA є сприяння ефективності та стабільності застосування федерального податкового законодавства. Особлива увага приділяється питанням запобігання, виявлення, протидії правопорушенням, розтратам та зловживанням у діяльності Служби внутрішніх доходів та пов'язаних з нею структур, а також протидію тероризму. Цей підрозділ захищає цілісність Служби внутрішніх доходів та її здатність збирати податкові надходження. На нього покладено завдання розслідування обвинувачень, пов'язаних із шахрайством, зловживаннями та неналежним управлінням в діяльності Служби внутрішніх доходів. TIGTA захищає Службу внутрішніх доходів від зовнішніх спроб підкупу, загроз чи іншого незаконного втручання в діяльність [3].

Зокрема, у 2015 році TIGTA було розкрито схему викрадення та подання шахрайських вимог щодо повернення надміру сплачених податкових платежів. Виявлено, що злочинці, використовуючи особисту ідентифікаційну інформацію платників податків з джерел, які не входять до Служби внутрішніх доходів, намагалися видавати себе за платників податків з метою отримання незаконного податкового відшкодування. Правопорушники здійснили 724 тис. незаконних звернень, що призвело б до подання 252 тис. фіктивних податкових документів та завдання збитків на майже півмільярда доларів США [4].

TIGTA також здійснюється розробка заходів профілактики злочинів і зловживань в системі Служби внутрішніх доходів, а саме. розроблення системи показників щодо виявлення правопорушень службовцями, методик щодо використання баз даних з метою автоматичного виявлення потенційних сфер та об'єктів ризиків тощо. Для виконання покладених на TIGTA повноважень у його складі передбачено п'ять функціональних підрозділів: підроз-

діл аудиту, підрозділ розслідувань, підрозділ оцінювання та інспектування, підрозділ підтримки місії та підрозділ інформаційних технологій.

TIGTA надається доступ до інформаційних баз Служби внутрішніх доходів, право брати участь у розслідуваннях, які проводяться службою, право передавати справи на розслідування до Міністерства юстиції США та Федерального бюро розслідувань. Крім того TIGTA має статус правоохоронного органу, що дозволяє працівникам мати при собі вогнепальну зброю, проводити стеження, обшуки, арешти тощо.

Підрозділ аудиту TIGTA проводить перевірки, що мають на меті виявлення як податкових злочинів, так і неефективного використання бюджетних коштів у системі федеральних фіскальних органів. Підрозділ розслідувань наділено повноваженнями розслідувати кримінальні та адміністративні правопорушення, вчинені службовцями Служби внутрішніх доходів, і забезпечувати захист служби від зовнішніх загроз, включаючи спроби шантажу та пропозиції хабарів. Цим підрозділом також здійснюється робота щодо упередження скоєння злочинів та інших правопорушень у системі служби, зокрема розробляються методики, які ґрунтуються на використанні інформаційних баз даних.

На підставі проведеного дослідження досвіду США щодо організаційно-функціонального забезпечення діяльності інституції внутрішньої безпеки та боротьби з правопорушеннями у фіскальній сфері та корупційними правопорушеннями, зазначаємо, що принциповим є уникнення ситуації, коли керівництво контролюючого органу відповідає за результати діяльності органів, що перевіряються, адже ефективність діяльності інституції внутрішньої безпеки може бути досягнута виключно за умови надання їй правового статусу, який дозволяє забезпечити її незалежність, неупередженість і, як наслідок, ефективність діяльності.

1. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні – березні 2020 року. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. URL : <https://cutt.ly/cgKZZXD>.

2. Corruption Perceptions Index 2019 : Transparency International. URL : <https://www.transparency.org/cpi2019/>.

3. TIGTA and GAO Audit Program Process at the LMSB Division. URL : https://www.irs.gov/irm/part11/irm_11-051-001.

4. The Internal Revenue Service's Taxpayer Online Authentication Efforts, 2018. URL: <https://cutt.ly/2gKXjkg>.

Завгородній Віталій Анатолійович
докторант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЗА УЧАСТЮ ГРОМАДСЬКОСТІ (на прикладі деяких держав Західної Європи)

Створення значної кількості правоохоронних органів довгий час сприймалось як надійна гарантія на шляху підтримання публічної безпеки і порядку в державі. Однак аналіз результатів діяльності вказаних суб'єктів у зарубіжних країнах довів хибність такої концепції, оскільки вона не принесла очікуваних результатів для суспільства. Надія на оперативність правоохоронних органів не справдилась, що призвело до активізації діяльності громадських інститутів, які все більше долучаються до протидії різним негативним соціальним проявам, в тому числі корупції.

Водночас не випадково у більшості країн світу при здійсненні правоохоронної діяльності наголос ставиться на профілактиці правопорушень за участі громадськості, адже як показує досвід значно легше і дешевше для держави і платників податків витратити зусилля та кошти на запобігання правопорушенням, аніж на їх розкриття після вчинення.

Огляд результатів діяльності громадських об'єднань в країнах західної Європи свідчить про те, що в їх складі працюють громадяни, які займають активну громадянську позицію. До того ж, багато з них – у минулому співробітники правоохоронних органів, чий досвід, знання та кваліфікація дозволяють якісно та продуктивно налагодити взаємодію з поліцією та іншими правоохоронними органами, знайти спільну мову з мешканцями міста, чітко узгоджувати питання з представниками інших громадських організацій та органами місцевого самоврядування [1, с. 93].

Розглядаючи громадські ініціативи у сфері протидії корупції країн Західної Європи, перед усім уважаємо за необхідне висвітлити позитивний досвід тих держав, що за рейтингом міжнародної неурядової організації «Транспаренсі Інтернешнл» постійно входять в першу двадцятку найбільш некорумпованих у світі, а саме: Швеції, Нідерландів та Данії [2].

В зазначених країнах корупція на низовому рівні майже відсутня. Це пояснюється тим, що в громадській свідомості образ чиновника ототожнюється з людиною, яка виконує важливі функції – проводить політику держави і обслуговує населення. Корупція сприймається урядами цих країн як серйозна проблема національної безпеки, оскільки вона розглядається як внутрішня та зовнішня загроза. Важливо, що зусилля щодо обмеження корупції в цих країнах, як правило, інституціолізовані і вражають за своїми масштабами.

Так, наприклад, система протидії корупції в Нідерландах охоплює такі

процедурні та інституціолізовані заходи: а) постійна звітність і гласність у питаннях виявлення корупції і обговорення наслідків – покарань за корупційну діяльність; б) розробка системи громадського моніторингу можливих точок виникнення корупційних дій у державних організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, що знаходяться в цих точках, за допомогою участі громадськості; в) всі матеріали, пов'язані з корупційними діями, якщо вони не зачіпають систему національної безпеки, в обов'язковому порядку стають доступними громадськості; г) неабияку роль у протидії корупції відіграють засоби масової інформації, які висвітлюють випадки корупційних проявів та проводять незалежні журналістські розслідування.

Разом з тим до протидії корупції у європейських державах активно залучаються громадські організації. Зокрема, у Швеції незалежним моніторингом за рівнем корумпованості в тих чи інших сферах суспільства займається створена в 1994 р. громадська організація «Демократичний аудит», яка об'єднує в собі провідних шведських політологів, економістів та науковців. Поряд із моніторингом стану розвитку демократичних свобод у шведському суспільстві, ця організація займається вивченням і інших актуальних питань, у тому числі пов'язаних із протидією корупції. Незалежний моніторинг рівня корумпованості в тих чи інших сферах суспільства здійснює шведська громадська організація «Інститут проти хабарів», заснована ще в 1923 році. Маючи фінансування від бізнес-організацій та Стокгольмської торгової палати, В останні роки Інститут все більше зосереджується на детальному роз'ясненні громадянам тонкощів антикорупційного законодавства [3, с. 27].

Варто відзначити, що в країнах західної Європи активно впроваджуються програми антикорупційної освіти із залученням до цих процесів інституцій громадянського суспільства.

Так, в Австрії за участю представників громадських організацій використовується неформальний підхід до антикорупційної освіти в навчальних закладах як основа виховання нульової толерантності до корупції. Австрійська система освіти відома тим, що включає безліч курсів, спрямованих на виховання незалежного судження і соціальної відповідальності у школярів та студентів. Юних громадян готують до участі в економічному і культурному житті Австрії, Європи і світу. Розуміння феномену корупції, юридичних і етичних аспектів протидії корупції доносяться до слухачів так, щоб вони не сприймалися абстрактно, але і використовувалися при входженні молодих громадян в доросле активне життя. Тобто, щоб бути ефективною в антикорупційній освіті застосовується комплексний підхід, що включає різноманітність методик.

До такого висновку прийшло і Австрійське Федеральне Бюро по протидії корупції. Співробітники бюро спільно з представниками багатьох громадських організацій розробили проект «Антикорупційний тренінг» для дітей від 14 до 18 років. Пілотна версія стартувала ще влітку 2012 року, після чого вона була доповнена думками самих учнів і експертів - психологів, соціологів, юристів, кримінологів і викладачів. Метою проекту стало ознайом-

лення дітей з методами протидії корупції, поняттям «економічні злочини», юридичною основою боротьби з корупцією. Дітям демонструвалися моделі поведінки у разі зіткнення з проявами корупції і роль громадянина в протидії цьому феномену. Семінари розвивали у дітей ораторські і соціальні здібності.

У рамках теоретичної частини залученими представниками громадськості пояснювалися значення терміну «корупція», її форми (ситуативні і структурні), причини і наслідки корупції, а також особливості діяльності інституцій, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією. Тренінг розділили на вісім уроків по сорок п'ять хвилин, а їх зміст був розроблений з урахуванням підготовки школярів. Тренінг складався з презентацій, опитувачів і демонстрації фільму про корупцію, за якими йшли групові і пленарні дискусії. На завершення проводилися бліцопитування школярів. У програму були також включені інтерактивні завдання. У іншій практичній частині тренінгу школярам були запропоновані ігри по ролях: для кожної ігрової ситуації школяр витягав картку, на якій йому пояснювалася роль. Після програвання сценки учні повинні були описати поведінку кожного з учасників, визначити, чи можна віднести його до корупції і як могли б по-іншому поводитися учасники кейсу.

У кінці тренінгу учні Австрійських шкіл отримали опитувачі, які включали інформацію, вивчену в ході теоретичної частини тренінгу. Учасники повинні були дати визначення корупції, пояснити її причини і наслідки, у тому числі юридичні, а також розповісти, в чому полягає діяльність Бюро по боротьбі з корупцією. Завданням цього тренінгу було підвищення громадянської відповідальності старшокласників, розуміння в питаннях прав людини і громадянського обов'язку. Проведений тренінг згодом проводився для більш молодшої аудиторії – дітей від 10 до 14 років [4, с. 126-127].

Підводячи підсумки, зауважимо, що європейські практики антикорупційної освіти за участю громадськості включають в себе два підходи, а саме: 1) формальний; і 2) неформальний. Очевидно, що обидва однаково важливі, особливо якщо йдеться про школярів. Неформальний підхід є важливим і в програмах, розрахованих на студентів, оскільки він дозволяє відчувати реальність аналізованого явища і краще розібратися в його наслідках. Ефективність впливу таких програм складно виразити через статистичні показники, або показати, як саме вони вплинули на рівень корупції в тій або іншій країні Європи. Однак безсумнівним є те, що виховання дітей у дусі несприйняття корупції з самого малку є одним із основних чинників запобігання проявам корупції у майбутньому.

1. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів охорони правопорядку в Україні і зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія / В.М. Бесчастний та ін. Донецьк: Вебер, 2007. 132 с.

2. Неурядова міжнародна організація «Freedom House» URL: www.freedomhouse.org.

3. Теоретико-правові засади протидії корупції: науково-аналітична доповідь / Дейнека В. Ф. та ін.: НДІ фінансового права, 2014. 39 с.

4. Завгородній В.А. Правове регулювання взаємодії органів Національної поліції та громадських організацій у протидії корупції: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2016. 168 с.

Катаев Нурбек Амирбекович
докторант Академии правоохранительных
органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, г. Нур-Султан

ОСНОВНЫЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В СФЕРЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Система государственных закупок в Республике Казахстан по данным правоохранительных органов является наиболее коррумпированной. В этой сфере участники разворачивают жесточайшую конкуренцию, в связи с перспективой получения прибыли. Каждый участник хочет получить выгоду и неважно, каким способом – путем демпинга или путем дачи взятки (так называемого «отката»).

Во многом причина таких явлений кроется в неразвитости частного сектора. В Казахстане большинство частных компаний сильно зависят от государственных закупок, т.к. они существуют только на этих контрактах. К сожалению, подобная проблема присуща всем развивающимся странам.

Коррупция в системе государственных закупок приводит к колоссальным потерям для любой страны.

Анализ показывает, что причины, создающие условия для развития коррупции в системе государственных закупок являются: большие дискреционные полномочия заказчиков, отсутствие надлежащего контроля, а также слабое регулирование правовой системы.

Относительно правовой системы Казахстана следует отметить, что до сих пор нормы законодательства прописываются общими чертами, порой вообще непонятны, нет уточнений, чрезмерно много ссылок и т.д. Однако все это происходит не по причине отсутствия в Казахстане профессиональных юристов и экспертов, а по причине сознательного внедрения «слабых» законов, которые выгодны отдельным государственным служащим, находящимся у власти и имеющим возможность управлять процессом государственных закупок.

Профессор К. Расма считает, что законы и нормы в посткоммунистических странах на практике работают редко из-за отсутствия механизмов применения и политической воли. По ее мнению, коррупция сложна, и к ней лучше подойти путем объединения многих ракурсов и методологических инструментов [1, с.24-25].

Меры противодействия должны содержать в себе концептуальные решения во всех сферах общественной жизни. Ведь коррупция есть не только в сфере государственных закупок, но и в смежных отраслях, тесно связанных с ней. Невозможно искоренить коррупцию только усовершенствовав лишь за-

конодательство о государственных закупках.

На сегодняшний день практикой противодействия коррупции в государственных закупках выработаны четыре основных подхода: психологические методы; технические методы; регламентация процессов; репрессивные меры [2]. Однако указанные традиционные меры показали, что они не совсем эффективны.

В научной литературе о важности применения методов отмечали многие ученые. В.В. Лунев в качестве эффективных методов предложил следующие направления: - меры, повышающие трудность совершения преступления; - меры, снижающие риск при совершении преступлений; - меры, снижающие выгоду от совершения преступлений.

В число мер, превышающих трудность совершения коррупционных преступлений, включаются: система тщательной проверки сотрудников при приеме на работу, ограничение дискреционных полномочий, неукоснительное требование гласности, открытости и публичности принятия соответствующих решений, подконтрольность принимаемых должностными лицами решений, подотчетность государственных служащих, регулярная ротация служащих, запрет на участие должностного лица в мероприятиях, в которых он имеет финансовый интерес.

Меры, снижающие риск при совершении преступлений, могут выражаться: в открытом доступе СМИ к соответствующей информации, в плановых и внезапных аудиторских проверках и ревизиях, в обязательном и проверяемом декларировании имущества должностного лица и его близких, в личной ответственности за принятие решений, в организации собственной службы безопасности, в наличии системы внутреннего телевидения, запретах на получение дорогих подарков и отчетности о них, в поощрении сотрудников и поддержки лиц, разоблачающих коррупционеров.

К мерам, уменьшающим выгоду от совершения преступлений, - это введение системы справедливой оплаты труда и других благ для государственных служащих, поощрение за честность, обязательное увольнение от должности при совершении антикоррупционных правил, отсутствие должностного иммунитета, возможности для карьерного роста, достойные условия выхода на пенсию и т.п. [3, с.148-149].

Некоторые ученые считают, что важное место в противодействии коррупции занимает свободная пресса и контроль со стороны гражданского общества. Профессор К. Расма справедливо отмечает, что в демократических государствах коррупция всегда находится под пристальным вниманием прессы. [1, с.18]. Мы согласны с мнением, что независимая пресса является эффективным инструментом в борьбе с этим явлением.

Их задача заключается не просто в информировании общественности о выявленных фактах коррупции, но и в том, чтобы способствовать в реализации антикоррупционной программы, информировать общество об успехах государства, формировать у граждан антикоррупционное поведение, за-

креплять у них высшие, правильные моральные ценности [4].

СМИ открывает обществу скрытые механизмы коррупции, лишая ее благоприятной почвы для развития и распространения (проведение журналистских расследований фактов коррупции и предание их гласности, что должно доказывать обществу и коррупционерам неотвратимость наказания за антиобщественные деяния). Тесно сотрудничая со структурами гражданского контроля, СМИ выполняют информационно-просветительскую функцию и имеют профилактическую направленность [5, с.37].

Немаловажную роль в противодействии коррупции играет общественный контроль. Профессоры И.И. Смотрицкая и С.И. Черных верно отмечают, что на рынке государственных закупок наряду с государством и подрядчиком государственных контрактов должен появиться третий равноправный субъект – общество как конечный потребитель товаров, работ, услуг, обладающий всей полнотой функций, в том числе контроля за экономичностью и результативностью расходов [6, с.137].

По мнению О.Б. Филипец «силами только государственных органов власти в сфере государственных закупок коррупцию нельзя искоренить или же заметно снизить... В этой связи, очень важны усилия институтов гражданского общества. Для указанных целей должны быть сформированы специальные общественные комиссии, которые бы наделены широкими полномочиями в части контроля за расходованием бюджетных средств на каждом этапе процедуры закупок» [7, с.253]. Для борьбы с коррупцией следует широко привлекать общественность, населению должно быть разъяснено, что с коррупцией нужно бороться сообща [8, с.98].

Таким образом, проведенное исследование позволило нам сформировать меры противодействия коррупции в сфере государственных закупок, разделив их на 2 группы: *общие и специальные*.

К общей группе относятся: политическая и экономическая независимость заказчика (организатора госзакупок); четкая регламентация законов; общественная доступность; независимость средств массовой информации; прозрачность и открытость государственных органов; подотчетность государственных органов перед населением.

К специальной группе относятся: автоматизация электронных государственных закупок; централизация государственных закупок; исключение дискреционных полномочий заказчиков; повышение заработной платы и достойные пенсионные отчисления заказчикам; повышение дополнительных надбавок за честность службы; поощрение за сообщение о коррупционных фактах; открытость и прозрачность конкурсных процедур.

1. Карклинс Расма. Система в ответе за это: коррупция в посткоммунистических странах. Алматы: Интерлигао, 2006. 310 с.

2. Андрей Храбкин. Противодействие коррупции в госзакупках // URL: <http://bujet.ru/article/15216.php>

3. Современные проблемы противодействия коррупции: уголовно-правовой и кри-

минологический аспекты / А.Л. Карабанов, С.К. Мелькин. М.: Волтерс Клувер, 2010. 200 с.

4. Твилова Ю.А. СМИ как субъект антикоррупционной политики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/smi-kak-subekt-antikorrupsionnoy-politiki>

5. Материалы международной научно-практической конференции (Омск, 17 февраля 2017 г.) / отв. ред.: И. Г. Рагозина, И. Ю. Мурашкин.

6. Институт общественных закупок в современной российской экономике: Монография / Под ред. И.И. Смотрицкой, С.И. Черных. М., 2016. 280 с.

7. Филипец О.Б. Сборник статей. Актуальные проблемы противодействия коррупции и обеспечения экономической безопасности (научные труды Академии финансовой полиции. Выпуск 13). Астана, 2012. 520 с.

8. Акылбай С.Б., Алпысов С.М. Антикоррупционная политика в Республике Казахстан: Монография. Астана: Полиграф-мир, 2006. 141 с.

Карпенко Роман Валерійович

старший викладач кафедри,
кандидат юридичних наук

Коваленко В'ячеслав Васильович

викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СИСТЕМА ЗАХОДІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ : ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОРГАНІВ

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на дослідженні зарубіжного досвіду діяльності спеціалізованих органів у протидії корупції та системі найбільш дієвих заходів антикорупційної спрямованості у таких країнах, як Франція та США. Сполучені Штати Америки створили дієву систему заходів адміністративно-правового впливу, спрямовану на протидію корупції, але не тільки в межах кордонів держави. Історичну роль у протидії корупції має Федеральний закон про боротьбу з корумпованими та такими, що перебувають під рекетирським впливом організаціями (Закон РІКО) 1970 р. США займає лідируючі позиції у організації співпраці з антикорупційної діяльності на міжнародному рівні. Початок був ознаменований підписанням Закону «Про корупційну діяльність за кордоном» 1977 р., що відкрило новий етап у протидії з корупцією в США, і за її межами [2]. Керівну роль у антикорупційній діяльності відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію та методичне керівництво боротьби зі злочинністю в державі. Головним підрозділом Міністерства юстиції, яке безпосередньо здійснює боротьбу з організованою злочинністю є Федеральне бюро розслідувань (ФБР) [1]. Органами, які здійснюють антикорупційну діяльність в

Сполучених Штатах є: Національна рада по боротьбі з організованою злочинністю, Головне контрольно-фінансове управління, Спеціальний сенатський комітет з етики, Комітет з стандартів службової поведінки посадових осіб палати представників, Управлінням з етики при уряді США. Діяльність державних службовців США регулюється «Принципами етичної поведінки урядовців і службовців» 1990 р. і Актом «Про етику поведінки державних службовців США» 1978 р. До антикорупційних заходів США відносяться: постійний контроль за обов'язковим декларуванням фінансових доходів та видатків службовця за рік; кримінальна відповідальність не лише фізичних, а й юридичних осіб за корупційну діяльність; перевірка державних службовців на поліграфі; відсутність імунітету для посадових осіб будь-якого рівня, включно президента, сенаторів та конгресменів [3, с. 41]; Отже, відкритість діяльності органів влади є основоположним принципом взаємодії державних службовців та населення. Активна позиція та зацікавленість громадськості щодо контролю за виконанням владних приписів сформована на рівні громадянського обов'язку, широка поінформованість про випадки корупційних дій та звітування високопосадовців щодо результатів розслідування справ та вжитих заходів запобігання. У Франції антикорупційна діяльність покладається на: 1) Центральну службу запобігання корупції, 2) Організацію з боротьби проти відмивання грошей (ТРАСФІН); 4) Відділ з боротьби проти корупції при Управлінні боротьби проти економічних та фінансових злочинів; 3) Центральну дирекцію загального інформування, 4) Комісію з фінансової гласності політичного життя, що контролює майнове становище парламентаріїв, 5) Національну комісію з рахунків виборчих кампаній і фінансування політичних партій (наділена контрольними функціями); 6) Центральну рахункову Палату – лише щодо виявлення порушень. Усі ці структури є державними і фінансуються з бюджету, кожна служба працює у визначеній для неї сфері [4]. Основними видами діяльності Центральної служби запобігання корупції є збір інформації та консультування незалежних експертів з питань, пов'язаних із виникненням ризику корупції та справами про корупцію, за якими проводиться розслідування. Домінуюча частина обов'язків – це інформаційно-просвітницька діяльність і сприяння у розробці та прийнятті кодексів етики в організаціях державного і приватного секторів. Тобто, відповідна служба не уповноважена розглядати справи про адміністративні або кримінальні правопорушення. У випадку з'ясування фактів, що свідчать про можливий злочин, служба негайно передає цю справу Державному прокуророві [5, с. 3-4]. В основі правового антикорупційного механізму сучасної Франції діють такі нормативні приписи: заборона урядовим чиновникам поєднувати свою посаду з депутатським або сенатським мандатом і з будь-якою іншою професійною діяльністю в громадському або приватному секторі. Після відставки міністри протягом шести місяців не мають права займати керівні посади в державних або приватних компаніях; [5, с. 3]. Антикорупційні заходи Франції першочергово спрямовані на контроль діяльності державних служ-

бовців всіх рівнів влади спеціалізованими органами, що мають чіткий розподіл повноважень. Головною вимогою є прозорість процедур у державних і приватних організаціях, їх діяльності та фінансуванні. Підвищена увага приділена звітності політичних партій. Тобто у антикорупційній діяльності Франції центр контролю зміщений у бік діяльності висопосадовців і рішень, що приймаються ними. Українська влада вжила ряд заходів щодо посилення антикорупційної діяльності, намагаючись надолужити втрачений час і відновити довіру суспільства та міжнародної спільноти. На сучасному етапі вкрай важ- Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу 199 ливо реалізувати прийняте антикорупційне законодавство, визначити механізм його реалізації у діяльності спеціалізованих органів, а також виправити ті законодавчі недоліки, які були допущені. Запроваджені заходи в Україні у виді створення Єдиного електронного реєстру декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання, моніторинг способу життя держслужбовців, відкриття інформації про кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб, інформації про зареєстровані права на нерухоме майно, заплановане впровадження електронних держзакупель є засобами досягнення відкритого та прозорого діалогу влади та населення. За особливостями побудови системи протидії корупції, зокрема кількісним складом новостворених органів антикорупційної спрямованості, Україна визначила пріоритетним для себе впровадження досвіду протидії корупції у таких країнах як США, Франція, де має місце чіткий розподіл спеціальних суб'єктів протидії за ознакою функціональної спрямованості. У контексті формування організаційно-правового механізму протидії корупції, на наш погляд, Україна має першочергово прописати правила кадрової політики як відкритого та прозорого процесу, реалізувати положення стратегії судоустрою та судочинства, практично втілити декларовану незалежність суддів (за прикладом США, Франції), визнати неприпустимим втручання до діяльності засобів масової інформації у висвітленні фактів антикорупційної діяльності.

1. Беззуб І. Антикорупційна політика в Україні / І. Беззуб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=>

2. Foreign Corrupt Practices Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justice.gov/criminal-fraud/foreign-corrupt-practices-act>

3. Лалаян К. Д. Зарубежный опыт противодействия коррупции / К. Д. Лалаян // Налоговая политика и практика. – 2011. – № 7(103). – С. 40-44.

4. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні / І. В. Коруля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2014/Korulia.pdf

5. Тіньков А. Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС. [Електронний ресурс] / А. Л. Тіньков. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>.

Косяченко Ксенія Едуардівна
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Подолання корупції є надзвичайно важливою справою, оскільки це явище становить небезпеку для держави, суспільства і кожної окремої людини. У країні, що уражена корупцією, різко знижується ефективність економіки, посилюється бідність і соціальна нерівність, розширюється прірва між суспільством і владою, політика перетворюється на сферу розподілу національного багатства, розкладаються моральні засади суспільства, завдається шкода престижу країни на міжнародному рівні. Корупція демонструє повну байдужість державних посадових осіб до суспільної користі, закону, народу та кожного громадянина. Корупція девальвує державну владу, призводить до поглиблення розшарування населення за рівнем отримуваних реальних доходів. Корупція є глобальною проблемою кожної країни, і з цією проблемою треба боротися. Практика свідчить, що досконалість нормативно-правового забезпечення та наявність ефективної системи протидії корупції на національному й міжнародному рівнях є чи не найважливішою умовою успішного подолання цього явища.

Україна прийняла всеосяжну правову основу для боротьби з корупцією, а саме – Закон України «Про засади запобігання та боротьби з корупцією», за законом мають декларувати свої доходи державні службовці. Крім того, антикорупційне законодавство регулює конфлікти інтересів державних чиновників і кримінальну відповідальність за надміру дорогі подарунки, гостинність тощо. Проте правила по боротьбі з корупцією спричинили мінімальний вплив на рівень шахрайства в політичних колах через слабе верховенство закону і відсутність адекватного застосування. Україна потребує нових, більш жорстких змін в антикорупційному законодавстві, щоб пришвидшити входження до Європейського Союзу. Ситуація в державі потребує максимуму зусиль усіх гілок влади і органів місцевого самоврядування, застосування необхідних загальнодержавних заходів, спрямованих на вдосконалення антикорупційного законодавства.

Великий енциклопедичний юридичний словник дає власне визначення поняття корупції – це соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових пов-

новажень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь або є приховуванням їх чи потуранням їм [1, с. 421].

Побутує думка, що корупція є індикатором хворого суспільства, недужого на комплекс хронічних захворювань, які, своєю чергою, і лікувати необхідно комплексною програмою. На жаль, одним із симптомів цієї хвороби часто є відвертий цинізм: у суспільстві переважають так звані подвійні стандарти, тобто корупцію усі зневажають, вважають недостойним явищем, але залюбки користуються виробленими нею механізмами для досягнення власної мети [2, с. 93]. Сучасна корупція охоплює багато видів протиправної діяльності, зокрема, хабарництво, непотизм та незаконне привласнення публічних коштів тощо. Хабарництво – це винагорода за відхилення від службових обов'язків. У своїй монографії М. І. Мельник тлумачить: хабарництво – це родове поняття корупції, яке охоплює три самостійні, але взаємопов'язані склади злочину: одержання хабара, дача хабара, посередництво у хабарництві [3, с. 29].

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Швецію, Канаду, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Ізраїль, США, Німеччину та інші. Кожна із країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам [4, с. 167].

Прикладом найменш корумпованих країн є Скандинавські держави, зокрема Фінляндія, Норвегія, Швеція та Данія. Фінляндія є країною, яку міжнародна неурядова організація з боротьби з корупцією «Transparency International» визначає як одну з найменш корумпованих серед 133 країн світу. Прикладом комплексної боротьби з корупцією є антикорупційна стратегія Нідерландів, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи, як: 1) постійна звітність і гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків – покарання за корупційні дії; 2) щорічно Міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції; 3) розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють; 4) створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви; 5) основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба, наприклад пенсійного і соціального обслуговування; 6) у всіх організаціях, зокрема у міністерствах, є служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їхніх навмисних чи випадкових порушень діючих

правил і відповідних наслідків таких порушень [5].

Для Франції характерна типова для багатьох країн Західної Європи структура спеціалізованих служб: Центральна рахункова Палата; Служба попередження корупції; Центральна дирекція юридичної поліції; Центральна дирекція загального інформування; Центральний офіс покарання фінансових порушень у фінансовій сфері. Усі ці структури є державними і фінансуються з бюджету, які працюють у визначеній для неї сфері. Одночасно французькі фахівці вважають, що створення спеціалізованих служб і органів боротьби із корупцією має розглядатися не як основна мета, а як засіб для досягнення мети.

Дослідження міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали чинниками, що створюють загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя. Що стосується перспектив подальших досліджень у цьому напрямі, то вони полягають передусім у з'ясуванні можливостей імплементації основних механізмів протидії політичній корупції у країнах ЄС у відповідну практику України.

1. Великий енциклопедичний юридичний словник, за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юридична думка. 2012. 1020 с.
2. Бартошек М. Римское право. Понятие, термины, определения. Москва. 1989. 448 с.
3. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства: монографія. Київ: Парлам. вид-во. 2000. 256 с.
4. В. В. Топчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник. Ірпінь: УДФС. 2016. 206 с.
5. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам у системі державної служби України (організаційно-правовий аспект): дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.03. Київ. 2004. 206 с.

Ковалевська Олександра Вікторівна

старший викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ФІНЛЯНДІЇ

Проблема запобігання корупції набула не тільки державного, але й світового характеру. Світовий досвід надає можливість порівняти національне законодавство із законодавством провідних країн світу з питання запобігання корупції. У зарубіжних країнах важливе значення займають інститути громадянського суспільства, особливо в процесі контролю за діями влади. Проводиться активна антикорупційна позиція громадян, їхніх громадських об'єднань щодо неприйнятності корупції як риси ментальності.

Особливо активну роль у протидії зловживання владою відіграють засоби масової інформації. Світовий досвід доводить, що позитивних результатів у протидії корупції досягають ті країни, де влада перебуває під сильним тиском опозиції, яка контролює її, що вигідно і самій владі. Однак, за наявності загальних підходів, кожна держава розробляє власні національні механізми протидії корупції з урахуванням менталітету народу, історії, культури, рівня матеріального забезпечення тощо, оскільки підґрунтя корупції у країнах Азії, Африки та Європи досить різні, але спільними для них є зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам, створення відповідної правової бази, залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам [1, с. 167].

Нами досліджено законодавчі положення щодо спеціальних підрозділів запобігання корупції Фінляндії.

Фінляндія є країною, яку міжнародна неурядова організація з боротьби з корупцією «Transparency International» визначає як одну з найменш корумпованих серед 133 країн світу. Фінляндія як член Європейського Союзу є учасником усіх основних нормативних документів Євросоюзу з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Однак імплементація європейських законів у національну правову систему здійснюється цією країною досить виважено. Основним принципом цього процесу є органічне поєднання національного законодавства Фінляндії із загальноєвропейським, із мінімально можливими змінами першого. Для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміна «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид

злочину.

У Кримінальному кодексі Фінляндії поняття «корупція» відсутнє, лише зазначається про хабарництво чиновників, за яке передбачається покарання від штрафу до позбавлення волі на строк до 4 років залежно від серйозності правопорушення.

У Фінляндії ніколи не створювалося спеціального закону про корупцію. Вона розглядається як частина кримінальної злочинності і завжди підпадає під дію Конституції, Кримінального кодексу, Законодавства про цивільну службу, адміністративних інструкцій [2, с. 4].

Так, у Фінляндії не існує спеціальної стратегії стосовно протидії політичній корупції в органах державної влади. Так само не існує спеціальних антикорупційних законів. Замість цього в країні діють запобіжні антикорупційні норми, вписані в низці правових актів про державну службу та фінансування політичних партій. Конституція Фінляндії [3] забезпечує гарантії проти зловживання державною владою. Зокрема, вона регламентує рішення про призначення високопоставлених урядових чиновників. Воно приймається на конкурсній основі та враховує спеціальні вимоги до етики й моралі. У свою чергу, закон “Про державних цивільних службовців” 1994 р. [4] передбачає подання публічними службовцями декларації про участь у комерційній діяльності, особистих позиках, майні, додатковій роботі. Закон “Про перевірку безпеки” [5] визначає умови з перевірки даних осіб, які подають заяву на зайняття певної посади.

Крім того, Конституція, а також закон “Про відкритість діяльності Уряду” від 1999 р. [6] гарантують відкритість офіційних державних документів. Відповідно до законодавства всі документи державних і муніципальних структур вважаються публічними, якщо стосовно них не було прийнято спеціального рішення. Якщо секретною є тільки частина документа, то інші пункти документа залишаються у відкритому доступі. Закон також визначає умови щодо реалізації права на доступ до офіційних документів. Громадяни мають право вимагати доступ до документів усно, по телефону, у письмовій формі, електронною поштою або на прийомі.

Найбільш глибоко фінське законодавство просунулося в імплементації європейських комунітарних норм у сфері етики та моралі державних службовців. Так, у 2001 р. уряд Фінляндії ухвалив “Рішення про кадрову політику” [7], відповідно до якого “публічні посади повинні базуватися на етичних цінностях і високій моралі”. Крім того, етичні цінності державного управління базуються на принципах, передбачених Конституцією, Законом “Про державних цивільних службовців” (містить у собі систему правил поведінки держчиновників), Законом “Про адміністрацію” 2001 р. [8] тощо. З 2004 р. моральні цінності й етика були включені в систему підготовки керівних кадрів державної адміністрації. Щодо відповідальності за порушення законів, то застосовуються загальні норми законодавства [9].

Разом з тим у Фінляндії існує низка недоліків імплементації

антикорупційних норм європейського права у сфері державної служби, серед яких: відсутність у Кримінальному Кодексі самостійного складу поняття “торгівля впливом”; відсутність юридичного обов’язку державного службовця повідомляти про неправильне управління й корупцію; відсутність регулювання переходу публічних службовців у приватний сектор після закінчення терміну служби [10, с. 17].

Фінляндія належить до тих європейських країн, де відсутні спеціальні антикорупційні органи, цю роль виконують Канцлер юстиції та Парламентський Омбудсмен. Вони контролюють діяльність публічної влади. Зокрема, до їхніх обов’язків належить спостереження за законністю дій Уряду й Президента. Розподіл повноважень здійснюється за домовленістю [11].

Незважаючи на відсутність спеціальних антикорупційних органів та законів, низку доволі непрозорих норм у законодавстві, що провокують ризик виникнення політичної корупції в системі державної служби, загальні принципи відкритості, транспарентності й гласності державного управління вважаються головними в діяльності публічних служб у Фінляндії [12, с. 21]. Слід визнати, що найменш враженою політичною корупцією в Євросоюзі цю країну робить більшою мірою не вплив європейських комунітарних норм, а прозорість національного державного управління, істотний рівень політичної культури посадовців, значна громадська активність (її роль виконує у Фінляндії ЗМІ), а також висока довіра громадян до органів влади.

-
1. Публічно-правова протидія корупції : навчальний посібник – Ірпінь, 2016.
 2. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? – Харьков, 2009.
 3. The Constitution (731/1999) 11.07.1999. URL : <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.
 4. The State Civil Servants’ Act (750/1994). URL : <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1994/>.
 5. The Security Clearance Act. URL : <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2002/>.
 6. The Act on the Openness of Government Activities (621/1999). URL : <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/>.
 7. The “Decision in principle” on State personnel policy (2001). URL http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/julkaisut/2003/liitteet/opm_166_opm23.pdf?lang=fi.
 8. The Administration Act (625/2001). URL : <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/haku.php?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Administration>.
 9. The Penal Code of Finland. URL <http://www.finlex.fi/pdfsaadkaan/E8890039.PDF>.
 10. Семьнин А. С. Противодействие политической коррупции политико-правовыми средствами в государствах Евросоюза (опыт Финляндии и Эстонии) : дис. ... канд. юрид. наук, Воронеж, 2009.
 11. Косякин И. А. Канцлер юстиции в Финляндии – Воронеж , 2007.
 12. The Finnish legal system / edited by Jaakko Uotila. – Helsinki : Finnish Lawyers Pub. Co., 2000.

Кубецька Ольга Миколаївна,

доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

Остапенко Тетяна Миколаївна,

доцент кафедри економіки, підприємництва
та управління підприємствами
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
кандидат економічних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Подолання корупції в Україні або зменшення рівня корупції до такого, що вважатиметься безпечним, можливе виключно через вивчення та втілення у вітчизняні реалії закордонного досвіду протидії цьому вкрай негативно-му соціальному явищу за допомогою формування та ефективного застосування механізмів організаційного, політичного та правового характеру.

У багатьох державах вдалося створити такі механізми, які обмежили вплив корупції масштабами, що не становлять серйозної небезпеки для нормального функціонування державного апарату. До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сингапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та ін. Усі вони мають деякі особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення до протидії корупційним проявам громадських організацій [1].

Розглянемо особливості механізми протидії корупції окреми країн:

1) Фінляндія:

а) внутрішня політика: жодного спеціального антикорупційного законодавства. Відсутні спеціальні органи, діяльність яких направлена на боротьбу з корупцією. Неправомірна вигода розглядаються як частина кримінальної злочинності та завжди підпадає під дію адміністративних інструкцій Законодавства про державну службу, Кримінального кодексу, Конституції.

б) зовнішня політика: Фінляндія підписала безліч міжнародних догово-

рів: Конвенція ЄС про боротьбу з корупцією (1997); Угода ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) проти підкупу іноземних посадових осіб (підписання - у грудні 1998 року, ратифікація - у лютому 1999 року); Договір Ради Європи про Кримінальний кодекс про боротьбу з корупцією (підписання - у січні 1999 року, ратифікація - у жовтні 2002 року); Конвенція Ради Європи про цивільно-правову відповідальність за корупцію (підписана у червні 2000 року, ратифікована у жовтні 2001); Угода Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності (підписана у грудні 2000 року, ратифікація - у лютому 2004); Угода ООН проти корупції (підписана у грудні 2003 року, ухвалено у червні 2006 року).

2) Швейцарія:

а) внутрішня політика: встановлені високі етичні стандарти для чиновників; обов'язкове декларування будь-яких подарунків вартістю понад 200 шведських крон (приблизно 637 грн); велика роль у протидії корупції належить церквам і громадській думці; діє цілий ряд громадських об'єднань антикорупційної спрямованості («Інститут проти хабарів» при Торговій палаті Стокгольма); відкрито доступ до внутрішніх документів державного управління та ін.;

б) зовнішня політика: як і Фінляндія, Швейцарія також підписала та ратифікувала ряд міжнародних договорів щодо протидії корупції.

3) Німеччина:

а) внутрішня політика: для державних службовців передбачено особисту відповідальність за правомірність їх дій з виконання службових обов'язків; обов'язком державного службовця є інформування про протиправні діяння, які стали йому відомими, передусім якщо це стосується корупційних дій; державний службовцям дозволено отримати подарунок, вартість якого не перевищує 20 німецьких марок (або 10 євро); створений реєстр корумпованих приватних організацій для запобігання контактам з державними органами; визначено перелік посад, що найбільше схильють до корупції, і ротація кадрів на цих посадах та ін.;

б) зовнішня політика: існує особлива процедура ратифікації міжнародних договорів, у тому числі у сфері протидії корупції. Німеччина ратифікувала та стала повноправним учасником лише окремих антикорупційних конвенцій, у той час як багато інших конвенцій залишилися нератифікованими (хоча й підписаними) - Конвенція ООН проти корупції (підписана Німеччиною у 1999 році), Конвенція РЄ про кримінальну відповідальність за корупцію (підписана Німеччиною у 2003 році).

Враховуючи досвід зарубіжних країн, можна сформулювати власну внутрішню та зовнішню політику щодо протидії корупції:

а) внутрішня політика: для подплення корупції необхідно через встановлення та доведення факту корупції, заборонити працювати в органах державної влади та ліквідувати соціальні гарантії, зокрема пенсії для таких осіб; подання декларації державними службовцями про відсутність боргів та ін.

б) зовнішня політика: Конвенції ООН проти корупції (підписана Україною 11 грудня 2003 року, ратифікована 18 жовтня 2006 року, набрала чинності для України – 1 січня 2010 року); Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією [4] (підписана Україною 4 листопада 1999 року, ратифікована 16 березня 2005 року, набрала чинності для України – 1 січня 2006 року, у зв'язку з чим Україна стала сороковим членом Групи держав проти корупції (GRECO)); Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [2] (підписана Україною 27 січня 1999 року, ратифікована 18 жовтня 2006 року, набрала чинності для України – 1 березня 2010 року); Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [3] (підписаний Україною 15 травня 2003 року, ратифікований 18 жовтня 2006 року, набрав чинності для України – 1 березня 2010 року).

1. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. *Стратегічні пріоритети*. № 3 (12). 2009. С. 110-118.

2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. // *Офіц. вісник України*, 2006 р. № 44. С. 41. – ст. 2939.

3. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року. *Офіц. вісник України*, 2006 р. № 44. С. 51. – ст. 2940.

4. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. *Офіц. вісник України*, 2006 року. № 94. С. 252. – Ст. 592.

Левченко Юрій Олександрович
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Усі без винятку країни світу занепокоєні існуванням та поширенням такого деструктивного явища корупції, яка шкодить діяльності органів публічної влади, гальмує розвиток економіки та деформує свідомість суспільства. У зв'язку з чим, кожна з країн запроваджує власну антикорупційну програму, стратегію або веде відповідну політику.

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Японію, Китай, Ірландію, Німеччину та інші. Кожна із країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії

корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам [1, с. 167]. Серед таких країн ми розглядаємо Великобританію, Сінгапур та Німеччину.

Великобританія. Високі стандарти громадянської поведінки в Британії є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією. Система антикорупційних механізмів тут врегульована на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був прийнятий ще в 1889 році, закони про попередження корупції - в 1906 і 1916 роках були реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони вимагають від посадових осіб доводити свою невинність.

Національне законодавство Великобританії у сфері боротьби з корупцією є досить розгалуженим, оскільки певні норми матеріального права, які стосуються праводносин, що виникають унаслідок вчинення посадовими особами корупційних дій, можуть міститися у різних нормативних актах (не тільки кримінального, а також інших галузях права). У 2011 році у Великобританії набрав чинності закон «Про боротьбу з хабарництвом», який встановив відповідальний Інститут за подолання корупції, а саме: Serious Fraud Office – Британське бюро з розслідування махінацій. Закон інтегрував у собі всі необхідні норми чинних законодавчих актів у цій сфері, додав ряд нових положень, закріпив принципи антикорупційної політики, такі як: екстериторіальність; своєчасність оцінки корупційних ризиків; обов'язковість вимог антикорупційного законодавства для службовців усіх без винятку рівнів; систематичної перевірки кадрів на предмет їхньої благонадійності; доступність інформації, що стосується корупційної складової; систематичний контроль і нагляд. Нововведенням стала норма про кримінальну відповідальність юридичних осіб, зокрема за незапобігання хабарництву [2, с. 200-201].

Друга особливість - це надзвичайно висока роль громадської думки, вона стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Здебільшого громадські дебати точаться навколо питань, пов'язаних з лобіюванням і купівлею політичного впливу, проблем, створених зміною границь приватної і державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо [3].

Безпосередньо корупційні процеси у Великій Британії відстежує так званий Комітет Нолана, який було засновано в жовтні 1994 року. Його діяльність зосереджена на моніторингу діяльності членів парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; колишніх міністрів та інших посадових осіб, що працюють у тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді [4, с. 30–31]. За результатами роботи Комітету палата Громад парламенту вирішила призначити парламентського директора стандартів, заборонити протекцію та розгосити сторонні заробітки членів парламенту.

В основу боротьби з корупцією в *Німеччині* покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення "відмивання" "брудних" грошей. Особливо слід виділити обов'язок банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про операції з грошима у розмірі понад 20 тис. німецьких марок за умов, що ця інформація буде використана виключно для розслідування. Законом закріплено правило: якщо громадянин робить внесок в банк у розмірі понад 50 тис. німецьких марок, він зобов'язаний пред'явити посвідчення особи [2].

Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем.

Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в *Німеччині*, слід назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У даному разі *Німеччина* йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена до такого реєстру, позбавляється права виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів.

Сінгапур. Антикорупційна політика вражає своїми успіхами. Її центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган по боротьбі з корупцією - Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке володіє політичною і функціональною самостійністю. Цей незалежний орган розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки *Сінгапура*. Бюро перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників і повідомляє про них відповідні органи для вживання необхідних заходів. Бюро вивчає методи роботи потенційно схильних до корупції державних органів з метою виявлення можливих слабкостей в системі управління та у випадку необхідності рекомендує вжити відповідних заходів главам цих відділів.

Головна ідея антикорупційної політики *Сінгапура* полягає в "прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснення корумпованих дій". Це досягається за рахунок цілого ряду антикорупційних принципів, зокрема: 1) оплата праці державних службовців згідно формулі, прив'язаній до середньої заробітної платні успішно працюючих в приватному секторі осіб; 2) контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи і борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних в порушенні Акту про запобігання корупції; 3) велика строгість в справах про корупцію саме відносно високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки [2].

Проведений аналіз особливостей запобігання та протидії корупції в за-

рубіжних країнах дозволяє сформувавши уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, розвиток якої необхідний в сьогодишній Україні.

На наш погляд, можуть являти собою основи успішної національної антикорупційної політики в Україні такі положення:

- сильна політична воля вищого керівництва держави до боротьби з корупцією і сформована на її основі єдина державна політика в області боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру;

- організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування (неодмінною умовою для цього є створення атмосфери прозорості) і забезпечена можливість порушення в цих рамках кримінального переслідування правопорушників;

- жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців, а також наділений повноваженнями по притягненню до відповідальності посадовців незалежно від їх місця в ієрархічній структурі влади.

Мінімізація корупційних правопорушень з урахуванням міжнародних досвіду є нагальною необхідністю для сучасної України, оскільки відповідає потребам більшості співгромадян, які потерпають від корупції. Тому слід тільки активно впроваджувати вже давно апробовані антикорупційні механізми.

1. Публічно-правова протидія корупції : навчальний посібник / В. В. Топчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. – Ірпінь : УДФС, 2016. – 206 с.

2. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції / Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Вип. 2–3 (6–7) 2017.

3. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.

4. Теоретико-правові засади протидії корупції : науково-аналітична доповідь / авторський колектив : Дейнека В. Ф., Кармаліта М. В., Розум О. М., Шавло І. А., Шкуренко Н. Г. – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2014. – 39 с

Разумова Ганна Вікторівна,

доцент кафедри,

кандидат економічних наук,

Протопопова Наталія Андріївна

старший викладач кафедри

аналітичної економіки та менеджменту

Буштин Лілія Володимирівна

студентка

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Фінансовий контроль як інструмент антикорупційної політики на міжнародному рівні є актуальним питанням, адже корупція існує в усьому світі, вона підриває основи демократії, гальмує економічне зростання і руйнує довіру громадськості до держави. Корупція пронизує всі верстви суспільства, зустрічається на муніципальному, регіональному, національному та міжнародному рівнях [1, с. 440].

Корупція – складне явище соціального життя, яке проникло у всі сфери життя: економічну, політичну, соціальну, духовну та інші. Корупція – зловживання службовим становищем для досягнення особистої або групової вигоди, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди в зв'язку з займаним службовим становищем.

Прийнято виділяти такі ознаки корупції:

- свідоме підпорядкування державних інтересів особистим інтересам;
- секретність виконання рішень;
- наявність взаємних зобов'язань між тими, хто приймає державні рішення, і тими, кому це вигідно;
- взаємодія між тими, хто цього потребує прийняття певного рішення, і тими, хто може на прийняття такого рішення вплинути;
- прагнення приховування корупційними юридичним обґрунтуванням;
- виконання подвійних функцій (державних і приватних).

Корупція є в усіх країнах світу, проте поширена вона, як правило, в країнах зі слабкими інститутами, часто порушених нестабільністю і конфліктами [3, с. 56].

Глобальне дослідження і супроводжуючий його рейтинг країн світу за показником поширеності корупції в державному секторі визначає індекс сприйняття корупції (The Corruption Perceptions Index). Розраховується за методикою міжнародної неурядової організації Transparency International.

В рамках індексу корупція визначається як будь-які зловживання службовим становищем з метою особистої вигоди.

Індекс сприйняття корупції є зведеним індикатором, що розраховується на основі даних, отриманих з експертних джерел, наданих міжнародними організаціями.

Індекс в основному містить усереднені дані, зібрані за три останні роки, тобто він дає уявлення про поточні оцінки рівня корупції експертами. Тому дослідження не завжди відображає реальну динаміку, так як його коливання можуть бути обумовлені коригуванням вибірки, методології та джерел інформації (при цьому не всі вони оновлюються на щорічній основі), а місце країни в загальному списку може сильно змінитися через зміну списку країн, включених в рейтинг.

Рейтинг містить актуальний (періодично оновлюваний) список країн світу і адміністративних територій без державного статусу, упорядкованих за індексом сприйняття корупції. Поточні дані перших десяти країн за індексом прийняття корупції подані станом на 2019 рік, опубліковані в січні 2020 року (див. табл.).

Індекс сприйняття корупції

<i>Рейтинг</i>	<i>Країна</i>	<i>Індекс</i>
1.	Данія	87
2.	Нова Зеландія	87
3.	Фінляндія	86
4.	Сингапур	85
5.	Швеція	85
6.	Швейцарія	85
7.	Норвегія	84
8.	Нідерланди	82
9.	Німеччина	80
10.	Люксембург	80

Джерело: [5]

Україна займає сто двадцять дев'яте місце серед ста вісімдесяти країн світу [5].

Ефективна боротьба з корупцією вимагає багаторічних постійних зусиль, в тому числі таких трудомістких, як проведення реформи адміністративного і судового апаратів, розробка і прийняття відповідного антикорупційного законодавства. Тому необхідне створення єдиної взаємообумовленої системи, спрямованої на боротьбу з цим явищем, до якої повинні входити правоохоронні органи, вітчизняні та закордонні органи фінансового контролю [4, с.206].

Один з ефективних способів запобігання корупції в державній сфері – посилення заходів фінансового контролю осіб, уповноважених на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб.

Суть фінансового контролю полягає:

- в забезпеченні фінансової безпеки підконтрольних суб'єктів;
- в поліпшенні економічного стану всіх елементів фінансової системи і його раціональне, ефективне та законне застосування;
- в дотриманні фінансових інтересів суб'єктів господарювання, посилення їх відповідальності за результати своєї діяльності;
- в підвищенні ефективності економічної політики [2, с.48].

На стан сучасної економіки вплинуло безліч факторів, у тому числі і зростання правопорушень, пов'язаних з незаконним розподілом матеріальних ресурсів. У зв'язку з реальною можливістю руху ресурсів з порушеннями та заперечними фінансовими результатами необхідний міжнародний контроль.

Міжнародний фінансовий контроль зв'язується з перевіркою дотримання норм права, включаючи міжнародне право, цільовий характер та ефективність використання засобів.

Міжнародний фінансовий контроль за станом економіки, розвитком соціально-економічних процесів у суспільстві є важливою сферою діяльності при управлінні світовим господарством. Призначення контролю замикається у співпраці з успішною реалізацією фінансової політики державної влади, забезпеченням процесу формування та ефективного використання фінансових ресурсів у всіх сферах. Саме тому фінансовий контроль на сьогодні актуальний як ніколи.

Отже, для підвищення ефективності боротьби з корупцією застосовують фінансовий контроль на міжнародному рівні при якому необхідно:

- координувати зусилля контрольних органів, так як спільні зусилля дозволяють забезпечити єдність «технологічного циклу» в боротьбі з корупційними злочинами - від профілактики та виявлення фактів корупції до заходу і покарання корупційних злочинів;
- розробити методика оцінки якості внутрішніх антикорупційних систем безпеки;
- проводити антикорупційну експертизу законодавства.

1. Базась М. Ф. Методика та організація фінансового контролю: підручник для вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2017. 440 с.

2. Білуха М. Стандарти державного фінансового контролю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 11. 48 с.

3. Бочарников І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції. *Аналітичний вісник*. 2017. № 6 (351). 56 с.

4. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник / В. В. Гопчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. Ірпінь: УДФС, 2016. 206 с.

5. Індекс сприйняття корупції у світі – 2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019>.

Ядловська Ольга Степанівна
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат історичних наук

ДОСВІД АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Становлення Української держави пов'язане із запровадженням низки системоутворюючих законодавчих ініціатив, а також реформуванням системи протидії корупції, останнє залишається актуальною проблемою сучасного українського суспільства. Разом з тим, зроблено суттєві зрушення в розробці законодавчої основи у питанні антикорупційної політики. У цьому аспекті слушним стає зарубіжний досвід протидії корупції країн розвинутої демократії, зокрема США. Боротьба з корупцією в США характеризується нормативно-правовим регулюванням, що має системний характер.

Україна взяла на себе зобов'язання протидіяти корупції, приєднавшись до основних міжнародно-правових актів: Конвенції ООН проти корупції та антикорупційних конвенцій Ради Європи. Міжнародні механізми антикорупційного моніторингу (GRECO, Антикорупційна мережа ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії, Механізм моніторингу виконання Конвенції ООН проти корупції) надали Україні рекомендації стосовно заходів з протидії корупції. Україна зобов'язалася регулярно оновлювати і впроваджувати національні плани дій в рамках Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд». Заходи щодо запобігання та протидії корупції є ключовими умовами для співпраці України з МВФ, ЄС (особливо в рамках Плану дій щодо лібералізації візового режиму), США та іншими міжнародними партнерами [4].

Прогресивні кроки з прийняття законодавчих актів Сполучених Штатів Америки полягають у нових превентивних антикорупційних приписах, що ґрунтуються на міжнародних стандартах. Керівну роль у антикорупційній діяльності відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію та методичне керівництво боротьби зі злочинністю в державі, та підрозділ по боротьбі з організованою злочинністю Федеральне бюро розслідувань (ФБР). По всій країні таких агентів працює близько 700. Поряд з цією інституцією важливу роль відіграють й інші органи. Також органами, які здійснюють антикорупційну діяльність в США, є: Національна рада по боротьбі з організованою злочинністю, Головне контрольно-фінансове управління, Спеціальний сенатський комітет з етики, Комітет з стандартів службової поведінки посадових осіб палати представників, Управлінням з етики при уряді США [5, с. 196]. Питання про правопорушення, пов'язані з корупцією,

заслуховуються також у комітетах з урядових операцій, справ поштового відомства, цивільної служби, науки, космосу, техніки, видатків та доходів.

Головним вектором антикорупційної стратегії США є профілактика корупції у системі державної служби. Антикорупційна стратегія за основу взяла адміністративну мораль, що являє собою етичні та дисциплінарні норми. Зокрема, вимоги Кодексу етики урядової служби, які висуваються до високопосадовців, постають у такому трактуванні: 1) ставити відданість моральним принципам і державі вище відданості особам, партії або державним органам; 2) виконувати Конституцію, закони США, постанови органів влади і ніколи не підтримувати тих, хто ухиляється від їх виконання; 3) працювати весь трудовий день за встановлену плату, докладаючи необхідних зусиль і думки для виконання своїх обов'язків; 4) знаходити і застосовувати найбільш ефективні й економічні способи вирішення поставлених завдань; 5) ніколи не вдаватися до дискримінації, надаючи будь-кому спеціальні блага або привілеї як за винагороду, так і без неї, не брати для себе і своєї сім'ї блага або подарунки за обставин, які можуть бути витлумачені як вплив на виконання посадових обов'язків; 6) не давати жодних обіцянок, що стосуються посадових обов'язків, оскільки державний службовець не може виступати як приватна особа при виконанні державної посади; 7) не вступати ні прямо, ні побічно в комерційні відносини з Урядом, якщо це суперечить сумлінному виконанню посадових обов'язків; 8) ніколи не використовувати конфіденційну і службову інформацію для отримання особистої вигоди; 9) розкривати випадки корупції при їх виявленні; 10) дотримуватися цих принципів, усвідомлюючи, що державна посада є вираженням суспільної довіри. Крім цього закону, був виданий наказ США № 12731 «Принципи етики поведінки посадових осіб і службовців державного апарату», який доповнив його. Ці принципи були поширені не тільки на чиновників вищого рангу, а й на всіх державних службовців [3].

Важливою в запобіганні й протидії корупції в США є максимальна прозорість діяльності державних і муніципальних органів. До того ж, у США немає державних засобів масової інформації. Доступ журналістів до інформації про діяльність державних органів у США забезпечується Актом про свободу інформації (Закон про свободу інформації). Недовіра до державного апарату є частиною традиційної культури. Одна підозра в корупційних зв'язках може призвести до втрати особою політичної кар'єри. Досить суворо є положення антикорупційного законодавства США про можливість отримання подарунків держслужбовцями, зокрема, діє обмеження згідно з яким, протягом календарного року можуть бути прийняті подарунки, ціна яких у сукупності становить 300 доларів. Отримавши подарунок вище допустимої вартості, державний службовець зобов'язаний протягом 60 днів здати його до відповідного органу свого відомства. Вартість таких подарунків переглядається кожні 3 роки [2; с. 105]. Законодавча база США передбачає «конфлікт інтересів», щодо розрізнення та уникнення належної чи неналеж-

ної поведінки посадових осіб, яким забороняється реалізовувати свої фінансові інтереси, беручи участь у справах, на успіх яких можуть вплинути їх рішення, що приймаються такими посадовими особами в ході виконання своїх службових обов'язків. Законодавство також передбачає, що ця норма може діяти і до посадової особи, яка вже припинила свою службу в органах державної влади [2; с. 104].

Ухвалення законодавства про запобігання конфлікту інтересів на публічній службі сприяло зниженню незаконного впливу на органи публічної влади США. За даними міжнародної організації Transparency International за рейтингом сприйняття корупції 2014 р. США перебували на 17 місці серед 175 країн світу. Не досить високий показник сприйняття корупції серед країн розвинутої демократії (Канада – 10, Австралія – 11, ФРН – 12, Велика Британія – 14) наочно свідчить, що, пропри потужну законодавчу владу, у США і досі має місце незаконний публічний вплив на органи публічної влади [1; с. 429].

До антикорупційних заходів США відносяться: постійний контроль за обов'язковим декларуванням фінансових доходів та видатків службовця за рік; кримінальна відповідальність не лише фізичних, а й юридичних осіб за корупційну діяльність; перевірка державних службовців на поліграфі; відсутність імунітету для посадових осіб будь-якого рівня, включно президента, сенаторів та конгресменів; заборона державним службовцям отримувати цінні подарунки; наявність інституту донесення про випадки корупції в органах державної влади, а також законодавчий захист даних осіб від звільнення та дискримінації відповідно до Закону «Про громадянські ініціативи» 1989 р.; діяльність спеціально призначеного співробітника в кожному відомстві виконавчої влади для здійснення координації та контролю за додержанням посадовими особами норм етичної поведінки; чіткий розподіл функцій між органами, які здійснюють антикорупційну діяльність; законодавча регламентація діяльності лобістів, що регулюється Законом «Про федеральне регулювання лобістської діяльності»; активна громадська діяльність, широке залучення діяльності неурядових організацій; безперешкодне висвітлення проблем корупції у засобах масової інформації; звітування політичних партій про фінансування передвиборчої кампанії [5; с. 196].

Отже, законодавчі ініціативи стосовно антикорупційної діяльності, запроваджені в США, стали запорукою формування та правового регулювання протидії корупції та формування свідомого громадянського суспільства. Загально розповсюдженою та традиційною в американському суспільстві стала думка про корупцію в державних органах, тому впроваджено чітку систему антикорупційних органів саме в зазначеному сегменті та успішно реалізовано дії щодо запобігання корупції. Міжнародні стандарти досвіду США у питанні протидії корупції та превентивних заходів щодо ймовірного прояву корупційних дій стане в нагоді при розробці та імплементації відповідних законодавчих актів в Україні.

1. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і в органах державного самоврядування: монографія / авт кол. В. В. Василевич та ін.; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. А. Федоренка. К.: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.
2. Довжанин В. М. Правове регулювання та запобігання протидії корупції за законодавством США. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, №13, Том I, 2015. С. 102-106.
3. Степашко О. П. Основні вектори антикорупційної політики США. *Українська асоціація зовнішньої політики*. URL: <https://ufpa.org.ua/blog/2331>
4. Стратегія розвитку національного агентства з питань запобігання корупції на 2017 – 2020 роки та плани з її реалізації. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/2-Strategiya-rozvytku.pdf>
5. Трепак В. М. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу. *Публічне право*. № 1 (21), 2016. С. 193-201.

Ярошенко Артем Сергійович,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КОРУПЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

Корупція є глобальною проблемою сьогодення світу. При чому глобальною не лише в розумінні того, що корупційні злочини характерні для всіх країн світу, а в першу чергу, в тому розумінні, що розвиток цивілізації все більше глобалізує причини, засоби, форми вчинення і наслідки корупції.

Ряд науковців, зокрема, М. І. Мельник та В. М. Трепак вважають, що корупція як соціальне явище не може бути викорінена в якійсь окремій державі чи на якомусь конкретному етапі розвитку соціально-політичної системи [1, 2]. На нашу думку, таке твердження є доволі суперечливим, з огляду на категоричність. Проте варто підтримати ідею необхідності об'єднаних зусиль світового співтовариства у боротьбі з корупцією в глобалізованому світі.

Метою даної роботи є дослідження проявів корупції та небезпек, викликаних глобалізацією світу.

Швидкий технічний прогрес і мобільність людей, активів і знань, характерні для глобалізації, відкривають нові можливості для незаконного збагачення за допомогою корупційних і шахрайських схем, причому в різних країнах. Нинішні провали і недоліки національних антикорупційних заходів і законодавства, створюють ситуацію за якою держави нездатні впоратися з

глобалізованими злочинами. Відсутність ефективної і справді глобальної системи їх попередження, розслідування і судового переслідування їх учасників створюють мотиви і можливості для розвитку транснаціональних корупційних схем. Збитки, завдані корупційною діяльністю, більше не обмежується однією юрисдикцією, а все частіше зачіпають більш ніж одну країну, міжнародні організації або навіть міжнародне співтовариство в цілому. Яскравими прикладами є корупційні справи в ФІФА та УЄФА, які призвели до відставки очільників зазначених організацій; справа Панамських документів (Panama Papers) щодо витоку конфіденційних даних, які стосувалися офшорів, – має безпосереднє відношення до корупційних діянь; корупційні справи проти високопосадовців Румунії, де серед обвинувачених, поміж інших, було три міністри та вісімнадцять депутатів парламенту та ряд інших.

Міжнародні ініціативи, такі як Глобальний антикорупційний саміт, або включення пункту «зменшення масштабів корупції» до Цілей в сфері сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй, – показують, що політики усвідомлюють глобалізацію корупції та її потенційно руйнівні наслідки.

Розуміння світовим співтовариством небезпек корупції також має безпосереднє відношення до України. Про що свідчить підтримка закордонних партнерів нашої держави в намаганні побудувати систему протидії корупції, яка включає в себе створення антикорупційних органів – Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Вищий антикорупційний суд; а також ряд заходів, спрямованих на подолання корупції, зокрема, подання публічними службовцями їх декларацій майнового стану. Хоча ефективність функціонування зазначеної системи та її конституційність викликає певні питання.

Під корупцією розуміють використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Корупція, як і багато інших форм злочинності, активізується і часто стає можливою завдяки безлічі взаємозв'язків, що відкриваються глобалізацією. Зокрема, транспортні та комунікаційні технології збільшують можливості для здійснення корупційних схем в різних державах і зміцнюють зв'язки між корупційними діяннями та іншими, пов'язаними із цим явищем злочинами. Таким чином, корупція стає транснаціональною і глобальною загрозою.

Одним з найбільш прямих наслідків корупції є руйнація демократичних процесів правового регулювання та державного управління, а також ослаблення верховенства права та інститутів, спрямованих на його захист. Коруп-

ція також може мати руйнівні транснаціональні або глобальні наслідки для бізнесу та економіки. Такі наслідки можуть бути значними як з точки зору географічного охоплення, так і з точки зору фінансових масштабів.

Проте, варто зауважити, що не існує єдиного «рецепту» антикорупційної політики і стратегій, ефективність якої була б доведена науковцями. Більшість вчених сходяться на думці, що антикорупційна політика повинна бути адаптована до конкретної ситуації в країні, а в деяких випадках і до конкретних умов різних районів країни. Зі стратегічної точки зору корупцію варто розглядати, як проблему колективних дій. Тобто, кожен суб'єкт правовідносин вправі очікувати, що інші суб'єкти будуть вести себе некорумповано. Як відзначають деякі дослідники, ця обставина вимагає значних структурних змін у всій публічній службі.

Підсумовуючи, варто відзначити, що корупція є характерною для всіх країн, а інколи – носить системний характер, що означає корупційні прояви стають нормою в діяльності органів публічної влади, а не окремими винятками. Корупція має значний негативний соціально-економічний вплив. Тому мета скорочення масштабів корупції була включена в Цілі сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй.

За своїм характером, корупція – це надзвичайно складне явище, тим більше коли вона характеризується транснаціональними і глобалізаційними рисами. Незважаючи на постійно зростаючий інтерес до вивчення корупції, її розслідування і, як наслідок, її розуміння все ще страждають деякими серйозними недоліками. Як соціальне явище, корупція схильна до сприйняття і помилкових уявлень. Недостатність фактичних даних про причини і процеси корупції підриває або, принаймні, уповільнює розвиток всебічного розуміння корупції.

1. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ. 2002. 32 с.

2. Трепак В. М. Система протидії корупції в Україні: теоретичний і прикладний аспекти. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 132–139.

3. Про запобігання корупції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1700-18>. (дата звернення: 10.11.2020).

Сенько Вікторія Вікторівна
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Проблема корупції в органах державної влади властива будь-якій країні. Протягом тривалого періоду людство, намагаючись приборкати корупцію, набувало як позитивний, так і негативний досвід боротьби з цією соціальною аномалією. Кожна держава намагалася розробити свою ефективну систему заходів, які б звели до мінімуму її негативні наслідки. Своєрідність і неповторність історичного розвитку країн робить набутий ними досвід боротьби з корупцією унікальним. Його аналіз є невід'ємним елементом пошуку шляхів протидії та запобігання корупції в Україні.

Питаннями запобігання і боротьби з корупцією займалися такі вчені: О.М. Бандурка, Л.В. Багрій-Шахматов, В.І. Василичук, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, Д.Г. Заброта, В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, С.М. Клімова, І.В. Коруля, В.І. Литвиненко, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, Є.В. Невмержицький, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, С.С. Рогульський, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.В. Шевченко та ін.

Сьогодні, оцінюючи рівень корупції в світі, можна говорити про умовну градації всіх країн на дві великі категорії – ті, які успішно справляються з цією проблемою, і ті, для яких корупція нерозв'язні труднощі [1].

Організація Transparency International оприлюднила рейтинг індексів корупції 180 країн світу за 2019 рік. На першому місці знаходяться такі країни західного світу, як Данія і Нова Зеландія. На 30-му місці - Іспанія, на 35-му - Ізраїль. Панама та Перу - на 101-й позиції рейтингу сприйняття корупції. Останні місця - 179-е і 180-е - дісталися Південного Судану і Сомалі. Україна опинилася у другій половині рейтингу, серед країн з високим рівнем корупції: у неї - 126 місце в списку. На даному рівні сприйняття корупції також виявилися Киргизстан, Джибуті, Азербайджан. Росія зайняла 137 місце. Відповідна доповідь опублікована на сайті організації [1].

Так званий індекс сприйняття корупції Transparency складається на підставі опитувань експертів та підприємців, які щорічно проводять Всесвітній банк, американські Freedom House і Global Insight, німецький фонд Bertelsmann, британська Economist Intelligence Unit, швейцарський Міжнародний інститут розвитку бізнесу та інші. Ці дослідження аналізують інвестиційні ризики, свободу слова, рівень життя, але так чи інакше зачіпають питання корупції.

Деякі особливості організації антикорупційної діяльності в вищезазна-

чених країнах зводяться до наступного – корупція усвідомлюється урядами цих країн як серйозна загроза національній безпеці. При цьому корупція розглядається як зовнішня так і внутрішня проблема. Тому зусилля з обмеження корупції в цих країнах масштабні і, як правило, інституціалізовані.

Наприклад, система боротьби з корупцією в Нідерландах включає, зокрема, такі ключові процедурні та інституційні заходи:

- систему моніторингу можливих точок виникнення корупційних дій в державних і громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які перебувають в цих точках.

- систему підбору осіб на посади, небезпечні з точки зору корупції;

- систему покарань за корупційні дії, при цьому основним заходом є заборона працювати в державних організаціях і втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба;

- система заохочень позитивних дій посадових осіб, спрямована на те, щоб чиновнику було вигідно і в матеріальному, і в моральному плані поводитися чесно і ефективно;

- створена система державної безпеки по боротьбі з корупцією типу спеціальної поліції, що володіє значними повноваженнями щодо виявлення випадків корупції [2].

Однією з найбільш корупційно незалежних визнається державна служба Канади. У Канаді надається велике значення етичним стандартам на державній службі, в зв'язку з цим з точки зору корупції державна служба в цій країні найбільш чиста. Законодавство про державну службу Канади містить комплекс адміністративних заборон, пов'язаних із сумісництвом на державній службі. Але заборони стосуються тільки тих аспектів сумісництва, які можуть викликати конфлікт інтересів на державній службі, а прийнятий ще в 1985 році Кодекс поведінки державних службовців дозволяє окремим категоріям державних службовців займатися окремими видами підприємницької діяльності паралельно з державною службою [3, с.120].

У законодавстві США поняття корупції посадових осіб визначено досить широко. Кримінальному переслідуванню за хабарництво в США піддаються не тільки ті особи, що беруть, але і ті, які пропонують. Важливо, що покаранню за хабарництво разом з поточним підлягають як колишній, так і майбутній службовець. Законодавство США передбачає обмеження ділової активності колишніх державних посадових осіб після звільнення з органів державної влади. Зауважу, що США одними з перших розпочали діяльність не тільки в рамках національних кордонів, а й стали першою країною, яка прийняла закон «Про зарубіжні корупційні практики» (1977 р.), який забороняє підкуп іноземних чиновників.

Еталоном назвали новий закон Південної Кореї «Про боротьбу з корупцією», який набув чинності 1 січня 2002 року, але вже отримав широке міжнародне визнання. Відповідно до нього право починати розслідування про корупцію фактично надано будь-якому повнолітньому громадянину країни:

Комітет з аудиту та інспекції (так називається в країні головний антикорупційний орган) зобов'язаний розпочати розслідування звинувачень з заяви будь-якої особи [4].

Антикорупційна політика Сінгапуру вражає своїми успіхами. Головна ідея антикорупційної політики полягає в «прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість відміни особистості до скоєння корумпованих дій». Це досягається за рахунок цілого ряду антикорупційних принципів, зокрема: 1) оплати праці державних службовців згідно формули, прив'язаної до середньої заробітної плати успішно працюючих в приватному секторі осіб; 2) контрольована щорічна звітність державних посадових осіб про їх майно, активи і борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних в порушенні Акту про запобігання корупції; 3) велика строгість в справах про корупцію стосовно високопоставлених чиновників для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Серед спірних питань щодо міжнародних заходів антикорупційного впливу можна назвати китайський досвід репресивних заходів, де показові розстріли злочинців чиновників давно стали «звичайною справою». Використання тільки репресивних заходів при уявній ефективності, навряд чи дасть бажаний результат – хабарників якщо і зменшиться, то ненабагато, а суми хабарів автоматично злетять до небес як плата за підвищений ризик. У всякому разі, в Китаї справа йде саме так – всіх не перестріляєш. Крім того, репресивні заходи можуть привести до різкого посилення однієї з «корупцій чиновництва» - правоохоронних органів, які отримують монопольне право вирішувати, кого страчувати, а кого милувати, з усіма впливаючими наслідками.

Як бачимо, за кордоном антикорупційне законодавство розвивається в бік використання всього арсеналу правових засобів боротьби (не тільки кримінально-правових), а і з акцентом на попередження корупції.

Досвід кожної країни і міжнародного співтовариства в цій сфері дійсно унікальний, отриманий на основі своєрідності і неповторності їх історичного розвитку. Тому Україні необхідно вивчати заходи попередження і боротьби з корупцією, які найбільш успішно застосовуються в країнах світу. Це є невід'ємним елементом пошуку свого шляху в запобіганні та протидії корупції.

1. <https://www.transparency.org/en/>

2. Гилевская М.А. Передовые национальные антикоррупционные стратегии. URL:https://www.studmed.ru/gilevskaya-ma-peredovye-nacionalnye-antikorrupcionnye-strategii-uroki-dlya-rossii_ab7bcb99baa.html

3. Привалов Ю., Сапелкин Ю. Теневая экономика и коррупция в Украине // Общество и экономика. – 2001. – № 9. – С. 113–137.

4. Анализ антикоррупционной программы Сеула (Южная Корея) [Электронный ресурс] // Власть: [Сайт] URL: <http://vlasti.biz/bor-ba-s-korrupsciei/kak-pobedit-korrupsciu/analiz-antikorrupscionnoi-programmy-seula-uzhnaya-koreya.html>.

Стрюк Євгенія Володимирівна
старший викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ НА ОСНОВІ ЗАКОНОДАВСТВА ШВЕЦІЇ

Досвід протидії корупції різних країн узагальнюється не тільки в нормах їх національних законодавств, а й в нормах міжнародних конвенцій і договорів, вироблених в тривалих дискусіях із залученням провідних експертів з усього світу. Загально визнані розуміння корупції та найбільш ефективні системи антикорупційних заходів описані в трьох найважливіших міжнародних конвенціях: ООН проти корупції та двох – Ради Європи – Про кримінальну відповідальність за корупцію і Про цивільно-правової відповідальності за корупцію. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC) була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція № А / RES / 58/4 від 21 листопада 2003 року). У цій Конвенції представлені узгоджене світовою спільнотою розуміння корупції, її природа, а також заходи протидії корупції. У Конвенції ООН проти корупції визнається, що корупція підриває розвиток, послаблює демократію, боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими загрозами загальної безпеки. Конвенція ООН проти корупції має на меті розвивати антикорупційне співробітництво на міжнародному рівні. Зокрема, стаття 20 Конвенції ООН проти корупції, в якій дається визначення поняттю «незаконне збагачення», що розуміється як «значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи, які вона не може раціонально обґрунтувати». Світова спільнота визнає корисність визнання незаконного збагачення «як кримінально караного діяння, коли воно вчинене», тому що розбіжність декларованих доходів і реальних витрат корупціонерів істотно легше обґрунтувати, чому вчинення ними конкретних корупційних дій. Відповідно до норм статті 20 Конвенції ООН проти корупції рекомендується, щоб можна було визнавати незаконне збагачення підставою для кримінального покарання. Це істотно підвищує для корупціонерів ризики покарань за корупцію, навіть у випадках недоведеність їхньої участі в тих чи інших конкретних корупційних діях, а тому створює і підтримує мотивацію відмови від корупції.

В Європейському Союзі введена не тільки кримінальна відповідальність за корупцію, а й цивільно-правова, тобто що не пов'язана з кримінальними звинуваченнями, а передбачає розбір в судах цивільних позовів, зокрема, про порушення прав і свобод, матеріальних і нематеріальних інтересів сторін. Зокрема, цивільні позови від заподіяної шкоди внаслідок корупційних дій, можуть подаватися до судів з метою отримання повного відшкодування збитку.

У другій статті цієї Конвенції наводиться таке розуміння корупції: «Для цілей цієї Конвенції «корупція» означає прохання, пропозицію, дачу або прийняття, прямо або побічно, хабарі або будь-якого іншого неналежного переваги чи обіцянки такого, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку, або поведінку, необхідну від одержувача хабаря, неналежного переваги чи обіцянки такого».

Швеція до середини XIX століття вважалася країною, наскрізь ураженій корупцією. Але після прийнятого елітою і керівництвом країни стратегічного рішення про повну модернізацію країни в ній був розроблений і почав виконуватися комплекс заходів, спрямованих на повне виключення меркантильних міркувань у чиновників. Держрегулювання було засновано на стимулах чесного і відповідального управління – через податки, пільги і субсидії, а не за допомогою заборон і дозволів, одержуваних з тих чи інших органів влади. Для громадян було відкрито доступ до внутрішніх документів державного управління, що дозволив всім бажаючим розуміти, як працює держава, а головне – була створена незалежна і ефективна система правосуддя.

Одночасно шведський парламент і уряд встановили високі етичні стандарти для чиновників і стали добиватися їх виконання. Лише через декілька років чесність стала престижною нормою серед державної бюрократії. Зарплати чиновників спочатку перевищували заробітки робітників в 12-15 разів. Однак з часом цілеспрямованими зусиллями уряду країни ця різниця знизилася до двократної. Сьогодні в Швеції один з найнижчих рівнів корупції в світі.

У Швеції велику роль у протидії корупції грають церква і громадська думка, завдяки яким в цій країні з підозрою поставляться до будь-якому бізнесмену, який зумів за короткий період отримати дуже високий дохід, або до чиновника, доходи якого істотно нижче його витрат. Громадська думка перетворить такого бізнесмена в недоторканного, тому що йому ніхто не буде довіряти ні в бізнесі, ні в побутовому спілкуванні. І громадська думка, в першу чергу, змусить такого чиновника піти з посади і не дозволить йому ніколи більше отримати роботу ні на державній службі, ні в приватному бізнесі. Громадська думка перетворила прояви корупції, взагалі нечесність і в приватному бізнесі, і в державному управлінні в вкрай рідкісне явище. Ніякими заходами законодавчого регулювання або навіть кримінальними покараннями такого результату досягти не вдалося б.

1. Корупція як негативне соціальне явище: шляхи її подолання в Україні та міжнародний досвід / Д. М. Белов, Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак, І. М. Різак, В. І. Чечерський. – Ужгород : Ліра, 2004. – 64 с.

2. Жовнір О. З. Теоретико-методологічні підходи до розуміння поняття «корупція» / О. З. Жовнір // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 29–30 травня 2009 р.) / уклад. Т. Д. Климчук. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2009. – С. 532–535.

3. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини : монографія / А. В. Боровик. – Луцьк : ВолиньПоліграф, 2017. – 248 с.

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ, ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ КОРУПЦІЇ

Блінова Ганна Олександрівна
професор кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОДОЛАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Сучасні науковці виокремлюють чотири етапи еволюції антикорупційного законодавства України в період незалежності: 1) з 1991 року по грудень 1994 року, коли основу антикорупційного законодавства складав Кримінальний кодекс та Кодекс про адміністративні правопорушення; 2) з 1994 р. по 2009 рік, протягом якого було прийнято Закон України «Про боротьбу з корупцією», ухвалено новий Кримінальний кодекс України, Розділ XVII якого «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» регламентує відповідальність за корупційні правопорушення; 3) розпочався в 2010 р., коли Україна приєдналась до Конвенції ООН проти корупції та до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією; 7 квітня 2011 р було ухвалено закони України «Про засади запобігання і протидії корупції» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»; 4) розпочався після перемоги Революції гідності 2013–2014 рр., було прийнято Закони України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України» та «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [7]. Водночас, у науковій спільноті було завжди багато зауважень до змісту діючих нормативно-правових актів, що визначають механізм протидії корупції в Україні, що відображалось у значній кількості наукових публікації у цій сфері.

На кожному із зазначених етапів процес формування антикорупційного

механізму переживав певні кризисні стани, пов'язані із політичними, економічними чи соціальними процесами. Початок сучасної конституційної кризи та гальмування функціонування антикорупційного механізму в Україні стався 27-го жовтня, коли Конституційний Суд визнав низку норм антикорупційного законодавства неконституційними. Водночас це порушило зобов'язання України щодо боротьби з корупцією перед західними партнерами, які є умовою безвізу з ЄС та співпраці з МВФ [1].

Рішенням Конституційного Суду було визнано не конституційними наступні положення : пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6-10-1, 12, 12-1 частини першої, частини другу - п'яту статті 12, частину другу статті 13, частину другу статті 13-1, статтю 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48-51, частини другу, третю статті 52, статтю 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII зі змінами; статтю 366-1 Кримінального кодексу України, а відповідно такими, що втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення [6].

Таким чином, Конституційний Суд України позбавив Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) таких повноважень як одержувати в установленому законом порядку за письмовими запитами інформацію; мати безпосередній автоматизований доступ до інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних їх держателів; отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог Закону 1700-VII, проводити за власною ініціативою перевірку можливих фактів порушення антикорупційного законодавства; проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в органах влади; щодо перевірки підготовки та виконання антикорупційних програм; вносити приписи про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень антикорупційного законодавства; отримувати пояснення щодо фактів порушень; ініціювати проведення службових розслідувань, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень; надсилати до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень; складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції НАЗК; вносити керівнику відповідного органу, підприємства, установи, організації приписи щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності тощо [3].

Крім того була зруйнована система гарантій захисту прав викривачів; перестали діяти правила врегулювання конфлікту інтересів, що виникає у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; закритий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави

або місцевого самоврядування, на офіційному веб-сайті НАЗК; заблокована система контролю та перевірки декларацій, моніторингу способу життя тощо. Визнавши статтю 65 «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» Закону України «Про запобігання корупції» Конституційний Суд унеможливив притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних чи пов'язаних із корупцією правопорушень.

На відновлення дії норм Закону України «Про запобігання корупції» спрямований законопроект «Про відновлення дії окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України № 4304 від 02.11.2020 [5], а Проект Закону «Про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства» № 4288 від 29.10.2020 створений для ініціювання процесу визнання нікчемним рішення суддів Конституційного Суду України як прийнятого в умовах реального конфлікту інтересів та на припинення повноважень діючого складу цього суду [4]. На наш погляд, останній законопроект може лише поглибити існуючу кризу.

Відповідно до п.1 ст.11 Конвенції ООН проти корупції, учасницею якої є і Україна, урахуваючи незалежність судової влади та її вирішальну роль в боротьбі з корупцією, кожна держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи й без шкоди для незалежності судових органів уживає заходів щодо підтримання чесності й непідкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед них. Такі заходи можуть включати правила, що стосуються поведінки представників судової влади [2].

Водночас, аргументи Конституційного Суду України для прийняття рішення 27.10.2020 року базуються на наступних засадах. У Висновку Консультативної ради європейських суддів від 9 листопада 2018 року № 21 (2018) щодо запобігання корупції серед суддів зазначається, що корупція серед суддів є однією з основних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави. Це підриває судову доброчесність, що є основою верховенства права та основною цінністю Ради Європи. Є підстави стверджувати, що ефективне запобігання корупції в судовій системі значною мірою залежить від політичної волі у відповідній країні справді та широко забезпечити інституційні, інфраструктурні та інші організаційні гарантії для незалежної, прозорої та неупередженої судової влади. Однак боротьба з корупцією не повинна впливати на незалежність судової влади. Крім того, процес перевірки на предмет виявлення корупції, звільнення та притягнення до відповідальності осіб, які не пройшли перевірки, може використовуватися як інструмент для зловживання та усунення політично «небажаних» суддів. Тому процес перевірки суддів повинен здійснюватися компетентними, незалежними та неупередженими органами. Конституційний суд робить висновок, що вищі судові органи мають право вимагати спеціальних актів регулювання цього питання, а деклараціями суддів може опікуватися спеціальний орган судової влади [6].

Таким чином, із міжнародних стандартів незалежності судової влади вбачається обов'язок усіх державних та інших установ поважати і дотримуватися незалежності судової влади, яка самостійно, без стороннього впливу з боку будь-яких органів державної влади та посадових осіб здійснювала б усі належні їй функції.

Конституційний Суд України вважає, що на законодавчому рівні повинні бути створені такі взаємовідносини, які виключали б невинуватий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень, що призведе до втручання у діяльність судової влади та посягання на її незалежність, закріплену в Основному Законі України. Таким чином, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, законодавець повинен виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів [6].

Така ситуація склалася у результаті негрунтовної підготовки антикорупційного законодавства та нехтуванням принципу поділу влади. Наявні недоліки чинного антикорупційного законодавства у цій сфері призвели до виникнення конституційної кризи та колапсу антикорупційного механізму в Україні.

Водночас, на наш погляд, ця ситуація обумовлює початок п'ятого етапу еволюції національного антикорупційного законодавства. З урахуванням того, що наразі підготовлений проект Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки, є можливість удосконалити вітчизняне антикорупційне законодавство шляхом конкретизації суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» та здійснення його перезапуску, як це запропоновано у проекті № 4288 від 29.10.2020, а також розробки окремого нормативно-правового акту, що буде містити аналогічні елементи механізму запобігання корупції, проте розрахований саме на суддів.

1. Законодавство було написане криво – експерт про політичну кризу, що виникла внаслідок рішення КС. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=94508>

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України. 2007. N 49.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. ст.2056

4. Проект Закону про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства № 4288 від 29.10.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70282

5. Проект Закону України «Про відновлення дії окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України № 4304 від 02.11.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70306

6. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу

України від 27 жовтня 2020 р. №13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

7. Ярошенко М. О, Шевчук З.Ю. Еволюція антикорупційного законодавства в Україні в період незалежності. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2016. Вип. 31. С. 38-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2016_31_8

Маргулов Артур Худувич
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор історичних наук, доцент

ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ: ФОРМАТ СТАНДАРТІВ ЧИ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Освітня діяльність завжди була пріоритетним напрямом державної політики. Сьогодні відбувається реформування цієї галузі. Пріоритетними напрямками цих зрушень є: наближення освітнього процесу до потреб виробництва, впровадження компетентнісного підходу, реалізації якісного кадрового та матеріального забезпечення освітнього процесу, то що. Запорукою успішності зазначених реформ є глибинний аналіз ситуації в освітній галузі відповідно до об'єктивних показників розвитку соціально-гуманітарних стандартів сучасного суспільства.

Накопичений негативний досвід освітніх студій має системний характер. Вступаючи до закладів вищої освіти у 16-18 років абітурієнти обирають майбутню спеціальність не маючи чіткої уяви про профорієнтацію. Частіше за все вони схилиються на вибір батьків, попит на майбутню професію, інші чинники. В більшості навчальних закладах середньої освіти формат профорієнтації не функціонує якісно. Негативно позначається на цих процесах динамічна зміна кон'юнктури ринку праці в країні та відставання теоретичної освітнянської платформи від практичної виробничої діяльності. Сукупність зазначених факторів суттєво впливає на мотиваційну складову здобувачів вищої освіти, частково переводячи освітній процес в формалізацію при отриманні освітніх документів.

Відсутність фахової зацікавленості із боку здобувача унеможливило можливості закладів вищої освіти у наданні якісної освіти відповідно до стандартів, що стає запорукою його майбутньої потенційної перекваліфікації. Поширеним стає явище професійної переорієнтації здобувачів, навіть, під час освітнього процесу. Станом на 1 листопада 2020 року чисельність зареєстро-

ваних на біржі праці безробітних складало 399486 осіб. На таку кількість зареєстрованих пропонувалось 67821 вакансія. Цікавий факт, що з числа безробітних лише 1919 осіб не мало професію. [1] Ця статистика свідчить про обмежений ресурс працевлаштування в сучасних економічних умовах, що, в свою чергу, нівелює деякі освітні здобутки пошукачів.

Не зважаючи на негативну суспільну динаміку заклади вищої освіти маючи комерційну зацікавленість та продовжують генерувати фахівців не забезпечених майбутнім місцем зайнятості. У такій спосіб виникає феномен «соціальної корупції». В нашому контексті ми розуміємо це як свідомо завищення показників освітнього рівня населення країни без реальних соціально-економічних та науково-технічних здобутків, насичення ринку праці працівниками з вищою освітою за відсутності забезпечення їх робочим місцем, надання без альтернативних ілюзій про майбутній економічний добробут. Так у 2019/2020 навчальному році функціонувало 619 закладів вищої освіти в яких навчалось 1439706 осіб за всіма формами навчання. З 619 закладів лише 115 були приватними або корпоративними.[2]

Розуміючи увесь комплекс соціального дисонансу, потрібна зазначити про колективну відповідальність за «соціальну корупцію». Виконуючи соціальний заказ заклади освіти лише відображали існуючі соціально-політичні та економіко-правові суспільні тренди. Надаючи освітні послуги вони дбають про якість існуючих освітніх стандартів. Разом з цим, виконується функція соціалізації молоді до стандартів суспільного життя.

Отже, шлях на реформування вищої освіти це виклик часу для освітян. Його необхідність викликана динамічними соціально-економічними та політичними змінами які відбулись останнім часом у суспільстві. Основне завдання сучасних змін полягає у гармонізації виробничого та освітянських циклів, тенденції до самоокупності з частковою прибутковістю закладів вищої освіти, переформатування закладів інноваційні центри.

1. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 10.11.2020);

2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2020).

Шевченко Сергій Олексійович

завідувач кафедри,
доктор наук з державного управління, професор

Сидоренко Наталія Сергіївна

доцент кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ЯК НЕОБХІДНА ЛАНКА МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ

5 вересня 2019 р. розпочав роботу Вищий антикорупційний суд України. Протягом п'яти років, які пішли на його створення, в українському суспільстві зберігається стійкий запит на боротьбу з корупцією. За останніми соціологічними даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» 69 відсотків українців вважають антикорупційну реформу першочерговою.

Історія створення цього суду не була простою. Вищий антикорупційний суд України – орган зі всеукраїнською юрисдикцією – створили відповідно до судової реформи 2016 року. За задумом, він мав розглядати виключно справи топ-корупціонерів, які розслідує НАБУ. Противники його створення апелювали до того, що незначна кількість справ НАБУ не виправдовує створення під них окремої судової установи. Тож у липні 2018 року було ухвалено зміни, згідно з якими Антикорупційний суд має розглядати всі справи про корупційні злочини, незалежно від того, хто завершував розслідування.

В основному проти створення ВАСУ були самі судді, зокрема Вища рада правосуддя України заявляла про невідповідність Конституції створенню спеціалізованих судів. Колишній генпрокурор України Юрій Луценко навіть просував ідею створити антикорупційні палати замість суду. Було і кілька спроб депутатів Верховної Ради минулого скликання «вихолостити» закон про Вищий антикорупційний суд.

Створення цього суду було однією з головних вимог від Міжнародного валютного фонду (МВФ) для продовження співпраці з Україною. Тому під тиском міжнародних донорів України та громадських організацій зрештою з'явився закон про ВАСУ, який передбачав, аби суддів на відкритому конкурсі відбирала Вища кваліфікаційна комісія суддів України (ВККСУ) разом з Громадською радою міжнародних експертів.

У Громадську раду увійшли шестеро експертів міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері протидії корупції. За українським законом, міжнародні експерти фактично отримали право вето

щодо будь-якого кандидата. Їхньою основною задачею було виявити недоброчесних суддів та не допустити їхнього призначення в Антикорупційний суд.

ВККСУ разом з Громадською радою міжнародних експертів півроку відбирали найдосвідченіших та незаплямованих суддів. У березні цього року вони оголосили 39 переможців конкурсу до Вищого антикорупційного суду. З них половина – колишні судді, інші – адвокати та науковці. Середній вік переможців – 30-39 років. 40 відсотків – жінки. Більшість переможців – маловідомі судді та адвокати з регіонів. У їхніх деклараціях не зазначено великих статків. Дехто навіть задекларував кредити у банку для купівлі телевізора. У своїй більшості, втім, це не бідні люди.

З відібраних за рейтинговим списком кандидатів 27 працюватимуть суддями Вищого антикорупційного суду, 12 – суддями Апеляційної палати цього суду.

Вищий антикорупційний суд є судом зі всеукраїнською юрисдикцією, що створюється з метою розгляду окремих категорій справ. Крім здійснення правосуддя, ВАКС аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює її, а також здійснює інші повноваження відповідно до закону.

Судді цього суду призначаються виключно на підставі результатів відкритого конкурсу.

Спочатку вважалося, що Вищий антикорупційний суд розглядатиме справи виключно за поданням Національного антикорупційного бюро України [46], проте у прийнятому Законі компетенція суду була значно розширена. Це означало передачу до ВАКС тисяч кримінальних проваджень, які не стосуються топ-корупції, та «закоркування» його роботи на роки. Згодом було ухвалено закон, що вирішує цю проблему[2].

Початок роботи Вищого антикорупційного суду (далі – Суд) має завершити становлення системи антикорупційних органів в Україні.

Водночас передбачений чинним законодавством порядок передачі до Суду підсудних йому проваджень, які наразі розглядаються іншими судами, матиме наслідком надходження до Суду тисяч кримінальних проваджень, які не стосуються топ-корупції, проваджень, у яких спливли строки давності та які розслідувалися органами досудового розслідування з порушенням правил підслідності.

Слід зазначити, створення Вищого антикорупційного суду було зумовлено потребою забезпечення ефективного судового розгляду кримінальних проваджень саме щодо високопосадової корупції. Так, у звіті Антикорупційної мережі ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії (2017 рік) Україні було надано рекомендацію запровадити спеціалізований антикорупційний суд, який зможе справедливо та ефективно розглядати і вирішувати справи щодо обвинувачень у високопосадовій корупції.

У Висновку Венеціанської Комісії CDL-AD (2017)020 [1] зазначається, що план створення антикорупційного суду має дуже конкретну мету, а саме –

вирішення проблеми з неефективним розглядом справ щодо високопосадової корупції існуючими судами (п. 27 Висновку).

Водночас забезпечити ефективність судового розгляду кримінальних проваджень у розумні строки щодо корупційних злочинів не є можливим через кількість суддів Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, а також через кількість кримінальних проваджень, які належать до підсудності Суду і судовий розгляд яких не завершено судами першої та апеляційної інстанцій.

Створення Вищого антикорупційного суду є іспитом для українського суспільства, який покаже рівень готовності безповоротно і безкомпромісно боротися з корупцією.

22 липня 2020 р. 49 народних депутатів України скерували до Конституційного Суду України подання про невідповідність Конституції України Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Конституційний Суд України наголошує на тому, що статус особливого та надзвичайного суду передбачає відсутність інституцій, які б контролювали такий суд, відсутність механізму перегляду його рішень та невідповідність вищому органу судової влади Верховному Суду.

Основною функцією судів в Україні є відправлення правосуддя, відповідно до ст. 124 Конституції України. Пунктом 1 ст. 3 Закону України «Про вищий антикорупційний суд» визначається, що завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства.

Тобто, Закон прямо передбачає, що основною функцією та завданням суду є саме відправлення правосуддя, і, відповідно, суд не має додаткових функцій та завдань, які б його вирізняли з судової системи України.

Вищий антикорупційний суд є вищим спеціалізованим судом, відповідно до чинного законодавства, який вбудований в систему судів України, інстанційно підпорядкований Верховному Суду. З огляду на це, ВАКС не має повноважень та положення у системі судів, які б дозволяли йому відправляти правосуддя в обхід встановленої Конституцією системи судових інстанцій.

ВАКС, хоч і має певну специфіку, яка виражається у спеціальному порядку добору суддів, їх забезпечення тощо, має єдину конституційну функцію, а саме — здійснення правосуддя. Суд вбудований в систему судоустрою України і має над собою вищу інстанцію, а саме — Касаційний кримінальний суд у складі Верховного суду, над яким, своєю чергою, інстанційно розташована Велика палата Верховного суду.

З огляду на викладене, ВАКС не є особливим судом, бо не має повноважень, функцій та завдань, які б його вирізняли від інших судів України. Його створення прямо передбачено як Конституцією України, так і Законом України “Про судоустрій та статус суддів”. Він не є і надзвичайним судом, бо ієрархічно вбудований у систему судоустрою України.

ВАКС є за своєю природою спеціалізованою судовою установою, яка створена для розгляду спеціального переліку справ, що підвищує ефективність правосуддя за цими категоріями справ.

1. Висновок Венеціанської комісії щодо Антикорупційного суду (Opinion № 896, Strasbourg, 9 October 2017). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)020-e)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо початку роботи Вищого антикорупційного суду : Закон України від 18 верес. 2019 р. № 100-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-20>

Калініченко Зоя Дмитрівна
доцент кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

РОЗРОБКА ПРАВОВИХ МЕТОДІВ ЛІКВІДАЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ, ЯК СКЛАДОВОЇ КОРУПЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Спеціалісти Українського центру економічних і політичних досліджень вважають, що в Україні в даний період сформувався не тільки тіньовий сектор в економіці, але й паралельна нелегальна влада, яка поступово почала дублювати найважливіші функції держави. За оцінками експертів, частка тіньової економіки в Україні становить 45-60 % від валового внутрішнього продукту [1].

Основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для покращення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин. Проведені реформи також дадуть поштовх до забезпечення економічного розвитку, що за умов високих показників тіньової економіки є неможливим.

Економічна нерівність, глобалізація ринків, розвиток електронних та комунікаційних технологій створюють умови для поширення тіньових економічних відносин. Тінізація світової економіки негативно впливає на діє-

вість важелів управління національними економіками, дестабілізує світові економічні відносини. Поширення тіньової зайнятості та тінізація фінансових потоків, які визнано детермінантами тінізації світових економічних відносин, посилюють нерівність всередині країн та між ними. Масштаби тіньових фінансових потоків з України свідчать про наявність незадіяних інвестиційних ресурсів для національної економіки, які майже вдвічі перевищують обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну.

Тіньова економіка – складне соціально-економічне явище, наявне в будь-якій країні, хоча й створює загрозу національній безпеці. З метою пошуку шляхів детінізації фінансових потоків, легалізації ринку праці та детінізації земельних відносин необхідно надалі використовувати правові методи ліквідації тіньової економіки, як складової корупційної економіки України.

Слід вказати на розмаїтість причин зростання тіньового сектору у країнах, наприклад, у ЄС. Одночасно з кризовими негараздами та загально-визнаними чинниками - надмірним оподаткуванням, завеликим соціальним навантаженням і суспільною поблажливістю до несплати податків - у деяких країнах діють додаткові фактори. До таких можна зарахувати чималі непрямі податки, високий рівень безробіття, жорсткі ліберальні реформи, надзвичайний рівень корупції та глибоко вкорінену «культуру нелегальності»[2].

Нашій країні потрібне створення правового механізму боротьби з тіньовою економікою на шляху до вступу в Євросоюз.

Невиправдане збільшення масштабів державного втручання в економіку пов'язане з таким напрямком тінізації, як розподіл бюджетних фондів. У державах з перехідною економікою, до яких можна віднести і Україну, указаний зв'язок носить зворотний характер. Скорочення витрат держави призводить до росту «тіні». По оцінкам експертів, на кожний процентний пункт зниження долі бюджету у ВВП приходиться один процентний пункт росту тіньової економіки.

Виходячи з вищевказаного та підводячи підсумок рушійного впливу на економіку нашої держави, виділяємо такі напрями подолання тіньової економіки, які розділяємо на:

- правові: а) удосконалення та прийняття законодавчих і нормативних актів, положень щодо запобігання тінізації економіки та її впливу на соціально-економічний розвиток; б) об'єктивний моніторинг роботи підрозділів внутрішнього контролю для попередження необґрунтованого тиску на чесних і принципових працівників; в) запобігання торгівлі посадами та відомчими нагородами;

- економічні: а) розроблення економічних механізмів і важелів щодо стимулювання розвитку формальної економіки у межах чинного національного і міжнародного законодавства; б) ліквідація диспропорції в грошовому забезпеченні та привілеях працівників, які працюють на різних рівнях системи управління (центральний апарат і територіальні підрозділи) та іншим особовим складом; в) запровадження інноваційних технологій, що відповідають міжнародним вимогам;

- соціальні: а) виховання в населення, особливо в молоді, через ЗМІ, навчальні заклади різного рівня освітянської діяльності уваги до праці; б) отримання достойної легальної заробітної плати, сплати податків, що є основою вирішення багатьох суспільних соціально-економічних проблем).

Також вважаємо за потрібне вивчення позитивного зарубіжного досвіду антикорупційної діяльності інших країн, особливо ЄС; вивчення новітніх наукових вітчизняних і зарубіжних здобутків правоохоронних та контролюючих органів з метою їх подальшої реалізації в практичній діяльності.

Вирішення проблеми полягає в комплексному застосуванні різноманітних методів і засобів (правових, економічних, фінансових, соціальних, виховних). Це потребує організації та проведення численних досліджень з метою конкретних дієвих заходів щодо боротьби з вказаним негативним і небезпечним за своїми наслідками явищем.

Водночас відверто визнаємо, що робота із запобігання тіншовим схемам за підтримки європейських партнерів та вітчизняних правоохоронних та інших державних інституцій з досвідом фінансових розслідувань нагально потребують активного реформування. Уже функціонують Національна поліція та Національне антикорупційне бюро, реорганізуються судові та фіскальні органи, створюється інші антикорупційні органи. Передбачається суттєве оновлення особового складу за рахунок молодих фахівців, які вкрай потребують оволодіння сучасним інструментарієм виявлення та розкриття економічних злочинів з використанням правильно побудованих систем збирання та аналізу інформації про рух коштів, майна, людей.

Позитивний приклад основних принципів, механізмів та заходів детінізації національних економік є у країнах Європейського Союзу.

У Греції з метою детінізації економічної діяльності створено парламентський Комітет з питань фінансових кримінальних розслідувань, якому надано особливий статус і надзвичайні повноваження. Комітет може одержувати інформацію щодо стану та руху коштів на будь-яких рахунках осіб для виявлення й оцінювання будь-якої інформації фінансового та економічного характеру незалежно від умов банківської таємниці.

У Польщі наступні організації здійснюють боротьбу з відмиванням грошей та їх профілактику: Міністерство фінансів як головний орган фінансової інформації; Генеральна інспекція з фінансової інформації, заступник держсекретаря в Міністерстві фінансів отримує інформацію, зібрану установами, які зобов'язані в рамках боротьби з відмиванням грошей повідомляти про підозрілі операції після чого зобов'язаний повідомити виконанні своїх обов'язків перед прем'єр-міністром Польщі на щорічній основі. Основні функції Генеральної інспекції з фінансової інформації є наступні: дослідження підозрілих операцій; призупинення операцій і блокування банківських рахунків; розробка і передача документів у відповідні органи; ініціювання та проведення інших процедур запобігання використанню польської фінансової системи, яка спрямована на відмивання грошей; контроль за дотриманням Закону про бо-

ротьбу з відмиванням грошей.

Протягом останніх років Україна мала наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у шести секторах: транспорт, соціальна політика, технічні бар'єри в торгівля, підприємницька діяльність та торгівля послугами, довкілля та діяльність компаній. Натомість у низці секторів прогрес виконання за останній рік взагалі відсутній. Слабке і довільне забезпечення законів і нормативних актів правовою санкцією стимулює тіньову економічну діяльність. Отримані висновки підкреслюють значення зміцнення державності і правових інститутів для обмеження як корупції, так і пов'язаної з нею тіньової економічної діяльності.

Успіх боротьби з тіньовою економікою та корупцією можливий лише за умови свідомої масової підтримки цієї боротьби в суспільстві, а це, у свою чергу, досяжно тільки при наявності високого рівня довіри громадян до державних інститутів влади і управління.

1. Стан корупції в Україні. Результати загальнонаціонального дослідження 2019 р. Режим доступу : <http://udscn.guds.gov.ua/lilcs/Dos 1/2.pdf>.

2. Воробей П.А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність: монографія / за ред. В.К. Матвійчука. Київ: Укр. академія внутр. справ, 2018. 116 с.

3.. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». К.: Атіка, 2011. с. 424.

Комих Наталія Григорівна
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ РАКУРСИ ФРЕЙМІНГУ КОРУПЦІЇ В МЕДАПРОСТОРИ

Проблема корупції в українському суспільстві та шляхи її зниження є предметом аналітичних досліджень та постійного дискутування на науковому та публічному рівнях. Корупція є дисфункціональним соціальним явищем, а отже не втрачає актуальності для наукових розробок в рамках правничих наук, психології, економіки, політології, соціології. Одним з маркерів демократизації суспільства є зниження рівня корупції у всіх сферах суспільних відносин. Соціологи акцентують увагу на поясненні соціокультурних механізмів інституалізації корупційних практик, їх хабітуалізації, та легітимізації в повсякденних практиках українців. Неостанню роль в цьому процесі відіграють медіа, як потужний суб'єкт антикорупційної боротьби. Актуальність обраної теми обу-

мовлена тим, що сучасні медіа є простором репрезентацій смислів та значень стосовно соціальної реальності, що оточує сучасну людину у повсякденні. Медіа є істотним засобом маніпуляції чи інтерпретації під час повідомлення тих чи інших фактів. А відтак, є потужним інструментом впливу на громадську думку, ставлення людини до певних соціально значимих проблем. Особливо через новинний контент відбувається певна об'єктивація «суспільно значимих» подій, позиціювання певної думки як єдиної «правильної».

Метою нашого дослідження є репрезентація проблеми корупції в медійному просторі, а саме, особливості «фреймування» даної події в новинному контенті. Для того щоб охарактеризувати змісти фреймування, на нашу думку, слід окреслити особливості вітчизняного медіа простору, для того щоб розуміти в якому контексті розгортаються значення новинного контексту. Ми здійснюємо процедуру первинного фреймування, яка полягає в окресленні рамки сприйняття та розгортання комунікації учасників.

По-перше, українські медіа мають ознаки корумпованості. Так, юристи, науковці, представники міжнародних та вітчизняних громадських організацій зазначають, що в Україні все ще продовжує існувати таке явище, як медіа-корупція "джинса". Медіа-корупція полягає у тому, що ЗМІ за гроші видають комерційну і політичну рекламу під виглядом звичайного журналістського матеріалу, друкують завідомо неправдиву інформацію [3].

По-друге, медіа простір – це потужний ресурс для розгортання антикорупційної ідеології, механізмів запобігання поширенню корупційних практик, впливу на суспільну думку. А отже значимим показником є рівень довіри до ЗМІ та медіа активність. За дослідженням проведеним соціологічною компанією InMind на замовлення Internews, що реалізує «Медійну програму в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), у червні-липні цього року було опитано 4000 респондентів, похибка вибірки не перевищує 2,5%, у 2020 році аудиторія стала менше довіряти телеканалам - основними причинами браку довіри залишаються недостовірність та заангажованість новин. Телевізійні ЗМІ продовжують втрачати свої позиції, другий рік поспіль аудиторія, в першу чергу, використовує соціальні мережі для отримання інформації. Відсоток тих, хто віддає перевагу іншим звичним засобам інформації, таким як радіо та друковані ЗМІ, також суттєво зменшується. Переважна більшість українців використовують одночасно декілька типів медіа для отримання новин, проте у 2020 році збільшилась доля тих, хто використовує одне джерело, і найчастіше це - соціальні мережі [4].

Для отримання новини споживачі найчастіше віддають перевагу інтернет-службам та сервісам новин - Google News, ukr.net – стислість заголовку та наявність усіх новин в одній стрічці респонденти вважають найбільш зручними. «1+1» є як найбільш популярним телеканалом (63%), так і найбільш популярним сайтом для отримання новин (20%) після інтернет-служб та сервісів. Серед соціальних мереж як джерела новин першу позицію кілька років поспіль займає Facebook. Українці стали більш активно використовувати

YouTube - як альтернативу телебаченню та Telegram - найчастіше для отримання коротких новин, можливості бути в курсі подій [4].

Теоретична рамка фрейм-аналізу спочатку формувалася на основі синтезу таких наук як лінгвістика, психологія, семіотика, когнітивні дослідження і власне соціологія. Фрейм - це певна рамка для розуміння і розпізнавання ситуації. За допомогою набору фреймів людина усвідомлює зорові образи (візуальні фрейми), розуміє слова (семантичні фрейми), дії (фрейми-сценарії), нарративи (фрейми-розповіді) і інше.

Соціологічна трактування фрейма задана в першу чергу роботами І. Гофмана [2]. Спираючись на дослідження етолога Г. Бейтсон, Гофман використовує цей термін для визначення структурного контексту повсякденної комунікації, а саме - для використання в цих цілях мета-комунікативних повідомлень. І. Гофман фіксує подвійний суб'єктивно-об'єктивний сенс фрейма: фрейм є одночасно і «матрицею можливих подій», об'єктивно заданої «розстановкою ролей», і суб'єктивною «схемою інтерпретації», яка присутня в будь-якому сприйнятті. Ця інтерпретація представляється надзвичайно плідною евристично і для самого фрейм-аналіза, і для розвитку соціологічного знання в цілому.

Підсумовуючи лінгвістичний, психологічний та соціологічний підходи до розуміння фреймів, В. Вахштайн виділяє наступні загальні характеристики, зафіксовані в них: «...фрейм - це структура, стійка і відносно статична; фрейм - це когнітивне утворення, елементами якого є когніції (знання) і експектації (очікування); фрейм - це схема репрезентації, тобто репрезентуюча і значуща форма.» [1, с.67].

Отже, фрейм-аналіз – це метод дослідження взаємодії семантичного та розумового просторів мови, що дозволяє моделювати принципи структурування та відображення певної частини людського досвіду, знань у значеннях мовних одиниць, а також способи активації загальних знань, що забезпечують розуміння в процесі мовної комунікації. Для того, щоб змоделювати фрейм значення, його рамку, необхідно встановити область знань, що означає дане слово чи зображення.

Для поглиблення дослідницького пошуку, застосуємо методологічну рамку фрейм-аналізу І. Гофмана. Вчений пропонує здійснювати аналіз за чотирма аспектами: 1) фреймінг найменувань; 2) фреймінг символічних значень; 3) фреймінг через значення; 4) фреймінг ідентичностей учасників[2].

Емпіричною верифікацією теоретичних положень є авторське пошукове дослідження контенту заголовків новин Google News. Перший етап застосування пошуку новинного контенту видав більше мільйона посилань, а отже ми звузили пошук за критерієм соціально-правові характеристики корупції. Критерій передбачав пошук в заголовках новин слова та словосполучення, які в результаті операціоналізації склали коло суміжних.

Фрейм найменувань. Операція фреймування розпочинається із відбору певних значень. Ці значення залежать від соцікультурної, соціально-

політичної ситуації. Відбувається процедура найменування, яка означає привласнення певного сенсу завдяки категоризації. Серед типових найменувань, які створюють фрейм сприйняття корупції, як деструктивного явища, такого, що спричиняє соціальний конфлікт: «корупційний скандал», «корупційна схема», «боротьба з корупцією», «через корупцію страждає бюджет», «відкат», «клубок корупційних звинувачень», «посадовці вчинили корупційне порушення». Інший континіум значень – подолання корупції «антикорупційна схема», «затримали за корупційні схеми», «кримінальне впровадження щодо корупції», «депутат антикорупціонер».

Фреймінг символічних значень. Медіапростір є організований символічно, взаємодіє з індивідуальною свідомістю і формує континіум значень. Символи працюють на рівні кодів і викликають певні асоціації. Корупція має певні символічні ознаки: зображення грошей, монет, політиків, президента, символів служби безпеки України, Національної поліції. Враження посилюються карикатурами, шаржами рукостискання.

Фреймінг через значення. Тут мова йде про маркери значимості проблеми. Відповідно можна виділити блоки, на яких акцентується увага в заголовках новин: боротьба з корупцією, діяльність НАБУ; велика корупція державних посадовців, корупційний реванш влади; корупція з бюджетом на COVID-19: «гроші на COVID-19 закатали в асфальт», «корупція заважає перемогти COVID-19»; провал антикорупційної реформи, рейтинг корумпованості, «опитування за темою корупції». Як правило, мова йде про політичну та економічну корупцію.

Фреймінг ідентичностей учасників. Розглядається дискурс авторитетних учасників для визначення проблемної ситуації шляхів її подолання. Загалом, представники експертного середовища (президент, депутати, євродепутати) заявляють про недостатність антикорупційних заходів, бездіяльність влади, її причетність до корупції.

Отже, застосування фрейм-аналізу дозволяє визначити контексти об'єктивності соціальної проблеми в медіа просторі поєднуючи вербальні та когнітивні структури сприйняття. Тому медіа в рамках фрейм-аналізу можуть розглядатися і як ретранслятори процесу фреймування, і як активні його агенти.

1. Вахштайн В.С. «Практика» vs. «фрейм»: альтернативні проекти дослідження повсякденного світу. *Соціологічне огляд* 2008. № 7 (1). С. 65-95.

2. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни. М.: КАНОН-пресс-Ц, 2000, 304 с.

3. Криміналізація «медіа-корупції» як альтернатива запровадження кримінальної відповідальності за наклеп та образу URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2457:kriminalizatsiya-media-koruptsiji&catid=8&Itemid=350.

4. Опитування USAID-Internews щодо споживання медіа URL: <https://detector.media/infospace/article/181614/2020-10-16-sotsmerezhi-i-telebachennya-osnovni-dzherela-novin-dlya-ukraintsiv-dovira-do-natsionalnikh-media-vpala-doslidzhennya/#:~:text=>

Кузьменко Анастасія Олексіївна
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ЛІНГВО-ВІЗУАЛЬНА МОДАЛЬНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ

Для розуміння стану мови та її граматичних форм, фонетичного устрою, структури вокабуляру необхідне комплексне дослідження кожного з явищ мови як результату історичного розвитку, як висновок низки змін та трансформацій. Особливої значущості набуває на сучасному етапі лінгвістики питання еволюції модальності, оскільки модальність є центральною мовною категорією та має універсальний характер. Погоджуємося з О.П. Давидовою, яка зазначає, що модальність пов'язана з важливими аспектами буття та відбиття у свідомості й мові [1, с.76].

Модальна мережа конституюється як характеристика тексту у ракурсі реальності – нереальності, об'єктивності – суб'єктивності, дійсності – ймовірності, можливості – необхідності тощо. Модальність явно або неявно висловлює в тексті додаткову інформацію про ступінь обґрунтованості, про його регулятивну або оцінну характеристики, про його логічний або фактичний статус [2, с. 79].

Виокремлюючи в модальності традиційні внутрішній (об'єктивний) та зовнішній (суб'єктивний) типи, варто зазначити, що аранжування антикорупційних слоганів тяжіє до просторіччя та лінгвальної лаконічності, оскільки домінуючим є об'єктивний тип, який виражений переважно імперативним модусом у 90% текстів, хоча трапляються випадки об'єктивного та суб'юнктивного модусу також.

Імперативний модус реалізує не лише спонукання до дії, а й, навпаки, її припинення:

Зазначені салогани мають однаковий когнітивний зміст, хоча й написані різномовно. Лінгвальним складником є наказовий спосіб, що переданий дієсловом «Стоп» / “Stop” – зупинити, візуальним – когнітивно-асоціативний дорожній знак у вигляді червоного кола, який метафоризує припинення дії.

Причинно-наслідковий зв'язок є також показником утворення антикорупційних лозунгів та має формулу «зроби щось + уникни чогось»:

Подібне ілюстрування наголошує на неприпустимості та аморальності корумпованих дій, що зазначається як розбещення – «Корупція розбещує» - стилістично маркована персоніфікація на лінгвальному рівні. На візуальному рівні метафорично співвіднесені вигляд вчительки у латексній масці на робочому місці та корумпованості. Імперативний модус посилює заклик до уникнення неприпустимого дієсловом «Протидій!».

Окрім загальних закликів, можна простежити лінгвокультурний компонент, який наявний у слоганах. Так, для наголошення існування та заходів протидії корупції в Україні ці лозунги можуть бути насичені ілюстративно: жовто-блакитним двоколом – асоціативність з прапором України, відомими національними постатями й таке інше:

Вони б не мовчали...

...і я не мовчатиму

«Вони б не мовчали... і я не мовчатиму» – суб'юнктивна модальність, яка поєднує нереальну (умовність минулого часу) та реальну дійсність (намір майбутнього часу). Цей слоган декодується лише у поєднанні з візуальним складником – портретами Лесі Українки та Тараса Шевченка. Це ті письмен-

ники, які завжди вказували власну думку та підбинтовували народ до дій на покращення стану життя в Україні, до протистояння порушення права та закону. Символічним є і та культурна особливість, що у сучасній Україні саме ці два письменника зображені на грошових банкнотах. Стилiстичний оксюмором поєднує ілюстративний та лiнгвальний компоненти, а саме - наявність резинової стрiчки на ротi у письменникiв – тобто «Вони б не мовчали», але i сказати вони вже не можуть.

Серед соціальних рекламних лозунгiв можна виокремити такі, що зображують життєву кримiнальну реальнiсть та вiдповiдальнiсть за вчинення злочину такого характеру як хабарництво / корупцiя:

Такі слогани містять як пояснення в iндикативному модусi модальностi «Хабар – це злочин» з вiзуальним поясненням, що є хабарем, а саме заборонена передача грошей. Iснують випадки реклами з вiзуалiзацiєю полiцейських дiй – затримання, що символiзується наручниками на грошових банкнотах, а також судовим процесом – молоточок суддi, що трощить корупцiю.

Iншим видом слоганiв є агiтуючi, як манiфестують досвiд та намір iнших людей, щоб змотивувати вчиняти так само:

«Ми за роботу без корупції», «Я не даю хабарі...» - подiбнi вислови побудованi на основi iндикативного модусу з використанням дiї вiд першої особи, що когнiтивно наближає реципiєнта до зазначених у лозунзi дiй. У рекламi «Я не даю хабарi, бо це руйнує країну. Корупцiї немає виправдань!» власний життєвий досвiд посилюється поясненням – наслiдковiстю, а також психо-емоцiйним впливом тотального заперечення iснування причин задля скоєння злочину такого характеру.

Таким чином, у модальностi антикорупцiйних слоганiв домінує iндика-

тивний модус, де у спадному порядку йдуть імперативний, індикативний та суб'юнктивний. Усі слогани мають превентивний характер із застосуванням стилістичної маркованості: метафора, персоніфікація, оксюморон. Слогани можуть бути культурно маркованими завдяки візуальному компоненту, а також мати специфіку мотивації до правильності вчинків або роз'яснення наслідків з кримінальним майбутнім.

1. Давидова О.П. Модальність тексту та засоби її вираження. Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія». Сер. Філологічна. Вип. 44. 2014. С.76-79.

2. Смушинська І.В. Категорія суб'єктивної модальності як показник індивідуально-оцінної картини світу. Мовні і концептуальні картини світу. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 1999. Вип. 2. С. 76-81.

Леонова Наталія Валеріївна
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ У МЕЖАХ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАПОРУКА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ

У сучасному світі антикорупційне законодавство має бути реформованим відповідно до засад світових стандартів. І хоча у методичних рекомендаціях щодо організації роботи із запобігання корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС (Харківського національного університету внутрішніх справ) зазначається, що: «Корупційні злочини тягнуть за собою кримінальну відповідальність у межах, визначених Кримінальним кодексом України.

Проте законодавством передбачено також застосування адміністративної і дисциплінарної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією (наприклад, за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, невжиття заходів щодо протидії корупції тощо)» [5; с.7], очевидним є те, що об'єктивно це не завжди відповідає вимогам часу.

З метою запровадження та контролю за виконанням антикорупційних заходів у межах антикорупційного законодавства переважною більшістю ВНЗ, промислових галузей і виробництв було прийнято велику кількість Антикорупційних програм, що мають забезпечувати успішність цього процесу. Це фіксують у своїх працях відомі правознавці: «За рішенням міністра внутрішніх справ України в Юридичних особах започатковано розробку антико-

рупційних програм, основою яких стала Типова антикорупційна програма Юридичної особи, затверджена рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 березня 2017 р. № 75, зареєстрована у Міністерстві юстиції України 9 березня 2017 р. за № 326/30194 (далі – Типова антикорупційна програма). Слід констатувати, що серед 62 Юридичних осіб сфери управління МВС обов'язковість підготовки антикорупційної програми Законом відведена Казенному науково-виробничому об'єднанню «Форт» МВС України» [5; с.9].

Зазначені програми мають переліки антикорупційних заходів, упровадження яких допоможе Україні подолати цю кризу.

У посібнику для уповноваженого підрозділу (особи) з питань запобігання та виявлення корупції наголошується: «Строки виконання заходів встановлюються з урахуванням ступеню виявлених корупційних ризиків та пріоритетності сфер діяльності. Окремі заходи щодо виявлених корупційних ризиків можуть здійснюватися відповідальними виконавцями на постійній основі. У такому разі доцільно встановлювати критерій строку «але не рідше... разів на рік» [1; с. 20].

У міжнародному політикумі Україну позиціоновано як країну, у якій наявний високий рівень корупції, до того ж зазначена проблема є поширеною фактично в усіх сферах державного життя, як на місцевому так і на правительственому рівнях.

Не зважаючи на вражаючий наявний потенціал в усіх галузях: освітній, природній, науковій, промисловій, дипломатичній, сільськогосподарській, культурній та ін., можливості для економічного, правового та особистісного розвитку в державі є штучно обмеженими, що спровокувало у наш час недостатній рівень конкурентоспроможності країни в світовому політичному рейтингу, зокрема за показником якості та прозорості влади та державних інституцій, служб внутрішньої та зовнішньої розвідки, безпеки.

Ситуація, коли наявними є високий рівень корупції та низький рівень задоволеності громадян діяльністю органів внутрішніх справ і державної влади характеризують сучасне становище нашої країни та її імідж для міжнародних партнерів. А тому ми посідаємо 64 місце за рівнем онлайнпослуг у рейтингові краї – членів ООН, 151-те місце в Transparency International серед 180-ти країн (за індексом сприйняття корупції), 173-те місце за індикаторами державного управління Світового Банку серед 212-ти країн.

Такі наслідки є спровокованими негативним образом корумпованої одиниці державності серед інших набагато демократичніших і «прозоріших» у правовому статусі колег-держав.

Як зазначав головний спеціаліст відділу антикорупційної політики Департаменту законодавства з питань правосуддя, правоохоронної діяльності та антикорупційної політики Міністерства юстиції України Шапка Богдан Володимирович, презентуючи доповідь на сайті Мін'юсту: «Низький міжнародний рейтинг України, у першу чергу, обумовлений недосконалістю антико-

рупційного законодавства, декларативним характером більшості правових норм, у поєднанні з низькою виконавською дисципліною, відсутністю дієвих механізмів координації, взаємодії та контролю органів державної влади щодо реалізації антикорупційних заходів, що значною мірою сприяє виникненню корупційних ризиків і, як наслідок, формуванню корупційного середовища, яке сильно ускладнює правильне функціонування всіх суспільних та державних механізмів».

Правознавці та законотворці мають пам'ятати, що реформування антикорупційного законодавства відповідатиме міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції лише за умови, якщо буде спрямоване не лише на демонстрацію міжнародній спільноті «досконалого законодавства», а на встановлення адекватного, ефективного практичного міжнародного співробітництва, що буде спроможним згармонізувати українську правову систему з ідентичними положеннями законодавств міжнародної спільноти.

Україна приєдналася до Групи держав Ради Європи проти корупції (ГРЕКО) у січні 2006 року, що уможливило для неї брати участь в оціночній процедурі, під час якої аналізуються розкриті обставини, що можуть мотивувати суб'єктів корупційного процесу. Також учасники отримують відповіді та інструкції з усунення передумов прокорупційних ситуацій. Це є обов'язковим, логічним процесом під час інтеграції України до загальноєвропейського правового поля, а також є актуальним засобом втілення гарантувань позитивних змін у законодавстві нашої країни перед світовою спільнотою. Ці реформи є підґрунтям процесу формування довіри до продовження впевненої імплементації сучасної міжнародної практики та досвіду з питань ефективності заходів із запобігання та протидії корупції.

Шапка Богдан Володимирович також погоджується, що в Оціночному звіті за результатами спільних першого та другого раундів оцінювання для України було сформовано певну кількість рекомендацій з метою реформування законодавства та його гармонізації відповідно до міжнародних стандартів у питаннях запобігання та протидії корупції.

Проте, поглиблення економічної кризи стало перешкодою для втілення потрібних змін. Це частково пояснює те, що Україна, втілюючи ті чи інші заходи стосовно рекомендацій ГРЕКО, наразі встигла впровадити лише невелику частину з них. Очевидним є те, що другим фактором, що заважає реалізації заходів боротьби з корупційними процесами, є системна політична криза в нашій державі.

Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», що було введено в дію з 1 січня 2011 року, мали позитивні наслідки, але останні півтора роки ми бачимо загальмування цих ініціатив та заміщення їх іншими, що здебільшого, нажаль, не функціонують так як вимагають міжнародні правознавчі та законодавчі стандар-

рти у цій сфері.

З метою охоплення якомога більшого сегменту цільової аудиторії інформацією щодо негативного впливу корупційних процесів та явищ, зростаючої кількості суб'єктів корупції на імідж нашої країни, використовують визнані методи та інструменти впливу на масову свідомість. Це закони та компетенції риторики, що є глибоко дослідженими та абсолютно ефективними. [2; с. 183-197].

Також у сучасному світі неможливо недооцінити роль масмедійного мовлення, його функційності, впливовості завдяки стилістико-синтаксичними засобам та, безперечно, елементам НЛП [3; с. 220-222].

Отже, з метою інтенсифікації процесу запровадження та контролю за виконанням антикорупційних заходів у межах антикорупційного законодавства, в Україні проводиться значна кількість різнопланових перевірок та інших осяжних заходів із залученням масмедіа, за допомогою яких контролюють й інтенсифікують стан процесу боротьби з корупційними явищами: «Головною метою таких перевірок є визначення через певні проміжки часу чи були такі заходи вчасно виконані і чи є вони достатніми для мінімізації ризиків. У свою чергу позапланові перевірки доцільно проводити для перевірки стану дотримання антикорупційних стандартів працівниками на постійній основі та як засіб реагування та перевірки інформації, яка надходить до Уповноваженого підрозділу. При цьому кожна із перевірок як планова, так і позапланова, повинні бути обґрунтовані і проводитися у найкоротші строки не перешкоджаючи нормальному режиму роботи структурних підрозділів» [1; с. 21].

Можемо зробити висновок, що процеси проведення антикорупційних заходів та контролю за виконанням цих актуальних заходів у межах сучасного антикорупційного законодавства є запорукою запобігання корупційних дій лише у випадку, коли вони є скоординованими. Оскільки будь-які заходи, недостатньо професійно організовані, та такі, що не мають належного синхронізованого контролю за їх виконанням, підтримки держави та масмедіа, аналітики наслідків, не будуть ефективними.

1. Бабакішієва Г.Н., Зеленьак О.П. Посібник для уповноваженого підрозділу (особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Г.Н. Бабакішієва / О.П. Зеленьак // – К. : Центр політичних студій та аналітики «Ейдос». –2018. – 40 с.

2. Мацько Л.І. Риторика: навч. посіб. [для студ. вищих навч. закладів] / Л.І. Мацько, О. М. Мацько // – К. : Вища шк., 2003. – 311 с

3. Мелкумова Т.В. Посилення бехабітивної функції масмедійного мовлення стилістико-синтаксичними засобами / Т.В. Мелкумова // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – К. :, 2011. Вип. 7. – С. 220-222.

4. Сіверс Р.В., Кухарук А.В. Окремі аспекти функціонування уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції/ Р.В. Сіверс, А.В. Кухарук // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/47882>.

5. Фодчук А. Б., Романюк П. І. та ін., Методичні рекомендації щодо організації роботи із запобігання корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС/ А. Б. Фодчук, П. І. Романюк // Харківський національний університет внутрішніх справ. – Київ : “ІНФОТЕХ”, 2019 – 90 с.

Мірошніченко Любов Василівна,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
кандидат філологічних наук, доцент

Максимов Олексій Михайлович
студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АНТИКОРУПЦІЙНІ ЗАХОДИ У СФЕРІ ОСВІТИ

У сучасному світі постає актуальним питанням боротьба з корупційною системою на державному рівні. Деякі європейські країни успішно подолали цю проблему в багатьох аспектах, провівши реформи, які стосувалися медицини, освіти, економіки, поліції та ін. Такі зміни призвели до економічного зростання країни, пересічні громадяни і влада стали більш відповідальними за свої дії та вчинки, адже порушення закону веде за собою суворе покарання.

Що стосується України, то варто зазначити, що за декілька десятків років незалежності нашої країни, процес боротьби проти корупції занадто повільний, але рухомий. На жаль, історично склалося так, що життя вимагало певної боротьби за виживання в суспільстві, кожен мав дбати і про себе, і про родину, а в такий складний час для деяких людей єдиним шансом на виживання було порушення закону, в якому передбачалися «нежорсткі» покарання, тому безвідповідальне суспільство легко діяло протизаконно. Згодом люди ввійшли «до смаку», почали продавати не лише довідки на лікарняний або посади, а й «купувати собі освіту». Але свідомість українських громадян з часом зростала, вони стали розуміти, що успішне майбутнє країни та їхніх дітей і внуків залежить від них самих. Суспільство «перезавантажилось» і стало протидіяти корупції. «Мета антикорупційної освіти – формування антикорупційного світогляду, міцних моральних основ особистості, громадянської позиції та стійких навичок антикорупційного поведінки.

Формування антикорупційного світогляду учнів передбачає вирішення низки завдань:

- дати загальне уявлення про сутність корупції, її форми, особливості прояву в різних сферах життя суспільства, причини та соціально небезпечні й шкідливі наслідки цього явища;
- навчитися розпізнавати корупцію;
- сформувати навички адекватного аналізу та особистісної оцінки даного соціального явища з опорою на принцип історизму;
- сформувати комплекс знань про корупційні ситуаціях для формування стандартів поведінки відповідно до правових та морально-етичних норм;
- стимулювати мотивацію антикорупційної поведінки;
- сформувати нетерпимість до проявів корупції;

- продемонструвати можливості боротьби з корупцією;
- сформувати основи правової грамотності.

Тобто основна мета антикорупційної освіти – формування соціальної компетентності, у вузькому сенсі слова – формування антикорупційної компетентності» [1].

У першу чергу варто звернути увагу на запобігання корупційних схем в галузі освіти. Першим кроком було введення зовнішнього незалежного оцінювання, завдяки якому було усунено корупцію при вступі до ВНЗ. Такі результати були досягнені завдяки системі надзору, наглядачів, спеціальній системі оцінювання. В останній час у всьому світі спостерігається впровадження дистанційної освіти, хоча в ній можна спостерігати як позитивні, так і негативні аспекти, але те, що стосується прозорості навчання, то тут варто наголосити, що використання різних систем оцінюванні, а особливо це стосується інтегрованої системи «Moodle», яка є однією з найпопулярніших платформ електронного навчання, має певні переваги. Система працює в межах ста мов, нею користуються відомі та престижні заклади освіти в усьому світі. Наприклад, у Херсонській державній морської академії ця система використовується для запобігання корупції під час написання курсових та контрольних робіт, особливо під час сесії. Наразі в ДДУВС ця система діє під час дистанційного навчання, демонструючи високий рівень знань ЗВО.

На державному рівні Міністерством освіти і науки України було прийнято антикорупційну програму на 2018-2020 роки, в якій передбачено велику кількість семінарів на антикорупційну тематику, організовано роботу департаменту, який стежить за виконанням цієї програми. «Планується підвищення заробітної платні, бо інфляція є, а підвищення нема, що згодом змушує працівників сфери навчання йти на такі корупційні шляхи» [2].

Отже, дійсно в нашій країні передбачено антикорупційні заходи в різних суспільних сферах на державному рівні, а особливо це стосується галузі освіти, адже високоосвічене молоде покоління країни буде представляти всю нашу націю на всесвітньому рівні.

-
1. Про прийняття програми «Антикорупційна освіта»
http://omr.gov.ua/images/File/DODATKI_2015/PROEKTI_Gorsovets/Inicativ/4_osvita.doc
 2. Антикорупційна програма МОН України на 2018-2020 роки / URL: mon.gov.ua

Недря Кирило Михайлович,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук,
тренер Національної поліції України

ПСИХОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ: ГРА БЕЗ ПРАВИЛ

В умовах відсутності витриманого політичного та суспільного вектору розвитку держави, а також подолання традицій автократичного управління, корупція подекуди помилково сприймається як певна система стримувань і противаг, або, кажучи мовою медиків, як свого роду рідина, яка полегшує «тертя суглобів». Таке бачення сприймається як досить зрозуміле пояснення ситуації у перехідних суспільствах, тим паче на теренах пострадянського простору. Так, за рейтингом поважної організації Transparency International, Україна перебуває на 126 місці (за підсумками 2019 р. (рейтинг опубліковано у січні 2020 р.) за індексом сприйняття корупції і входить до 40 найбільш корумпованих держав, що є більш ніж поважною причиною пошуку аргументів [1].

За таких умов, перед державою постає не стільки проблема де і як шукати/навчати нових держслужбовців (у тому числі і відома практика запрошення на менеджерські посади громадян інших держав), а формування чіткого набору якостей, якими мають вони володіти, та, власне, імпліментувати їх у свій управлінський та кадровий підхід. Відповідно, подібний пошук починається з намагань визначити та зафіксувати причини існування корупції в суспільстві, у відповідності до яких потрібно визначати якості, що допомагали б їхньому власнику у ліквідації причин.

Серед причин корупції зазвичай виділяють – історичні, економічні, політичні, культурні. Вони сприймаються як абсолютно типові, і такі, що не потребують додаткового пояснення, а також, що більш важливо, – виправдання, адже «це обумовлено минулим і ми тут ні до чого», або – «так робили ще наші діди та баби». І, безумовно, такий профайлінг цілком може мати місце. Однак, куди рідше говорять про колективно-психологічні та індивідуально-психологічні фактори корупції. А починати, у більшості випадків (якщо не в усіх), слід саме з них.

Багато правозахисників, фахових юристів та юридичних психологів, вважають, що будь-які зовнішні обставини не можуть бути визначені, як причини правопорушення. Таке може мати місце лише у випадку, коли зовнішні (видимі) причини/обставини/умови, співставляються з внутрішніми завдатками та рисами людини, як учасника і творця зовнішніх умов. Одна з таких внутрішніх рис – мотивація та рушійні сили активності людини,

особливо службовця.

Традиційно виділяють два основні мотиви корупційної поведінки особи. Перший з них, досить очевидний і зазвичай, вважається ключовим – прагнення до отримання матеріальних благ, або преференцій у їхньому здобутті. Другий – більш цікавий, з психологічної точки зору, який розглядається у ставленні до корупції, як до небезпечної та захоплюючої гри.

Наша думка полягає в тому, що ігрові мотиви, присутні у корупційній поведінці, переплітаються з корисливими, тим самим посилюючи один одного та мотивуючи на розвиток не лише власних діянь, а і на розбудову мережі та втягнення у неї більшої кількості «гравців». Така ігрова модель, на погляд автора, досить якісно продемонстрована у художньому фільмі «Спіймай мене, якщо зможеш», який знято на реальних подіях. У ньому, головний герой, будучи підлітком, стає одним з найбільш фахових та невловимих для ФБР шахраїв та фальшивомонетників США, але для якого це була здебільшого гра у наслідок психологічної травми від розлучення батьків та потреби швидкого дорослішання. Безумовно, що травма не є визначальною у цьому сенсі, як і наше спрощене пояснення, але, тут ключове – гра.

Для особистості, схильної до корупційних діянь, характерне переважання матеріальних цінностей над духовними, що, як правило, зумовлює її вибір в ситуації конфлікту інтересів між особистими і суспільно значущими інтересами на користь особистих інтересів.

Таким чином, для персони, яка схильна до корупційної поведінки, мірилом щастя є багатство та саме матеріальні можливості, а головною цінністю – володіння чимось, а не буття, як таке. Для такого типу людей властиво осмислювати життя через матеріальні блага, прагнути до розкоші, бути незадоволеним власним життям і мати низьку самооцінку, яка підвищується виключно за допомогою формування власного пулу можливостей (матеріальних та владних), найбільш простим та коротким шляхом – гри (з законом). Тому і сприйняття таких діянь як злочину у них, здебільшого, взагалі відсутнє, і досить низьке у суспільній моралі та свідомості, адже це ж не «когось вбити». Показовим у цьому сенсі є соціальна реклама вже згаданої Transparency International, меседжем якої була фраза – «Корупція вбиває!», а однією з ілюстрацій слугувало зображення прямої лінії на кардіомоніторі, яка символізує смерть і інформація про те, скільки виявлено корупційних злочинів у медичній сфері. Реклама отримала лише критику з боку громади.

Також, для вищезазначеного типу людей характерно бачити джерело управління життям переважно у зовнішньому середовищі – в інших людях, долі, обставинах, докільлі. Тому, створюється чітка ієрархія статусів «гравців», в залежності від їхнього досвіду у «грі», досягнень, оточення та «ігрового клану», популярності серед гравців, тощо. А те, що ми бачимо і називаємо «наглістю» та «ненажерливістю», коли навіть викрита людина продовжує власні намагання і зазіхання на посади з корупційним ризиком, так не сприймається самим учасником. З точки зору психології, це – залеж-

ність. А з точки зору психології гри – азарт, який і є рушійною силою, мотиватором, правопорушень та злочинних діянь.

У психології існують спеціальні методики, за допомогою яких можна дослідити і визначити рівень антикорупційної стійкості людей, що виконують свою діяльність в умовах підвищених корупційних ризиків. І, очевидно, що боротьба з корупцією в Україні буде приносити більше плодів, якщо у розробці антикорупційних програм використовуватимуть психологічний, науково обґрунтований, супровід, зокрема – спеціальні методики визначення схильності до корупції. Це свого роду превенція дій, або, у ключі тематики нашої доповіді – допуск до «гри» та забезпечення доброчесності її правилам. І це саме так, оскільки така введена у нормативно-правове поле гра, має чітку назву – лобізм.

Отже, психологія корупції як діяння, цілком може бути досліджувана методами поведінкового аналізу та ігрової концепції і, що цікаво, вони ж можуть бути корисними і з точки зору контролю над нею.

Очевидно, що сьогодні більшою мірою виділяється проблема не стільки, де і як шукати нових держслужбовців, скільки кого саме, точніше – людей з якими якостями. У даному випадку спеціальні психологічні дослідження на схильність до корупції при прийомі на визначений перелік посад, могли б виявитися гарним фільтром. Безумовно, що як контраргумент можна навести використання нині поліграфів. Ну що ж, відповімо на це питанням: а чи можна виявити брехню, яку сам піддослідний сприймає як правду? Адже це гра, хоча і реальна. А отже і правдива. Окрім того, у світовій практиці поліграфи вважаються застарілим інструментом і зазвичай є лише складовою більш широкого комплексу заходів.

Методики таких досліджень мають бути проєктивними – тобто такими, за допомогою яких досліджувалися б фундаментальні властивості особистості, пов'язані зі схильністю до корупційної поведінки та згадуваного автором азарту.

Неоднозначним є питання, якою мірою національна ментальність впливає на схильність людей тієї чи іншої нації до корупції. В українському експертному середовищі є різні думки з приводу того, яку роль відіграє український менталітет у високому рівні корупції в країні. Одні кажуть, що поширеність корупційного способу життя в Україні безпосередньо пов'язана з особливостями нашого національного характеру. Інші кажуть, що український менталітет тут ні до чого.

У даному випадку, більш актуально говорити не про корупцію, а загалом про специфіку національної правосвідомості, зокрема – прийнятих в нашому суспільстві моделях відношення до закону та його дотримання, а тут, як вже відмічалось – «це ж не вбивство».

У цьому контексті українські дослідники Є. Мануйлов і О. Дзьобань у роботі «Українська правова ментальність: до проблеми розуміння сутності» дають доволі критичну оцінку українській правосвідомості: «Прояв нігілізму стосовно соціальної цінності права, на жаль, є специфічною рисою українсь-

кої ментальності. Багатовікова історія нашої держави – очевидне тому підтвердження. Юридичні цінності в українському суспільстві не сприймали й не сприймають як необхідні для існування й до сьогодні» [2].

За словами вчених, повсякчасне порушення правових приписів, приховане, а часом і відкрите нерозуміння фундаментальних цінностей правової реальності – усе це і багато іншого є в сутності української правової ментальності проявом жорсткого юридичного нігілізму.

«Цей вид правового нігілізму є реальною загрозою для духовної культури суспільства. Право-аксіологічний нігілізм українського етносу суттєво гальмує розвиток правової культури, права, правопорядку, законності, що на фоні загальної соціальної, духовної, моральної, культурної кризи суспільства й держави лише ускладнює ситуацію в країні», – зазначають дослідники [2].

Такі невтішні висновки Є. Мануйлова і О. Дзьобань зробили декілька років тому. Очевидно, подібні речі у короткостроковій або навіть середньостроковій перспективі не змінюються, навіть зважаючи на події останніх років в Україні, оскільки це гра у довгу, де нульову толерантність до корупції не можна виховати чи виграти, її можна лише купити, доповнивши правила гри і назвавши її лобізм, тим самим увівши її в законодавчо врегульовану площину, а матеріальні блага «гравців» перетворивши на оподатковуваний прибуток, що за допомогою засобів масової інформації легко може стати ще одним атрибутом статусу «гравця» - статус платника податків.

1. Індекс сприйняття корупції у світі. Режим доступу: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення 10.11.20 р.)

2. Мануйлов Є. М., Дзьобань О. П. Українська правова ментальність: до проблеми розуміння сутності. Гуманітарний часопис. 2007. №4. С. 8-52.

Палешко Яна Сергіївна
старший науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем протидії
організованим злочинності та корупції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ НА СТАН ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Тіньова економіка залишається однією з найсуттєвіших загроз для економічної безпеки держави, що загострює соціально-економічну кризу в Україні та негативно позначається на її міжнародному іміджі.

На сучасному етапі розвитку нашої держави такі проблеми, як тіньова економіка та корупція, не втрачають актуальності. Саме явище корупції, а в подальшому збільшення тіньового сектору в економіці являються ключовими загрозами як економічній так і національній безпеці держави в цілому.

Корупція і тіньова економіка тісно переплетені та взаємопороджують одна одну. Саме ці два чинники являються перепонами для підвищення рівня життя населення, розвитку економіки, становлення громадянського суспільства, боротьби з організованою злочинністю.

Саме факт високого рівня корупції в державі стають перешкодою на шляху залучення іноземних інвестицій і сучасних технологій в українську економіку.

Тіньова економіка породжує корупцію, а остання, своєю чергою, створює основу розквіту тіньової економіки. Тіньова економіка може існувати і розвиватися в значних масштабах лише в умовах корумпованості всіх систем державної влади і управління. Вона формує корупційні відносини в усіх сферах політики та економіки, від яких залежить її благополучне існування. Корупція змушує її залишатися в тіні та вести нелегальний бізнес, створює основу для формування її нових сфер і видів.

Як тіньова економіка являється фундаментом для розвитку корупції, так і корупція, в свою чергу, стає основою тіньової економіки. Саме з цього, очевидно, що боротьба проти одного не можлива без розробки актуальних умов по боротьбі з іншим.

Високий рівень корупції в державі являється основним джерелом криміналізації суспільства, а отже показує на ступінь деградації населення.

Зв'язок корупції з тіньовим сектором прослідковується та проявляється у тому, що основну частину доходів чиновників складають – тіньові доходи.

Тіньова діяльність в економіці означає – отримання доходів, які неможливо вилучити відповідно до діючого законодавства країни. Тіньова активність проявляється на стадії виникнення відносин між юридичними або фізичними особами та органами державної влади. Наявність тіньової економіки є показником неефективності економічної політики держави та надмірного регулювання.

Деякі науковці, стверджують, що велика частина учасників тіньового бізнесу погодилися б чесно сплачувати податки при умові, що ці кошти підуть на розвиток країни та забезпечення соціально незахищених верств населення.

Найголовніший аспект тіньового сектору економіки полягає в деформації соціальних та економічних устроїв держави. Негативний аспект тіньового сектору відображається на стані державних фінансів, а отже на формування доходних і витратних статей місцевих і державного бюджетів. Скорочується державний бюджет, деформується його структура.

Доходи тіньового сектору спрямовуються в ті галузі економіки, де контроль із боку держави послаблений і за рахунок прогалин в законодавстві за короткий проміжок часу можна отримати високі доходи з незначними витра-

тами.

Скорочення доходів бюджету породжує недофінансування його витратних статей, таких як державне і муніципальне управління, охорона здоров'я, освіта, правоохоронна система, національна оборона та ін. А зважаючи на кризові явища як в нашій державі, так і у всьому світі саме охорона законних інтересів і прав усього населення, особливо найменш соціально захищених верств, повинна бути гарантованою.

Система корупційно-тіньових відносин є головною перешкодою на шляху реалізації реформ, спрямованих на модернізацію української економіки та прогресивних змін у суспільстві.

Як висновок, можна стверджувати, що тіньовий сектор економіки та корупція – це небезпека для національних інтересів нашої держави. Саме забезпечення верховенства права та збільшення відповідальності за корупційно-тіньову діяльність дасть змогу скоротити ці явища.

Слід зазначити, що для подолання корупційно-тіньових відносин є виконання верховенства закону, високий рівень політичної конкуренції, громадський контроль, посилення відповідальності за корупційну та тіньову діяльність, контроль витрат держави та ринкове конкурентне середовище.

1. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України / З.С. Варналій // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2014. – № 1. – С. 46–51.

2. Ечмаков С.М. Теневая экономика: анализ и моделирование / С.М. Ечмаков. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 408 с.

3. Исправников В.О. Теневая экономика : [науч.-метод. пособ. для студ. экон. фак-в] / В.О. Исправников. – М. : Инфра, 2007. – 321 с.

4. Корупція і тіньова економіка: політекономічний аспект : [монографія] / М.В. Фоміна, В.В. Приходько, М.Г. Каптуренко [та ін.] ; кер. авт. кол. і наук. ред. М.В. Фоміна. – Донецьк : Дон НУЕТ, 2012. – 333 с.

Пастух Ігор Дмитрович
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних, доцент

**НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ РІШЕННЯМ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ
УКРАЇНИ ВІД 27 ЖОВТНЯ 2020 РОКУ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ
ПОЛОЖЕННЯ СТАТТІ 35 ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»**

27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України оприлюднив Рішення № 13-р/2020у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих

положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України, у якому народні депутати України просили визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення пункту 8 частини першої, абзаців другого, третього частини першої статті 47, частин першої, третьої статті 50, статті 51, частини другої статті 52 Закону № 1700, статті 366-1 КК України. Зміст зазначених статей Закону свідчив про те, що ініціатори звернення просили визнати неконституційними положення, що стосуються діяльності НАЗК (статті 11, пункти 2, 10-1 частини першої статті 12), а також вимог фінансового контролю (окремі положення статті 47, 50, 51, 52 Закону та статтю 366-1 КК України).

Розглядаючи на предмет конституційності пункт 8 частини першої статті 11 Закону щодо контрольних повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції як органу виконавчої влади, поширив предмет первинного звернення депутатів й на інші норми Закону, зокрема статті 35 та статті 65, а саме: особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Як наслідок, Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) також і зазначені вище статті 35 та 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, які втратили свою чинність.

Розглянемо, до яких правових наслідків призвело скасування ст. 35 закону «Про запобігання корупції». Вона регулювала особливості врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зокрема, правила врегулювання конфлікту інтересів в діяльності Президента України, народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, суддів, суддів Конституційного Суду України, голів, заступників голів обласних та районних рад, міських, сільських, селищних голів, секретарів міських, сільських, селищних рад, депутатів місцевих рад визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів.

У ній зазначалось, що у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у особи, яка входить до складу колегіального органу (комітету, комісії, колегії тощо), вона не мала права брати участь у прийнятті рішення цим органом. Водночас, якщо неучасть такої особи у прийнятті рішень цим органом призведе до втрати правомочності цього органу, її участь у прийнятті цих рішень має здійснюватися під зовнішнім контролем, рішення про його застосування мало б прийматися відповідним колегіальним органом.

Що ж стало після скасування цієї норми? На відміну від скасування окремих вимог фінансового контролю, особливо в частині перевірок декла-

рацій, додаткових заходів фінансового контролю, правила щодо конфлікту інтересів не відчули такого впливу, оскільки залишилась загальна позиція, передбачена статтею 28 Закону «Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів», у якій зазначено, що Особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону (а у ній перераховані усі особи, що і у ст. 35 Закону), зобов'язані: 1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів; 2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі - Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно; 3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів; 4) вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Тобто, незважаючи на скасування норм статті 38, на цих осіб, у тому числі суддів, суддів Конституційного Суду України, поширюються вимоги ст. 28. Тобто від обов'язку повідомляти про наявний конфлікт інтересів ці особи не звільняються. Змінюються лише правила врегулювання конфлікту інтересів. Національне агентство у випадку одержання від особи повідомлення про наявність у неї реального, потенційного конфлікту інтересів упродовж семи робочих днів роз'яснює такій особі порядок її дій щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Так само незмінним залишається правило, що «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів службових осіб, діяльність яких вони регулюють».

Таким чином, незважаючи на рішення Конституційного Суду про визнання неконституційною статтю 38 Закону, обґрунтоване наявністю повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції контролювати, мати прямий і безпосередній вплив на судову гілку влади, зокрема на суддів системи судоустрою та суддів Конституційного Суду України, відносини суд – НАЗК залишилися. На сьогоднішній день, у разі виникнення конфлікту інтересів, наприклад у Голови Конституційного суду, він має керуватися правилами ст. 28 Закону, тобто повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли він дізнався чи повинен був дізнатися про наявність у нього реального чи потенційного конфлікту інтересів, Національне агентство з питань запобігання корупції, яке упродовж семи робочих днів роз'яснює йому порядок дій щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Полтораков Олексій Юрійович
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем превентивної
діяльності та запобігання корупції
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат політичних наук

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

*Соціальна зіпсованість набуває забарвлення того
соціального середовища, де вона розвивається.
Оноре де Бальзак*

Корупція є дуже складним та достатньо неоднозначним суспільним явищем, осмислення ключових причин та передумов якого багато в чому залежить від того, до якої соціокультурної парадигми (в термінах Т. Куна [Див. Кун Т. (2001)]) тяжіє дослідник. У своєму першому наближенні основний їх спектр тяжіє до того чи іншого «полюсу», ключовими із яких вбачаються соціально-культурний та культурно-соціальний. Яскравим прикладом першого може вважатися марксистська (колективістська) традиція суспільствознавства, яскравим прикладом другого – веберівська (індивідуалістська). Відповідно до обумовлених ними концептуальних преференцій, ключовими варіантами обумовленості та векторами пошуку причинності є настанови про те, що:

- 1) «корупція обумовлена передусім соціальною структурою», яка задає тон відповідній «культурі корупції» в певному соціумі;
- 2) «корупція обумовлена культурними традиціями» певного соціуму.

Зовні такі підходи певним чином протирічать один одному, але по своїй глибинній суті багато в чому доповнюють один одного, – дивлячись, під яким кутом зору розглядати корупційну проблематику. Соціально-культурний – краще пояснює ситуацію «зверху вниз», тобто передусім явища широкомасштабної, політичної та макроекономічної корупції. Натомість культурно-соціальний – краще пояснює ситуацію «знизу вверх», тобто передусім явища вузькомасштабної, побутової та мікроекономічної корупції. Саме до цього підходу тяжів, зокрема, Джеймс Б'юкенен – автор теорії суспільного вибору (за яку 1987 р. отримав т.зв. «Нобелівську премію з економіки»): більшість людей, незалежно від їхньої суспільної ролі, діють переважно виходячи з переслідування особистої вигоди.

Базований на цих настановах двоєдиний підхід вбачається перспективним для практично-аналітичного застосування при осмисленні явища корупції в Україні 2000-2019 рр. (попри певну умовність вичленовування саме такого історичного періоду).

В контексті соціально-культурної парадигми корупції, ключові причини корупції базуються передусім на таких проблемних чинниках як (1) відсутність політичної волі; (2) недостатність загальних правил; (3) недоопрацьованість та неузгодженість спеціальних правил у суміжних сферах економіко-правових та соціально-правових відносин [Див. *Запобігання корупції* (2017) С.55-68.].

Відсутність політичної волі (а наразі – її слабкість) щодо боротьби з корупцією пояснюється передусім тим, що наприкінці 1990-х – напочатку 2000-х рр. («епоха Кучми») ключовими пріоритетами державної політики були питання макроекономічного «виживання» в непростих умовах «демократичного транзиту». Це в своєму суто економіко-політичному сенсі артикулювалося в проблематиці переходу від планової («соціалістичної») до ринкової («капіталістичної») економіки із похідними питаннями приватизації (з сер. 1990-х рр.) тощо. Так, новообраний Президент України Л. Кучма у жовтні 1994 р. звернувся до ВР з посланням «Про основні засади економічної та соціальної політики», лейтмотивом якого були саме питання приватизації.

Недостатність загальних та спеціальних правил яскраво проявилася в численних інституційно-правових протистояннях між гілками влади (передусім в трикутнику «ВР-Президент-КМУ») – і похідними проблемами недорозподілення контролюючих повноважень та управлінської відповідальності. Фахівці констатували, що «одним із найістотніших недоліків сучасного механізму фінансового контролю є слабкий рівень нормативно-правового регулювання контрольної діяльності» [Дорогих О.М. (1999)], внаслідок чого в Україні дотепер «єдине правове поле функціонування контролю, а також єдина думка науковців щодо загальної організації системи контролю економічних процесів на мікро- і макрорівнях не визначені» [Єгарміна В. (2004)]. Домінуюче на той час застосування застарілих форм політико-правового та фінансово-економічного контролю не давало змоги державі оперативно та ефективно впливати на процеси, які відбували в таких принципово значущих сферах як безпекова, що призводило до послаблення контрольних функцій держави в умовах трансформації політико-економічних відносин, не забезпечувало концентрації контрольних дій на найпріоритетніших напрямках такої діяльності [Див. *Полтораков О.Ю.* (2000) С.140.].

Відповідні «сірі зони» державного регулювання (недоврегульовані чи, навпаки, зарегульовані внутрішньо суперечливими нормами та вимогами) були родючим ґрунтом для численних корупційних схем та комбінацій. Показові слова Д. Гордона: «Закони можна обходити, якщо це вкладається в законність. Тобто, якщо можна, не порушуючи закон, його обійти, а таке було на початку 1990-х... Порушувати закони можуть лише дурні. А робити все, щоб не порушувати закони, можуть розумні люди» [<https://www.radiosvoboda.org/a/30071760.html>].

Окреме місце займали цілі сегменти економіки (нафтогазовий, оборонний [Див.дет. *Полтораков О.Ю.* (2008) та ін.]), які функціонували «в ручно-

му режимі», зокрема на засадах міжособистих домовленостей ключових акторів (Л.Кучма – Б.Єльцин/В.Путін, В.Янукович – В.Черномірдин та ін.).

Також варта окремого зауваження та обставина, що в ті часи кримінальне законодавство України ще не містило ні практичного поняття корупційного злочину, яке б охоплювало усі кримінальні правопорушення цього роду, ні прямої вказівки на відповідальність за його вчинення [Пряміцин В.Ю., Ніколюк А.В. (2019) С. 23.]. Відповідно, можна погодитися із такими дослідниками як А. Виговська в тому, що така обставина була однією із ключових ознак, які відрізняли кримінальне законодавство України від кримінального законодавства інших держав відносно закріплення норм, які встановлюють відповідальність за корупційні злочини [Виговська А. (2010) С.355]. Зокрема, такий зовнішньо «повноцінний» (хоча і неоднозначний «внутрішньо», що було визнано на рівні Конституційного суду) правовий акт як ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» був прийнятий та вступив в дію лише у 2011 р.

Для більшої повноти картини слід також відзначити, що починаючи з 1996 р. світовим співтовариством було прийнято вісім конвенцій спрямованих на подолання проблеми корупції, ключовою з яких є Конвенція ООН проти корупції (2003) [Петрашко С.Я. (2011)]. Стаття 20 Конвенції вимагає від країн-учасниць криміналізації незаконного збагачення – і саме ця проблема [Пор. Дудоров О., Тертиченко Т. (2011) та Кубальський В.Н. (2013)] стала для України, яка ратифікувала Конвенцію 2006 р. (із набуттям чинності 2010 р.), принциповою на шляху боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади та суміжного із нею бізнесу.

В контексті сучасної культурно-соціальної парадигми корупції, ключові причини корупції базуються передусім на таких проблемних чинниках як слабка дієвість механізму соціально-правової відповідальності [Див. *Запобігання корупції*. (2017) С.164-197.] (низький рівень «правової культури» населення) та соціально-економічною ситуацією (низьким рівнем доходів населення, навіть носіїв «поважного» соціального статусу – лікарів, військових, освітян та ін.). Це вбачається ключовим поясненням загальних соціальних настроїв толерантності до «низової» корупції. Окреме місце в цьому сегменті займає також відсутність дієвих механізмів соціального контролю [Див. *Запобігання корупції*. (2017) С.198-203.]. Останнє пояснюється передусім повільним розвитком громадянського суспільства в Україні тих часів.

В цілому, як вбачається, весь окреслений спектр проблем залишається актуальним та значущим – хоча, звичайно, і не в таких масштабах, якими характеризувалися сумнозвісні «лихі 1990-ті» рр. – і для поточної ситуації щодо боротьби з корупцією в Україні.

1. Виговська А. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика. // *Правова держава*. – 2010. – Вип. 21.

2. Дорогих О.М. Організаційно-правові основи діяльності державної контрольно-ревізійної служби в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одеська держ.

юридична академія. – Одеса, 1999.

3. Дудоров О., Тертиченко Т. Незаконне збагачення: сумнівна новела антикорупційного законодавства України // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 3.

4. Єгарміна В. Внутрішній контроль: сучасність та перспективи розвитку // Вісник Податкової служби України. – 2004. – №29.

5. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д.О. Калмиков, Д.В. Сінченко, О.О. Сорока, М.І. Хавронюк, Г.Л. Шведова]; за заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2017.

6. Кубальський В.Н. Незаконне збагачення: аналіз новели кримінального законодавства // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2013. – № 3.

7. Кун Т. Структура наукових революцій. – К. : Port-Royal, 2001.

8. Петрашко С.Я. Конвенція ООН проти корупції: універсалізація стандартів у сфері протидії корупції // Науковий вісник Ужгородського ун-ту: Серія: Право. – 2011. – Вип. 15, Ч.2.

9. Полтораков О.Ю. Фінансовий контроль над сектором безпеки: теорія і практика // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – №1(36).

10. Пряміцин В.Ю., Ніколюк А.В. Антикорупційна діяльність України: історія, помилки, шляхи подолання неефективної боротьби з корупцією // Право і суспільство. – 2019. – №2, Ч.2.

Резворович Кристина Русланівна

завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**СПОСОБИ САМООРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯН
В БОРОТЬБІ З ЗЛОЧИННІСТЮ І КОРУПЦІЄЮ НА ПРИКЛАДІ
ГРОМАДСЬКОГО КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ БОРОТЬБИ
З ЗЛОЧИННІСТЮ І КОРУПЦІЄЮ**

Активні громадяни постійно шукають способи впливу на ситуацію в країні та боротьби з злочинністю та корупцією. В більшості випадків віднаходяться способи взаємодії із вже діючими проектами та організаціями. В результаті активістам залишається власні мотиви приходу до такої діяльності відкладати та брати участь вже заснованих проектах. Все менше і менше залишається можливостей для громадян вирішувати ті питання, які завдають їм особисто найбільший клопіт, чи через які порушуються їх права та свободи.

Але питання про реалізацію особистого питання активіста у боротьбі з злочинністю та корупцією залишається відкритим.

Останні роки наукових та публіцистичних досліджень в галузі боротьби з злочинністю та корупцією стає всі більше і більше. Функціонування спеціа-

лізованих антикорупційних органів в Україні та світі також надає достатньо багато літературного матеріалу в цій царині. Але ми не можемо виділити жодних з них, як такого що послідовно від ідентифікації проблеми до її вирішення міг би провести активіста в захисті його особистих прав та свобод, чи прав та свобод громади, в якій він мешкає.

Більшість досліджень та юридичних рекомендацій спрямовані на передачу всієї інформації про події державним чи громадським установам, які будуть зобов'язані займатися чи можуть займатися вирішенням піднятого активістом питання.

Тож віднайдений нами спосіб вирішення питань в галузі боротьби з злочинністю та корупцією є унікальним та таким, що потребує вивчення.

Саме відсутність доступу активістів до процедури вирішення піднятого ним питання створювало передумови, що громадянин втрачав внутрішню мотивацію очікувати вирішення власного питання. Особиста мотивація часто є визначальним рушієм вирішення тих чи інших проблем ідентифікованих в процесі боротьби з злочинністю та корупцією. Тож розвиток проектів антикорупційного спрямування, які би вирішили питання особистої мотивації в такий діяльності став би активізацією всього громадського середовища.

Тож, метою нашого дослідження є визначення організаційно-правових основ функціонування проекту в галузі боротьби з злочинністю та корупцією, який би дозволив підтримувати достатньо високий рівень особистої мотивації активістів, які ініціюють ті чи інші питання, що порушують їх права та свободи.

В системі органів та організацій боротьби з злочинністю та корупцією ми звернули увагу на Громадський Комітет з питань боротьби з злочинністю і корупцією, який створено на базі Громадської організації «Гуманітарний центр».

Керівництво Гуманітарного центру створювало Громадський Комітет, виходячи із усвідомленням того, що кожен громадянин суспільства повинен вчиняти всі свої дії по честі та совісті згідно з нормативно-правовими актами та морально-духовними устоями суспільства; порушення правил та устоїв веде к виникненню корупції та проявам злочинності за які винна сторона повинна нести відповідальність.

Громадський Комітет діє у відповідності з Загальною декларацією прав людини, Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Конституцією України, Законом України «Про боротьбу з корупцією», Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції», іншими діючими міжнародними правовими нормами, законами України та положеннями Стату-ту ГО «Гуманітарний центр».

Важливо, що у своїй діяльності Громадський Комітет сприяє об'єднанню членів Центру для проведення громадського контролю за виконанням законів у сфері запобігання, протидії корупції та боротьби з злочинністю, а також запобігає та протидіє корупції й бореться з злочинністю в усіх

сферах суспільних відносин.

Основною метою створення Комітету є об'єднання зусиль членів Центра для проведення громадського контролю за виконанням законів у сфері запобігання, протидії корупції та боротьби з злочинністю, а також для запобігання та протидії корупції й боротьби з злочинністю в усіх сферах суспільних відносин, виявлення та припинення їх проявів; сприяння відшкодуванню завданої внаслідок вчинення корупційних та злочинних правопорушень шкоди, поновленню порушених законних прав, свобод чи інтересів фізичних і юридичних осіб, інтересів держави, усуненню наслідків корупційних та злочинних діянь; захист прав, свобод та інтересів членів Центру; виховання духовності, патріотизму, совісті та честі в суспільстві.

Громадський Комітет ідеологічно виходить із принципу самозахисту як основа ефективності в боротьбі з злочинністю та корупцією.

Завданням діяльності Комітету є:

- створення ефективної громадської системи контролю, протидії корупції та боротьби з злочинністю за участю суспільства, яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними та громадськими справами, державним та суспільним майном, заохочення чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності всіх членів громади;

- створення розгорнутої програми захисту прав, свобод та інтересів своїх членів;

- створення програм, проведення роботи та вживання заходів спрямованих на запобігання корупції та злочинності в державному та приватному секторах;

- сприяння активній участі окремих осіб і груп громадянського суспільства, неурядових організацій та організацій, що функціонують на базі громад з державним сектором, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею сталому розвитку суспільства;

- сприяння заохочуванню громадян та інших осіб повідомляти національним слідчим органам й органам прокуратури про вчинення будь-якого злочину та ряд інших.

Інструментами роботи учасників Громадського комітету є:

- Посібник із самозахисту конституційних прав, свобод та інтересів – збірка міжнародного і українського законодавства із боротьби з корупцією і злочинністю;

- «бібліотечка антикорупціонера» – збірка нормативно-правових актів, інструкцій та роз'яснень, виданих різними установами та організаціями;

- атрибути – посвідчення та, в разі потреби, довіреність від імені Гуманітарного центру, які разом надають право учаснику Громадського Комітету звертатися до органів та установ від імені Гуманітарного центру за власним підписом з метою забезпечення дотримання власних прав та свобод;

- шаблони листів;
- чат учасників;
- гаряча лінія з юридичних та процедурних питань.

«Посібник із самозахисту конституційних прав, свобод та інтересів» підготовлений Гуманітарним центром для членів Громадського Комітету. Збірник розроблений з метою оперативного, в стислі терміни, ознайомлення членів Комітету з основами антикорупційного законодавства, правами і повноваженнями громадських організацій і окремих громадян.

Збірник містить чотири основних розділи:

1. Антикорупційні правові акти, починаючи з міжнародних, такі як, Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, закінчуючи українським антикорупційним законодавством, і спеціальними законами про силових структурах;

2. Законодавство про органи влади;
3. Законодавство про захист прав споживачів;
4. Законодавство про інформацію.

Члени Громадського Комітету можуть і повинні керуватися цією збіркою з врахуванням рекомендацій для захисту своїх прав, свобод та інтересів, прав, свобод та інтересів інших членів Комітету та Гуманітарного центру, інших громадян, а також з метою попередження і припинення злочинності та проявів корупції.

Система організації роботи Громадського Комітету з питань боротьби з злочинністю і корупцією дозволяє говорити, що побудова роботи «від активіста» надає додаткові можливості підтримки особистих ініціатив активіста в процесі вирішення питань, які його особисто зачіпають, порушуючи його права та свободи.

Тож забезпечення особистої участі та вирішення особистих питань активіста в рамках боротьби з злочинністю і корупцією, як це зроблено в діяльності Громадського Комітету з питань боротьби з злочинністю і корупцією, демонструє новий рівень залученості активістів. Приклад Громадського Комітету в тій чи іншій мірі в інших антикорупційних установах дозволив би динамічніше вирішувати такі питання та уникати пошуку особистої зацікавленості у вирішенні питань.

1. Положення про Громадський Комітет з питань боротьби з злочинністю і корупцією. Затверджено Протоколом Ради Громадської організації «Гуманітарний центр» № 19 від 06 грудня 2010 р.

2. Пособие по самозащите конституционных прав, свобод и интересов: сборник международного и украинского законодательства по борьбе с коррупцией и преступностью. – Киев: Общественный Комитет по вопросам борьбы с преступностью и коррупцией, 2015. – 104 с.

Сидоренко Наталія Сергіївна

доцент кафедри
управління та адміністрування,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління, доцент

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Аналізуючи стан запобігання та протидії корупції, зазначимо, що в Україні вона виявляється, передусім, у формі зловживань у структурі органів державної влади. Основним фактором, що спричиняє зростання її рівня, є недосконалість чинного законодавства, яке передбачає надто широкі дискреційні (дозвільно-розпорядчі) повноваження посадових і службових осіб. Це є однією з причин корупційних зловживань під час проведення державних закупівель, надання адміністративних послуг, прийняття рішень на власний розсуд.

Запобігання корупції потребує зменшення кількості дозвільних документів, податків і зборів, що ускладнюють підприємницьку діяльність, призводять до підвищення вартості та зниження якості товарів, робіт і послуг унаслідок закладення в їх ціну «корупційного податку». Широкі повноваження контрольних органів і недосконалість механізму проведення перевірок збільшує корупційні ризики під час ведення бізнесу, знижує інвестиційну привабливість країни та її конкурентоспроможність.

Потребують удосконалення механізм ротації кадрів, якість перевірки на відповідність професійним і моральним якостям, а також процедура проведення конкурсу на заміщення вакантних посад й атестації. Майже не функціонує державна система формування у службовців належних моральних якостей, добросовісності, усвідомлення, що корупція підриває авторитет і силу держави, етичних засад суспільної свідомості загалом [3, с. 14].

Зовнішня політика країн ЄС не допускає існування країни з таким високим рівнем корупції в центрі Європи, що позначається на європейському спрямуванні нашої держави. Саме тому корумпована на всіх щаблях влади Україна не становить інтересу для міжнародної спільноти, її не будуть сприймати як надійного стратегічного партнера, оскільки корупція впливає на інвестиційну привабливість держави, обмежує бізнесові-інтереси, руйнує судову систему й тим самим нівелює законність, гарантії права власності, демократію, права та свободи громадян. Саме за індексом корумпованості країни міжнародні експерти оцінюють її життєвий рівень, соціальну та економічну розвиненість, наближення до європейської інтеграції [4].

З огляду на зазначене, доходимо висновку, що антикорупційна політика

має стати невід'ємною складовою внутрішньої політики.

Антикорупційна політика України охоплює низку положень щодо запобігання та протидії корупції, що містяться в чинних актах законодавства, підзаконних нормативно-правових актах й утворюють певну ієрархічно впорядковану систему, яка має у своєму складі підсистеми. Антикорупційна правова база в Україні є «...досить розгалуженою та громіздкою: її формують близько 30 основних законів. та понад 50 підзаконних нормативно-правових актів антикорупційного спрямування» [5, с. 255].

Перше, що необхідно Україні для ефективної реалізації антикорупційної політики, – це політична воля. По-друге, принцип верховенства права має бути не просто декларацією, а реально діяти на всіх рівнях влади. По-третє, тісна співпраця з неурядовими організаціями є запорукою здійснення громадського контролю та формування в громадян свідомого негативного ставлення до корупційних виявів.

На нашу думку, лише системна та рішуча антикорупційна політика здатна змінити ситуацію щодо запобігання і протидії корупції на краще. Налагодження конструктивного партнерства органів державної влади з громадськими організаціями в антикорупційній сфері має забезпечити формування негативного ставлення до будь-яких виявів корупції в суспільстві. Водночас реальна політична воля керівництва країни сприятиме обмеженню можливостей щодо корупційних діянь в органах державної влади.

Корупцію неможливо знищити в певному конкретному публічному органі або за допомогою лише одного органу. Це явище системне, тому долати його необхідно також системно і спільними зусиллями.

Сьогодні реальний результат від антикорупційної політики значно нижчий за очікуваний, що демонструє наявність комплексу системних проблем. Передусім це стосується недосконалості системи критеріїв оцінки ефективності антикорупційної політики, яка потребує перегляду задля підвищення функціональності. Зокрема, науковці акцентують увагу на таких аспектах вказаної проблеми:

- оцінювання ефективності реалізації державної антикорупційної політики не може зводитися лише до сумарної оцінки результативності діяльності суб'єктів її реалізації. Ефективність варто визначати з урахуванням кількісних та якісних показників, які відображають реальний стан змін у суспільних відносинах, опосередкований застосуванням програмованих та інших антикорупційних заходів;

- вирішальним чинником ефективної антикорупційної політики в державі є досить чітко визначена нормативно-правова база, яка містить понад сто законів, указів, розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, галузевих нормативних документів. Однак за роки незалежної Української держави не вдалося досягти реального функціонування в Україні загально визнаних державно-правових принципів

верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини порівняно з іншими цінностями;

- ефективність державної антикорупційної політики, окрім політичної волі, залежить від законодавчого забезпечення, наявності дієвої системи державних органів, забезпечення належного координування процесів формування і реалізації політики протидії корупції, превентивних заходів запобігання, а також її подолання;

- складність вирішення проблеми оцінки ефективності реалізації антикорупційної політики в науково-теоретичному вимірі зумовлена її багатогранністю й недостатньою розробленістю теоретико-методологічної основи антикорупційної політики, зокрема браком вироблення та здійснення цільових антикорупційних заходів, відсутністю критеріїв оцінки ефективності антикорупційних заходів, недостатнім вивченням зарубіжного досвіду, непереконливою обґрунтованістю сучасних антикорупційних стимулів і відповідно їх неспроможністю протидіяти дедалі більшій витонченості корупційних проявів [1, с. 18].

Українська влада вжила ряд заходів щодо посилення антикорупційної діяльності. Разом з тим, на сучасному етапі вкрай важливо реалізувати прийняте антикорупційне законодавство, визначити механізм його реалізації у діяльності спеціалізованих органів, а також виправити ті законодавчі недоліки, які були допущені. Тому, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на дослідженні зарубіжного досвіду формування антикорупційної політики у розвинутих країнах світу.

Велика Британія у протидії корупції має власну багаторічну історію та існуючі традиції. Система запобігання корупції Великобританії характеризується певною специфікою, зокрема: однією з новел антикорупційного законодавства є норма, яка передбачає відповідальність компаній за нездатність запобігти даванню хабара її співробітниками; положення Закону про майно, отримане злочинним шляхом 2002 р. визначає право на конфіскацію майна отриманого шляхом вчинення злочинів корупційної спрямованості; громадський контроль за антикорупційною діяльністю здійснюється неурядовими організаціями, а також засобами масової інформації; існує інститут заохочення доносів і створення атмосфери нетерпимості до корупції як прояву деструктивної поведінки у суспільстві; заборона старшим співробітникам держслужби протягом 2 років після звільнення чи виходу на пенсію займатися приватним підприємництвом, консультувати приватних підприємців, влаштовуватися на роботу до компаній, що мають суміжну діяльність з відомством, з яким пов'язана минула діяльність співробітника. Система органів державної влади, що займається протидією корупції, фактично включає всю структуру кримінального правосуддя. Запобіганням корупційним правопорушенням, пов'язаним з викраденням грошових коштів, займається Міністерство фінансів і Національне бюро аудиту [7, с. 194].

Досить показовим прикладом виваженої імплементації європейського комунітарного права в національне законодавство та застосування запобіжних інструментів протидії політичній корупції в системі державного управління є досвід Фінляндії. Так, у Фінляндії не існує спеціальної стратегії стосовно протидії політичній корупції в органах державної влади. Так само не існує спеціальних антикорупційних законів. Замість цього в країні діють запобіжні антикорупційні норми, виписані в низці правових актів про державну службу та фінансування політичних партій. Конституція Фінляндії забезпечує гарантії проти зловживання державною владою. Зокрема, вона регламентує рішення про призначення високопоставлених урядових чиновників. Воно приймається на конкурсній основі та враховує спеціальні вимоги до етики й моралі. Відповідно Закон «Про державних цивільних службовців» 1994 р. передбачає подання публічними службовцями декларації про участь у комерційній діяльності, особистих позиках, майні, додатковій роботі. Закон «Про перевірку безпеки» визначає умови з перевірки даних осіб, які подають заяву на зайняття певної посади. Слід визнати, що найменш враженою політичною корупцією в Європейському Союзі цю країну робить більшою мірою не вплив європейських комунітарних норм, а прозорість національного державного управління, істотний рівень політичної культури посадовців, значна громадська активність (її роль виконує у Фінляндії ЗМІ), а також висока довіра громадян до органів влади [6].

Як бачимо, одними з пріоритетних заходів з формування та реалізації антикорупційної політики України на наступні роки є вдосконалення правового регулювання питань запобігання та протидії корупції, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції в усіх сферах суспільного життя та у приватному секторі, посилення інституційної спроможності державних органів, повноваження яких спрямовані на подолання корупції, а також запровадження правової антикорупційної освіти. Зміст такої освіти має бути спрямований на роз'яснення: суті антикорупційної політики, окремих найбільш важливих антикорупційних заходів та положень антикорупційного законодавства; негативних наслідків корупції як для суспільства та держави загалом, так і для кожного громадянина; соціальної та правової суті корупції, найбільш типових форм корупційних проявів; найбільш поширених (типових) корупційних ситуацій, які можуть виникати у повсякденному житті, та правових засобах їх уникнення або виходу з них; повноважень державних органів, їх посадових та службових осіб, у тому числі повноважень правоохоронних органів, зокрема у сфері протидії корупції; видів корупційних правопорушень та відповідальності за їх вчинення; шляхів та форм розвитку інститутів громадянського суспільства [2, с. 19].

Крім того, необхідно імплементувати до законодавства України положення нормативно-правових актів ЄС та найкращих практик з питань:

- розшуку та виявлення активів, на які може бути накладено арешт у судовому провадженні в цивільних та кримінальних справах;

- повернення (стягнення) активів, здобутих злочинним шляхом (у тому числі корупційним), на користь держави;
- повернення до України активів, що прямо чи опосередковано походять з України, здобуті злочинним шляхом (у тому числі корупційним), та надалі примусово стягнуті за рішеннями закордонних юрисдикційних органів на користь іноземних держав;
- розподіл зазначених вище активів між іноземними державами та Україною [8].

Проблема формування та реалізації національної антикорупційної політики нерозривно пов'язана з тенденціями та основними чинниками розвитку державотворення, власне розбудовою системи державного управління, формалізацією комплексу загроз становленню української держави. Саме тому комплексного дослідження потребують сучасні виклики і загрози в системі державного управління, проблемні питання демократизації державотворчих процесів та оптимізація систем державного управління. Формування нової моделі національної антикорупційної стратегії потребує поєднання загальних процесів оптимізації діяльності органів влади, удосконалення інституту державної служби, служби в органах місцевого самоврядування та спеціалізованої службової діяльності працівників органів влади, формування нової політики протидії корупції в умовах розвитку політичної системи України, раціоналізації діяльності спеціальних органів управління у сфері протидії корупції на основі аналізу ефективного міжнародного досвіду.

1. Дем'янчук В. А. Дискусійні аспекти оцінки ефективності антикорупційної політики України / В. А. Дем'янчук // Прикарпатський юридичний вісник. – 2017. – Вип. 6(2). – С. 17 – 20.

2. Дяченко О. П. Імплементация зарубіжного досвіду щодо формування антикорупційної політики України / О. П. Дяченко // Інвестиції: практика та досвід. – № 17/2017. – С. 17 – 20.

3. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : автореф. дис.... канд. політ. наук : спец. 23.00.02. / Є. В. Невмержицький. – Київ, – 1999. – 19 с.

4. Реформа управління допоможе Україні позбутися корупції. – Режим доступу: <http://ipress.ua/news/>.

5. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України : монографія / В. М. Соловйов. – Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, – 2012. – 508 с.

6. Тіньков А. Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС / А. Л. Тіньков – Режим доступу : <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>.

7. Трепак В. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу / В. М. Трепак // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 193 – 201.

8. Щербакова К. Антикорупційні програми як складова системи запобігання і протидії корупції / Катерина Щербакова // юрид. газ. – 2019. – 25 черв. (№25/26). – С. 32 – 33.

Kashyrina Iryna Oleksandrivna
senior lecturer of social and humanities department
of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

APPLYING FOUR-EYES PRINCIPLE TO UKRAINIAN LEGISLATION

Corruption and its preventive measures have always been the most sharply and seriously discussed issues when it goes about legislative norms. For many decades all the countries have been struggling with bribery creating different laws, rules and acts that could help withstand the corruption in various spheres. Corruption is a phenomenon presented in any area, whether it is financial or industrial, we have it and need to confront this problem.

Nowadays Ukraine constantly faces the corruptive cases, especially at governmental and legislative level. Various anti-corruption organizations are formed along with anti-corruptive programs being created. Ukrainian anti-corruption policy is directed to decrease the level of bribing inside the government and step by step root it out. However, the system is not flawless.

The present legislative units and government representatives tend to tell that Ukraine has almost no bribery at the world sessions and conferences trying to preserve the reputation of the country. Nevertheless, there is a lack of legislative acts directed to root the corruption out. In this work a four-eyes principle is proposed to be implemented into Ukrainian legislation system being an effective measure on the basis of several western European countries.

The four-eye principle has been applied in several European countries for many years. Among them there are Germany, Switzerland and Austria which have increased their indicators in anti-corruptive aspect. This principle has shown to be an effective measure that can prevent bribery starting from governmental area and finishing with some management or medical one.

What is the initial target of this principle? Four-eyes was initiated in Germany as an approach to come up against corruption and means making serious and important decisions, agreeing documents and signing laws not single-handedly, but at presence of several representatives as witnesses to prevent bribery. It is extremely fair if signing of a very important proposed amendment or draft law is made by mutual agreement of several authorized representatives but not solely. The four-eye principle includes:

- double control of decision-making;
- mutual control of those who sign documents and make important decisions;
- crosschecking;
- independent outcome;
- evenhandedness and impartiality;

- exclusion of misappropriation;
- avoidance of malfeasance.

The above describes principle has shown its positive results in such spheres as management, banking, investment, medicine and armed forces in various western countries. It is worth to introduce this principle into legislative area of a country. In particular, Ukraine can adopt the best practices of foreign colleagues and implement it to legislation. Making life-changing and momentous decisions at legislative level should be weighed and made not only by one person who can be extremely corrupted and chases only his or her goals, but by several representatives who will arrive at mutual agreement and sign the best and most appropriate version of this or that document.

The four-eyes principle will help Ukraine:

- to maintain control over performing fair decisions and legislative acts;
- to share responsibility for making the fateful decision of the whole country;
- to prevent corruptive chains and relationships;
- to stimulate representatives in weighing their decisions and think over before signing important documents;
- to avoid mistakes in decision-making.

Thus, this approach not only guarantees the effectiveness of processes by entitling fast and just decision-making while ensuring effective control and monitoring, but also decrease the level of corruption inside the country at legislative level. This can be one of the steps on the way of rooting out bribery in our country.

Малюк Катерина Віталіївна
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА СТАБІЛЬНОСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ СУСПІЛЬСТВА

З прийняттям Конституції – Основного закону України, наша держава офіційно закріпила свій статус як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держава. Тим самим визнала, що головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

На сьогодні пріоритетним напрямом державної правової політики в сучасній державі є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху у цьому процесі є передумовою для формування у суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

Корупція – явище, яке являє собою величезну загрозу правовим нормам, демократії, правам людини, об'єктивності та соціальній справедливості, перешкоджає економічному розвитку та ставить під загрозу стабільність демократичних інститутів суспільства. Розуміючи масштаби проблем, які може створити таке явище як корупція дало поштовх країні для активних дій в цьому напрямі.

По-перше, це ратифікація міжнародних конвенцій та протоколів до них у жовтні 2006 року, що дало змогу впроваджувати в національне законодавство міжнародні норми, таким чином вдосконалювати нашу правову систему. Основними цілями, що лежать в основі Конвенції є сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [2].

По-друге, це впровадження та зміна норм національного законодавства з метою ефективного й дієвого запобігання корупції та боротьби з нею.

По-третє, це розробка єдиного нормативно-правового акта, який регулював питання запобігання і протидії корупції. 24 квітня 2015 року набув чинності Закон України «Про запобігання корупції». Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [4].

Проте, на жаль, сьогодні ця проблема досі є актуальною, оскільки це явище, як і раніше, проникає в усі сфери державного управління та життя суспільства.

Згідно з даними Transparency International, у світовому індексі сприйняття корупції за 2019 рік Україна набрала 30 балів зі 100 можливих [1]. Це на 2 балів менше ніж у попередньому році, тобто ми повернулися на рівень 2017 року і тепер посідаємо 126 місце зі 180 країн.

Ми бачимо зміни в кращу сторону, проте зміни відбуваються дуже повільно і не впевнено. На початку 2019 року Transparency International Ukraine надала 12 рекомендацій, які б могли покращити показники України, проте станом на кінець року, було виконано або частково виконано лише 6 з них, і ті в останньому кварталі 2019-го.

Проведене фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці з соціологічною службою Центру Разумкова у 2018 році в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей загальнонаціональне опитування населення України щодо питання запобігання і протидії корупції, показало нам чітку картину розуміння даної проблеми населенням. Для порівняння наводимо дані загальнонаціонального опитування населення України за 2017 рік, яке було також проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.

Відповідно до цього опитування 91% громадян вважає корупцію серйоз-

ною проблемою України, більше того, 61% опитаних впевнені у тому, що це – глобальна проблема, яка перешкоджає розвитку країни. Лише 4% опитаних визнають, що проблема корупції існує, але вона не надто серйозна, а надуманою цю проблему вважають 0,5%. За рік, порівняно з 2017 роком, усвідомлення серйозності проблеми корупції істотно зросло: у вересні 2017 року дійсно серйозною проблемою корупцію вважали 44%, нині ж – 61% [3].

На думку громадян, основна причина відсутності позитивних змін у боротьбі з корупцією полягає в тому, що ті, хто має з нею боротися, самі є активними суб'єктами корупційних дій – так вважає 61% опитаних. Іншими важливими причинами вважають: корупція майже завжди лишається безкарною (38%), відсутність рішучого керівника, який навів б порядок у суспільстві (31%), та недосконалість законів, які можна розтлумачити як завгодно (28%).

Більшість громадян – 61% – вважають, що корупцію не можна подолати лише зусиллями влади, проте, все ж залишаються ті, хто вважає інакше – 26%.

Що стосується відповідальності за корупційні прояви та безпосередньо дії, то більшість громадян підтримують в першу чергу каральні методи викоринення корупції: 55% вважають, що передовсім потрібно жорстко карати усіх, хто причетний до корупції.

Аналіз загальнонаціональне опитування населення показав, що відбувається зростання суспільної свідомості та моральних цінностей, що є одним із ефективних засобів попередження корупції.

Аналізуючи все вище сказане, можна зазначити, що боротьба з корупцією залишається недостатньо ефективною, організованою та цілеспрямованою управлінською діяльністю, проте є бажання й готовність до змін. Подолання корупція – завдання непросте, проте цілком досяжне. Про це свідчать показники Transparency International у світовому індексі сприйняття корупції.

Зусилля, яких наша держава докладас для протидії та запобігання корупції, є раціональними, однак вони є недостатніми для того, щоб здолати наявні корупційні проблеми. Лише узгоджена, цілеспрямована діяльність центральних органів державної влади та громадянського суспільства у сфері створення ефективного організаційно-правового механізму протидії та запобігання корупції сприятиме позитивним результатам. А також тісна співпраця та підтримка між державами в боротьбі з корупцією, обмін досвідом та прийнятті спільних дій, що вимагає стійких переконань держав в об'єднанні зусиль.

1. Індексі сприйняття корупції-2019. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptionsiyi-2019>

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49. Ст. 71

3. Оцінка проблематики корупції в громадській думці. *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/article/otsinka-problematiki-koruptionsii-v-gromads>

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056

Савченко Валерія Олександрівна

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КОРРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Корупція в галузі освіти в Україні є найгострішою соціальною проблемою, оскільки перешкоджає країні стати на шлях сталого розвитку та спричиняє багато негативних наслідків. Для боротьби з корупцією в системі освіти прикладено багато зусиль з боку держави, запроваджено систему зовнішнього незалежного оцінювання та ін. Проте, не зважаючи на помітне скорочення поля корупційних практик під час вступу абітурієнтів до вищих навчальних закладів, проблема з корупцією у процесі самого навчання у вищих навчальних закладах та спеціалізованих технічних закладах залишилась.

Таким явищам приділено багато уваги з боку суспільства, а також з боку й дослідників, зокрема таких як Л. М. Масюк, А. А. Машиньян, В. І. Берестень, Є. Є. Румянцева, С. Роуз-Аккерман, О. Г. Карпович, П. В. Гулідов, П. В. Ларіонов, С. М. Курганський та ін.

У 2014 році Міністерство освіти і науки (МОН) поставило завдання докорінно змінити систему вищої освіти в Україні. На шляху досягнення цієї мети було винесено новий Закон «Про вищу освіту», проведено соціальні опитування студентів вищих навчальних закладів. Це дало змогу зрозуміти сучасний стан корупції та виявити перші наслідки діяльності МОН з виконання подолання цієї проблеми. Такі опитування засвідчили наявність корупції у вищих навчальних закладах та про її великі масштаби.

Існує багато ідей щодо подолання корупції, наприклад, на думку Сушевої О.Г., для подолання явища корупції у вищих навчальних закладах, при вступі до навчання вступні іспити повинні проходити у формі тестів та за результатами зовнішнього тестування. Роботи абітурієнтів повинні бути закодовані, що дозволить уникнути фальсифікації їх результатів, а отже зводить нанівець можливість корупції.[1]

Також є думка, що протидія корупції у вищому навчальному закладі повинна супроводжуватися діяльністю у двох напрямках: профілактики та безпосереднього виявлення корупційних фактів. При цьому, обидва вектори є однаково важливими. Для їх реалізації необхідно активізувати зусилля усіх учасників освітнього процесу. Така комплексна тактика дасть можливість повною мірою задовольнити у цьому процесі інтереси усіх суб'єктів: адміністрації навчального закладу - у позитивному іміджі ВНЗ, викладацького складу - у високій професійній якості власних випускників, студентів - у здо-

бутті ґрунтовних знань.

У цьому зв'язку за доцільне видається втілити наступні заходи:

1) з боку адміністрації - персоналізувати відповідальність за стан профілактичної антикорупційної діяльності шляхом визначення конкретної уповноваженої особи з питань запобігання і виявлення корупції; розробити чітку програму і план заходів протидії корупції; організувати навчальні тренінги для викладачів та студентів з вивченням основ законодавства про запобігання корупції; створення каналів комунікації, по яких студенти могли б, в тому числі і в анонімному режимі, повідомляти по факти корупції; запровадити дієві механізми контролю за якістю навчання студентів і процесом викладання дисциплін.

2) зі сторони науково-педагогічних працівників - запровадити форми контролю за рівнем знань студентів, які б виключали людський чинник і суб'єктивізм; посилення контролю за відвідуванням студентів і виконання ними навчальної програми; стимулювати високий рівень успішності студентів шляхом відзначення кращих з них; розробити і запровадити спецкурс, в рамках якого студенти були б поінформовані про їхні права і обов'язки та засади протидії корупції; ініціювати регулярні зустрічі з ректоратом, на яких обговорювати питання оптимізації навчального процесу та запобігання корупційним ризикам.

3) з боку студентської спільноти - ініціювати регулярні зустрічі з адміністрацією ВНЗ щодо удосконалення навчального процесу; створити орган студентського самоврядування, до компетенції якого входив би моніторинг корупційних ризиків; налагодити співпрацю з громадськими організаціями відповідного спрямування.[2]

А на думку О. Пищуліної, для розроблення шляхів та методів подолання корупції у вищих навчальних закладах необхідні:

- громадська оцінка діяльності державного апарату
- скорочення державних функцій, що призведе до скорочення держапарату, але при підвищенні зарплати чиновникам (до речі, цю думку поділяють не всі експерти); підвищення ролі ЗМІ у вихованні чесності;
- реформа системи підготовки державних службовців і взагалі реформа;
- державної служби, в тому числі посилення соціального захисту держслужбовців;
- зміна податкової системи;
- зміна морального клімату в суспільстві, його ціннісних орієнтирів;
- створення спеціалізованого органу з запобігання корупції [3].

У свою чергу, Бабенко К.А. у своїй статті «Корупція в системі вищої освіти» робить теоретичні узагальнення щодо протидії корупції як соціального явища і пропонує нове вирішення питання, що стосується правового забезпечення протидії корупційним діянням у сфері освіти, а саме:

1. Визначення поняття «корупція у сфері освіти» має трактуватися як негативне соціальне явище, що полягає в умисному використанні особою займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи збагачення інших осіб усупереч інтересам держави та суспільства.

2. Визначення адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупційним діянням у сфері освіти як цілісної системи правових засобів, що характеризується єдністю взаємозумовлених та взаємозалежних елементів. [4].

Цікаву думку висловлює І. Гріньова яка вважає, що однією з головних проблем існування корупції у Вищих навчальних закладах є те, що у суспільстві, особливо серед молоді, сформувався культ грошей і влади, а не розуму і знань та ґрунтує таку думку на соціологічних дослідженнях, що були проведені в Кременчуцькому державному політехнічному університеті серед студентів четвертого курсу. Тільки 25% респондентів зазначили, що хочуть стати висококваліфікованими фахівцями, а 20%- високоосвіченими, культурними людьми. Таким чином, диплом, а не знання потрібні більшості студентів.[5,с.2]

На підставі вище зазначеного, можна зробити висновок, що корупція в системі освіти є поширеним явищем з яким потрібно боротись, для цього з боку держави зроблено чимало кроків, проте остаточно подолати корупцію у Вищих навчальних закладах поки ще не вдалося. Тому дослідження методів боротьби з корупцією тривають та відбуваються реформи в галузі освіти.

На шляху подолання явища корупції вважаємо за доцільне проводити опитування серед учнів вищих навчальних закладів з метою виявлення корупційних діянь з боку викладачів, такі опитування слід проводити анонімно. Проводити перевірки серед викладачів вищих навчальних закладів на наявність корупційних діянь та розробити нові методи перевірки відповідності вчителів займаним посадам.

1. Сушева О.Г. «Боротьба з корупцією у сфері вищої освіти»// Маріуполь URL - <http://web.worldbank.org/archive/website01363/WEB/IMAGES/ESSAY2.PDF>

2. НАТАЛЯ РОЖАНСЬКА, ОТТО ВІЛЬГЕЛЬМ ВОЛЬФ Корупція у вищій освіті: порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів ВНЗ півдня України// м. Миколаїв

3. Ольга Пищуліна «Особливості боротьби з корупцією у сфері вищої освіти» // URL - <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11635/12-Pushylyna>.

4. Бабенко К.А. «Корупція в системі вищої освіти:стність,причини та наслідки»//Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604) URL - <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=812>

5. Ірина Гріньова «Дослідження корупційних процесів у вищих навчальних закладах України»// Вісник Книжкової палати. 2011. № 11-3с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ НОРМ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Легеза Євген Олександрович
професор кафедри
адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів,
доктор юридичних наук, професор

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Адміністративні послуги є однією з «вразливих» сфер у взаємозв'язках «громадянин-держава», «юридична особа-держава». Громадяни вимагають від суб'єкта надання адміністративних послуг здійснення належної якості владних повноважень для набуття, зміни чи припинення своїх прав та обов'язків. Таким чином, важливим є не просто отримання довідки, свідоцтва, а й мінімум часу на їх отримання, простота подачі відповідних документів, мінімальна кількість візитів та «гаяння» часу в чергах, максимальне наближення до місця проживання отримувачів послуг, а також, повага та ввічливість державного службовця, що здійснює прийом [1].

Теоретичним і практичним аспектам надання суб'єктами публічної адміністрації адміністративних послуг у різних галузях права присвятили свої праці значна кількість вчених, зокрема: В. Б. Аверьянов, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, О. В. Джафарова, В. К. Колпаков, тощо.

За організаційно-правовим рівнем Конституція України виділяє такі види органів виконавчої влади:

- 1) вищий орган у системі органів виконавчої влади – Кабінет Міністрів України;
- 2) центральні органи виконавчої влади – міністерства та інші органи;
- 3) місцеві органи виконавчої влади – обласні (Київська і Севастопольська міські), районні державні адміністрації. Слід визнати, що конституційне визначення згаданих вище видів органів означає лише те, що існування даних видів є обов'язковим для системи органів виконавчої влади в Україні. Водночас зміст Конституції не виключає можливості існування додаткових

(звичайно, за тим самим критерієм) видів органів виконавчої влади, що посідали б місце поряд (чи поміж) зі згаданими видами [2].

Загалом, Україна наразі долає шлях реформування системи надання адміністративних послуг. Так, низка органів місцевого самоврядування в обласних центрах ініціювала створення різного роду «єдині вікна», такі як реєстраційні палати, дозвільні офіси, де громадяни можуть з мінімальною витратою часу та мінімальною кількістю контактів з державних службовців отримати необхідні адміністративні послуги, за надання яких відповідають виконавчі комітети міських рад (структурні підрозділи). Такі ініціативи продемонстрували, що якість адміністративних послуг, наданих за допомогою «єдиних вікон» є достатньо високою, а швидкість отримання послуг зросла.

З урахуванням результатів наукових та соціологічних досліджень основними корупційними ризиками у сфері надання адміністративних послуг можна назвати:

- 1) загальну складність процедури надання адміністративних послуг;
- 2) необґрунтовано великі строки надання окремих адміністративних послуг;
- 3) брак інформації про процедуру надання адміністративних послуг;
- 4) обмежений доступ до адміністративних органів, що надають послуги (обмежений час прийому, черги тощо).

В контрольно-наглядовій сфері основними корупційними ризиками визнано:

- 1) необґрунтовано широкі втручальні повноваження багатьох адміністративних органів щодо припинення/заборони діяльності (зокрема, суб'єктів господарювання);
- 2) існування в деяких адміністративних органів необґрунтованих повноважень щодо проведення перевірок «на місці» («на об'єкті»);
- 3) спрямованість діяльності контрольно-наглядових органів на покарання, а не на усунення порушень або їх попередження.

Корупція являє собою явище, що проявляється у навмисному використанні свого службового становища представниками державної влади для протиправного отримання майнових та немайнових благ та переваг у будь-якій формі, а також у підкупі державних службовців.

Виходячи з наведеного визначення поняття корупції, під корупційними ризиками для цілей даного дослідження пропонується розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, «стимулюють» корупцію у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядовій діяльності держави [1].

Законом України «Про адміністративні послуги» визначено, що адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [2].

Під «контрольно-наглядовою» діяльністю держави розуміємо такі втру-

чальні провадження, які здійснюються за ініціативою адміністративного органу і полягають у встановленні (перевірці) відповідності певної діяльності (поведінки) приватної особи вимогам закону, а у випадку виявлення порушень – у застосуванні адміністративних стягнень.

Можна виділити наступні основні корупційні ризики інституційно-функціонального характеру в системі публічної адміністрації України:

1) поєднання в одному органі виконавчої влади функцій з вироблення політики та нормотворчості з функціями поточного адміністрування (у т.ч. надання адміністративних послуг та контрольної-наглядової діяльності). Така практика породжує проблеми підзаконної нормотворчості, зокрема: коли органи виконавчої влади, що мають у своїй діяльності застосовувати законодавство, самостійно розробляють законодавство «під себе», керуючись власними корпоративними інтересами. Як приклад, нормативні акти, що застосовують податкові органи розробляються не Міністерством фінансів, а самою Державною податковою адміністрацією.

2) поєднання в одній інституції (одному органі) функцій з надання адміністративних послуг і контрольної-наглядових (інспекційних) функцій.

Зменшенню цього ризику сприятиме інституційне (організаційне) розмежування функцій з надання адміністративних послуг та контрольної-наглядових функцій. Це, на нашу думку, підвищить об'єктивність розгляду адміністративних справ адміністративними органами, а також сприятиме виявленню випадків незаконних дій інших адміністративних органів.

Для України велике значення має стан виконання та результативність упровадження пакету антикорупційних реформ, зокрема ефективність запобігання корупції у сфері надання адміністративних послуг.

Таким чином рекомендуємо:

1. Забезпечити на інституційному рівні розмежування політичних та адміністративних функцій.

2. Припинити практику «розширення» повноважень органів публічної адміністрації шляхом підзаконної нормотворчості.

3. Інституційно-розмежувати функції з надання адміністративних послуг та контрольної-наглядової (інспекційної) діяльності.

4. Здійснити реформування публічної адміністрації та забезпечити проведення на її основі системної реформи.

5. Постійно удосконалювати законодавство, орієнтуючись на його спрощення та систематизацію.

6. Особливу увагу приділяти правовому регулюванню процедурних аспектів відносин публічної адміністрації з приватними особами, і в цій частині забезпечити якнайшвидше ухвалення Адміністративно-процедурного кодексу України [4].

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014- 2017 роки. Відомості Верховної Ради. 2014. № 46.

2. Про адміністративні послуги. Закон України. Відомості Верховної Ради. 2013. № 32

3. Діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо надання публічних послуг: проблемні питання та шляхи їх вирішення / Є. О. Легеза // ScienceRise. Juridical Science. - 2018. - № 2. - С. 8-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2018_2_4.

4. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні / [Ігор Коліушко, Віктор Тимошук, Олександр Банчук та ін.; Ірина Бекешкіна]; Центр політико-правових реформ, Фонд «Демократичні ініціативи». – К. Москаленко О.М. ФОП, 2009. – 196 с.

Миронюк Роман Вікторович
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕВЕДЕННЯ, ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ЗВ'ЯЗКУ З НАЯВНІСТЮ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Переведення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи на іншу посаду у зв'язку з наявністю реального чи потенційного конфлікту інтересів здійснюється за рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації у разі, якщо конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер і не може бути врегульований шляхом усунення такої особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті, обмеження її доступу до інформації, перегляду її повноважень та функцій, позбавлення приватного інтересу та за наявності вакантної посади, яка за своїми характеристиками відповідає особистим та професійним якостям особи. Переведення на іншу посаду може здійснюватися лише за згодою особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи.

В статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [1] надано тлумачення поняття «конфлікту інтересів», за яким існує дві форми конфлікту інтересів, наявність яких унеможливає виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особою уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до неї осіб на відповідній посаді та потребує переведення такої особи на іншу посаду, реалізації в межах повноважень якої буде виключати конфлікт інтересів.

Різновидами (формами) конфлікту інтересів є:

1) потенційний конфлікт інтересів під яким слід розуміти наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи

представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

2) реальний конфлікт інтересів під яким слід розуміти суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Слід зауважити, що переведення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи на іншу посаду є виключною формою уникнення конфлікту інтересів, яка є обов'язковою у випадках:

1) якщо конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер;

2) якщо конфлікт інтересів у її діяльності не може бути врегульований шляхом усунення такої особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті;

3) якщо конфлікт інтересів у її діяльності унеможливорює обмеження її доступу до інформації, користування якою створює сам конфлікт інтересів

4) якщо для виключення конфлікту інтересів у її діяльності посадової особи не можливо здійснити перегляд її повноважень та функцій.

Переведення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи на іншу посаду недоцільно, якщо можливим є усунення конфлікту інтересів за посадою, а саме:

1) якщо конфлікт інтересів у її діяльності не має постійний характер, під яким слід розуміти системне (більше ніж у трьох випадках) виникнення підстав та умов конфлікту інтересів;

2) якщо конфлікт інтересів у її діяльності може бути врегульований шляхом усунення такої особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті (наприклад, виключення із складу комісії яка проводить конкурс на заміщення посади, на яку претендентом є близький родич члена комісії);

3) якщо конфлікт інтересів у її діяльності є можливим шляхом обмеження її доступу до інформації, користування якою створює сам конфлікт інтересів, тобто при можливості продовження належного виконання особою повноважень на посаді за умови такого обмеження і можливості доручення роботи з відповідною інформацією іншому працівнику органу, підприємства, установи, організації;

4) якщо для виключення конфлікту інтересів у її діяльності посадової особи можливим є здійснення перегляду її повноважень та функцій, тобто або виключення з переліку функціональних обов'язків посадової особи повноваження, що створює конфлікт інтересів, яке не буде мати наслідком обмеження щодо зайняття даної посади або наділення відповідними повноваженнями іншого працівника.

Процедурною формою усунення конфлікту інтересів шляхом переве-

дення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи на іншу посаду є прийняття рішення керівника органу, підприємства, установи, організації шляхом видання наказу про переведення особи

Звільнення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи з займаної посади у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів здійснюється: при наявності реального чи потенційного конфлікту інтересів; якщо конфлікт інтересів має постійний характер; не може бути врегульований в будь-який інший спосіб, в тому числі через відсутність згоди на переведення або на позбавлення приватного інтересу.

В статті 1 Закону надано тлумачення поняття «приватний інтерес» під яким розуміють будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

В Методичних рекомендаціях щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджених Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 року №839 (далі - НАЗК) зазначено, що закон в першу чергу покладає обов'язок щодо врегулювання конфлікту інтересів на безпосереднього керівника [2].

Норми Закону України «Про запобігання корупції» щодо звільнення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи на іншу посаду у зв'язку з наявністю конфлікту інтересу мають узгоджуватись з нормами трудового законодавства (Кодексу законів України про працю, далі – КЗпП України), які містять норми, що регулюють трудові відносини між роботодавцем та працівником, а також нормами Закону України «Про державну службу».

Аналіз ч. 2 с. 34 Закону дає можливість стверджувати, що підставою звільнення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи з займаної посади у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів є: неможливість законного врегулювання конфлікту інтересів; відсутність згоди особи на переведення або усунення приватного інтересу.

Тобто тут мова йде про звільнення особи не за власним бажанням за досягнення згоди з роботодавцем, а за рішенням роботодавця (в нашому випадку керівника органу, в якому виник конфлікт інтересів, що не може бути іншим законним шляхом, ніж звільнення особи.

В той же час, і в Законі України «Про запобігання корупції» не визначено порядок звільнення з займаної посади особи, уповноваженої на виконання функцій держави у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів.

Такий порядок мав би бути визначений в Законі України «Про державну службу». Однак аналіз підстав за наявності яких може бути звільнено держав-

ного службовця, та прирівняних до них категорій осіб вказує на те, що прямих підстав звільнення з займаної посади особи, уповноваженої на виконання функцій держави у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів в Законі не визначено.

В свою чергу, аналіз норм ст. 83 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII дає можливість стверджувати, що однією з підстав для припинення державної служби є втрата права на державну службу або його обмеження. В свою чергу, відповідно до ст. 87 цього Закону однією із підстав для припинення державної служби у зв'язку із втратою права на державну службу або його обмеженням є: 1) набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення; 2) наявність відносин прямої підпорядкованості близьких осіб [3].

Отже звільнення з займаної посади особи, уповноваженої на виконання функцій держави у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів за ініціативою керівника органу може бути лише після притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення і лише з моменту набрання законної сили рішенням суду про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушенням.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст.2056.

2. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджені Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 року №839 // URL: <https://nazk.gov.ua/metodychni-rekomendaciyi>.

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. Ст.43.

Шатрава Сергій Олександрович
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем забезпечення діяльності поліції
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ЯК СКЛАДОВА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

На сьогоднішній день в нашій державі здійснюється низка заходів у сфері запобігання та протидії корупції, більша частина з яких направлена саме на запобігання корупції, як і в більшості країн Європи. Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності суб'єктів публічної адміністрації, а також

усунення умов та причин виникнення цих ризиків [1, с. 79].

Варто вказати, що з корупцією можливо боротися використовуючи різні заходи: суто репресивні, які полягають у виявленні, розслідуванні та розкритті корупційних правопорушень і притягненні винних осіб до відповідальності, або превентивні, серед яких такі як покращення прозорості, підзвітності і доброчесності державних структур, правовий захист громадян та підвищення правової обізнаності, підвищення етичних стандартів у діяльності суб'єктів публічної адміністрації, просвітницька робота з населенням та окремими цільовими групами, виховання молоді у дусі неприйняття корупції [2].

На сьогодні у нашій державі одним із пріоритетних напрямів у сфері запобігання корупції є своєчасне виявлення корупційних ризиків, які виникають у діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин цих ризиків [3].

Основні види корупційних ризиків в діяльності органів Національної поліції України варто класифікувати:

1) за поширеністю: недоброчесність поліцейських; виникнення конфлікту інтересів; безконтрольність з боку керівництва поліції; наявність дискреційних повноважень поліцейського;

2) залежно від рівня виникнення: корупційні ризики на рівні нормативно-правового регулювання діяльності; корупційні ризики безпосередньо на рівні практичної діяльності;

3) за часом виникнення: ризики, які пов'язані з підбором персоналу; ризики, які з'являються в процесі діяльності; ризики, пов'язані зі звільненням працівників;

4) під час прийняття кадрових рішень: недотримання обмеження щодо роботи близьких осіб; недотримання обмеження щодо використання службового становища; недотримання обмеження щодо одержання подарунків; недотримання обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; недотримання обмеження щодо розголошення або використання в інший спосіб у своїх інтересах інформації, яка стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень;

5) за категоріями корупційні ризики: зовнішні (ймовірність виникнення корупційних ризиків не пов'язана з виконанням органом поліції відповідних функцій та завдань); внутрішні (ймовірність виникнення корупційних ризиків безпосередньо пов'язана з організаційно-управлінською діяльністю в органі поліції відповідно до покладених на нього функцій і завдань);

б) за видами корупційні ризики можуть бути: нормативно-правові (відсутність, суперечність або нечітка регламентація у законодавстві положень щодо виконання органом поліції функцій та завдань); організаційні (невизначення або нечітке визначення процедур виконання органом поліції функцій та завдань); кадрові; фінансово-господарські; адміністративні; контрольно-наглядові тощо.

В межах зазначених складових корупційних ризиків як складової запобі-

гання корупції в органах Національної поліції є неприпустимими: поспішність у прийнятті рішень, нехтування процесуальними і моральними нормами; провокаційні дії, пов'язані з підбурюванням, спонуканням у прямій чи непрямій формі до вчинення правопорушень; розголошення фактів та обставин приватного життя громадян, які стали відомими в ході службової діяльності; вибірковий підхід при вжитті заходів до порушників закону, правил дорожнього руху; байдужість, бездіяльність і пасивність у попередженні і припиненні правопорушень.

На підставі викладеного, під корупційними ризиками в діяльності органів Національної поліції України варто розуміти ймовірність факторів (правових, соціальних, організаційних) та причин, які породжують, стимулюють, спонукають посадових осіб органів Національної поліції щодо вчинення події корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом Національної поліції визначених цілей та завдань у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, і розміри можливого заподіяння у зв'язку з цим шкоди особі, суспільству і державі.

1. Шатрава С. О. Роль громадськості у процесі оцінки корупційних ризиків, як запорука успішної антикорупційної політики. *Роль права у забезпеченні законності та правопорядку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 31 серпня 2012 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – С. 79–81.

2. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики : роз'яснення Мін'юст України від 26.08.2011 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0059323-11>.

3. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави URL : <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207>.

Захаров Максим Борисович
головний державний ревізор-інспектор
відділу з питань запобігання та виявлення корупції
Головного управління Державної податкової
служби в Дніпропетровській області

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ПОРУШЕНЬ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

Законодавцем встановлено низку норм в антикорупційному законодавстві, що за своїм змістом є обмеженням чи заборонаю певних видів поведінки, і спрямовані на запобігання корупції. Важливе місце серед них займає фінансовий контроль, зазначає Т.О. Давидова. На думку цього науковця

фінансовий контроль повинен бути направлений насамперед на запобігання декларантом корупції та на недопущення протиправної поведінки [1, с. 127, 130]. Вимоги до порядку проведення фінансового контролю містяться у розділі 7 Закону України «Про запобігання корупції» [4]. Правовою гарантією дотримання цих норм антикорупційного законодавства є адміністративна відповідальність за порушення вимог в сфері фінансового контролю.

Так, статтею 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) передбачена адміністративна відповідальність за: 1) несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1); 2) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані (ч. 2); 3) подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 4) [3].

Особливістю притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, є відмінні від загальних строки накладення адміністративного стягнення. Відповідно до ч. 4 ст. 38 КУпАП адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути накладено протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

При застосуванні норм КУпАП щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю важливе значення має момент вчинення та виявлення правопорушення.

Моментом вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП є дата фактичного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Моментом вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-6 КУпАП є дата, наступна за останнім днем подання повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані, визначеним Законом, так як і неповідомлення, і несвоєчасне повідомлення по своїй суті є порушенням строків його подання.

Моментом вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 172-6 КУпАП є дата, наступна за останнім днем для внесення виправлень до поданої декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, визначеним Законом.

Найбільш спірним питанням вважається визначення моменту виявлення правопорушення, пов'язаного з корупцією, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

Донедавна, правоохоронні органи та Національне агентство з питань запобігання корупції (Національне агентство) вважали моментом виявлення такого правопорушення дату складання протоколу про адміністративне правопорушення.

Але, згідно усталеної практики судів моментом виявлення правопорушення, передбаченого ч. 1 статті 172-6 КУпАП, є не дата складання протоколу, а дата, коли уповноважений суб'єкт дізнався про факт неподання відпові-

дної декларації, тобто надсилання Національним агентством повідомлення в порядку частини 3 статті 49 Закону України «Про запобігання корупції».

Про цей факт свідчать наступні приклади з судової практики: 1) Устинівським районним судом у постанові від 29.01.2019 по справі № 403/375/18 було зазначено: «суддею встановлено, що факт виявлення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, передував складанню протоколу № 106/18 від 07.06.2018 року, а тому інформація, викладена в ньому, щодо дати виявлення правопорушення (07.06.2018 року) спростовується доданими до протоколу доказами; 2) Тернопільським міськрайонним судом у постанові від 13.02.2019 по справі № 607/26355/18 було зазначено: «Фактичним моментом виявлення вчинених особою адміністративних правопорушень пов'язаних з корупцією передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є 26 жовтня 2018 року, що стверджується штампом вхідної кореспонденції, який міститься на повідомленні Департаменту перевірки декларацій та моніторингу способу життя НАЗК. Таким чином Суд наголошує, що моментом фактичного виявлення адміністративного правопорушення особи не може бути дата складання даних адміністративних протоколів; 3) Устинівським районним судом у постанові від 01.02.2019 по справі № 403/489/18 було зазначено: «Факт виявлення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, передував складанню протоколу № 163/18 від 27.07.2018 року, а тому інформація, викладена в ньому, щодо дати виявлення правопорушення (27.07.2018 року) спростовується доданими до протоколу доказами»; 4) Сквирським районним судом у постанові від 05.12.2017 по справі № 376/2755/17 було зазначено: «Суд вважає, що фактичним моментом виявлення працівниками поліції вчиненого особою правопорушення є дата складання рапорту відповідальної особи про виявлене правопорушення 24 липня 2017 року, а не дата складання і підписання протоколу 25 вересня 2017 року»; 5) Апеляційним судом Київської області у постанові від 29.01.2018 № 379/1255/17 було зазначено: «Висновки суду першої інстанції про те, що моментом виявлення вказаного правопорушення слід рахувати рапорт оперуповноваженого відділу протидії злочинам від 20.07.2017 року, апеляційний суд вважає правильними, оскільки як вбачається із змісту вказаного рапорту посадова особа поліції конкретно вказує, що особа, будучи суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 172-6 КУпАП. При цьому, у рапорті зазначено конкретні обставини вчинення вказаного правопорушення»; 6) Солом'янським районним судом м. Києва у постанові від 08.02.2019 року по справі № 760/187/19 було зазначено: «Однак, суд із висновком НАЗК не погоджується, оскільки як вбачається з повідомлення Національного агентства про факт неподання чи несвоєчасного подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування № 07/29165/18 від 27.06.2018 року вбачається, що факт несвоєчасного подання особою декларації було виявлено ще 27.06.2018 року. Отже, датою вияв-

лення адміністративних правопорушень суд вважає дату 27.06.2018 року, тобто дату надсилання повідомлення» [2]. Наведені приклади демонструють, що судова практика йде по шляху визначення моментом виявлення правопорушення, передбаченого ч. 1 статті 172-6 КУпАП, дату, коли уповноважений суб'єкт дізнався про факт неподання відповідної декларації.

Що стосується правопорушень, передбачених ч. 2 та ч. 4 ст. 172-6 КУпАП, то моментом виявлення такого правопорушення вважалась дата складання відповідного висновку Національного агентства. Тобто, можна вважати, що для визначення моменту виявлення правопорушень, пов'язаних з корупцією, передбачених ст.172-6 КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю», визначальною була роль Національного агентства у вигляді направлення повідомлення спеціально уповноваженим суб'єктам або складання відповідного висновку.

Адміністративне стягнення може бути накладено на порушника і в разі закриття кримінального провадження, за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення. Наприклад при закритті кримінального провадження, порушеного за ст. 366-1 Кримінального кодексу України за неподання декларації, в разі подання такої декларації суб'єктом декларування під час його розслідування, адміністративне стягнення накладається не пізніше як через три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження. В цьому випадку моментом виявлення правопорушення є дата закриття кримінального провадження.

Все змінилось з прийняттям рішення Конституційним судом України від 27 жовтня 2020 р. №13-р/2020, яким визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Закону, щодо здійснення Національним агентством повноважень та контрольних функцій (пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10¹, 12, 12¹ частини першої, частини друга – п'ята статті 12, частина друга статті 13, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини друга, третя статті 52) [5].

Окрім того, визнання ст. 65 Закону «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) взагалі унеможливило застосування норм КУпАП щодо адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

1. Давидова Т.О. Фінансовий контроль як засіб протидії корупції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 29 . Т. 2., 2014. С. 127-130.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. ст.2056

5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 р. №13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

Бахчев Костянтин Вікторович
декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Важливість провадження антикорупційної політики в Україні не викликає сумніву, зважаючи на світові тенденції боротьби з корупцією та місце України в світовій спільноті за рейтингом протидії корупції.

Одним із аспектів антикорупційного законодавства України є запровадження дієвого механізму контролю за фінансовими статками осіб, уповноважених на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування, шляхом їх декларування. Відповідно, за порушення вимог фінансового контролю передбачена, як адміністративна, так і кримінальна відповідальність.

Так, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст.172-6 КУпАП [1], передбачає такі діяння: несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані; подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Об'єктивною стороною злочину, відповідальність за який передбачена ст. 366-1 КК України [2], є такі діяння: подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

Із зазначеного можна зробити висновок про більш широкий обсяг діянь, які становлять сутність об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, ніж обсяг діянь, за які передбачена кримінальна відповідальність.

Також слід наголосити, що відповідальність за ст. 172-6 КУпАП [1] за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Тобто склад адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 4 ст. 172-6 КУ-

пАП, є матеріальним. Відповідно кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо зазначені вище відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [2].

Спільним для складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-6 КУпАП [1], та складу злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України [2], є суб'єкт (особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) та суб'єктивна сторона у формі умислу.

Парадокс полягає у тому, що 27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України [3] вирішив визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) ряд положень законодавства України в антикорупційній сфері, у тому числі ст. 366-1 КК України [2]. Відповідні зміни внесені до КК України, наслідком яких є заборона застосування норми до прийняття іншого рішення, внесення змін до законодавчих актів або прийняття альтернативної норми.

Вказане рішення також визнає неконституційними ряд положень Закону України «Про запобігання корупції» [4], зокрема в частині оприлюднення декларацій та проведення їх контролю та перевірки.

З наведеного вище можна робити висновок, що Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020 [3] фактично руйнує створений впродовж незалежності України антикорупційний механізм європейського спрямування. Більше того, наслідками даного рішення можуть стати санкції з боку Європейської та світової спільноти.

Та ми хотіли би акцентувати увагу ще на одному аспекті, оскільки виникає питання з приводу застосування норми КУпАП, яка передбачає настання адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю. Висвітливо декілька векторів.

По-перше, Конституційний Суд у своєму рішенні не визнав неконституційною норму КУпАП, а саме ст. 172-6 КУпАП. Отже, дія цієї норми залишається без змін, хоча по суті під час кваліфікації відповідного діяння, зважаючи на матеріальний склад правопорушення, існує необхідність розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності.

По-друге, не врегульовано питання, яким чином реалізовувати норму ст. 172-6 КУпАП, якщо діяльність уповноважених на перевірку і контроль органів, є неконституційною. Такою є сутність рішення, прийнятого Конституційним Судом щодо неконституційності окремих положень Закону України «Про запобігання корупції».

По-третє, висновком із ситуації, яка склалася, є те, що подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, є законним, оскільки виходить за рамки об'єктивної сто-

рони складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-6 КУпАП, а інше не передбачено законом.

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо за необхідне у найкоротші строки врегулювати ситуацію, яка виникла у процесі притягнення до відповідальності за порушення правил декларування в Україні, оскільки фактично сьогодні існує лише адміністративна відповідальність за порушення вимог фінансового контролю, механізм застосування якої змінений і чітко не вироблений до сьогодні.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10 2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Бочковий Олексій Васильович

завідувач навчально-наукової лабораторії,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

Дрок Ірина Сергіївна

науковий співробітник

навчально-наукової лабораторії

з дослідження проблем превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Активність держави у антикорупційному напрямі, яка транслюється у медійному просторі України вражає. Чи не кожний ЗМІ, так само як і стрічка новин у Фейсбук рясніє повідомленнями про викриття чергового хабарника, створення чергового антикорупційного органу чи видання нормативно-правового акту. Та за об'єктивними оцінками Україна лише на 126 місці у міжнародному рейтингу серед 180 країн [1]. Тому актуальність питання удосконалення відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та

правопорушень, які пов'язані з корупцією, в Україні не викликає сумніву.

У даній роботі ми хотіли би зосередити увагу на адміністративному правопорушенні, відповідальність за яке передбачена статтею 172⁶ КУпАП [2]. Диспозиції частин цієї статті передбачають зміст правопорушень, сутність яких зводиться до порушення вимог фінансового контролю.

Аналіз норми статті дозволяє визначити, що об'єктивна сторона правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 172⁶ КУпАП, полягає у: несвоєчасному поданні без поважних причин декларації; неповідомленні або несвоєчасному повідомленні про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані; поданні завідомо недостовірних відомостей у декларації. Тобто, кожне з діянь даної норми пов'язане з декларуванням.

Відповідно до чинного законодавства, а саме частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язання подавати декларацію покладено на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [3]. Дане коло осіб є чітко визначеним та обмеженим.

Звертаючись до іноземного досвіду, можна побачити, що процедура декларування доходів є нормою не тільки державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а й для усіх фізичних та юридичних осіб. Так, наприклад, заповнення декларацій про свої заробітки за попередній рік та подання їх до податкових органів у Польщі (58 балів та 41 місце за даними Transparency International [1]) є обов'язком юридичних та фізичних осіб, які працюють і сплачують податки, фактично усі працюючі громадяни та юридичні особи. Такої ж позиції притримується більшість розвинених держав світу (США, Німеччина, тощо), відмінність у декларуванні яких полягає у деяких законодавчих нюансах.

Досвід зарубіжних держав свідчить про ефективність та світовий масштаб вказаної позиції, яку пропонуємо законодавчо закріпити в Україні. Адже, не зважаючи на активність антикорупційних заходів та постійне реформування даного сектору, ефективність таких дій не достатня.

Безпосередньо вбачаємо за доцільне внести наступні зміни у законодавство України.

1. Прийняти Закон України «Про фінансовий контроль», в якому чітко визначити порядок та умови декларування фізичних та юридичних осіб в Україні. В Законі пропонуємо розкрити зміст таких розділів: загальні положення (основні терміни та поняття); суб'єкти декларування (коло суб'єктів декларування – юридичні та фізичні особи, які працюють і сплачують податки); порядок подання декларацій особами, на яких законом покладено обов'язок декларування доходів (строки, порядок, особливості подання декларацій); інформація, що зазначається у декларації (які відомості потрібно вказати під час заповнення декларації); облік та оприлюднення декларацій

(електронний реєстр декларацій та порядок оприлюднення декларацій, тощо); контроль процесу декларування (суб'єкти контролю, види контролю, порядок проведення перевірки декларацій, моніторингу способу життя декларантів, особливості здійснення заходів фінансового контролю щодо окремих категорій громадян, тощо); відповідальність за порушення вимог фінансового контролю (адміністративна, кримінальна, цивільна, дисциплінарна).

2. У Законі України «Про запобігання корупції» передбачити, що суб'єктами декларування є усі юридичні та фізичні особи – платники податків в Україні. Тобто, якщо особа працює, то має щорічно подавати декларацію про доходи. Такі зміни слід внести у статтю 3 та 45 Закону України «Про запобігання корупції».

3. У статті 172⁻⁶ КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю» змінити суб'єкт правопорушення з огляду на запропоновані нами новели. Тому у частинах першій та четвертій статті 172⁻⁶ КУпАП, а також у частині другій примітки до статті 172⁻⁶ КУпАП слова «уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» замінити словами «на яку законом покладено обов'язок декларування доходів».

У частині першій примітки до статті слова «особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» виключити. Таким чином суб'єктом аналізованих правопорушень буде особа, яка відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язана подавати декларацію.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що поки що антикорупційні заходи, які застосовують державні органи України, не є достатньо ефективними. Одним із шляхів вирішення проблеми вважаємо розширення кола суб'єктів декларування доходів громадян в Україні, до якого пропонуємо включити юридичних та фізичних осіб – платників податків. З огляду на це, на нашу думку, доцільним є внесення відповідних змін до законодавства, а саме до Закону України «Про запобігання корупції» та КУпАП, а також прийняття Закону України «Про фінансовий контроль». Крім того, є нагальна потреба у запровадженні автоматизованого фінансового контролю за держслужбовцями для виключення людського фактору та маніпуляцій зі сторони зацікавлених осіб.

1. Індекс сприйняття корупції – 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprujnyattya-koruptsiyi-2019/>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № **8073-X**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

4. Польща і корупція: життя чиновників відкриють законом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2222765-polsa-i-korupcia-zitta-cinovnikiv-vidkriut-zakonom.html>

Карпенко Роман Валерійович
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ФОРМУВАННЯ Й РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

У всьому світі корупція визнається великою проблемою для держави та її розвитку, хоча завжди була притаманна майже всім суспільствам. Незалежно від статусу та рівня розвитку країни, наявність на державній службі корупційних проявів підриває легітимність влади, загрожує фундаментальним цінностям суспільства та її суверенітету, викликає недовіру з боку інших держав та унеможлиблює їх співпрацю. Майже в кожній країні державна служба є показником її розвитку та безпосередньо «обличчям» держави. Здатність державної служби ефективно протидіяти корупційним проявам спонукає її до вдосконалення своїх інститутів, що стає прикладом перманентності змін у суспільстві та адекватною відповіддю на суспільні виклики, є важливою основою реалістичної перспективи членства України в ЄС. Ефективне запобігання та протидія корупції, розробка та впровадження заходів антикорупційного спрямування є одним із першочергових завдань державної влади в Україні, що вимагає формування й реалізації дієвої антикорупційної політики в системі державної служби [1].

Проблеми формування й реалізації антикорупційної політики в системі державної служби України, впровадження антикорупційних заходів, розвитку антикорупційного законодавства досліджували такі науковці, як: О. Андрійко, В. Бавін, В. Баштанник, Ю. Битяк, Є. Додін, Д. Заброда, В. Ківалов, С. Максимов, І. Мацкевич, М. Мельник, В. Соловійов, О. Федотов та ін. Метою статті є аналіз сучасного стану формування й реалізації антикорупційної політики в системі державної служби України та визначення основних напрямів її вдосконалення.

Досліджуючи сучасний стан та шляхи вдосконалення формування й реалізації антикорупційної політики в системі державної служби України, визначимо сутність державної антикорупційної політики в системі державної служби як складного правового і суспільно-політичного явища, що має певні ознаки: – відповідно до форм, напрямів, завдань, сфер впливу антикорупційної політики в системі державної служби вона розглядається як скоординована взаємодія діяльності всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, громадян, спрямована на протидію будь яким корупційним проявам у суспільстві; – антикорупційна політика в системі державної служби в адміністративно правовому значенні є

різновидом державної політики та державного управління; – державна антикорупційна політика в системі державної служби реалізується шляхом здійснення цілеспрямованої, вольової діяльності конкретних людей, що є посадовими особами органів державної влади (суб'єктів антикорупційної політики); – антикорупційна політика в системі державної служби має системний характер, оскільки здійснюється виключно в межах складної соціальної системи; ця системність є внутрішньою характеристикою антикорупційної політики держави, що забезпечує погодженість, координацію, субординацію, необхідну цілеспрямованість, раціональність та ефективність вказаного процесу; реалізація антикорупційної політики є постійним щоденним процесом; – антикорупційна політика в системі державної служби здійснюється виключно на основі чинного законодавства певної держави на певному конкретно історичному відрізку; – антикорупційна політика в системі державної служби полягає в здійсненні регулювального та організаційного практичного впливу на об'єкти державного управління, якими є суспільні відносини в будь-якій сфері життєдіяльності суспільства, при цьому відбувається взаємодія суб'єктів та об'єктів у межах єдиної складної системи; – загальним завданням антикорупційної політики в системі державної служби є реалізація антикорупційної функції держави в правовій, політичній, соціальній, економічній, культурній та інших соціально важливих сферах регулятивного впливу [2].

Аналіз рівня корупції, який проводить щороку Міжнародна організація з вивчення прозорості (Transparency International) за показниками світового індексу сприйняття корупції (CPI – Corruption Perception Index) у 2018 р. показав, що лідерами серед 180 країн є Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Сінгапур та Швеція, у яких найменший рівень корупції. Країною із найбільшим індексом корупції у світі досі залишається Сомалі (10 балів). Україна у 2018 р. посіла 120-те місце (антикорупційний індекс 32 бали). Такий самий індекс мають Ліберія, Малаві та Малі. [3]. Міжнародні організації вказують, що для ефективною антикорупційної політики в системі державної служби необхідні єдині підходи та має бути забезпечена тісна й чітка співпраця між органами, відповідальними за формування й реалізацію антикорупційної політики, також обов'язкова співпраця з громадськістю та міжнародними організаціями. Слід зазначити, що в Україні майже в кожному державному органі існують відділи з боротьби з корупцією, але вони проводять здебільшого просвітницьку роботу, не існує єдиної ієрархії, підзвітності Національному агентству з питань запобігання корупції.

1. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку / Гаман П. І. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – № 10. – Режим доступу : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf

2. Западничук О. П. Механізми мінімізації корупції в системі державної служби / Западничук О. П., Гончарук Н. Т. // Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб. – 2014. – № 4(33). – С. 26 – 33.

3. Corruption perceptions index 2018. In Transparency International – the global coalition against corruption. Retrieved from <https://www.transparency.org/cpi2018>.

Мозоль Вікторія Василівна
старший науковий співробітник
наукової лабораторії,
кандидат юридичних наук

Сюравчик Валерій Григорович
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
превентивної діяльності та запобігання корупції
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ПРАВИЛ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Для України проблема корупційних проявів та перевірки на доброчесність в органах державної влади залишається однією з найактуальніших. Об'єктивні фактори свідчать, що корупція становить небезпеку для життєдіяльності суспільства загалом. Крім того, на сьогодні масштаби її поширення вказують на реальну загрозу національній безпеці. Тому, на сьогоднішньому етапі розвитку держави, створення системи доброчесної та професійної публічної служби, відповідно до міжнародних стандартів і кращого світового досвіду, є одним із основних пріоритетів для українського суспільства.

Як відомо, корупція є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ [1].

Механізм антикорупційного менеджменту включає в себе приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних антикорупційних стандартів, практичну реалізацію державної антикорупційної політики, втілення антикорупційних ініціатив, антикорупційну комунікацію, міжнародну співпрацю, а також діяльність громадських об'єднань у сфері запобігання та протидії корупції [2].

Ураховуючи, що корупція стала серйозним ризиком, Міжнародна організація зі стандартизації (International Organization for Standardization), яка являє собою всесвітню федерацію національних органів (органів-членів) зі стандартизації, виступила з ініціативою створити таку Систему антикорупційного менеджменту, яку можна сертифікувати, адаптувати або інтегрувати в чинні системи управління із тим, щоб боротися з цією все більшою загрозою для бізнесу та установ у всьому світі [3, с. 133–134]. Зазначений стандарт включає кращі міжнародні практики боротьби з корупцією та

може бути застосований у будь-якій юрисдикції. Він покликаний допомогти великим, середнім та малим організаціям, незалежно від галузі, державного, приватного та некомерційного секторів у боротьбі з корупцією.

Міжнародний кодекс поведінки (ООН державних посадових осіб, 1996) закріплює такі принципи поведінки державних службовців, як ефективність, компетентність, уважність, справедливість, безсторонність, обов'язок діяти в інтересах держави. Державна посада, як вона визначається в національному законодавстві, це посада, наділена довірою, що передбачає зобов'язання діяти в інтересах держави. Тому державні посадові особи виявляють абсолютну відданість державним інтересам своєї країни, які представлені демократичними інститутами влади. Державні посадові особи виконують свої обов'язки і функції компетентно й ефективно відповідно до законів або адміністративних положень і з повною добросовістю. Вони постійно прагнуть того, щоб забезпечити найефективніше і вміле розпорядження державними ресурсами, за які вони несуть відповідальність. Державні посадові особи уважні, справедливі і неупереджені при виконанні своїх функцій, і зокрема, у своїх відносинах з громадськістю. Вони ніколи не надають будь-яку неправомірну перевагу будь-якій групі осіб або окремій особі, не допускають дискримінації щодо будь-якої групи осіб або окремої особи або не зловживають іншим чином наданими їм повноваженнями та владою. Державні посадові особи не використовують своє офіційне становище для невиправданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своїх сімей. Вони не беруть участі ні в яких угодах, не займають ніякого становища, не виконують ніяких функцій і не мають ніяких фінансових, комерційних або інших аналогічних інтересів, які несумісні з їх посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням .

У статті 5 Модельного кодексу поведінки державних службовців країн Ради Європи (Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, 2000) зазначено, що державний службовець повинен бути чесним, безстороннім, ефективним, виконувати свої повноваження, виходячи з чесності, беручи до уваги публічні інтереси. Державний службовець зобов'язаний завжди поводитись таким чином, щоб була забезпечена віра громадськості у чесність, безсторонність і ефективність публічної влади (ст. 9).

Необхідність кодифікування основних етичних вимог до представників публічної влади зумовлена певними потребами: у зміцненні довіри громадян; у забезпеченні ефективної діяльності системи державного управління та місцевого самоврядування; в удосконаленні відносин на публічній службі; в уніфікації вимог до публічних службовців. Етичні кодекси вважаються важливим засобом боротьби з корупцією та закритістю державного управління. Вони орієнтовані на забезпечення поваги до органів державної влади з боку широкого загалу, встановлення продуктивної атмосфери у професійних колективах державних управлінців, обмеження свавілля у відносинах з громадянами та у внутрішньо-професійних відносинах [4].

Як зазначають науковці [3, с. 123], норми етичної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб викладено в міжнародних антикорупційних стандартах. Зокрема, в ст. 8 Конвенції ООН проти корупції визначено вимоги до кодексів поведінки державних посадових осіб. Так, з метою боротьби з корупцією кожна Держава-учасниця заохочує непідкупність, чесність і відповідальність своїх державних посадових осіб, згідно з основоположними принципами своєї правової системи. Кожна Держава-учасниця прагне застосовувати, у рамках своїх інституціональних і правових систем, кодекси або стандарти поведінки для правильного, добросовісного й належного виконання державних функцій [5].

З метою реалізації положень ст. 8 кожна Держава-учасниця бере до уваги, у належних випадках і згідно з основоположними принципами своєї правової системи, відповідні ініціативи регіональних, міжрегіональних та багатосторонніх організацій, наприклад, Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, який міститься в додатку до Резолюції 51/59 Генеральної Асамблеї від 12 грудня 1996 р. Кожна Держава-учасниця також розглядає, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, можливість запровадження заходів і систем, які сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання ними своїх функцій. Кожна Держава-учасниця прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, в тому числі про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб. Кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, дисциплінарних або інших заходів стосовно державних посадових осіб, які порушують кодекси або стандарти, установлені згідно із ст. 8 Конвенції.

Перелік моральних вимог до представників юридичних професій в Україні міститься у Кодексі суддівської етики (2013), Правилах адвокатської етики (2017), Кодексі професійної етики та поведінки працівників прокуратури (2012), Правилах професійної етики нотаріусів України (2013).

Таким чином, міжнародні стандарти доброчесності спрямовані на захист суспільства від корупції для забезпечення демократії, дотримання прав людини, правопорядку, чесності та соціальної справедливості.

1. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11>.

2. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: дис... канд. юрид. наук. Київ: Київський нац. ун-т імені Т. Шевченка., 2005. 187 с.

3. Запобігання корупції: підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Рома-

нов та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків: Право, 2019. 296 с.

4. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування / за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ, 2016.

5. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року, ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 251-V. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

Мунько Анна Юріївна

доцент кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат державного управління

ЛОБІЗМ: КОРУПЦІЯ ЧИ ДЕМОКРАТИЧНИЙ ПРОЦЕС?

Корупція та лобізм широко аналізуються в наукових спільнотах. Гостро в дискусійній площині стоїть питання щодо взаємозв'язку цих двох явищ, їх спільних рис та відмінностей. Іншим напрямом дискусій є позитивні та негативні аспекти лобізму як специфічного явища в державному управлінні.

З одного боку, лобіювання в основному спрямоване на інститути, що формують політику, а не на бюрократичний апарат державного управління, оскільки законодавчі органи визначають і політику, про яку дбають лобісти, і правила, що полегшують або ускладнюють підкуп. Таким чином, лобіювання може бути як діяльністю, яка робить підкуп нерелевантним, якщо лобісту вдається впливати на політику, так і діяльністю, що полегшує підкуп, якщо лобісту вдається впливати на правоохоронні органи. Іншими словами, лобіювання може замінити корупцію чи доповнити її.

З іншого боку, суб'єкти підприємницької діяльності можуть отримати вплив шляхом лобіювання політиків або шляхом підкупу працівників бюрократичного апарату. Різниця полягає в тому, що за допомогою лобіювання підприємства можуть змусити політиків змінити правила на свою користь, тоді як, підкуповуючи працівників бюрократичного апарату – лише сподіватися, що останні зможуть порушити існуючі правила. Тут корупція та лобізм є заміниками [3, с. 3].

Кардинально інша точка зору на лобізм як певного внеску у демократичний процес, але виключно за умови, що суб'єкти прийняття рішень володітимуть повною інформацією про відповідні процеси. Без прозорості та цілісності лобізм неминуче призведе до розбалансування державної політики та суспільних інтересів, особливо, коли невелика група потужних інтересів використовує свої переваги для незаконних вигод.

Практика впливу явища лобізму на державну політику посилюється і ба-

гато країн вирішують пов'язані з лобізмом ризики в нормативно-правовому полі. Австралія, Канада, Франція, Німеччина, Угорщина, Ізраїль, Мексика, Польща, Словенія, США, Австрія та Нідерланди прийняли відповідні закони та інші нормативно-правові акти. Європейський парламент та Європейська Комісія спільно регулювали питання лобіювання. Бразилія, Чилі, Ірландія, Іспанія та Великобританія обговорюють законопроекти про лобізм.

При цьому більше половини країн ОЕСР досі не регламентували процеси, пов'язані з взаємодією лобістських груп з державними службовцями.

До елементів нормативно-правового регулювання лобіювання відносять наявність:

- чіткого та однозначного визначення лобізму, лобістської діяльності та інших дотичних понять;
- вимог щодо розкриття інформації про ключові аспекти діяльності лобістів та процесу лобіювання, такі як ціль, бенефіціари, джерела фінансування;
- правил та рекомендацій, які визначають стандарти очікуваної поведінки під час реалізації процесу лобіювання, зокрема з метою уникнення зловживання конфіденційною інформацією;
- інформації про конфлікт інтересів та запобігання зворотним практикам;
- процедури забезпечення дотримання процедури лобіювання, що відповідають узгодженому спектру стратегій та механізмів, включаючи моніторинг та забезпечення;
- організаційного керівництва, що сприяє культурі доброчесності та прозорості;
- регулярного оприлюднення інформації та аудиту для забезпечення відповідності встановленим правилам лобізму.

На разі в Україні також є спроби законодавчого врегулювання лобізму на державному рівні, зокрема зареєстровані два законопроекти «Про лобізм» та «Про лобістську діяльність». Автори цих проектів пропонують визначати:

- лобістську діяльність, лобіювання, лобізм як «посередницьку діяльність професійних суб'єктів лобізму між групами інтересів (замовниками лобістських послуг або їх вигодонабувачами) та суб'єктами владних повноважень з метою впливу не забороненими законом методами на їх діяльність та яка здійснюється як окремий вид підприємницької діяльності, або діяльність інших суб'єктів лобізму з метою впливу не забороненими законом методами на діяльність суб'єктів владних повноважень у власних інтересах [1]» і як «підприємницьку діяльність, спрямована на здійснення законного впливу на об'єкт лобіювання з метою формування у нього думки про переваги чи недоліки певних рішень, які знаходяться в межах його компетенції [2];
- лобістів як «фізичних осіб, що є професійними суб'єктами лобізму, працівники професійних суб'єктів лобізму, що безпосередньо забезпечують

надання лобістських послуг через участь у лобістських контактах, працівники внутрішніх структурних підрозділів юридичних осіб з річним оборотом понад 1 млрд. грн. за даними останньої річної фінансової звітності, суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках, до посадових обов'язків яких відноситься взаємодія з суб'єктами владних повноважень [1]» і як «фізичних осіб, зареєстрованих в Державному реєстрі лобіювання, що мають право здійснювати лобіювання та мають пов'язані з цим права та обов'язки, вказані в цьому Законі, яка в порядку, визначеному законодавством: мають право здійснювати лобіювання як суб'єкт лобіювання; мають право здійснювати лобіювання від імені іншого суб'єкта лобіювання; мають право здійснювати лобіювання від імені та на користь суб'єкта само лобіювання [2].

Навколо зазначених законопроектів точаться дискусії, у тому числі й щодо доцільності легалізації лобізму. Справа й у тому, що Україна згідно із дослідженнями «Transparency International» дуже корумпована і тенденція невтішна. Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), розрахований у 2019 р. показав, що корупційна криза нашої держави поглибилась (126 місце із 180). Сприйняття корупції відображається за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція). На рис. наведений результат для України – 30 та втрата шести позицій у порівнянні із 2018 р.

*Індекс сприйняття корупції у 2019 р. – місце України в рейтингу
Джерело: Corruption Perceptions Index 2019 [4]*

Відповідно, вважаємо, що визнання лобізму на державному рівні сприятиме зниженню корупційних ризиків та виведе з «тіні» отримувачів незаконних вигод та преференцій.

У цьому контексті європейські експерти визначають десять ключових принципів лобізму та його впровадження на державному рівні.

1. Країни повинні забезпечити рівні умови всім зацікавленим сторонам, чесний та рівний доступ до розробки та реалізації державної політики.

2. Правила та керівні принципи лобіювання повинні вирішувати про-

блеми управління, пов'язані з практикою лобіювання, враховувати соціально-політичний та адміністративний контекст.

3. Правила та вказівки щодо лобіювання повинні узгоджуватися із широкими політичними та нормативними рамками.

4. Країни повинні чітко визначати терміни «лобізм» та «лобіст», коли вони розглядають або розробляють правила та рекомендації щодо лобіювання.

5. Країни повинні забезпечити належний ступінь прозорості, щоб державні службовці, громадяни та бізнес могли отримати повну інформацію щодо лобістської діяльності.

6. Країни повинні дати змогу зацікавленим сторонам, включаючи організації громадянського суспільства, бізнес, засоби масової інформації та широку громадськість.

7. Країни повинні розвивати культуру доброчесності в державних органах влади щодо прийняття управлінських рішень, забезпечуючи чіткі правила та керівні принципи поведінки державних службовців.

8. Лобісти повинні дотримуватися стандартів професіоналізму та прозорості.

9. Країни повинні залучати ключових суб'єктів до впровадження узгодженого спектру стратегій та практик для досягнення відповідності інтересів.

10. Країни повинні періодично переглядати функціонування своїх правил та вказівок щодо лобіювання та вносити необхідні корективи з урахуванням передового досвіду [5].

1. Про лобізм: проект Закону України від 28.02.2020 р. № 3059-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68265.

2. Про лобістську діяльність: проект Закону України від 03.03.2020 р. 3059-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68279.

3. Campos N. & Giovannoni F. (2007). Lobbying, Corruption and Political Influence. Public Choice. URL: https://www.researchgate.net/publication/5154638_Lobbying_Corruption_and_Political_Influence.

4. Corruption Perceptions Index 2019 : Transparency International. – URL : <https://www.transparency.org/cpi2019>.

5. OECD Principles for Transparency and Integrity in Lobbying. URL: <http://www.oecd.org/gov/ethics/oecdprinciplesfortransparencyandintegrityinlobbying.htm>.

Пашковська Марина Віталіївна

старший науковий співробітник

наукової лабораторії,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

Федоровська Наталія Володимирівна

старший науковий співробітник

наукової лабораторії з проблем

превентивної діяльності та запобігання корупції

Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

У чинному антикорупційному законодавстві визначено низку обмежень та заборон певних видів поведінки, які за своїм призначенням є засобами спрямованими на запобігання корупції. Адміністративна відповідальність за порушення вимог фінансового контролю настає за статтею 172-6 КУпАП.

Важливо розглянути механізм здійснення фінансового контролю як особливого напрямку державного контролю.

Фінансовий контроль - це специфічний напрям державного фінансового контролю у сфері обігу грошових коштів, інших матеріальних і нематеріальних благ (об'єктів фінансового контролю), здійснюваний по відношенню до встановлених Законом «Про запобігання корупції» категорій службових осіб, членів їх сімей, інших визначених категорій громадян з метою протидії корупції.

Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» встановлені наступні заходи фінансового контролю:

– подання за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік;

– оприлюднення відомостей зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік;

– письмове повідомлення органу доходів і зборів за місцем проживання у разі відкриття суб'єктом декларування або членом його сім'ї валютного рахунка за кордоном.

Подання декларації - основний вид заходів фінансового контролю полягає у виконанні обов'язку заповнення та направлення річної електронної декларації до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у терміни, встановлені Законом «Про запобігання корупції». Загальний термін подання декларації – до 1 квітня року, наступного за звітним. Така декларація охоплює звітний рік (період з 1 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного

року. (ст. 45 Закону)

Для декларантів, які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, тих, хто припинив діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також для осіб, які претендують на зайняття посад, що згідно зі ст. 3 Закону «Про запобігання корупції» передбачають подальший фінансовий контроль у загальному порядку, встановлюються деякі особливості подання таких декларацій. При поданні декларацій до Реєстру особи-декларанти повинні дотримуватись технічного регламенту інформаційно-телекомунікаційної системи Реєстру, керуватись відповідними роз'ясненнями НАЗК, а за необхідності ознайомитись із навчальним відео, поширеними питаннями-відповідями на сайті НАЗК. При поданні електронної декларації особа-декларант використовує особистий цифровий ідентифікатор – ключ електронного цифрового підпису, який попередньо повинен особисто отримати в сертифікованій установі. Підписання декларації шляхом використання електронного підпису ідентифікує особу декларанта і виступає підтвердженням з його боку достовірності відомостей, викладених у декларації.

У разі самостійного виявлення неточностей, неповноти задекларованих відомостей протягом семи днів після подання декларації суб'єкт декларування має можливість подати виправлену декларацію.

Подані декларації включаються до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що формується та ведеться НАЗК. Інформація про особу в Реєстрі зберігається упродовж всього часу виконання цією особою функцій держави або місцевого самоврядування, а також упродовж п'яти років після припинення виконання нею зазначених функцій, крім останньої декларації, поданої особою, яка зберігається безстроково.

Поважними причинами несвоєчасного подання декларації можуть бути:

– перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною;

– тимчасова непрацездатність;

– перебування за межами України;

– перебування під вартою. [1.С. 40].

- виконання завдань в інтересах оборони України під час дії особливого періоду, безпосередньою участю у веденні воєнних (бойових) дій, у тому числі на території проведення антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, направленням до інших держав для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у складі національних контингентів або національного персоналу, подають таку декларацію за звітний рік протягом 90 календарних днів із дня прибуття до місця проходження військової служби чи дня закінчення проходження військової служби, визначеного ч. 2 ст. 24 Закону України "Про

військовий обов'язок і військову службу" (ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»).

З метою забезпечення відкритості та прозорості діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, уповноваженими суб'єктами проводяться:

- 1) перевірка фактів своєчасності подання декларацій;
- 2) перевірка декларацій на наявність конфлікту інтересів.

Частиною 2 ст. 172-6 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані, що тягне за собою притягнення до адміністративну відповідальність. При відкритті суб'єктом декларування або членом його сім'ї *валютного рахунка в установі банку-нерезидента* передбачено процедуру інформування Національного агентства з питань запобігання корупції.

Валютний рахунок – будь-який рахунок суб'єкта декларування або члена його сім'ї, відкритий в установі банку-нерезидента в будь-якій валюті.

Установа банку-нерезидента – юридична особа – нерезидент будь-якої організаційно-правової форми, яка є банком, її відокремлені підрозділи (філії, відділення), що створені і діють відповідно до законодавства іноземної держави та з місцезнаходженням за межами України.

При цьому, суб'єкт декларування заповнює форму (визначену НАЗК) повідомлення про відкриття суб'єктом декларування або членом його сім'ї валютного рахунка в установі банку-нерезидента власноручно чорнильною або кульковою ручкою синього або чорного кольору так, щоб забезпечити вільне читання внесених відомостей, та засвідчує її своїм підписом [2].

Повідомлення до Національного агентства надсилається: 1) у вигляді паперового документа засобами поштового зв'язку рекомендованим листом з повідомленням про вручення; 2) через власний персональний електронний кабінет у вигляді сканованої копії чи фотозображення через мережу Інтернет з використанням програмних засобів Єдиного державного реєстру декларацій осіб із підтвердженням про його отримання.

У разі *суттєвої зміни у майновому стані* суб'єкта декларування, а саме отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 01 січня відповідного року, зазначений суб'єкт у десятиденний строк з моменту отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку зобов'язаний повідомити про це Національне агентство. Зазначена інформація вноситься до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Національного агентства (ч. 2 ст. 52 Закону України «Про запобігання корупції») [3].

Під час розрахунку використовується прожитковий мінімум для працездатних осіб станом на 1 січня поточного року. У 2020 році він склав 2102

грн. Отже, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані подається при одноразовому доході, видатку або придбанні майна на суму від 105 100 грн.

Одноразовий дохід - той, який нарахований та виплачений одним джерелом доходу та має визначену дату отримання. Повідомлення подається в разі одноразового доходу/видатку, що перевищує 50 прожиткових мінімумів.

Наприклад.

Уявімо, що суб'єкт декларування продає машину за 300 000 грн:

1) якщо оплата здійснюється єдиним платежем, тоді це вважається одноразовим доходом і суб'єкт декларування має проінформувати про це НАЗК;

2) якщо оплата здійснюється двома частинами протягом двох місяців по 150 000 грн, то про кожен такий дохід треба повідомляти НАЗК.

Важливо зазначити, що у випадку із доходом мова йде про суму до вирахування податків (нараховану), а не фактично отриману.

У разі якщо не відома вартість відповідного майна, наприклад, декларант отримав у спадок нерухоме майно, грошова оцінка якого не проводилася. У такому разі *не потрібно повідомляти НАЗК про суттєву зміну в майновому стані*.

З 1 січня 2020 року не всі декларанти повинні подавати повідомлення про суттєві зміни в майновому стані (ст. 52 Закону України "Про запобігання корупції").

Отже, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані подають *суб'єкти* декларування:

- які займають відповідальне та особливо відповідальне становище;
- які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків.

З 1 січня 2020 року *інші суб'єкти декларування* повідомлення про суттєві зміни в майновому стані *не подають*.

Повідомлення подаються винятково в електронній формі та публікуються на сайті реєстру декларацій. Водночас не можна подавати виправлені повідомлення про суттєві зміни у майновому стані.

Слід врахувати, що про суттєві зміни в майновому стані декларанта, члена сім'ї повідомляти НАЗК не потрібно. Проте відображення відповідного майна або доходу члена сім'ї у щорічній декларації є обов'язковим.

Водночас слід пам'ятати, що подання повідомлення про суттєві зміни в майновому стані не звільняє від обов'язку зазначити відповідну інформацію в декларації [4].

Відповідальність за дане порушення передбачає накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У разі *повторного* (протягом року) порушення вимог фінансового контролю до особи відповідно до ч. 3 ст. 172-6 КУпАП застосовується адміністративне стягнення у вигляді: накладення штрафу (від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян); конфіскації доходу чи винагороди; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Завідомо недостовірні відомості - слід розуміти інформацію, що має неправдивий, хибний характер, який суб'єкт декларування усвідомлював або міг усвідомлювати на момент подання декларації.

З *об'єктивної сторони* декларування недостовірної інформації може полягати у дії (подання завідомо недостовірних відомостей у декларації) або бездіяльності (неподання декларації).

Подання завідомо недостовірних відомостей у декларації - це внесення суб'єктом декларування неправдивої (такої, що повністю або частково не відповідає дійсності) інформації та подальше її розміщення на офіційному веб-сайті Національного агентства.

Неподання декларації полягає в ухиленні від її подання, тобто незаповненні її на офіційному веб-сайті Національного агентства через недодержання суб'єктом декларування встановлених строків.

Особливості та строки подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, встановлено у ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції». Зокрема, у ч. 4 цієї статті зазначено, що упродовж семи днів після подання декларації суб'єкт декларування *має право подати виправлену декларацію*, але не більше трьох разів.

Відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі *відомості відрізняються* від достовірних *на суму від 100 до 250 прожиткових мінімумів* для працездатних осіб.

У разі притягнення суб'єкта декларування до відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації або в разі виявлення у ній недостовірних відомостей суб'єкт декларування зобов'язаний подати відповідну декларацію з достовірними відомостями (ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»).

Таким чином, фінансовий контроль повинен бути спрямований насамперед на запобігання декларантом корупції та недопущення протиправної поведінки у даній сфері. Адже вважається, щоб фінансовий контроль, як засіб став ефективним, його слід вивчати не просто як економічний чинник, а із точки зору кримінології досліджуючи причини та умови, що сприяють вчиненню корупції.

1. Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані із корупцією: практич. посіб. / К.Л. Бугайчук, О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, В.О. Іванцов, С.О. Шатрава. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2016. 100 с.

2. Порядок інформування Національного агентства з питань запобігання корупції про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента та внесення зміни до Порядку формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: затв. рішенням НАЗК від 06 верес. 2016 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1366-16#n5>.

3. Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноваже-

них на виконання функцій держави або місцевого самоврядування Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції 10.06.2016 № 3 (у редакції наказу Національного агентства з питань запобігання корупції від 12 груд. 2019 р. № 168/19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0961-16#n4>.

4. Як зрозуміти, чи треба подавати до НАЗК повідомлення про суттєві зміни в майновому стані? (22.10.2020). URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/deklaruvannya/yak-zrozumity-chy-treba-podavaty-do-nazk-povidomlennya-pro-suttyevi-zminy-v-majnovomu-stani/>.

Плахотний Артем Павлович
Уповноважений з дотримання
антикорупційного законодавства Г
УНП в Запорізькій області

Покайчук Віталій Ярославович
завідувач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ

Впродовж довгого часу корупція залишається однією з найбільших проблем України та є темою для постійних дебатів як для української, так і для міжнародної спільноти. В Індексі сприйняття корупції (ІСК), що укладається глобальною антикорупційною організацією Transparency International та базується на оцінках підприємців та аналітиків, за підсумками 2018 року наша країна посіла 120 сходинку у переліку зі 180 країн світу. Саме корупція, за даними численних аналітичних звітів та опитувань, є найбільшою проблемою як для іноземного, так і для вітчизняного бізнесу. Очевидні проблеми, викликані високим рівнем хабарництва та зловживання, – руйнація системи цінностей суспільства, тотальна недовіра до органів державної влади, що врешті-решт призводить до негативних економічних наслідків, збільшуючи нерівність та уповільнюючи зростання доходів населення.

Реформування системи антикорупційного законодавства, головною метою якого є створення дієвої системи запобігання корупційним проявам, створення правових та організаційних засад функціонування системи запобігання корупції в Україні, визначення змісту та порядку застосування превентивних антикорупційних механізмів, правил щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, стало одним із основних завдань як попереднього так і діючого урядів.

Незважаючи на заходи щодо запобігання та виявлення корупції, які вживаються державними органами виконавчої влади, непоодинокі випадки по-

рушення вимог антикорупційного законодавства у всіх щаблях державного управління. Не виключенням є і Запорізька область.

Так 20.02.2019 працівниками Запорізького управління ДВБ НП України відносно одного з керівників ГУНП в Запорізькій області складено два протоколи про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, передбаченого ст. 172-7 КУпАП (Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів):

- № 1, за ч. 1 ст. 172-7 КУпАП (Неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів);

- № 2, за ч. 2 ст. 172-7 КУпАП (Вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів).

25.04.2019 постановою суду провадження по вказаних адміністративних справах відносно поліцейського А. за ч.1, ч.2 ст. 172-7 КУпАП закрито. Матеріали вказаних адміністративних справ направлено до Територіального управління ДБР у м. Мелітополь для розгляду та прийняття рішення згідно чинного законодавства України.

14.03.2019 працівниками Запорізького управління ДВБ НПУ відносно одного з начальників структурних підрозділів апарату ГУНП в Запорізькій області громадянина Б. складено протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, за ч. 2 ст. 172-6 КУпАП, за не своєчасне повідомлення про суттєві зміни у майновому стані (придбання автомобілю).

03.05.2019 постановою суду провадження по адміністративній справі відносно зазначеного поліцейського закрито (16.05.2019 набрала законної сили).

19.07.2019 працівниками Запорізького управління ДВБ НП України відносно начальника СРПП одного з відділів поліції ГУНП в Запорізькій області поліцейського В. складено протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, за ч. 1 ст. 172-4 КУпАП (порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності)

У протоколі зазначено, поліцейський В. у поданій 21.02.2019 щорічній декларації особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2018 рік, у розділі II «Доходи, у тому числі подарунки» зазначив свій додатковий дохід у сумі 24 300 гривень від продажу меду, тобто займаючись іншим оплачуваним видом діяльності - бджільництвом.

Адміністративна справа перебуває на розгляді у суді.

Постановою суду від 18.10.2019 провадження по справі відносно поліцейського В. про притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-4 КУпАП закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП, у зв'язку з відсутністю в його діях складу зазначеного адміністративного правопорушення.

05.08.2019 працівниками Запорізького управління ДВБ НПУ відносно

інспектора сектора моніторингу одного з відділів поліції ГУНП в Запорізькій поліцейського Г. складено протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, за ч. 2 ст. 172-6 КУпАП, за несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни у майновому стані (продаж автомобіля).

Адміністративна справа перебуває на розгляді у суді.

Дату засідання не призначено.

19.04.2019 працівниками ЗУ ДВБ спільно із ТУ ДБР та прокуратурою Запорізького гарнізону Південного регіону задокументовано факт отримання співробітниками поліції Д. – т.в.о. заступника начальника відділу поліції, та З. – оперуповноважений СКП того ж відділу поліції неправомірної грошової вигоди у сумі 8 тис. грн. (усього протягом 2 місяців отримали 40 тис. грн.).

Обох затримано у порядку ст. 208 КПК України.

Ухвалами суду обрано запобіжні заходи:

– поліцейському Д. – у вигляді тримання під вартою на строк 60 днів або застава у розмірі 153 680 грн;

– поліцейському З. – у вигляді тримання під вартою на строк 60 днів або застава у розмірі 115 260 грн.

Обвинувальний акт скеровано до суду.

15.05.2019 працівниками УСБУ та ТУ ДБР задокументовано факт вимагання та отримання старшим інспектором-черговим СРПП відділу поліції ГУНП в Запорізькій області Ж. неправомірної грошової вигоди у сумі 10 тис. доларів США за не притягнення військовослужбовця до кримінальної відповідальності.

Поліцейського Ж. затримано у порядку ст. 208 КПК України.

Ухвалою суду поліцейському Ж. обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк 60 днів із можливістю застави у розмірі 153 680 грн. (застава внесена).

Наказом ГУНП на поліцейського Ж. накладено дисциплінарне стягнення у виді суворої догани.

30.06.2019 на території Харківської області працівниками УСБУ та ТУ ДБР затримано слідчих СВ одного з відділів поліції ГУНП в Запорізькій області поліцейських К. та Л., які, разом з цивільними особами, вимагали неправомірну вигоду у сумі 250 тис. грн. та отримали другу частину неправомірної вигоди у сумі 150 тис. грн. від гр. Ш. за нібито не притягнення її до кримінальної відповідальності.

Обох затримано у порядку ст. 208 КПК України.

Судом поліцейським К. та Л. обрано запобіжний захід – домашній арешт (у нічний час).

Термін запобіжного заходу вплив. Клопотання про продовження судом відхилене.

Наказом ГУНП на поліцейських К. та Л. накладено дисциплінарне стяг-

нення у виді попередження про неповну службову відповідність, кожному.

03.06.2019 працівниками ЗУ ДВБ НПУ, ТУ ДБР за сприяння керівництва ГУНП задокументовано факт вимагання та отримання неправомірної грошової вигоди у сумі 3 тис. грн. слідчим СВ одного з відділів поліції ГУНП в Запорізькій області поліцейського М., за повернення автомобіля раніше вилученого у рамках кримінального провадження.

Ухвалою суду поліцейському М. обрано запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

Наказом ГУНП на поліцейського М. накладено дисциплінарне стягнення у виді попередження про неповну службову відповідність

Аналізуючи вище викладене слід зазначити, що причинами та умовами, які сприяли скоєнню зазначених правопорушень є: особиста недисциплінованість поліцейських; нехтування поліцейськими вимог чинного законодавства, розпорядчих документів МВС України та Національної поліції; недоліки та прорахунки, допущені в організації роботи з дотримання особовим складом органів та підрозділів Національної поліції службової дисципліни, попередження надзвичайних подій за участю особового складу, недопущення злочинних та корупційних проявів з боку керівництва органів та підрозділів Національної поліції.

На нашу думку з метою подолання зазначених вище негативних наслідків, в частині порушення вимог антикорупційного законодавства, з урахуванням вимог статті 13¹ Закону України «Про запобігання корупції», необхідно утворити в центральному органі виконавчої влади (Національна поліція України) уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції, штатна чисельність якого була би достатньою для виконання завдань з питань запобігання та виявлення корупції в територіальних органах поліції (ГУНП в областях) оскільки на теперішній час штатна чисельність Управління з питань запобігання корупції та проведення люстрації НПУ складає лише 13 посад, що не є достатнім для ефективного виконання завдань покладених на уповноважений підрозділ, оскільки загальна чисельність поліції, що утримується за рахунок коштів Державного бюджету України, складає 140 тисяч осіб.

У зв'язку з неврегульованістю зазначеного питання, на теперішній час на поліцейських територіальних органах поліції (ГУНП в областях) покладено виконання додаткових посадових (функціональних) обов'язків з питань виявлення та запобігання корупції, які не входять до обов'язків поліцейського за займаною посадою (слідчий, оперуповноважений, дільничний офіцер поліції тощо).

Ще одним шляхом вирішення зазначеного питання є внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції», а саме викладення абзацу п'ятого ч. 1 статті 13¹ у такій редакції:

«апаратах та територіальних органах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органах, інших державних ор-

ганів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (крім Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства);».

Що в свою чергу призведе і до внесення змін в частині встановлення мінімальної штатної чисельності уповноваженого підрозділу в територіальному органі виконавчої влади (ГУНП в областях).

Третім шляхом вирішення зазначеного питання є введення до штатної чисельності територіальних органів поліції самостійного сектору (відділу, управління) на який й би були покладені обов'язки з питань виявлення та запобігання корупції.

Рижков Едуард Володимирович
завідувач кафедри
економічної та інформаційної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент

Рижкова Світлана Анатоліївна
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ЗМЕНШЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Державна міграційна служба України (ДМС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. У межах повноважень ДМС надаються адміністративні послуги безпосередньо та через центри надання адміністративних послуг (далі - ЦНАП). Надання ДМС адміністративних послуг врегульовано Законом України «Про адміністративні послуги» та постановою Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1098 «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг». Через ЦНАП адміністративні послуги ДМС надаються відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 № 523-р «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг»[1].

Проте, відсутність реальних і комплексних реформ у Державній мігра-

ційній службі України, яка надає адміністративні послуги у паспортно-реєстраційній сфері призводить до стагнації і продовження корупційних практик.

Аналіз останніх публікацій з відкритих джерел ЗМІ свідчать про те, що останнім часом працівники ДМС в різних регіонах країни є суб'єктом низки корупційних правопорушень. Механізми корупційних проявів різні. Ось декілька прикладів протиправних фактів, які мали місце у 2020 році. Посадовець міграційної служби одержав від громадянина 5 000 гривень неправомірної вигоди за вплив на рішення уповноваженої особи УДМС щодо оформлення та видачі паспортів для виїзду за кордон 10 особам. Порушник встановив «тариф» для місцевих мешканців за прискорену процедуру отримання закордонного паспорта та оформлення дозволу на виїзд за кордон на постійне місце проживання[2]. Посадова особа вимагала та одержала від громадянина неправомірну вигоду в розмірі 2 500 доларів США. За гроші вона обіцяла прийняти рішення щодо набуття громадянства України особі, яка його не мала. Вимагали та одержали від громадянина Молдови 1 300 доларів США. За неправомірну вигоду посадовці обіцяли вирішити питання щодо продовження строку перебування іноземця на території України та надання йому дозволу на імміграцію в Україну. Тобто наявні всі ознаки злочину, який передбачено ч. 3 ст. 368 Кримінального кодексу України Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою[3]. СБУ викрила співробітників міграційної служби в легалізації учасників незаконних збройних формувань. Посадові особи держслужби в Донецькій області оформляли документи українського зразка, зокрема, закордонні паспорти, жителям тимчасово окупованих територій Донбасу з порушенням існуючої процедури і без особистої присутності громадянина[4]. За продовження іноземному громадянину строку перебування на території України та надання дозволу на імміграцію в Україну, посадову особу було затримано в порядку ст. 208 КПК України[5]. Посадовець звинувачується у складанні, видачі службовою особою завідомо неправдивих документів та внесенні до офіційних документів неправдивих відомостей (ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України). Маючи доступ до робочої станції для оформлення та видачі документів, він налагодив схему систематичного підроблення закордонних паспортів. Посадовець вносив неправдиві відомості в заяви-анкети на оформлення документів, що посвідчують особу, та видавав паспорти громадянина України для виїзду за кордон на імена сторонніх осіб[6]. Чиновники територіальних підрозділів ДМС організували канал незаконної легалізації іноземців з використання особистих даних померлих. Співробітники міграційної служби за хабарі видавали іноземцям паспорта українських громадян з використанням анкетних даних померлих, встановлені факти видачі підроблених паспортів громадянам інших держав, які переховуються від слідства за кордоном за вчинення тяжких злочинів[5]. Головний фахівець одного з відділів Управління з питань громадянства, паспортизації, реєстрації та еміграції ГУ

ДМС України в Харківській області вимагав неправомірну вигоду в сумі 2500 доларів США від представника громадянина Лівану. За вказану суму службовець обіцяв сприяти безперешкодному та прискореного отримання громадянства останнім[7].

Екс Посол Швеції (2016-2019) в Україні Мартін Хагстрьом зазначив, що підозри про наявність корупції в Державній міграційній службі України викликає занепокоєння, оскільки це може позначитися на безпеці Європейського Союзу особливо в контексті безвізового режиму[8].

Якщо брати до уваги громадську думку населення, майже половина українців не побачили позитивних зрушень у боротьбі з корупцією в державі за останній рік. Про це свідчать результати опитування, соціологічною групою "Рейтинг".

Оцінюючи зміни у сфері боротьби з корупцією упродовж останнього року, 47% опитаних не побачили зрушень, 34% – вважають, що ситуація погіршилася і лише 14% – побачили позитивні зміни. Згідно з дослідженням індекс змін у сфері боротьби з корупцією значно вищий, аніж у 2018 році, але дещо погіршився у порівнянні з 2019 роком[9].

Важливим кроком у запобіганні та протидії проявам корупції у всіх державних інституціях є прийнятий за основу проект Закону "Про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки"[10]. Пропонується затвердити Антикорупційну стратегію на 2020-2024 роки. Стратегія містить п'ять головних принципів: оптимізація функцій державних органів та усунення їхнього дублювання, *цифрова трансформація та відкриті дані, зручні й законні сервіси*, нетерпимість до корупції серед населення, а також забезпечення невідворотності покарання. Окрім того, відповідно до Наказу ДМС № 61 від 28 лютого Про затвердження Антикорупційної програми ДМС України на 2020-2022 роки, метою розробки зазначеної програми є вжиття комплексу дієвих заходів, спрямованих на ефективне запобігання проявам корупції в органах ДМС, шляхом створення ефективної мінімізації впливу виявлених у діяльності ДМС корупційних ризиків, впровадження механізмів доброчесності державних службовців та підвищення рівня довіри громадян до діяльності територіальних органів та територіальних підрозділів ДМС.

Разом з тим, слід зазначити відповідно до пункту 5 Положення про Державну міграційну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360, ДМС забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДМС, її територіальних органах та територіальних підрозділах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління. З метою контролю за дотриманням законності дій працівників ДМС під час надання адміністративних послуг визначено канали зв'язку з Відділом з питань запобігання та виявлення корупції ДМС України. За вказаними каналами будь-яка особа може звернутися до вказаного підрозділу ДМС з повідомленням про незаконні дії/бездіяльність

працівників структурних органів/підрозділів ДМС та на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління.

Крім того, слід зазначити, що ДМС продовжує працювати над *створенням нових державних електронних сервісів*, які не лише спрощують процедуру одержання громадянами адміністративних послуг, а й суттєво знижують корупційні ризики. Зокрема, будуть впроваджені нові сервіси на англomовній версії сайту ДМС, при цьому головне завдання Служби – робити їх більш доступними і зрозумілими не лише для громадян України, а й для іноземців та осіб без громадянства. Зазначимо, що донедавна громадяни для оформлення біометричних документів могли лише дистанційно записатись до електронної черги та сплатити відповідні адміністративні збори. Натомість в минулому році було запущено новий сервіс, за допомогою якого заявники можуть заповнити інтерактивну форму, вказавши свої персональні дані. Після оброблення цієї інформації онлайн-сервіс генерує QR-код та вичерпний перелік документів, які слід мати під рукою під час особистого візиту до підрозділу ДМС [1].

Отже, в умовах, коли в Україні активно втілюється у життя діджиталізація державних процесів, запровадження їх у міграційній сфері є, на нашу думку, одним з ключових завдань Міграційної служби. В найкоротший термін необхідно впровадити чимало новацій, завдяки яким громадяни отримують можливість не лише без проблем користуватися різноманітними електронними сервісами, а й отримувати адміністративні послуги. При цьому аксіоматично зменшиться вплив суб'єктивного фактору посадової особи як одного із корупційних ризиків.

1. Державна міграційна служба URL: <https://dmsu.gov.ua/news/region/7131.html>.
2. Хабар за сприяння у видачі закордонних паспортів – судитимуть посадовця міграційної служби URL: <https://dbr.gov.ua/news/khabar-za-spriyannya-u-vidachi-zakordonnikh-pasportiv-suditimut-posadovcya-migraciynoi-sluzhbi>.
3. Судитимуть посадовців міграційної служби, які вимагали 1 300 дол США у громадянина Молдови URL: <https://antidot.info/news/sudytymut-posadovtsiv-mihratsiynoi-sluzhby-iaki-vymahaly-1-300-dol-ssha-u-hromadianyna-moldovy/>.
4. Сотрудники миграционной службы в Донецкой области помогали боевикам “ДНР” легализоваться в Украине, — СБУ URL: <https://antidot.info/news/sotrudnykumyhratsyonnoy-sluzhb-v-donetskoj-oblasty-pomohaly-boevykam-dnr-lehalyzovat-sia-v-ukrayne-sbu/>.
5. У Тернопільській області посадовець ДМС систематично підробляв закордонні паспорти URL: <https://antidot.info/news/u-ternopil-s-kiy-oblasti-posadovets-dms-systematychno-pidrobliav-zakordonni-pasporty/>.
6. Міграційна служба продовжує очищувати свої лави від корупціонерів: у столиці викрито групу хабарників URL: <https://dmsu.gov.ua/news/region/7131.html>.
7. 2500 доларів США за набуття українського громадянства — ДБР затримало посадовця ДМС URL: <https://dbr.gov.ua/news/2500-dolariv-ssha-za-nabuttya-ukrainskogo-gromadyanstva-dbr-zatrimalo-posadovcya-dms>.
8. Корупція в ДМС позначиться на безпеці країн ЄС - посол Швеції URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3129865-majze-polovina-ukrainciv-ne-bacat-zrusen-u-borotbi-z-korupcieu.html>.

9. Майже половина українців не бачать зрушень у боротьбі з корупцією URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3129865-majze-polovina-ukrainciv-ne-bacat-zrusen-u-borotbi-z-korupcieu.html>.

10. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

Мамедова Ельміра Алгаламівна
ад'юнкт кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В РОБОТІ ПАТРУЛЬНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Боротьба з корупцією в поліції має важливе значення для підтримки громадського порядку і верховенства закону, громадської довіри до демократичних процесів та інститутів. Навіть у найрозвиненіших країнах в правоохоронних органах є співробітники, які так чи інакше причетні до корупції. Корупція в поліції проявляється по-різному, починаючи від дрібної і бюрократичної до політичної корупції, кожна з яких вимагає різних видів антикорупційних втручань.

Робота в правоохоронних органах пов'язана з верховенством закону, тому корупція в ній підриває основи легітимності влади. Корупція в поліції ставить під загрозу громадський порядок у суспільстві, «чиста поліція» - найважливіший фактор, барометр «здорового суспільства». Простіше кажучи, якщо громадянин України не буде довіряти корумпованій поліції, він не стане співпрацювати з нею, кінець кінцем, недовіра між поліцією і суспільством негативно позначиться на зусиллях, спрямованих на зниження злочинності. З цієї причини діяльність поліції з викорінення корупції в її лавах принесе не тільки їй користь, підвищивши чесність працівників, але також збільшить внесений вклад по скороченню злочинності.

Різні форми корупції в поліції мають свої особливості, і можуть вимагати різних типів втручання. Перший крок в розробці ефективних антикорупційних стратегій в контексті реформи поліції полягає в тому, щоб розвинути тверде розуміння різних проявів корупції в поліції, щоб мати можливість відповідно націлити антикорупційні підходи.

Під корупцією в поліції в цілому розуміються проступки співробітниками поліції з метою отримання фінансової вигоди або інші особисті вигоди в обмін на вибіркове дотримання правил або маніпулювання ними, а також поведінку розслідувань і арештів. Є різні рівні корупції в поліції, яка може про-

явити себе через широкий спектр корупційних дій, починаючи від дрібної корупції та хабарництва, в дрібній змові зі злочинцями й проникнення в правоохоронні органи синдикатами організованої злочинності.

Наприклад один з рівень корупції в поліції містити дії хабарництва в повсякденному спілкуванні з громадянами при цьому співробітники поліції використовують свою владу для отримання грошей з боку представників громадськості в обмін на відмову від повідомлення про незаконну діяльність або прискорення бюрократичні процедури. Поліцейські сили наділені за законом значними повноваженнями й розсудом в тому числі із застосуванням примусу, оскільки ця влада може бути легко використана для особистих цілей, є сильна спокуса для поліцейських займатися корупцією. У деяких країнах молоді люди йдуть в поліцію саме через безліч можливості для отримання хабаря, що ця посада забезпечує. Також поліцією можна маніпулювати в політичних цілях, або для придушення політичного інакомислення або для обходу законів та на підтримку друзів і політичних союзників. Це може привести до політичних втручання в поліцейське розслідування, породжувати помилкові розслідування, «фальсифікацію» діяльності політичних опонентів, витік конфіденційної інформації тощо.

Технологічні удосконалення інформаційних систем в ХХ столітті принесли значні зміни в поліцейській діяльності. Сьогодні правоохоронні органи покладаються на комп'ютери в сучасних запитах для зберігання даних, і інформація, що зберігається в комп'ютерних базах даних, містить важливі докази та персональну інформацію громадян. Відсутність системної взаємодії призводить до того, що антикорупційні органи не мають оперативного доступу до важливих для виконання їх завдань електронних ресурсів [1]. В рамках своєї роботи поліція може отримувати доступ до звітів про автомобілі, які включають широкий спектр інформації, як марка і модель транспортного засобу, а також особу його власника. Більш того, вони ведуть облік викрадених, конфіскованих автомобілів. Такі записи цінні для деяких підприємств, такі як автомобільні і страхові компанії та інші.

Поточні приклади в новинах демонструють з боку патрульної поліції України зловживання при використанні інформаційно-телекомунікаційних систем. Не добросовісність державних службовців проявляється у передачі чи продажі інформації з бази даних до котрих вони мають доступ.

В травні 2000 року Комітет Міністрів Ради Європи схвалив Рекомендацію Європейським країнам «Про кодекси поведінки для державних службовців», відповідно до якої Комітет Міністрів, будучи впевненим, що зосередження уваги суспільства і підвищення етичних цінностей є важливими засобами у попередженні корупції, рекомендує урядам всіх країн сприяти прийняттю національних кодексів поведінки, керуючись при цьому Модельним кодексом поведінки державних службовців [3].

Згідно із вимогами цього Модельного кодексу державні службовці при виконанні службових обов'язків повинні, зокрема:

- сумлінно виконувати свої службові обов'язки, проявляти ініціативу і творчі здібності, постійно підвищувати професійну кваліфікацію та удосконалювати організацію своєї роботи;
- виконувати свої посадові обов'язки чесно, неупереджено, не надавати будь-яких переваг та не виявляти прихильність до окремих фізичних і юридичних осіб, політичних партій, рішуче виступати проти антидержавних проявів і сил, які загрожують порядку в суспільстві або безпеці громадян;
- сумлінно виконувати свої посадові обов'язки, дотримуватися високої культури спілкування, шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, інших осіб, з якими у нього виникають відносини під час виконання своїх посадових обов'язків;
- не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам суспільства та держави чи негативно вплинути на його репутацію.

Комітет міністрів Ради Європи доручив Групі країн проти корупції (ГРЕКО) слідкувати за виконанням цієї рекомендації.

Своєю чергою, Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO), за результатами спільного першого та другого раундів оцінювання, Україні рекомендовано створити новий модельний кодекс поведінки/етики для службовців публічної сфери з метою посилення їх навчання щодо виконання ними відповідних зобов'язань пов'язаних з дотриманням певної поведінки відповідно до їх служби, зокрема щодо повідомлення про ймовірні корупційні діяння, виникнення конфлікту інтересів і добросовісного служіння суспільству.

З огляду на зазначене, правила поведінки (етичні норми) для державних службовців, які встановлюють їх права та обов'язки, є дуже необхідними, оскільки дозволяють не лише карати державних службовців, а й захищати їх [2].

Отже приходимо до висновків, що ідеальні антикорупційні стратегії в поліції повинні бути спрямовані на :

- Підвищення обізнаності про роль поліції в демократичному суспільстві;
- Розвивати і покращувати знання про поліцейську етику і необхідність запобігання корупції;
- Продемонструвати, що кожен несе відповідальність за дотримання етичних норм;
- Посилити бажання триматися етично і вміння поводитися правильно під тиском або в стресових ситуаціях;
- Розробку та застосування алгоритмів правильної реакції на неетичну поведінку та корупційні провокації;
- Підвищення обізнаності про корупційні ризики в повсякденній роботі поліції;
- Забезпечення етичної поведінки в повсякденній роботі поліції;
- Дотримання загальноєвропейських стандартів в поліцейській діяльності;
- Зміцнення і підвищення професіоналізму поліції;

- Посилення санкцій та стримуючих факторів щодо корупції в поліції.

Також, оскільки низька заробітна плата може створювати негативні стимули, співробітники поліції повинні забезпечуватися високою, регулярною, надійною заробітною платою, мати розширене коло медичних, соціально-економічних пільг і гарантій. Однією з ключових складових стратегій запобігання корупції в поліції є відповідне навчання, що повинно супроводжувати весь період служби в поліції.

1. Блінова Г.О. Використання державних інформаційних ресурсів у сфері протидії корупції в Україні. Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. Конф (м. Дніпро, 15 листоп. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 288 с. С. 138-144. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4013/1/26.pdf>.

2. Джух Н. Корупційні ризики в діяльності державних службовців URL: https://minjust.gov.ua/m/str_34678.

3. Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців: прийнята Комітетом міністрів на 106 сесії 11 травня 2000 року. URL: http://www.dridu.dp.ua/cpk/Lib/7_Zapobigannya%20ta%20protydiya%20proyavam%20korup/Legislation/Legislature/Rekomend_poved_DS.pdf.

Мамчій Олексій Іванович,
завідувач відділення первинної
професійної підготовки, спеціалізації
та підвищення кваліфікації

Шевяков Максим Олександрович
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ДЛЯ КАНІДАТІВ НА СЛУЖБУ ДО ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ – УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Актуальною проблемою як для України, так і для більшості країн світу – залишається проблема корупції. Адже саме корупційні прояви, зокрема в органах державної влади, завдають істотної шкоди, уповільнюючи економічний розвиток суспільства і підриваючи основи державного устрою.

Так, Конституцією України встановлено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава ві-

дповідіає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. [1]

Сучасний стан процесу реформування правоохоронних органів України свідчить про активну діяльність держави у протидії корупції, створенні передумов для розвитку демократичного суспільства, забезпечення на якісно новому рівні прав, свобод і законних інтересів громадян. Прикладом цього є прийнятий у 2014 році революційний Закон України «Про запобігання корупції», завдяки якому створений такий центральний орган виконавчої влади як Національне агентство з питань запобігання корупції, який реалізує державну антикорупційну політику держави. [2]

Крім того, цим Законом визначені спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Звичайно від ефективності роботи зазначених правоохоронних органів залежить своєчасність виявлення, запобігання та протидії вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією. Забезпечення прозорого й ефективного функціонування інституту державної служби, встановлення правових бар'єрів перед можливими зловживаннями державних службовців, створення умов для належного здійснення посадових повноважень, національним законодавством закріплені антикорупційні обмеження і заборони особливо під час добору на службу, у тому числі і до вищевказаних правоохоронних органів – спеціально уповноважених у сфері протидії корупції.

Так, наприклад, статтею 10 Закону України «Про запобігання корупції» працівникам Національного агентства з питань запобігання корупції встановлено статус державних службовців, що обумовлює порядок проходження служби в агентстві відповідно до вимог Закону України «Про державну службу», згідно положень якого на державну службу не може вступити особа, яка:

- 1) досягла шістдесятип'ятирічного віку;
- 2) в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;
- 3) має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- 4) відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;
- 5) піддавалася адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;
- 6) має громадянство іншої держави;
- 7) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення;
- 8) підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення

влади». [3]

До того ж, на державних службовців поширюються обмеження, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» (обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища, обмеження щодо одержання подарунків, запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними, обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, обмеження спільної роботи близьких осіб).

Обмеження стосовно працівників Національного бюро встановлені статтею 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», згідно якої особа не може бути призначена на посаду в Національному бюро, якщо вона:

- 1) за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена;
- 2) має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, або притягалася судом до відповідальності за вчинення умисного кримінального правопорушення;
- 3) відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади;
- 4) має громадянство іншої держави;
- 5) у разі призначення буде прямо підпорядкована особі, яка є її близькою особою відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»;
- 6) не пройшла спеціальну перевірку;
- 7) не пройшла перевірку і стосовно неї встановлено заборону відповідно до Закону України «Про очищення влади»;
- 8) не подала передбачену Законом України «Про запобігання корупції» декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо внаслідок перевірки цієї декларації підрозділом внутрішнього контролю Національного бюро виявлено відображення в декларації недостовірних відомостей щодо майна (активів), доходів, видатків та фінансових зобов'язань, розмір (вартість) яких перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня календарного року;
- 9) не подала заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, або в неї виявлено таку заборгованість. [4]

Вимоги до кандидатів на посаду прокурора та обмеження встановлені статтею 27 Закону України «Про прокуратуру», згідно частини 6 якої не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка:

- 1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;
- 2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;
- 3) має не зняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією. [5]

Обмеження, пов'язані зі службою в поліції закріплені статтею 61 Закону України «Про Національну поліцію», згідно якої не може бути поліцейським:

- 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою;
- 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку;
- 3) особа, яка має непогашену або не зняту судимість за вчинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої;
- 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав;
- 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;
- 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;
- 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;
- 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції. [6]

Проаналізувавши норми Законів України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про прокуратуру» та «Про Національну поліцію» щодо вимог до кандидатів на службу до Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України, прокуратури України і Національної поліції та обмежень працівників вказаних спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції можемо побачити спільність зазначених вимог та обмежень. У той же час необхідно зазначити, що найбільші суворі обмеження, зокрема у сфері протидії корупції, що перешкоджають службі, передбачені Законами України «Про Національну поліцію» та «Про прокуратуру», а саме застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією без терміну давнини. Тобто, особа притягнена до адміністративної відповідальності за такий вид порушення взагалі не може в майбутньому

претендувати на посаду прокурора або поліцейського. В той же час для кандидатів на службу до НАЗК таке обмеження діє для особи, яка піддавалася адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили, а на службу до НАБУ – взагалі, у разі накладення адміністративного стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, лише протягом останнього року.

У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо за доцільне застосувати уніфіковані антикорупційні обмеження служби перш за все у правоохоронних органах (уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції), адже такі органи функціонують в інтересах держави й суспільства, служба в цих інститутах влади є публічною, політично неупередженою, професійною діяльністю із практичного виконання визначених функцій з метою реалізації поставлених завдань з використанням наданих повноважень.

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

3. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

4. Про Національне антикорупційне бюро України. Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

5. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

6. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Мартинюк Наталія Миколаївна
здобувач кафедри
адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

Одним із видів контролю під час надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно є громадський контроль. Даний контроль здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільст-

вом та державою. Відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами [1]. Дана конституційна норма передбачає як у теоретичному, так і в практичному контексті громадський контроль за органами державної та місцевої влади.

Необхідно зазначити, що вагомою відмінністю громадського контролю від інших видів контролю в діяльності органів публічної влади є те, що суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави, так як суб'єкти державного та внутрішнього контролю.

Так, сутність цього виду контролю полягає у зіставленні діяльності підконтрольних об'єктів із певними соціальними нормами щодо відповідності діяльності встановленим законодавством вимогам. Також слід відмітити, що громадський контроль, як і будь-який інший контроль, є однією з функцій управління. На наш погляд, громадський контроль під час надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно - це діяльність громадян чи їх об'єднань щодо контролю за виконанням суб'єктами процедури надання адміністративних послуг положень нормативно-правових актів, належного виконання ними своїх повноважень та дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

С.Б. Жарая відмічає, що залучення громадськості до здійснення контролю за надання публічних послуг має ряд позитивних результатів, серед яких: 1) підвищення захищеності населення; 2) поліпшення якості процедури надання адміністративних послуг обслуговування суб'єктів звернення; 3) підвищення ефективності діяльності контрольованого суб'єкта; 4) зниження рівня корупції; 5) підвищення рівня довіри громадян до влади; 6) якісне поліпшення стосунків органів влади і населення; 7) позитивне сприйняття громадськістю та сприяння в реалізації ініціатив та реформ, що проводяться у державі [2].

Система державно-громадського моніторингу та оцінювання якості надання адміністративних послуг наразі перебуває на етапі становлення. У жовтні 2013 р. Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення здійснення економічних реформ» [3] запроваджено постійний моніторинг виконання органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування вимог Закону України «Про адміністративні послуги» з боку Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. У межах цього моніторингу, зокрема, здійснюється он-лайн анкетування громадян щодо якості процедури надання адміністративних послуг в центрах процедури надання адміністративних послуг [4].

Поступово розвивається й практика громадського моніторингу надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. За останні кілька років, як на національному так і на місцевому рівні, громадські організації реалізували низку проектів дослідження якості надання адміністративних послуг. Зокрема,

два загальнонаціональних дослідження якості процедури надання адміністративних послуг було проведено 2019 р. на замовлення Центру політико-правових реформ. Наприкінці 2019 р. спробу провести оцінку якості надання найбільш популярних адміністративних послуг населенню державними органами в усіх регіонах країни було здійснено громадською організацією «Ліга фінансового розвитку». Низку проектів громадського моніторингу якості процедури надання адміністративних послуг було реалізовано на місцевому рівні, зокрема у Вознесенську, Івано-Франківську, Києві, Львові, Луганську, Сєверодонецьку та інших містах України. При цьому основними методами, що використовували громадські організації при проведенні моніторингу, були опитування думки споживачів та представників суб'єктів надання послуг (у тому числі Інтернет-опитування), а також метод «таємний клієнт» [5]. Тому, слід констатувати, що сьогодні інститут громадського контролю є важливим інструментом забезпечення якості адміністративних послуг.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що контроль під час надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно - це регламентована законодавством діяльність органів публічної адміністрації, громадян чи їх об'єднань щодо контролю за виконанням суб'єктами процедури надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно положень нормативно-правових актів, належного виконання ними своїх повноважень та дотримання прав, свобод і законних інтересів суб'єктів звернення. При цьому слід враховувати, що контроль під час надання публічних послуг щодо запобігання корупційним ризикам у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно є міжгалузевим правовим інститутом, оскільки охоплює контроль за доходами, які надходять як плата за надання публічних послуг, а також порядок розподілу та використання коштів, які надходять як плата за такі послуги.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Жарая С.Б. Прозорий офіс - як практика надання адміністративних послуг сучасного європейського рівня. URL.: http://www.academy.gov.ua/ej/ej_10/doc_pdf/Zharaja.pdf.

3. Про невідкладні заходи щодо прискорення здійснення економічних реформ: Указ Президента України від 2 черв. 2013 № 327/2013. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/327/2013>.

4. Моніторинг надання адміністративних послуг. URL : <http://www.dkrp.gov.ua/list/130.htm>.

5. Маматова Т.В. Формування механізмів громадського моніторингу надання адміністративних послуг в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1 [Електронний ресурс]. URL.: http://nbuv.gov.ua/j-pdfi7Ttpdu_2014_1_14.pdf.

Некlesa Олександр Вікторович
науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем протидії
організованій злочинності та корупції

Юр'єв Денис Сергійович
викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ТА НОРМ КУПАП СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИМИ СУБ'ЄКТАМИ

В Україні важливу роль відіграє досягнення успіху в процесі запобігання і протидії корупції, тому держава здійснює заходи спрямовані на покращення антикорупційного законодавства шляхом доопрацювання його норм та приймає інші нормативно-правові акти, які закріплюють відносини що виникають у сфері протидії корупції. Функціонування зрозумілого процесуального порядку застосування законодавства із запобігання корупції є однією із гарантій незалежної реалізації заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції. Досягнення успіху в процесі подолання корупції в нашій державі є головною передумовою для формування в суспільстві довіри до влади.

Останнім часом спостерігається те, що однією із гілок державної влади здійснюються дії направлені на можливість прозорого фінансового контролю суб'єктів на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», більшість з яких є державними службовцями та мають підвищені ризики із прояву корупції щодо незаконного привласнення або заволодіння та подальшої легалізації державних коштів, а іншою здійснюється скорочення певних норм антикорупційного законодавства, що зменшує можливість контролю з боку уповноважених органів, в тому числі, і з боку суспільства.

Закон України "Про запобігання корупції", Закон України "Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», Закон України "Про Національне антикорупційне бюро України" та Закон України "Про Державне бюро розслідувань", являються головними нормативно-правовими актами, в яких зосереджені спеціальні антикорупційні положення.

24 квітня 2015 року набув чинності Закон України «Про запобігання корупції», який визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків

корупційних правопорушень.

Органи Національного агентства з питань запобігання корупції (Далі-НАЗК); Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України та прокуратури, визначені Законом України "Про запобігання корупції" як спеціально уповноважені суб'єкти із протидії корупційних проявів. Статтею 4 цього Закону визначено НАЗК центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

27 жовтня 2020 року Конституційний суд України за результатами розгляду подання сорока семи народних депутатів України, щодо конституційності деяких положень ЗУ «Про запобігання корупції» вирішив визнати неконституційними наступні його норми (які на даний час виключені із Закону):

- Проведення НАЗК контролю шляхом моніторингу за виконання актів законодавства у діяльності Державних службовців та службових осіб місцевого самоврядування;
- Здійснення НАЗК перевірки декларацій поданих суб'єктами декларування, а також їх зберігання та оприлюднення на сайті уповноваженого органу;
- Отримувати працівниками НАЗК від органів державної влади та місцевого самоврядування будь-якої інформації;
- Мати доступ НАЗК до реєстрів, довідкових систем, банків даних та інших володільців інформації та користуватися ними;
- Проводити НАЗК перевірку інформації щодо фактів порушення вимог Закону України "Про запобігання корупції" отриманої із заяв фізичних або юридичних осіб, чи здійснювати перевірку за власною ініціативою;
- Отримувати НАЗК пояснення від суб'єктів декларування, що порушили вимоги фінансового контролю;
- Порушувати НАЗК питання перед антикорупційною прокуратурою щодо повернення у власність держави необґрунтованих активів, які незаконно отримані службовими особами державної влади або самоврядування;
- Здійснювати НАЗК заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з ними правопорушеннями;
- Складати НАЗК протоколи про адміністративні правопорушення пов'язані з корупцією, щодо осіб які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також здійснювати забезпечення провадження в справах;
- Входити працівниками НАЗК до приміщень державних органів;
- Заборонити НАЗК відкритий доступ до реєстру декларацій;

Також, скасовано відповідальність суб'єктів на які поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Таким чином, рішенням конституційного суду України повністю або частково скасовані ст.ст. 11 (Повноваження НАЗК), 12 (Права НАЗК), 13 (Уповноважені особи НАЗК), 13-1 (Уповноважені підрозділи НАЗК з діяльності виявлення та запобігання корупції), 47 (Оприлюднення та облік декларацій),

48 (Контроль декларацій та їх перевірка), 49 (Контроль своєчасного подання декларацій), 50 (Перевірка декларацій), 51 (Перевірка способу життя суб'єктів), 52 (Заходи проведення фінансового контролю), 65 (Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення) Закону України «Про запобігання корупції»

Статтею 255 КУпАП визначено осіб, які мають право реагувати на корупційні прояви шляхом складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Такими особами є уповноважені на те посадові особи: органів внутрішніх справ (Національної поліції (статті 172⁴-172⁹ (за винятком правопорушень, вчинених службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище)) та Національного агентства з питань запобігання корупції(статті 172⁴-172⁹ (в частині правопорушень, вчинених службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище).

Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України відповідно до положення затвердженого наказом Національної поліції України № 1077 від 23.10.2019 є спеціально уповноваженим суб'єктом, завданням якого є боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, серед посадових осіб органів державної влади, управління і місцевого самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Відповідно до норми частини третьої статті 12 Закон України «Про запобігання корупції», яка скасована рішенням Конституційний суд України від 27.10.2020 року, до набрання законної сили цього рішення уповноважені особи Національного агентства діяли у наступний спосіб: у разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, що вчинене службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, склали протокол про таке правопорушення, який направлявся до суду в порядку, визначеному Національним агентством, а у разі виявлення ознак іншого корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, Національне агентство затверджувало обґрунтований висновок, який надсилався до Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, працівники якого мають право за матеріалами НАЗК скласти протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією відповідно до Положення про Департамент та норм ст. 255 КУпАП.

Отже, на теперішній час робота спеціально уповноважених суб'єктів із протидії корупційним правопорушенням, а також правопорушенням пов'язаним з корупцією частково паралізовано рішенням Конституційного суду, тому відновлення роботи у сфері запобігання і протидії корупції можливе лише після внесення змін до відповідних законодавчих актів.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Документ 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) (із наступними змінами та доповненнями).

2. Рішення Конституційного суду України: м. Київ, 27.10.2020, № 13-р/2020, справа № 1-24/2020(393/20). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#n91>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8074-10 // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984, дод. до № 51. – Ст. 1122.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – №49. – Ст. 2056.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379)

6. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / [Ю. С. Шемчушенко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова] ; за заг. ред. О. І. Ющика. – К.: Парл. Вид-во, 2007. – 208 с.

7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – 2-ге вид. – К: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.

Трофіменко Олег Володимирович
начальник Окремого
контрольно-пропускного пункту «Київ»
Державної прикордонної служби України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сучасний аналіз проблем удосконалення правових засад запобігання та протидії проявів корупції, в першу чергу, вимагає особливої уваги стану розвитку системи антикорупційного законодавства України. Кожна із складових успішної антикорупційної діяльності відіграє у справі протидії корупції свою особливу роль, однак базовою все ж є перша з них (наявність належного антикорупційного законодавства), оскільки запобігання та протидія корупції у правовій демократичній державі можлива лише на правовій основі. Вихід за межі правових рамок в такій діяльності – це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія хабарництву здійснюватиметься тими ж корупційними засобами. Корупція – це складне антисоціальне, а сьогодні, і наднаціональне явище, оскільки багато десятиліть вона «супроводжує» економічний і культурний розвиток усіх країн світу [1].

Не осторонь цих проблем є діяльність Державної прикордонної служби України, оскільки корупційні діяння службовців ДПС України можуть впливати на систему забезпечення національних інтересів, обороноздатності, проведення контртерористичних заходів, а недотримання антикорупційних зобов'язань України в межах євроінтеграційних процесів в частині забезпечення безпеки спільного європейського простору впливатиме на можливість прийняття негативних політичних рішень щодо України, тобто становить загрозу політичній безпеці країни [1].

Про деградаційну складову корупції в державному секторі свого часу значав філософ Т. Гоббс, який вбачав у ній коріння, з якого «проростає зневага до всіх законів» [2, с. 442]. Прошло багато часу, а питання подолання цього негативного явища не втратили своєї актуальності, а навпаки постали на передній план. У свою чергу, філософ Ш. Л. Монтеск'є писав: «...Відомо вже по досвіду століть, що всяка людина, що має владу, схильна зловживати нею й іде в цьому напрямку, доки не досягне покладеної йому межі» [3, с. 289].

В той же час, протягом останнього часу в наукових працях вчених особливо звергнуто увагу на визначення розуміння корупції в діяльності органів публічної влади в цілому та правоохоронних органів зокрема.

Так, В. В. Сташис, під корупцією розумів вкрай небезпечно для держави негативне соціально-правове явище, тому що вона підриває авторитет державного апарату, дискредитує його діяльність, завдає економічної й політичної шкоди, гальмує розвиток реформ, практично знижує ефективність розроблених програм [4, с. 167].

В дійсності корупційні діяння в органах ДПС України можуть вплинути на економічну безпеку, це сприяє розвитку корупційних схем щодо вчинення контрабанди з залученням службовців ДПС України. Якщо вести мову про загрози соціальній безпеці, то вони становлять такі дії як потурання незаконній міграції, порушення правил перетинання лінії розмежування на сході України тощо [1].

С. М. Алфьоров визначає корупцію, як явище комплексне, яке має прояви у різних сферах життя та містить в собі різноманітні аспекти, та охоплює декілька правопорушень різного роду та характеру, окремі з яких поступово вкорінюються у свідомості громадян як нормальні, властиві суспільним відносинам між людьми, поведінкові аспекти [5, с. 46-47].

І. І. Яцків у своїй праці наголошує, що корупція в адміністративно-правовому розумінні являє собою систему публічних відносин, засновану на передбачених конкретним складом корупційного адміністративного правопорушення діяннях публічних посадових осіб. До основних факторів сприяння існуванню і поширенню корупції, автор відносить: історичну схильність до сприйняття корупції, низький рівень моральності окремих членів суспільства, перехідний тип економіки країни та політичну нестабільність, яка є сприятливою для незаконного збагачення окремих верств населення; відсутність ефективного законодавства з протидії корупції, необхідність вдосконалення методик з виявлення корупційних правопорушень [6, с. 9].

Не даремно політика Державної прикордонної служби України якраз і полягає по-перше, у створенні ефективної системи запобігання, виявлення, протидії і припинення корупції, конфлікту інтересів в Адміністрації Державної прикордонної служби України, регіональних управліннях, органах охорони державного кордону України; по-друге, подальшому впровадженні механізмів прозорості, добросовісності, зниження корупційних ризиків в її діяльності; по-третє, залучення інститутів та організацій громадянського су-

пільства та підвищення рівня довіри громадян; по-четверте, формуванні нетолерантного ставлення військовослужбовців, державних службовців та працівників Державної прикордонної служби України до корупції [7].

З приводу зазначеного С.О. Шатрава вказує, що запобігання корупції це – частина загальнодержавної антикорупційної політики, яка об'єднана національною ідеєю подолання цього негативного явища, полягає у недопущенні її фактів, та розповсюдження, вжиття дієвих заходів з відвертання корупції, включає стратегію розвитку публічно-правових відносин щодо усунення, нейтралізації чи обмеження дії осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (детермінант) корупції та цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу заходів для досягнення поставлених цілей щодо зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції [8, с. 32].

У зв'язку з викладеним, зниження рівня корупції в органах Державної прикордонної служби необхідно здійснювати шляхом виконання заходів у сфері антикорупційної політики за такими пріоритетними напрямками [7]:

- забезпечення системного підходу до запобігання і протидії корупції;
- реалізація антикорупційної політики в кадровому менеджменті, формування негативного ставлення до корупції, навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування;
- здійснення заходів щодо дотримання вимог фінансового контролю, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- запобігання корупції у сфері публічних закупівель, удосконалення системи внутрішнього контролю в органах Державної прикордонної служби України;
- створення умов для повідомлень про факти порушення вимог антикорупційного законодавства, надання допомоги особам, які повідомляють про порушення вимог антикорупційного законодавства;
- забезпечення відкритості та прозорості, залучення громадськості до здійснення антикорупційних заходів, міжнародна діяльність.

1. Маланчій М. Загальнотеоретичні підходи до визначення змісту корупції у Державній прикордонній службі України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2018 . № 1. URL : nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadpsdu_2018_1_6.pdf*

2. Гоббс Т. Человеческая природа // Избранные произведения : в 2 т. / Т. Гоббс. М. : Мысль, 1964. Т. 1. 583 с.

3. Монтескье Ш. Избранные произведения. М. : Госполитиздат, 1955. 800 с.

4. Сташис В. В. Проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні. *Вісн. Акад. прав. наук України* : зб. наук.пр. Харків. : 2001. Вип. 2. С. 163–168.

5. Альфоров С.М. Адміністративно-праова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ. Харків : Золота миля, 2011. 372 с.

6. Яцків І. І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.

7. Антикорупційна програма Державної прикордонної служби України на 2020-2022 роки : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 13.02.2020 № 99

– АГ URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/1581931209-Antikorupciyna-programa-Derzhavnoi-prikordonnoi-sluzhbi-Ukraini-na-2020-2022-roki/>.

8. Шатрава С.О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 439 с.

Федоріщев Сергій Сергійович

здобувач кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЩОДО НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Належна формалізація і збільшення прозорості процедур створять якісні механізми реалізації прав особи в процесі надання адміністративних послуг.

Формалізація надання адміністративних послуг означає необхідність чіткого та детального регламентування.

Процедура надання адміністративних послуг в діяльності центрів надання адміністративних послуг повинна ґрунтуватися на таких засадах: а) цілісність адміністративної послуги; б) «єдине вікно».

При встановленні процедури надання адміністративної послуги в діяльності центрів надання адміністративних послуг необхідно орієнтуватися на кінцевий результат та не допускати «подрібнення» адміністративної послуги. Із таким підходом пов'язана реалізація ідеї «універсамів послуг» [1], що дозволяє:

— по-перше, особі в одному місці отримати всі або найбільш поширені адміністративні послуги, які надаються на певному адміністративно-територіальному рівні;

— по-друге, вести прийом громадян протягом усього робочого часу;

— по-третє, організувати оплату послуг на місці тощо.

Для цього на першому етапі необхідно заохочувати співпрацю органів місцевого самоврядування, зокрема центрів надання адміністративних послуг, із місцевими органами виконавчої влади.

Дотримання згаданих принципів матиме наслідком адміністративну процедуру, за якої приватній особі достатньо буде подати заяву та при потребі необхідний мінімум документів, а збір довідок, погоджень тощо має здійснюватися всередині публічної адміністрації, а не покладатися на приватну особу.

Крім цього, запровадження належних процедур надання адміністративних послуг в діяльності центрів надання адміністративних послуг зможе запобігти найбільш типовим порушенням у цій сфері, до яких слід віднести:

✓ вимагання документів, не передбачених законодавством;

- ✓ необґрунтоване вимагання нотаріально посвідчених копій документів;
- ✓ порушення строків надання окремих видів послуг.
- ✓ Усі ці дії необґрунтовано створюють додаткові клопоти для приватних осіб, а також значно посилюють ризик виникнення корупції.
- ✓ До інших недоліків можна також віднести:
 - ✓ наявність необґрунтованих видів адміністративних послуг;
 - ✓ «подрібнення» адміністративних послуг на окремі платні послуги;
 - ✓ перекладання обов'язків адміністративних органів щодо збирання довідок, візування, погоджень тощо на приватних осіб;
 - ✓ необґрунтовано високі розміри плати за окремі види послуг;
 - ✓ обмеженість днів та годин прийому громадян;
 - ✓ проблеми доступу до інформації, необхідної для отримання адміністративних
- ✓ послуг;
- ✓ необґрунтовано великі терміни для надання окремих послуг;
- ✓ суперечливе правове регулювання та неналежне регулювання процедурних питань;
- ✓ фактичне зобов'язання приватних осіб отримувати супутні платні послуги, сплачувати «добровільні» внески.

До таких недоліків призводить *суперечливість правового регулювання* в діяльності центрів надання адміністративних послуг. І якщо на рівні централізованого регулювання ще можна розібратися в ієрархії правових джерел, то на рівні локального регулювання ситуація особливо складна. Місцева влада часто приймає нові акти, не скасовуючи попередніх. При цьому відсутні можливості систематизованого доступу до більшості нормативних документів в органах місцевого самоврядування. Таким чином, все більшої актуальності набуває забезпечення вільного доступу громадян до правових актів органів місцевого самоврядування.

Неприпустимими слід визнати випадки, коли прийняте органом місцевого самоврядування, зокрема в діяльності центрів надання адміністративних послуг, рішення не надається не тільки громадськості, а навіть заінтересованим особам. Це обґрунтовано породжує підозри у корупції [2, с. 55].

Отже, для спрощення надання адміністративних послуг в діяльності центрів надання адміністративних послуг з метою запобігання корупційним ризикам слід: запровадити цілісну адміністративну процедуру на засадах «єдиного вікна»; створити «універсами» адміністративних послуг на локальному рівні.

1. Центри надання адміністративних послуг: створення та організація діяльності: Практичний посібник / За заг. ред. Тимощука В.П. - К., 2010. - 440 с.

2. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник / [Банчук Олександр]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні - РЕ5РВО». - К. : ТОВ «Софія-А». - 2012. - 88 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

Дудоров Олександр Олексійович
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем попередження, припинення та розслідування
злочинів територіальними органами
Національної поліції України
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка (м. Сєвєродонецьк),
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

Вибір заявленої теми зумовлений кількома чинниками.

По-перше, у контексті опрацювання проєкту нового Кримінального кодексу України актуалізується питання, чи потребує провокаційна поведінка (передусім, але не тільки правоохоронців) спеціальної законодавчої регламентації, а якщо так, то яким має бути нормативне відбиття правових наслідків вчиненого як провокатором, так і спровокованою особою.

Розповсюдженість застосування методу провокації в сьогodнішній антикорупційній діяльності правоохоронних органів не є секретом – за майже цілковитої відсутності кримінально-правового реагування на таку неправомірну поведінку (ст. 370 КК належить до числа «мертвою»). Водночас у процесуальному аспекті наявність провокації підкупу у кримінальному провадженні судами (зокрема, Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду) констатується нерідко. Встановлення під час судового розгляду факту провокації підкупу тягне настання не кримінальної, а кримінальної процесуальної відповідальності (у вигляді неможливості використовувати здобуті у зазначений спосіб речі і документи) та, як наслідок, закриття кримінального провадження або винесення виправдувального вироку.

По-друге, попри негативне ставлення ЄСПЛ до провокаційної діяльності правоохоронців, яка полягає в підбурюванні осіб до вчинення злочинів (рішення в справах: «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р.; «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 р.; «Банніков проти Росії»

від 4 листопада 2010 р.; «Г.А. Ваньян проти Російської Федерації» від 15 грудня 2005 р.; «Худобін проти Росії» від 26 жовтня 2006 р.; «Мілінієне проти Литви» від 24 червня 2008 р.; «Чохонелідзе про Грузії» від 28 червня 2018 р. тощо), питання допустимості (легалізації) провокації як методу боротьби, зокрема з корупційною злочинністю час від часу постає і в політикумі, і в професійному середовищі. З відповідних правових позицій ЄСПЛ випливає, що провокаційно-підбурювальна діяльність правоохоронців є порушенням права особи на справедливий судовий розгляд, закріпленого в ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у зв'язку з чим вона визнається неприпустимою. Відтак складно не погодитись з тим, що «Легалізація провокації підкупу шляхом внесення змін до кримінального та кримінально-процесуального законодавства призведе до порушень як узятих Україною на себе міжнародно-правових зобов'язань у результаті ратифікації Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, так і практики Європейського суду з прав людини щодо провокації злочину» [1, с. 466].

З іншого боку, уявлення про справедливість у кожного свої. Якщо інакше корупціонера не викрити (бо інші прийоми виявляються неідеальними), то чи справедливим буде уникнення ним кримінально-правової репресії? Наявність не тільки кримінального процесуального, а й кримінально-правового забезпечення належного порядку притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності може бути використана (і використовується) не для правомірної боротьби з корупцією, а для дієвого захисту корупціонерів. У кримінальних провадженнях, в яких проводилась негласна слідча (розшукова) дія (далі – НС(Р)Д) у вигляді контролю за вчиненням злочину, сторона захисту нерідко заявляє про провокацію злочину з боку працівників правоохоронних органів. У світлі сказаного показовою є та обставина, що на сайті Робочої групи, яка займається розробленням проєкту нового КК України (newcriminalcode.org.ua) та яка сформулювала колективну позицію щодо неприпустимості провокаційної діяльності, зокрема правоохоронців, розміщено таку, що уособлює, так би мовити, альтернативну точку зору, статтю одного з членів Робочої групи В. Навроцького із промовистою назвою «Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією».

По-третє, у програмних антикорупційних документах періодично згадується такий дотичний до провокації підкупу і контроверсійний інститут, як перевірка на добросовісність. Нагадаю, що Закон «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» передбачав прийняття закону про проведення перевірок публічних службовців на добросовісність. Проголошувалось, що такі перевірки, набуваючи вигляду провокації надання неправомірної вигоди, водночас не мали бути підставою для початку кримінального провадження. У розробленому НАЗК проєкті Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки знову ставиться питання про доцільність запровадження інституту перевірки на добросовісність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Із трьох перерахованими чинниками безпосередньо пов'язана як доля кримінально-правової заборони, присвяченої провокації підкупу, загалом, так і можливий її зміст. Наприклад, окремими дослідниками висувається «перспективна» пропозиція доповнити ст. 370 чинного КК приміткою, яка, серед іншого, передбачатиме, що не вважається провокацією проведення в порядку, передбаченому законом, перевірки на добросовісність особи – суб'єкта відповідальності за корупційні злочини [2, с. 231].

Розробники проекту нового КК України (далі – проект) пропонують виокремити фігуру провокатора, заперечуючи панівний і частково втілений у чинному законодавстві підхід, у межах якого діяльність провокатора визнається видом підбурювання. «... жодних обґрунтованих доводів щодо необхідності виокремлення провокатора як окремого виду співучасника в юридичній науці надано не було» [3, с. 160]. Так, у теперішній редакції ст. 370 КК провокація підкупу розглядається саме і тільки як спеціальний вид підбурювання до вчинення певного злочину. Якщо ж підбурювання особи до пропонування, обіцянки чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди вчинено з метою викриття іншого фізичною особою, яка не є службовою, або навіть службовою особою, але без використання нею свого службового становища, то вчинене може розцінюватися як підбурювання до вчинення злочину, передбаченого ст. 354, ст. 368, ст. 368-3, 368-4, ст. 369 або ст. 369-2 КК, і кваліфікуватися з посиланням на ч. 4 ст. 27 КК.

У ст. 2.5.3 проекту, розміщеній у розділі 2.5 «Співучасть у злочині. Причетність до злочину», зазначається, що: не є співучастю провокація злочину, тобто схилення особи до вчинення злочину з метою подальшого викриття цієї особи перед органами правопорядку (ч. 1); не визнається провокацією виявлення службовою особою органу правопорядку вже існуючого в особи наміру на вчинення певного злочину і надання їй можливості його вчинити під контролем органу правопорядку та в порядку, передбаченому КПК України (ч. 2); особа, яка спровокувала іншу особу до вчинення злочину, підлягає кримінальній відповідальності за підбурювання до злочину (ч. 3).

Щодо втіленого у проекті своєрідного компромісного концепту провокації злочину хотів би висловити такі застереження.

При бажанні між ч. 1 і ч. 3 ст. 2.5.3 проекту можна побачити неузгодженість: з одного боку, провокація не визнається співучастю у злочині; з іншого, провокатор де-факто називається підбурювачем, а визначення підбурювача (ч. 4 ст. 2.5.2 проекту) охоплює і провокатора. Проте Робоча група доволі чітко фіксує свою позицію (небезспірну, але прийнятну), використовуючи у цьому випадку прийом юридичної фікції.

Положення, наведені в ч. 1 і ч. 3 ст. 2.5.3 проекту, безпідставно не враховують того, що при провокації не виключається такий вплив на особу, який не охоплюється кримінально-правовим поняттям підбурювання. Тут доречно пригадати запропоновану О. Альшиною класифікацію способів провокації

злочину залежно від впливу на свідомість та волю спровокованої особи: 1) способи провокації, пов'язані з виконанням провокатором певної ролі співучасника (провокація шляхом організації або підбурювання); 2) способи провокації, не пов'язані з виконанням провокатором певної ролі співучасника, зокрема вчинення інформаційних дій, що створюють обстановку, яка викликає намір вчинити злочин [4, с. 8, 125–126]. Наприклад, за чинною редакцією ст. 370 КК не може кваліфікуватись такий вплив, як створення штучних перешкод і труднощів, спрямованих на породження в особи переконання в тому, що питання, у вирішенні яких вона зацікавлена, можуть бути розв'язані тільки шляхом підкупу. Натомість випадки відмінної від співучасті «завуальованої» провокації утворювали склад злочину, передбаченого попередньою редакцією ст. 370 КК.

Стає очевидним, що ст. 2.5.3 проекту, не охоплюючи відмінну від підбурювання провокацію злочину, може стати прогальною, а тому відповідна дефініція потребує доповнення альтернативною вказівкою на створення особою обстановки, що викликає вчинення іншою особою злочин. Більш вдалим, ніж відображений у проекті (хоч і не бездоганним), є також варіант визначення провокації злочину як умисного залучення особи до вчинення злочину із метою її подальшого викриття [5, с. 144].

Ч. 2 ст. 2.5.3 проекту уособлює загалом схвальне бажання Робочої групи конкретизувати в кримінально-правовому сенсі ознаки правомірної поведінки правоохоронців, яка не є провокаційною і спрямована на викриття злочинів. Річ у тім, що, за слушним висловлюванням О. Сибалю, чинному КК притаманна прогалина у частині вказівки на передбачену ст. 271 КПК України правомірну поведінку працівників правоохоронних органів, а також осіб, які залучаються до контролю за вчиненням злочину на конфіденційних засадах [6, с. 314].

Щоправда, і без спеціальної регламентації, втіленої у ч. 2 ст. 2.5.3 проекту, доктрина і практика виробили підхід, відповідно до якого, якщо при провокації підкупу винний сам викликає в інших осіб намір вчинити злочин з метою їх викриття, то при проведенні правомірних оперативно-розшукових заходів під контроль беруться вже наявні процеси, пов'язані з посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони. Вважається, що такі заходи не ініціюють злочинну поведінку особи, а втручаються в уже наявну реалізацію злочинного наміру, засвідчуючи при цьому події і факти. Ч. 3 ст. 271 КПК в унісон наведеному вище підходу забороняє під час підготовки та проведення такої НС(Р)Д, як контроль за вчиненням злочину, провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона не вчинила, якби слідчий, співробітник уповноваженого оперативного підрозділу та інші не сприяли цьому. За великим рахунком, у ч. 2 ст. 2.5.3 проекту якогось прирощування нової практично значимої інформації не спостерігається.

Наведене у цій нормі положення про надання особі можливості вчини-

ти злочин під контролем органу правопорядку, з одного боку, узгоджується з позицією ЄСПЛ щодо правомірності саме пасивного розслідування злочину (інакше матиме місце підбурювання до злочину, а отже, провокація), а, з іншого, навряд чи вдало відображає те, що фактично відбувається під час проведення контролю над вчиненням злочину. Так, О. Сибаль у цьому контексті пише, зокрема про: організацію діяння, вчиненого особою, яка конфіденційно співпрацює з правоохоронним органом (розроблюється план дій такої особи, їй надаються вказівки, забезпечується її прикриття тощо); підбурювання до вчинення діяння особою, яка конфіденційно співпрацює з правоохоронним органом (наприклад, слідчий переконує особу, яка заявила про злочин, у необхідності її участі у контролі за вчиненням злочину задля викриття злочинця); пособництво у діянні, вчиненому особою, яка конфіденційно співпрацює з правоохоронним органом (під час контролю за вчиненням злочину така особа отримує від правоохоронців поради вказівки і поради, їй можуть надаватись заздалегідь ідентифіковані або імітаційні предмети (гроші, зброя, наркотики тощо)) [6, с. 341].

Далі. Те, що у ч. 2 ст. 2.5.3 проекту фігурує саме службова особа органу правопорядку, є зрозумілим з огляду на ст. 271 КПК України і практику ЄСПЛ. Водночас дії, вказані у цій нормі проекту, за дорученням зазначеної службової особи може вчиняти особа, залучена до контролю за вчиненням злочину на засадах конфіденційного співробітництва. Це може бути, наприклад, особа, якій надійшла пропозиція незаконно придбати чи збути зброю або наркотики, надати чи одержати неправомірну вигоду. Цікаво, що в Узагальненні дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами, затвердженому рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури НААУ від 25 липня 2020 р., висловлюються рекомендації щодо оцінки залучення адвокатів до конфіденційної співпраці з органами досудового розслідування, зокрема такої співпраці, яка може містити ознаки провокації підкупу [7].

Із ч. 1 і ч. 3 ст. 2.5.3 проекту випливає, що провокатором може бути і не правоохоронець. Більше того: сформульоване Робочою групою визначення провокації злочину, яке вказує на мету «подальшого викриття цієї особи перед органами правопорядку», наводить на думку про те (принаймні таке тлумачення не виключається), що цим визначенням не охоплюється (!) провокаційна діяльність співробітників органів правопорядку: прагнути викрити іншого перед такими органами, вочевидь, можуть лише ті особи, які самі не уособлюють органи правопорядку. Вдалішим видається позначення мети провокаційної поведінки як створення у подальшому вигляду викриття спровокованої особи [8, с. 17–18]. Як варіант (з урахуванням широкого суб'єктного складу провокації злочину) її мету можна визначити альтернативно – як викриття спровокованої особи або створення штучних доказів вчинення нею злочину.

Постає питання, чи варто у матеріально-правовій нормі, присвяченій відмежуванню кримінально караній провокації злочину від правомірної поведінки службових осіб органів правопорядку, спрямованої на викриття злочинів, «прив'язуватись» до порядку, передбаченого КПК. Чи універсальним за такого підходу буде правило, закріплене в ч. 2 ст. 2.5.3 проєкту? Тим більше, що згідно з ч. 3 ст. 271 КПК така НС(Р)Д, як контроль за вчиненням злочину, допускається лише стосовно тяжких та особливо тяжких злочинів. Уявимо, що службова особа органу правопорядку здійснює виявлення вже існуючого в особи та вираженого зовні наміру на вчинення певного злочину і надання їй можливості його вчинити, але це відбувається з порушенням порядку, закріпленого КПК. Навряд чи така неправомірною поведінкою правоохоронця буде провокацією злочину, хоч із ч. ст. 2.5.3 проєкту, вочевидь, впливає інше.

Положення, наведене в ч. 3 ст. 2.5.3 проєкту: 1) не повністю узгоджується з п. «б» ч. 4 його ст. 2.3.9, бо, судячи з цієї норми (розглядатиметься нижче), діяння спровокованої особи, передбачене Книгою 7 «Злочини проти держави», не є злочином; 2) не бере до уваги ту обставину, що поведінка провокатора може розцінюватись як дії і підбурювача, і організатора. «Якщо провокаційну діяльність розглядати в межах інституту співучасті у злочині, можна зробити висновок, що така діяльність може охоплюватися двома видами співучасті – підбурюванням або організацією злочину» [4, с. 124, 128].

У ч. 4 ст. 2.3.9 проєкту (назва статті – «Юридична помилка») зазначається, що кримінально-правові засоби не застосовуються, зокрема, у випадку вчинення особою діяння, передбаченого Книгою 7 цього Кодексу «Злочини проти держави», внаслідок провокації з боку службової особи органу правопорядку. Для порівняння: у ч. 4 первісної версії ст. 2.5.3 проєкту містилось таке формулювання: «Вчинення злочину внаслідок провокації злочину з боку працівника органу правопорядку звільняє від кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення злочину, яким заподіяна шкода потерпілому».

Оскільки Робоча група відмовляється від інституту звільнення від кримінальної відповідальності і як наскрізне використовує поняття кримінально-правових засобів, вказівка на незастосування останніх щодо спровокованої правоохоронцем особи, яка вчинила посягання на державу, виглядає зрозумілою. Так само схвальним є прагнення підвести під кримінальну безкарність спровокованої поведінки (щоправда, лише у частині посягань на державу) матеріально-правове підґрунтя. На сьогодні провокація підкупу, вчинена службовою особою правоохоронного органу (ч. 2 ст. 370 КК), здатна унеможливити (за відсутності належних доказів у кримінальному провадженні) кримінальну відповідальність спровокованої особи через порушення конвенційного права на справедливий судовий розгляд. У цьому разі кримінальне провадження стосовно спровокованої особи підлягає закриттю за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК або ухвалюється виправдувальний вирок через недоведеність злочину, в якому обвинувачується особа (п. 1 ч. 1 ст. 373 КПК).

Постає, однак, питання, чи правильно пов'язувати незастосування кримінально-правових засобів щодо спровокованого суб'єкта з юридичною помилкою, яка у ч. 1 ст. 2.3.9 проєкту визначається як неправильне розуміння особою злочинності вчиненої нею дії чи бездіяльності та кримінально-правових засобів, які можуть бути застосовані. Навряд чи особу, яка порушила відповідну кримінально-правову заборону через провокацію з боку правоохоронця, є підстави (щонайменше у всіх випадках) вважати тим, хто має неправильне уявлення про юридичні властивості і правові наслідки вчиненого нею діяння. Чи не слід тут вести мову про неправильну оцінку особою під час вчинення протиправного діяння фактичної обставини об'єктивного характеру, що має кримінально-правове значення (наприклад, спровокована особа може помилятися щодо перебування її під впливом провокатора), а відтак не про юридичну, а фактичну помилку?

Щодо формулювання, наведеного у п. «б» ч. 4 ст. 2.3.9 проєкту, не може не постати і питання, як бути з іншими, відмінними від посягань на державу, однак так само спровокованими правоохоронцями діяннями (проти власності, у тому числі інтелектуальної; пов'язаних з обігом наркотичних засобів тощо). До слова корупційні злочини у приватній сфері, а так само вчинювані особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, визнаватимуться посяганнями на державу? На практиці правоохоронцями провокується вчинення і таких злочинів, як ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, створення або утримання місць розпусти і звідництво, торгівля людьми, втягнення особи в заняття проституцією тощо [9]. До таких спровокованих суб'єктів за новим КК будуть застосовуватись кримінально-правові засоби? Відповідь, вочевидь, буде ствердною, бо такі суб'єкти, хай навіть через підбурювання, злочини (не має значення, закінчені або ні) вчинили. Сумніваюсь у тому, що така вибірковість узгоджується з правовими позиціями ЄСПЛ стосовно неприпустимості здійснюваної правоохоронцями провокації злочину.

Порівняння різних варіантів проєкту наводить на думку про те, що Робоча група визнає безпідставним незастосування кримінально-правових засобів щодо спровокованих злочинів інших категорій (крім посягань на державу), наприклад, злочинів проти прав особи і проти власності, зважаючи на те, що вони можуть мати потерпілих, і їхній інтерес у розв'язанні кримінально-правового конфлікту не варто проігнорувати. З цього приводу В. Навроцька ставить таке риторичне питання: «А яка, за великим рахунком, потерпілому різниця: злочин щодо нього вчинено через тупість або злий умисел винного або ж у зв'язку із під'южуванням з боку правоохоронних органів?» [10, с. 35]

Ч. 4 ст. 2.3.9 проєкту, на жаль, чітко не визначає, як на юридичну долю порушника кримінально-правової заборони впливатиме те, що злочин (включаючи злочин проти держави) було спровоковано іншим суб'єктом, а не службовою особою органу правопорядку. Не дає відповіді на поставлене питання і ч. 1 ст. 3.2.2 проєкту, у п. «з» якої фігурує така обставина, яка пом'якшує

покарання, як вчинення злочину, яким заподіяно шкоду потерпілому, внаслідок провокації за сприяння або впливу працівника органу правопорядку». Тут (якщо буквально тлумачити наведене формулювання) мається на увазі провокаційна поведінка лише правоохоронця і того, хто з ним конфіденційно співпрацює, і до того ж лише стосовно того злочину, в якому є потерпілий.

De lege ferenda можливі різні варіанти розв'язання розглядуваної проблеми. Відповідний зарубіжний досвід характеризується різноманіттям: за кримінальними кодексами, наприклад, Польщі, Норвегії, Швейцарії і ФРН провокація злочину розглядається як обставина, що виключає злочинність діяння, а за законодавством Албанії, Сан-Марино – як обставина, що лише пом'якшує покарання. К. Ображиев вважає, що завдяки рішенням ЄСПЛ, сприйнятим Верховним Судом РФ, провокаційно-підбурювальну діяльність співробітників правоохоронних органів слід розглядати як нову, поки що не відображену у відповідній главі КК обставину, що виключає злочинність діяння, вчиненого особою, щодо якої ця діяльність здійснювалась [11, с. 244].

Оскільки незастосування кримінально-правових засобів до суб'єкта, який порушив кримінально-правову заборону через провокацію з боку службової особи органу правопорядку, недоречно пов'язувати з юридичною помилкою, вчинення діяння спровокованим суб'єктом de lege ferenda може стати новою обставиною, що виключає протиправність діяння, тобто розв'язання цієї проблеми може бути переведене у площину вдосконалення глави глави 2.7 проєкту. Останнє, щоправда, потребуватиме коригування такої ознаки обставини, що виключає протиправність діяння, як вчинення діяння при використанні особою свого суб'єктивного права, виконанні юридичного обов'язку або здійсненні державно-владних повноважень (п. «б» ч. 1 ст. 2.7.1 проєкту).

Підкресливши, що законодавець не враховує специфіку провокаційного впливу на особу, яка вчиняє злочин під впливом провокаційної діяльності, О. Альошина свого часу ініціювала доповнення ч. 1 ст. 66 КК обставиною, яка пом'якшує покарання, у виді вчинення спровокованого злочину [4, с. 180]. Вчинення злочину під впливом провокаційної діяльності (причому не важливо, хто її здійснював) як варіант, на мою думку, може мати статус не просто пом'якшувальної обставини: в цій частині варто обміркувати вдосконалення ст. 2.1.8 проєкту «Обставини, які знижують тяжкість злочину на два ступеня».

Далі стисло розгляну питання, чи доцільно обмежувати нормативну регламентацію провокаційної поведінки та її правових наслідків лише Загальною частиною КК. Один із підходів до вирішення цього питання полягає в тому, що діяльність провокатора злочину повністю охоплюється підбурюванням для вчинення злочину, а тому немає сенсу у створенні складу злочину, який би передбачав відповідальність за провокацію злочину в Особливій частині КК [3, с. 384]. Ознайомлення проєктом, зокрема з його «пілотним» розділом 7.4 «Злочини проти правосуддя» проєкту показує, що в ньому вті-

лено саме такий підхід.

До нього, однак, можна поставитись і критично, виходячи з того, що: 1) насправді провокаційна поведінка повністю не охоплюється поняттям підбурювання до вчинення злочину; 2) кваліфікація провокаційної поведінки правоохоронців як підбурювання до певного злочину не повною мірою враховуватиме її антисуспільну спрямованість. З цього приводу В. Навроцька пише, що провокаційні дії завдають шкоду також і встановленому порядку здійснення службовими особами своїх повноважень щодо реалізації мети і завдань правосуддя. Розвиваючи пропозицію О. Альошиної *de lege ferenda*, дослідниця виступає за доповнення розділу XVIII Особливої частини КК статтею 383-1, диспозиція ч. 1 якої могла б бути викладена в такій редакції: «Завідоме створення службовою особою правоохоронних органів обстановки, що викликає вчинення іншою особою діяння, забороненого цим Кодексом» [10, с. 37, 38]. Для порівняння: ст. 145 КК Грузії передбачає відповідальність за провокацію будь-якого злочину

У будь-якому разі нелогічною виглядає виокремлення в нашому КК як складу злочину лише провокації підкупу – без встановлення для службових осіб правоохоронних органів спеціальної кримінальної відповідальності за провокацію інших злочинів. Адже недоброчесні службові особи, зокрема співробітники слідчих та оперативних підрозділів, як вже зазначалось, можуть провокувати осіб на вчинення різних злочинів, а не тільки тих, які охоплюються поняттям підкупу. За таких обставин універсальним кримінально-правовим засобом протидії провокаційній діяльності могла б стати розміщена в розділі КК «Злочини проти правосуддя» норма про відповідальність за провокацію службовою особою (варіант – службовою особою правоохоронного органу) будь-якого злочину [12, с. 80].

Подібним чином розмірковує О. Кваша, вказуючи на те, що негативні наслідки для спровокованої особи настають у результаті повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину й постановлення обвинувального вироку судом. Тому у випадку спровокованого злочину шкода заподіюється порядку здійснення правосуддя. Провокацію, на думку дослідниці, слід визначати як умисні дії особи, спрямовані на виникнення бажання в іншій особі на вчинення злочину, з метою її подальшого викриття, дискредитації, вимагання чи створення штучних доказів обвинувачення. Склад злочину слід розмістити в розділі XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя» [13, с. 263, 272]. Складно зрозуміти, яким чином такі цілі, як дискредитація і вимагання, «вписуватимуться» у родовий об'єкт злочинів проти правосуддя. До того ж цілі викриття і створення штучних доказів обвинувачення видаються значною мірою синонімічними.

Насамкінець зазначу, що висвітлена вище (зрозуміло, що частково) проблема провокації злочину є чутливою, невіддільною від моральних засад життєдіяльності суспільства і знаходиться у світоглядній площині, передбачаючи пошук відповіді на вічне питання: чи здатна благородна мета виправ-

дати будь-які засоби, які використовуються для її досягнення? Переводячи ж розмову у прагматичну площину, відзначаю, що проблема кримінально-правових наслідків провокаційної поведінки правоохоронців та їхніх агентів невідривно пов'язана з кримінальним процесуальним регулюванням НС(Р)Д. Звідси очевидним є висновок про необхідність доопрацювання проекту нового КК України у частині вирішення питань, пов'язаних із провокацією злочину, у комплексі з поліпшенням нормативного регулювання порядку проведення НС(Р)Д. Відтак Робочій групі в цій частині не обійтись без залучення компетентних процесуалістів.

1. Зайцев О.В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини щодо провокації злочину на розвиток національного кримінального законодавства. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), А.П. Гетьман, Ю.В. Баулін та ін. Харків: Право, 2019. С. 463–466.

2. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / О.В. Калітенко, Д.О. Калмиков, І.Б. Коліушко та ін.; за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. 366 с.

3. Орловський Р.С. Інститут співучасті в кримінальному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 512 с.

4. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2007. 204 с.

5. Карелов К.Ю. Спеціальні правила кваліфікації провокації злочинів, вчинених у співучасті: відмежування провокації від суміжних кримінально-правових понять. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3. Т. 2. С. 143–146.

6. Сибаль О.Б. Контроль за вчиненням злочину: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 337–342.

7. Хабар за дорученням клієнта. *Закон і Бізнес*. 1–11 вересня 2020 р., № 35–36.

8. Борков В. Кваліфікація преступлений, совершаемых в сфере оперативно-розыскной деятельности. *Уголовное право*. 2018. № 1. С. 15–22.

9. Ільницький В. Провокація злочинів. *Юридичний вісник України*. 10–16 серпня 2018 р. № 32.

10. Навроцька В.В. Суд над Ісусом Христом з позицій древньоіудейського та сучасного кримінального права й процесу. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. 224 с.

11. Ображиев К.В. Система формальных (юридических) источников российского уголовного права. Москва: Юрлитинформ, 2015. 504 с.

12. Дудоров О.О. Кримінально-правові аспекти провокації підкупу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 76–82.

13. Кваша О.О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 380 с.

Казначесва Дар'я Володимирівна
доцент кафедри
кримінального права і криминології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ СПОРТУ

Корупція в сфері спорту вже багато років є однією з глобальних проблем сучасного суспільства. Країни нашого світу постійно перебувають в боротьбі з цим явищем, використовуючи різні механізми впливу на ті чи інші корупційні дії. Останнім часом в ЗМІ і не тільки все частіше виникають відповідні питання і в нашій країні, оскільки впоратися з корупцією в спорті на національному рівні, стає все складніше. У зв'язку з цим корупція зачіпає не тільки спортивні федерації, а й найбільші міжнародні організації. Корупція в сучасному спорті стала чинником, який становить реальну загрозу динамічному розвитку спорту в Україні, а також іміджу держави. У суспільстві викликає стурбованість суттєве збільшення інформації про прояви явищ корупції в спорті та реальними їх фактами, які проявляються у вигляді маніпулювання спортивними змаганнями з метою отримання неправомірної вигоди. Зокрема, це протиправний вплив на хід спортивного змагання та/або проведення спортивного змагання із заздалегідь відомим результатом (договірне змагання); підкуп спортсменів, спортивних суддів, тренерів, інших осіб, які здійснюють діяльність у сфері спорту; незаконні спортивні ставки тощо.

Явище корупції негативно впливає на всі сторони життєдіяльності, фактично руйнує правові й етичні відносини між людьми, негативно впливає на розвиток соціальних, фінансово-економічних процесів і практично стає нормою поведінки. Розв'язання цієї проблеми знаходиться в центрі уваги міжнародних спортивних організацій, а також найвищих європейських і світових політичних інституцій і є надзвичайно актуальним для України.

Існуючі проблеми вимагають необхідного регулювання діяльності держав в цій галузі, про що свідчить велика кількість скоєних правопорушень в спорті різних видів, таких як посягання на принцип рівності прав і свобод спортсменів, маніпуляції спортивними змаганнями, вживання допінгових препаратів, насильство і хуліганську поведінку глядачів під час проведення спортивних заходів, корупція і інші економічні злочини в міжнародних спортивних відносинах.

В цілому держави як на міжнародному, так і на регіональному рівні приділяють діяльності по боротьбі з правопорушеннями у спорті велику увагу. При цьому слід зазначити, що на сьогоднішній день універсальний доку-

мент, що охоплює всі види таких правопорушень, не розроблений, регулюються лише окремі види таких правопорушень у відповідних конвенціях і протидію ним.

Міжнародно-правовим документом у сфері боротьби з допінгом, який став першим в цій сфері, є Конвенція проти застосування допінгу ETS № 1352, підписана 16 листопада 1989 року в Страсбурзі державами-членами Ради Європи та іншими державами-учасницями Європейської культурної конвенції.

Одним з найбільш суттєвих документів в області боротьби з правопорушеннями в спорті є багатостороння Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями (Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions), яка була відкрита для підписання 18 вересня 2014 р., що ґрунтується на низці раніше прийнятих документів у сфері міжнародного спортивного руху [1].

Цікаво, що Радою Європи на 67-му пленарному засіданні Європейського комітету з проблем злочинності, що проходив у Страсбурзі 1—4 грудня 2014 р. було наголошено на доцільності введення кримінальної відповідальності за корупцію в питаннях, що стосуються маніпуляції результатів спортивних змагань. Безумовно, цей крок свідчить про важливість запобігання правопорушень даного виду, оскільки підвищена суспільна небезпека, а також масштаб їх поширення, вимагають відповідного нормативного врегулювання.

Задоволення потреб глядачів в спостережанні спортивного видовища, яке відбувається в умовах чесного, безкомпромісного змагання спортсменів із дотриманням принципів етики і чесної боротьби, має бути одним із базових принципів проведення змагань. Однак факти корупційного впливу на офіційні спортивні змагання і їх результати призводять до отримання масовим глядачем неякісного спортивного видовища, чим істотно порушуються інтереси громадян та інтереси розвитку спорту в Україні.

На виконання міжнародних зобов'язань, з метою протидії корупції у сфері спорту, у 2015 році був прийнятий Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (далі - Закон). Законом встановлено, що спортивні змагання повинні відбуватися за правилами чесної гри. В свою чергу правила чесної гри (Fair Play) - це загально визнані у спортивному товаристві морально-етичні зобов'язання спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть безпосередню участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту строго дотримуватися правил змагань, не допускати заборонених прийомів і методів боротьби, грубоців, шахрайства, інших протиправних діянь як засобів досягнення спортивних результатів [2].

Закон встановлює заборону протиправного впливу у будь-який спосіб на результати офіційних спортивних змагань. Протиправний вплив на результати офіційного спортивного змагання - це маніпулювання спортивним змаганням, тобто умисне вчинення корупційного правопорушення, спрямованого на

некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку, з метою отримання будь-якої неправомірної переваги для себе або для інших. Таким чином Закон робить акцент тільки на «офіційні» спортивні змагання, тобто ті, які передбачені Єдиним календарним планом фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України, що проводяться уповноваженим організатором спортивних змагань з метою визначення переможців згідно з правилами спортивних змагань для відповідного виду спорту, визнаного в Україні, та положенням (регламентом) про це змагання. Таким чином залишаючи поза увагою законодавства професійні спортивні змагання, а також комерційні конкурси.

Закон до корупційних правопорушень, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, відносить вчинення хоча б одного з таких діянь:

1) підкуп спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту, примушування або підбурювання їх до таких діянь чи вступання з ними у змову стосовно результату офіційного спортивного змагання (договірного поєдинку) або стосовно надання ними ексклюзивної спортивної інформації;

2) отримання спортсменами, особами допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовими особами у сфері спорту грошей, цінних паперів, іншого майна, користування послугами майнового характеру, отримання інших вигод і переваг внаслідок діянь (підкуп, змова), чи несанкціонованого використання ними ексклюзивної спортивної інформації.

3) розміщування ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, спортсменами, в якому вони або їхня команда беруть участь, особами допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовим особам у сфері спорту

Умисне вчинення корупційного правопорушення, спрямоване на некоректні зміни ходу офіційного спортивного змагання чи його результату, порушення заборони розміщувати ставки на спорт, а також невиконання вимог законодавства щодо запобігання цим порушенням тягне встановлену законом кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність винних осіб. Зокрема передбачена адміністративна відповідальність за порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172-9-1 КУпАП) та кримінальна відповідальність за вчинення протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369-3 КК України).

Ставки на спорт залишаються популярною розвагою в країні. На українському ринку букмекерства працює пул з 10 компаній, причому дві найбільші контролюють до 80% загального обороту. Це компанія Favorit, яка покриває наземний сегмент, і Parimatch, що має сильні позиції в онлайні. Водночас, в світі букмекерська діяльність є складовою частиною спортивної культури. Бу-

кмекерська діяльність істотно відрізняється від інших видів грального бізнесу.

Слід наголосити, що діяльність букмекерських контор, які офіційно перебували під заборонаю, починаючи з 2009 року, коли всі азартні розваги, крім державних лотерей, були об'явлені в нашій державі поза законом, з липня 2020 року набула правового статусу відповідно до Закону «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». Відповідно до закону, букмекерська діяльність є господарською діяльністю з організації та проведення парі (букмекерських парі та парі тоталізатора) в букмекерських пунктах та/або в мережі Інтернет; провадиться виключно на підставі ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення букмекерської діяльності. Організатор букмекерської діяльності має право приймати ставки на результати подій. Забороняється прийняття ставок на результати віртуальних ігор чи подій, що створюються або результат яких визначається генератором випадкових чисел.

Організаторам букмекерської діяльності забороняється:

1) проводити парі, не передбачені правилами участі в букмекерському парі або парі тоталізатора (правилами парі);

2) провадити букмекерську діяльність без ліцензії;

3) пропонувати як виграш чи замість виграшу алкогольні напої, пиво, слабоалкогольні напої, вина столові чи тютюнові вироби або інше майно, володіння або розпорядження яким передбачає отримання відповідних дозволів або ліцензій;

4) примушувати відвідувачів до участі в парі;

5) приймати ставки (проводити парі) на події та/або ігри, що мають ознаки лотереї, приймати ставки на результати розіграшів лотерей в Україні та/або інших державах;

6) приймати ставки (проводити парі) на віртуальні події та/або віртуальні ігри;

7) приймати ставки (проводити парі) на події, результат яких визначається за допомогою генератора випадкових чисел чи іншого обладнання, програмне забезпечення якого може створювати послідовність не пов'язаних між собою чисел.

Підсумовуючи слід зазначити, що в Україні зроблені суттєві кроки для запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань і протидії корупції у сфері спорту, однак залишаються неврегульованими певні питання, що негативно впливають на здійснення заходів протидії зазначеним правопорушенням.

1. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями // Офіційний вісник України. 2016 р., № 96, стор. 36, стаття 3120.

2. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань: Закон України від 03.11.2015 р. № 743-VIII. ВВР № 51, стор. 2480, стаття 472.

3. Як букмекери нищать український спорт. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Society/204849>(остання дата звернення 10.11.2020).

Лазарєв Владислав Олександрович

декан факультету,
кандидат юридичних наук

Сидорова Ельвіра Олександрівна

заступник декана факультету
підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ СПІЛЬНОТИ ЯК СУБ'ЄКТА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

Корупція є дуже негативним та поширеним явищем у будь-якому суспільстві. Кримінальні правопорушення даної категорії є найбільш небезпечним проявом корупційних діянь. Їх вчинення дестабілізуюче впливає на усі соціальні сфери держави. Крім того, з внесенням змін до Кримінального кодексу України, зокрема, терміну «злочинна спільнота», виникає необхідність дослідити поєднання визначеного поняття з процесом вчинення та розслідування корупційних діянь.

Стосовно визначення поняття злочинна спільнота, ми підтримуємо позицію А. І. Дольової, яка формулює дану категорію як об'єднання осіб, що вчиняють чи вчиняли злочини, та інших для консолідації злочинного середовища; підтримки його норм та звичаїв; здійснення не заснованого на законі контролю за різними групами осіб, об'єктами, сферами діяльності та територіями; розвитку взаємозв'язків у кримінальному середовищі, в тому числі серед осіб, утримуваних у кримінально-виконавчих установах, слідчих ізоляторах та ізоляторах тимчасового утримання; для забезпечення протиправних інтересів чи протиправними засобами в органах державної влади, інших державних, громадських структурах, органах місцевого самоврядування, організаціях будь-яких форм власності [2, с. 377].

Також доречною є думка О. Батуриної, яка наголошує на тому, що організована злочинність в її національних та транснаціональних проявах була і залишається глобалізаційним викликом та серйозною загрозою національній безпеці окремих держав, які намагаються максимально зосередити свої організаційні, кадрові, фінансові зусилля на діяльності з контролю за організованою злочинністю, шукають нові шляхи реагування на її видозміни, вивчають досвід інших країн у сфері протидії цьому феномену [1, с. 190]. Тобто злочинні спільноти, як вид організованої злочинності, посягає на різноманітні сфери життєдіяльності населення та має транснаціональний характер.

Ми підтримуємо позицію вчених, які виділяють наступні види злочин-

них спільнот: 1) група без попередньої змови; 2) група з попередньою змовою; 3) організована злочинна група (ОЗГ); 4) злочинна організація. Автори пропонують організовані групи для вчинення таких злочинів можна додатково розподілити на суто національні (українські) й транснаціональні, члени яких діють на території України [5]. В той же час, необхідно розуміти, що вчинення корупційних правопорушень має свою специфіку, яка буде відображатися й на ознаках злочинної спільноти.

Стосовно ознак, цікавою є думка А. Л. Осипенко, яка наводить наступні визначальні фактори діяльності таких груп: 1) гнучке керування; 2) відносна рівноправність учасників групи, можливість змінення статусу (ролі) залежно від ситуації; 3) здатність до швидкого змінення складу групи та перерозподілу ролей; 4) швидкість відновлення втрачених злочинних зв'язків; 5) здатність виконувати те саме злочинне завдання застосуванням різного комплексу дій [6, с. 14].

В той же час, не слід забувати, що зараз специфічною ознакою організованої злочинності є те, що все частіше об'єднання злочинців взаємодіють у рамках вільних мережних структур, а не ієрархічних злочинних угруповань. З цього приводу, О. Ю. Шостка зазначає, що організація саме злочинної діяльності відбувається за допомогою мережі злочинців, яка відзначається непростійним членством і високою адаптацією до політичних, економічних, соціальних змін у суспільстві, відсутністю централізованої системи контролю, що має переваги перед традиційними організаційними структурами завдяки гнучкості, адаптивності, швидкості реагування. Отже, можна говорити про нову рису сучасної організованої злочинності — мережну організацію злочинної діяльності стійких злочинних об'єднань [7, с. 36].

Переходячи безпосередньо до поєднання терміну «злочинна спільнота» за корупційними діяннями необхідно одразу наголосити, що ми підтримуємо позицію В. Куца стосовно визначення корупційного злочину як передбаченого кримінальним законодавством України корупційного правопорушення, за яке встановлено кримінальну відповідальність. Автор наголошує на тому, що корупційним є лише такий злочин, склад якого містить наведені вище обов'язкові ознаки корупції, а за його вчинення передбачено певні кримінально-правові санкції. Якщо в злочинному діянні відсутня хоча б одна з таких ознак, його не можна вважати корупційним та відобразити у відповідній антикорупційній статистиці [3, с. 35].

До ознак корупційних злочинів можна віднести: об'єктивні: завдання шкоди об'єкту – інтересам однієї чи кількох держав та суспільства у цілому; вчинення неправомірних дій: пасивні дії – використання публічною посадовою особою своїх службових обов'язків; активні дії – надання такій особі неправомірної переваги іншою особою задля досягнення неправомірних цілей; дії, що супроводжують згадані корупційні діяння, – співучасть у вчиненні вказаних дій; суб'єктивні: спеціальний суб'єкт – публічні посадові особи, та загальний суб'єкт – будь-які особи, які своїми пропозиціями, обіцянками, наданням неправомірної вигоди схиляють до вчинення вказаних неправомірних

дій спеціальним суб'єктом; умисність; корисливий мотив – отримання шляхом використання публічною посадовою особою неправомірних переваг для себе особисто чи для інших фізичних та юридичних осіб, а з іншого – досягнення бажаного результату у вигляді вчинення спеціальним суб'єктом неправомірних дій чи утримання від вчинення обов'язкових дій [4, с. 46].

Відносно окремих елементів складу корупційних правопорушень необхідно зазначити, що існує відповідний розподіл суб'єктів їх вчинення на загальних та спеціальних. Зокрема, активні корупціонери – це загальні суб'єкти злочину, тоді як пасивні є спеціальними його суб'єктами (службові особи, особи, які надають публічні послуги, тощо). Злочинні спільноти якраз і будуть виступати активними корупціонерами, які будуть вчинювати досліджувані кримінальні правопорушення для забезпечення власної злочинної діяльності.

Підводячи підсумок, зазначимо, що вчинення корупційних правопорушень негативно впливає на усі сфери діяльності держави та соціуму. Їх вчинення злочинними спільнотами є найбільш небезпечним, адже пов'язане з посадовцями високого рівня і, в зв'язку з цим, більш складне у викритті та розслідуванні. Тому в подальшому необхідно розробити дієві методи та засоби виявлення діяльності злочинних спільнот у розрізі вчинення корупційних діянь.

1. Бахуринська О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 1. С. 190–195.

2. Долгова А.И. Избранные труды / сост. В.В. Меркурьев, О.А. Евланова, А.С. Васнецова, Д.А. Соколов; Акад. Ген. прокуратуры РФ. Москва, 2017. 402 с.

3. Куц В. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 32–36.

4. Медвецька О. Поняття, ознаки та види корупційних злочинів, їх особливості відповідно до актів міжнародного законодавства. *Підприємство, господарство і право*. 2015. № 7. С. 42–48.

5. Транснациональная организованная преступность: дефиниции и реальность: монография. За ред. В.А. Номоконов, Владивосток, 2001. 375 с.

6. Осипенко А.Л. Организованная преступность в сети Интернет. *Вестник Воронежского Института МВД России*. 2012. № 3. С.10-15.

7. Шостко О. Ю. Мережна організація – сучасна риса організованої злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Х. : Право, 2011. Вип. 22. С. 34–42.

Неганов Віктор Вадимович

старший науковий співробітник

Наукової лабораторії

з проблем протидії злочинності

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

Мамка Григорій Миколайович

доцент кафедри

кримінального права та кримінології

Університету державної

фіскальної служби України,

доктор юридичних наук

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ З ПИТАНЬ КОНФІСКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

Підписання у 2014 році Україною Угоди про асоціацію стало поштовхом для співпраці у боротьбі з відмиванням грошей та корупцією. Стаття 22 цієї Угоди спрямована на посилення двостороннього, регіонального та міжнародного співробітництва з метою запобігання цим негативним явищам. Приділяється увага на вирішення явищ, зокрема: економічних злочинів, у тому числі у сфері оподаткування; корупції як у приватному, так і в державному секторі. Сторони поклали на себе зобов'язання ефективно застосовувати Конвенцію ООН проти корупції 2003 року та інші відповідні міжнародні угоди [1].

Україна виконала План дій щодо лібералізації візового режиму (VLAP) для отримання безвізового режиму з ЄС. Однією з умов VLAP було запровадження відповідного законодавства про конфіскацію активів злочинців, створення Національних установ з повернення та управління активами [2], що дозволяє Україні реалізовувати положення CD 2007/845/JHA та Directive 2014/42/EU. Відповідно, Верховною Радою України прийнято:

- Закон України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні”, який передбачає відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, а також стягнення державою неправомірної вигоди, що отримана юридичною особою. Закон передбачає вилучення майна будь-якої особи, якщо воно може бути використано як доказ у кримінальному провадженні або до нього може бути застосована спеціальна конфіскація [3];

- Закон України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України

щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні”, який розширив положення ККУ про застосування спеціальної конфіскації (згідно з остаточним вироком суду) не лише у корупційних злочинах, а за певним переліком злочинів проти власності, службовими, господарськими (податковими) злочинами [4];

- Закон України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів”. Стаття 2 Закону передбачає, що Національне агентство (ARMA) є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. До функцій ARMA належать, зокрема: здійснення заходів щодо виявлення, розшуку, оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді); організація діяльності, пов’язаної з оцінкою, обліком та управлінням активами; формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні; здійснення міжнародного співробітництва у відповідній галузі [5].

Натомість практика діяльності ARMA у 2017-2018 роках свідчить про неефективність цього органу з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними злочинним шляхом. У 2017 році вперше, від повернення активів до рахунків ARMA в державних банках, було забезпечено дохід - 89 000 доларів, а у 2018 - 111 000 доларів [6]. Водночас, із державного бюджету на діяльність ARMA у 2018 році було витрачено 9 мільйонів доларів США, що в 81 разів перевищує фактичні надходження від діяльності ARMA. Також у ЗМІ публікувалися дані про можливу участь працівників ARMA у рейдерських захопленнях комерційних підприємств, що призвело до здійснення досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України за даними обставинами [7], а Вища Рада Юстиції здійснила розгляд дисциплінарних проваджень відносно окремих суддів щодо можливих незаконних рішень про передачу арештованого майна в управління ARMA [8].

Ми також зазначаємо відсутність наразі поширеної судової практики з питань цивільної конфіскації. Відповідні завдання щодо здійснення заходів щодо конфіскації майна, що було предметом злочинної діяльності або набутого в результаті такої діяльності, передбачені Державною програмою на 2015-2017 роки. Директивою 2014/42/EU дозволяється використовувати процедуру конфіскації до завершення кримінального провадження. Статті 5, 6 Директиви визначають процедуру спеціальної конфіскації та конфіскації у третьої сторони, в тому числі в тих випадках, коли такі активи були отримані без сплати ринкової вартості, в тому числі коли набувач (третья сторона) не може пояснити обставини отримання таких активів [9].

Тривалий час відсутність таких повністю визначених механізмів в українському законодавстві не сприяло ефективній боротьбі правоохоронних

органів з корупцією та економічними злочинами. Відповідний проєкт Закону, що мав забезпечувати стягнення майна та доходів, отриманих злочинним шляхом, до закінчення кримінального провадження тривалий час не був схвалений. Це свідчить, що створення ARMA на практиці поки що не забезпечує ефективного повернення активів, у тому числі й через брак політичної волі парламентської більшості.

Прийнятий Закон 263-IX від 31.10.2019 запровадив нову редакцію статті ККУ про незаконне збагачення, а також процедуру цивільної конфіскації, в якій справи про визнання незаконних активів та їх повернення в дохід держави розглядаються Вищим антикорупційним судом за позовом прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [10]. Однак станом на середину 2020 року в Єдиному Реєстрі Судових Рішень відсутні дані про застосування цивільної конфіскації, що вказує на те, що наразі неможливо оцінити ефективність нового законодавства у цій сфері на практиці.

Ми вважаємо, що прийняття змін до національного законодавства відповідно до положень Директиви 2014/42/EU мало б створити належні умови для збільшення обсягу коштів, що збираються у дохід Державного бюджету за допомогою судових рішень про цивільну конфіскацію. Разом з тим, зазначимо, на прикладі Шотландії, що плановим завданням Національного офісу з повернення активів у 2007 р. було повернення 250 млн фунтів стерлінгів до 2009/2010 рр. Натомість з 2005/2006 по 2011/2012 роки підрозділ цивільної конфіскації перерахував близько 25 млн фунтів стерлінгів [11], що складало лише 10% від планових показників надходжень від цивільної конфіскації.

Таким чином доходимо висновку, що створення та функціонування інституту цивільної конфіскації саме по собі не може гарантувати досягнення від нього запланованих бюджетних надходжень, про що свідчить українська практика та це відповідає загальноєвропейському контексту. Запровадження цивільної конфіскації в Україні повинно супроводжуватися постійним контролем та моніторингом за: дотриманням гарантованих прав і свобод осіб, у яких конфісковано кошти та майно; аналізом причин (невиконання) запланованих доходів від конфіскації; емпіричним дослідженням впливу цивільної конфіскації на сучасний рівень організованої злочинності та тіньової економіки.

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. План дій з лібералізації візового режиму. URL: <https://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/action-plan-on-visa-liberalisation.html>

3. Закон України 769-VIII від 10.11.2015 “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-19>

4. Закон України 770-VIII від 10.11.2015 “Про внесення змін до Кримінального кодек-

ксу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19>

5. Закон України 772-VIII від 10.11.2015 “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19>

6. Сплеск прибутків: в АРМА розповіли, скільки приносить арештоване майно. Українська правда (2020). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/5/7205807/>

7. НАБУ буде розслідувати злочинну схему рейдерського захоплення "Росток-Холдинг". Ukranews (2019). URL: <https://ukranews.com/ua/news/607579-nabu-bude-rozsliduvaty-zlochynnu-skhemu-reiderskogo-zakhoplennya-rostok-kholdyng>

8. ВРП пом'якшила покарання судді, який передав АРМА майно экс-директора ЛБТЗ. Слово і діло (2019). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/10/novyna/pravo/vrp-pomyakshyla-pokarannya-suddi-yakuj-peredav-arma-majno-eks-dyrektora-lbtz>

9. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union.

10. Закон України 263-IX від 31.10.2019 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20>

11. M. Collins, C. King. "The disruption of crime in Scotland through non-conviction based asset forfeiture". Journal of Money Laundering Control (4/2013): 379-388.

Скок Олександра Сергіївна

доцент кафедри,

кандидат юридичних наук

Шило Ірина Вікторівна

викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОКАРАНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Відповідно до абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. корупційним правопорушенням є діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Примітка до ст. 45 КК України визначає перелік корупційних кримінальних правопорушень, якими є суспільно небезпечні діяння, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення,

передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368, 368³-369, 369², 369³ КК України [2].

Пленум Верховного Суду у п. 1 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року № 7 звертає увагу судів на те, що вони при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо дотримуватись вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання [3].

Враховуючи положення ч. 1 ст. 65 КК України до загальних засад призначення покарання можна віднести наступні: призначення покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України; призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України; призначення покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Серед корупційних кримінальних правопорушень кримінальними проступками є діяння, передбачені ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357; нетяжкими злочинами – ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 191, ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 320, ч. 2 ст. 320, ч. 2 ст. 357, ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 354, ч. 2 ст. 354, ч. 3 ст. 354, ч. 4 ст. 354, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 364¹, ч. 1 ст. 365², ч. 2 ст. 365², ч. 1 ст. 368, ч. 1 ст. 368³, ч. 2 ст. 368³, ч. 3 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴, ч. 2 ст. 368⁴, ч. 3 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 369, ч. 1 ст. 369², ч. 2 ст. 369², ч. 1 ст. 369³, ч. 2 ст. 369³, ч. 3 ст. 369³; тяжкими злочинами – ч. 3 ст. 191, ч. 4 ст. 191, ч. 1 ст. 262, ч. 2 ст. 262, ч. 1 ст. 308, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 1 ст. 410, ч. 2 ст. 410, ч. 2 ст. 210, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 364¹, ч. 3 ст. 365², ч. 2 ст. 368, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368³, ч. 4 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 368⁵, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 369, ч. 3 ст. 369²; особливо тяжкими злочинами – ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 410, ч. 4 ст. 410, ч. 4 ст. 368.

Аналіз покарань, передбачених в санкціях статей Особливої частини КК України за корупційні кримінальні правопорушення, можна поділити на три групи.

Так, до першої належать покарання, не пов'язані з позбавленням волі (ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 364¹); до другої – альтернативні покарання, або позбавлення волі, або інше, більш м'яке покарання (ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 191, ч. 3 ст. 191, ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 320, ч. 2 ст. 320, ч. 2 ст. 357, ч. 2 ст. 210, ч. 1 ст. 354, ч. 2 ст. 354, ч. 3 ст. 354, ч. 4 ст. 354, ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364¹, ч. 1 ст. 365², ч. 2 ст. 365², ч. 1 ст. 368, ч. 1 ст. 368³, ч. 2 ст. 368³, ч. 3 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴, ч. 2 ст. 368⁴, ч. 3 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 369, ч. 1 ст. 369², ч. 2 ст. 369², ч. 1 ст. 369³, ч. 2 ст. 369³); до третьої – покарання у виді позбавлення волі (ч. 4 ст. 191, ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 262, ч. 2

ст. 262, ч. 3 ст. 262, ч. 1 ст. 308, ч. 2 ст. 308, ч. 3 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 3 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 3 ст. 313, ч. 1 ст. 410, ч. 2 ст. 410, ч. 3 ст. 410, ч. 4 ст. 410, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 365², ч. 3 ст. 365², ч. 2 ст. 368, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368, ч. 4 ст. 368³, ч. 4 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 368⁵, ч. 2 ст. 369, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 369, ч. 3 ст. 369²).

В першій групі серед покарань, не пов'язаних з позбавленням волі є наступні: штраф, виправні роботи, арешт, обмеження волі. При цьому розміри *штрафу* встановлено від однієї тисячі до чотирьох тисяч н.м.д.г. (ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 364¹), до п'ятдесяти н.м.д.г. (ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357); *арешт* на строк до трьох місяців (ч. 1 ст. 364¹, ч. 3 ст. 357), від трьох до шести місяців (ч. 1 ст. 313); *виправні роботи* на строк до двох років (ч. 1 ст. 210); *обмеження волі* на строк до трьох років (ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357), на строк до двох років (ч. 1 ст. 364¹).

Санкції другої групи корупційних кримінальних правопорушень поряд із позбавленням волі містять наступні, більш м'які покарання, як-от : *штраф* до сімдесяти н.м.д.г. (ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 320, ч. 2 ст. 357), від сімдесяти до ста двадцяти н.м.д.г. (ч. 2 ст. 320), від ста до двохсот п'ятдесяти н.м.д.г. (ч. 1 ст. 354), від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот н.м.д.г. (ч. 2 ст. 354, ч. 3 ст. 354), від п'ятисот до семисот п'ятдесяти н.м.д.г. (ч. 4 ст. 354), від однієї тисячі до чотирьох тисяч н.м.д.г. (ч. 2 ст. 364¹, ч. 1 ст. 368, ч. 1 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 369, ч. 1 ст. 369²), від двох тисяч до чотирьох тисяч н.м.д.г. (ч. 1 ст. 365², ч. 3 ст. 368³, ч. 3 ст. 368⁴), від двох тисяч до п'яти тисяч н.м.д.г. (ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 368³, ч. 2 ст. 368⁴, ч. 2 ст. 369²), від двохсот до однієї тисячі н.м.д.г. (ч. 1 ст. 369³); *виправні роботи* на строк до двох років (ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 354, ч. 3 ст. 368³), на строк до одного року (ч. 1 ст. 354), на строк від одного до двох років (ч. 3 ст. 368⁴); *обмеження волі* на строк до чотирьох років (ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 320, ч. 2 ст. 368³, ч. 2 ст. 368⁴), на строк до п'яти років (ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 365²), на строк від трьох до п'яти років (ч. 3 ст. 191), на строк до трьох років (ч. 1 ст. 312, ч. 2 ст. 357, ч. 2 ст. 354, ч. 4 ст. 354, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 365², ч. 3 ст. 368³), на строк від двох до п'яти років (ч. 2 ст. 210, ч. 3 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 369², ч. 2 ст. 369³), на строк до двох років (ч. 1 ст. 354, ч. 3 ст. 354, ч. 2 ст. 364¹, ч. 1 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴), на строк від двох до чотирьох років (ч. 1 ст. 369), на строк від одного до трьох років (ч. 1 ст. 369³); *громадські роботи* на строк до ста годин (ч. 1 ст. 354), на строк від ста до двохсот годин (ч. 2 ст. 354, ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴), на строк від ста шістдесяти до двохсот сорока годин (ч. 4 ст. 354); *арешт* на строк до шести місяців (ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 320, ч. 1 ст. 364, ч. 3 ст. 368³, ч. 3 ст. 368⁴), на строк від трьох до шести місяців (ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 368,), на строк до трьох місяців (ч. 2 ст. 364¹), *позбавлення волі* на строк до чотирьох років (ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 368³, ч. 2 ст. 368⁴), на строк до п'яти років (ч. 2 ст. 191), на строк від трьох до восьми років (ч. 3 ст. 191), на строк до трьох років (ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 320, ч. 2 ст. 357, ч. 2 ст. 354, ч. 4 ст. 354, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 365², ч. 3 ст. 368³, ч. 1 ст. 369³), на строк від трьох до п'яти років (ч. 2

ст. 320, ч. 2 ст. 365²), на строк від двох до шести років (ч. 2 ст. 210), на строк до двох років (ч. 1 ст. 354, ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368³, ч. 1 ст. 368⁴), на строк від двох до чотирьох років (ч. 1 ст. 368, ч. 1 ст. 369), на строк від двох до п'яти років (ч. 3 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 369², ч. 2 ст. 369², ч. 2 ст. 369³)

Виключно покарання у виді позбавлення волі притаманне третій групі досліджуваних кримінальних правопорушень, за які даний вид покарання передбачено наступних строків : від п'яти до восьми років (ч. 3 ст. 365², ч. 4 ст. 191), від семи до дванадцяти років (ч. 3 ст. 308, ч. 5 ст. 191), від трьох до семи років (ч. 4 ст. 368³, ч. 2 ст. 312, ч. 1 ст. 262), від п'яти до десяти років (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 262), від десяти до п'ятнадцяти років (ч. 3 ст. 262), від трьох до шести років (ч. 2 ст. 369, ч. 2 ст. 368, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 308), від п'яти до дванадцяти років (ч. 3 ст. 410, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 312), від двох до шести років (ч. 2 ст. 313), від трьох до восьми років (ч. 3 ст. 369², ч. 1 ст. 410), від п'яти до десяти років (ч. 4 ст. 369, ч. 1 ст. 368⁵, ч. 3 ст. 368, ч. 2 ст. 410), від десяти до п'ятнадцяти років (ч. 4 ст. 410), від восьми до дванадцяти років (ч. 4 ст. 368), від чотирьох до восьми років (ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 368⁴).

Слід звернути увагу на те, що деякі санкції статей, які передбачають покарання за корупційні кримінальні правопорушення поряд із основним покаранням також закріплюють додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 191, ч. 3 ст. 191, ч. 4 ст. 191, ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 3 ст. 312, ч. 1 ст. 320, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 210, ч. 2 ст. 210, ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 364¹, ч. 2 ст. 364¹, ч. 1 ст. 365², ч. 2 ст. 365², ч. 3 ст. 365², ч. 1 ст. 368, ч. 2 ст. 368, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368, ч. 3 ст. 368³, ч. 4 ст. 368³, ч. 3 ст. 368⁴, ч. 4 ст. 368⁴, ч. 1 ст. 368⁵), штраф (ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 369) та конфіскацію майна (ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 365², ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368, ч. 4 ст. 368³, ч. 3 ст. 368⁴, ч. 2 ст. 369, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 369, ч. 3 ст. 369²).

Отже, проведений кримінально-правовий аналіз покарань, передбачених за корупційні кримінальні правопорушення показав, що їх можна поділити на три групи : покарання, не пов'язані з позбавленням волі; альтернативні покарання, або позбавлення волі, або інше, більш м'яке покарання; покарання у виді позбавлення волі. За вчинення корупційного кримінального правопорушення можуть бути застосовані такі основні покарання, як : штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі, позбавлення волі.

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 10.11.2020).

2. Кримінальний кодекс України : Закону України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення 10.11.2020).

3. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова ПВС від 24.10.2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0007700-03> (дата звернення 11.11.2020).

Погосян Віталій Едуардович
керуючий партнер,
адвокат в АО «Погосян і партнери»

Риб'янець Сергій Анатолійович
доцент кафедри,
кандидат юридичних наук

Соболь Оксана Іванівна
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВІЙСЬКОВИХ СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінально-правова політика у сфері боротьби з корупцією на сучасному етапі загострення криміногенної ситуації та проведення Операції Об'єднаних сил на Сході України є неоднозначною, опосередкованим підтвердженням тому є Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України (27 жовтня 2020 року, № 13-р/2020, справа № 1-24/2020(393/20)). Непослідовність та політизованість визначення поняття корупційних злочинів стосується і питань визначення корупційних військових службових злочинів.

Кримінально-правова охорона суспільних відносин у сфері несення військової служби сприяє існуванню належної військової дисципліни та правопорядку у військових підрозділах, що виступають обов'язковою умовою боєздатності цих підрозділів і в цілому утворюють стан обороноздатності та захищеності держави [1].

Серед суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056), названі військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки.

Корупційним правопорушенням, відповідно до вказаного закону, є діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Разом із тим, примітка до ст. 45 КК України відносить до категорії корупційних правопорушень лише передбачені ст. 410 КК

України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Однак злочинами проти порядку здійснення своїх повноважень військовими службовими особами є військові службові злочини, передбачені статтями 425 – 426-1 КК України, які не віднесені до категорії корупційних.

Разом з тим, науковці давно відносять окремі військові службові злочини до корупційних. Так наприклад О. Ю. Бусол виділяє групу безумовно корупційних злочинів, до яких відносить злочини, передбачені ст. 422 КК України, та умовно корупційні, передбачені ст. 410, 426 КК України та інші [2].

Між тим віднесення правопорушення до категорії корупційних впливає на низку досить вагомих кримінально-правових наслідків: при звільненні від кримінальної відповідальності, при призначенні покарання, при звільненні від покарання та його відбування, при знятті судимості, як підстава до застосування спеціальної конфіскації, як підстава для застосування до юридичної особи заходів кримінально- правового характеру.

Вчинення корупційного злочину має особливі (більш тяжкі) наслідки не тільки кримінально-правового, а й загально-правового характеру. Так, особи, уповноважені на виконання функцій держави (державні службовці, військовослужбовці тощо), які звільняються з державної (військової) служби у зв'язку із засудженням за корупційні злочини (умисне кримінальне правопорушення, вчинене з використанням свого посадового становища), позбавляються права на одержання спеціальної пенсії. У таких випадках пенсія їм призначається на загальних підставах. Чинним законодавством також передбачено заборону для таких осіб на зайняття певних державних посад або зайняття відповідною діяльністю [3].

Особливий інтерес представляють злочини, передбачені ст. 426-1 КК України, які по суті мають ознаки корупційних. 21.02.2014 року, згідно Закону України № 746-VII, який було підписано в.о президента України О. Турчиновим, було виключено з КК України ст. 426 - 1 Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. 07.04.2015 року, згідно Закону України № 290-VIII за підписом президента П. Порошенка КК було доповнено ст. 426-1 з аналогічною назвою. За цей проміжок часу відбулися найбільш негативні події в Криму та на сході по втраті територій та так званим котлам (Ізварино, Іловайськ, Дебальцево). Між тим злочинність і караність діяння, а також інші кримінально-правові наслідки завжди визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК України). Закон про кримінальну відповідальність, який скасовує злочинність діяння чи пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію у часі, тобто поширюється на всіх осіб, які вчинили відповідні суспільно небезпечні діяння до моменту набрання таким законом чинності, у тому числі розповсюджується на осіб, які відбувають покарання чи відбули покарання, але мають судимість (ч. 1 ст. 5 КК України).

Таким чином, ст. 426-1 КК України була виключена наступного дня піс-

ля анексії Криму, але притягнути до відповідальності військових службових осіб вже не було можливості. Разом з тим, в ЗМІ з'явилися дані про нові документи, згідно яких в 2016-2017 невідомі «підчистили» (знищили) документи, які стосуються анексії Криму [4]. Добре, що залишилися документи по Іловайську та Дебальцево, які можливо все ж таки будуть у свій час направлені до суду і винні військові службові особи будуть притягнуті до кримінальної відповідальності, адже строки давності притягнення до кримінальної відповідальності ще не сплили.

Таким чином аналіз дискусійних питань та формулювання засад удосконалення правової охорони суспільних відносин у сфері несення військової служби, усунення існуючих проблем щодо розуміння правової природи корупційних військових злочинів та їх змісту в майбутньому послужить важливим позитивним чинником для правозастосовної практики, розвитку й удосконалення кримінально-правової боротьби з військовими службовими корупційними злочинами.

1. Харитонов С.О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. дис. ... доктора юрид, наук: 12.00.08 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019. – С. 5-6.

2. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії: дис. ... доктора юрид, наук: 12.00.08 / Бусол Олена Юріївна. К., 2015. С. 119-121.

3. Мельник М. І. Корупційні злочини. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2(5). С. 357.

4. Замана: В 2016–2017 годах в Минобороны Украины уничтожили документы, которые касаются применения российской армии в Крыму во время аннексии. URL: <https://gordonua.com/news/politics/zamana-v-2016-2017-godah-v-minoborony-ukrainy-unichtozhili-dokumenty-kotorye-kasajutsja-primenenija-rossijskoj-armii-v-krymu-vo-vremja-anneksii-1526576.html?fbclid=iwar2bgav4atbpykcw3ejpp8qehh3epcgcoisk1zqxh0nncmmvv0jqjifwq>.

Холод Роман Сергійович
суддя Комунарського
районного суду м. Запоріжжя,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАКТИКИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одним із суттєвих чинників, що негативно впливає на становлення та розвиток інститутів демократії та громадянського суспільства є корупція. Останні роки законодавство та система органів державної влади України зазнали численних змін, що спрямовані на протидію корупційним правопору-

шенням. У відповідності до Закону України «Про запобігання корупції» в Україні створено цілу низку запобіжних антикорупційних заходів, до яких можна віднести такі:

- обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст.22);
- обмеження щодо одержання подарунків (ст.23);
- запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поведіння з ними (ст.24);
- обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст.25);
- обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст.26);
- обмеження спільної роботи близьких осіб (ст.27);
- фінансовий контроль та декларування доходів (ст.45-52-1);
- заборона на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст.54);
- антикорупційна експертиза (ст.55);
- спеціальна перевірка (ст.56)
- доступ до інформації (ст.60) [1].

Вказані запобіжні заходи зумовлюють наявність відповідальності за їх недотримання чи порушення. Чинне законодавство визначає корупційне правопорушення як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1]. Відповідно до примітки до ст.45 Кримінального кодексу України (далі – КК України) до корупційних правопорушень відносяться кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3-369, 369-2, 369-3 цього Кодексу [2].

Адміністративна відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією встановлена Главою 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст.172-4 – 172-9-2) [3].

За даними судової статистики - «Стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2014-2018 роках» протягом 2014-2018 років засуджено за вчинення корупційних кримінальних правопорушень (*на той час «злочинів»*) було таку кількість осіб: 2014 р. – 1789, 2015 р. – 1363, 2016 р. – 932, 2017 р.- 823, 2018 р. – 795. Динаміка складала -55,6% (2018р. до 2014р) [4].

Упродовж 2019 р. (*дані у порівнянні з попереднім роком*) у касаційному порядку переглянуто судові рішення у кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення стосовно 206 [196] осіб, або 5,5 % [5,6%] від загальної кількості осіб, щодо яких переглянуто судові рішення.

Судове рішення залишено без зміни щодо 92 [87] осіб, або 44,7 % [44,4 %] від кількості осіб, судові рішення стосовно яких у справах зазначеної категорії переглянуто у касаційному порядку. Касаційну скаргу задоволено та судові рішення скасовано щодо 102 [86] осіб, або 49,5 % [43,9 %]. У тому числі із закриттям провадження у справі судові рішення скасовано стосовно 1 особи; із призначенням нового розгляду у суді апеляційної інстанції стосовно 88 [74] осіб, у суді першої інстанції – щодо 13 [12] осіб. Змінено судові рішення щодо 12 [23] осіб, або 5,8 % [11,7 %] [4].

Упродовж першого півріччя 2020 року до Вищого антикорупційного суду на розгляд надійшло усього 5 529 справ і матеріалів, із них:

- кримінальні провадження (справи) – 54;
- клопотання, скарги, заяви під час досудового розслідування (слідчі судді) – 5 474;
- справи про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами – 1 [4].

Стосовно справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією показники були, що перебували на розгляді місцевих загальних судів показники надано у табл.

Окремі результати розгляду місцевими загальними судами справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією

Показник/рік	2014	2015	2016	2017	2018
Надійшло справ на розгляд до судів	2774	2342	2605	5041	9836
Перебувало на розгляді у судах	2794	2376	2642	5202	10316
Розглянуто справ із винесенням постанов	2494	2152	2108	3928	7973
Кількість осіб, на яких накладено стягнення	1963	1773	1497	2150	4061
Закрито справ щодо осіб	529	379	612	1781	3913

Упродовж 2019 року на розгляд до місцевих загальних судів на виконання вимог Закону України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» надійшло 11 тис. справ про вчинення корупційних правопорушень, відповідальність за які передбачена КпАП (глава 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією», статті 172- 4–172-9 КпАП), що на 6,9 % більше, ніж у 2018 р. Усього у провадженні перебувало 11 тис. справ цієї категорії.

Із винесенням постанови місцеві загальні суди розглянули 10 тис. справ про адміністративні корупційні правопорушення, або 84,6 % від кількості тих, що перебували на розгляді.

Місцеві загальні суди закрили провадження у справах про адміністративні корупційні правопорушення стосовно 5 тис. осіб, що на 28,6 % більше ніж в попередньому році. Їх частка від кількості осіб, щодо яких справи про

адміністративні корупційні правопорушення розглянуто з винесенням постанови, також збільшилася – 51,8 % [49,1 %]. У тому числі провадження у справах закрито у зв'язку з:

- відсутністю події та складу адміністративного правопорушення – стосовно 2 тис. [2 тис.] осіб, або 33 % [42,1 %] від кількості осіб, щодо яких провадження у справах цієї категорії закрито;
- закінченням строків для накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КпАП, – стосовно майже 3 тис. [2 тис.] осіб, або 51 % [40,5%];
- за малозначністю вчиненого корупційного правопорушення звільнено від адміністративної відповідальності 701 [626] осіб, або 13,9 % [16 %] [4].

Таким чином, з огляду статистичних показників здійснення правосуддя в Україні можна спостерігати те, що упродовж останніх 5 років кількість засуджених осіб за корупційні кримінальні правопорушення має тенденції до зниження, натомість кількісні показники розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані із корупцією мають тенденції до зростання, при цьому серед адміністративних справ значну частину складають рішення про закриття провадження. Також слід зазначити, що майже половина касаційних скарг у кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення задовольняється та судові рішення скасовується.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1548>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n198>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1813>.
4. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

Шалгунова Світлана Аполлінаріївна
завідувач кафедри,
кандидат юридичних наук, доцент

Барабаш Гліб Вікторович
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА ЗЛОЧИНІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ АНГЛІЇ

Останні роки в Україні, як і в інших країнах світу відбувається зростання масштабів та посилення фінансових ринків та їх можливостей. Все це безпосередньо пов'язано з глобальними процесами в економіці, яка інтегрується

ся. Інтернаціоналізація національних економік світу та фінансових ринків відбувається останні десятиліття досить швидко, чому активно сприяє зростання кількості банківських установ та обсягу фінансових операцій, ними здійснюваних. Ми можемо спостерігати останні 15-20 років, що відбувається не лише зближення окремих фінансових ринків на фоні формування світового фінансового ринку, а й вживаються заходи до певної їх ізоляції. Причинами останнього є бажання окремих країн світу обмежити вільне вливання капіталу зарубіжних країн до національної економіки та подальшого формування її повної залежності від цього капіталу.

Таким чином, ті об'єктивні процеси, що відбуваються в економіці кожної країни, і України у тому числі, впливають на її правову систему, на зміст положень матеріального права, і в першу чергу, цивільного та кримінального. Таким чином відбувається інтернаціоналізація правових норм, що регламентують економічні процеси та криміналізацію чи декриміналізацію окремих діянь.

Останні роки, а фактично, це відбувається з кінця 80-х років минулого століття, ми спостерігаємо односторонні зміни, що відбуваються в кримінальному праві України, що полягають у копіюванні та запозиченні правових конструкцій кримінального права інших країн. Для того, щоб краще розуміти ці процеси зміни правових конструкцій та тих наслідків, що за ними наступають, необхідно звернутися до досвіду інших країн.

Аналогічні процеси відбувалися в Англії, коли європейські країни копіювали норми правового регулювання діяльності акціонерних товариств, які є продуктом американського права. Це стосується як питань формування фондового ринку, що отримало свій розвиток в США та має державне регулювання, і питань акціонерного права, що також сформувалося в США. При цьому банківське право Англії сформовано на підставі тих правових положень, що утвердилися в США та більшості країн Європи. Зокрема, це стосується питань правового регулювання банківської таємниці та різного роду банківських маніпуляцій.

Сучасні країни активно розширюють межі своєї участі в міжнародних фінансових операціях на фінансовому ринку (який утворюють грошовий ринок, ринок цінних паперів, ринок капіталів), а він, у свою чергу, не може функціонувати без зняття обмежень. Звичайно, що всі ці процеси потребують правового захисту з боку держави, забезпечення їх від різного роду зловживань та шахрайства. Тим більше, що відбувається активне заміщення реальних капітальних вкладень, банківських кредитів цінними паперами та їх емісією. Від правового регулювання захисту фінансового та фондового ринку залежить в кінцевому рахунку економічна безпека держави.

В кримінальному праві Англії, яке є, як ми знаємо, прецедентним правом, існує досить жорстка система реагування на кримінально протиправні посягання, здійснювані у фінансовій сфері. Це пояснюється перш за все тим, що Англія, як найбільш стара країна Європи, має сильні традиції захисту приватного капіталу.

Злочинами в кредитно-фінансовій сфері в Англії визнаються діяння, що посягають на ті економічні відносини, що пов'язані з обігом фінансів, грошей (у тому числі у сфері банківської діяльності, пов'язані з цінними паперами, страхуванням, пенсійними та корпоративними фондами, накопичувальними рахунками, паями тощо) [1]. В Україні аналогічні діяння відносяться до кримінальних правопорушень зазначеної групи.

Зловживання та шахрайства у кредитно-фінансовій сфері в сучасному світі мають різні форми, які умовно можна поділити на дві групи: кримінальні правопорушення в самій банківській системі, вчинені її працівниками та ті, що вчинені іншими особами (клієнтами, конкурентами, сторонніми особами). Найбільш поширеними формами протиправних дій які зустрічаються і в нашій країні, є крадіжки приватних коштів з банківських рахунків, які зустрічаються і в нашій країні, є крадіжки приватних коштів з банківських рахунків, перекази грошових коштів за допомогою електронних засобів та систем, що вчиняються працівниками банків. Аналогічні діяння можуть вчиняти і сторонні банку особи, котрі використовують банк для своїх шахрайських оборудок. В таких ситуаціях банк виступає в якості засобу для вчинення кримінального правопорушення, і одночасно є його жертвою. Також, самі банки та їх клієнти здійснюють перекази грошових коштів під виглядом легальних угод, тоді як насправді, угоди є нікчемними (фіктивними), або прийняти сфальсифіковані акредитиви чи документи на право власності, здійснити махінації з чеками, пластиковими картками, вилучити грошові кошти із банкоматів тощо.

Найбільш поширеними злочинами у сфері банківської діяльності Англії є наступні [1]: 1 група – корисливі кримінальні правопорушення з метою отримання додаткового прибутку, вчинювані самими банками, їх працівниками, акціонерами, а також іншими компаніями (переважно тими, хто провадить банківську та фінансову діяльність без відповідного дозволу Банку Англії). Сюди можна віднести діяння, що покращують інвестиційну привабливість банку чи акціонерного товариства шляхом введення в оману партнерів та потенційних клієнтів, шахрайство; 2 група – злочини, вчинювані з використанням банків як засобів та інструментів вчинення злочину з метою власного збагачення за рахунок викрадення коштів з рахунків банку та його клієнтів; 3 група – злочини, пов'язані з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом та розголошення інформації про клієнтів банку і банківської таємниці.

Таким чином, кримінальні правопорушення, вчинювані в банківській сфері України та Англії, є не просто схожими, а однотипними. І потребують вирішення на рівні держави, оскільки правова регламентація діяльності даної сфери та встановлення правових заборон повинно ґрунтуватися на уже існуючому досвіді протидії, а не замовчуванні цих проблем.

Чому названі діяння відносять до тих, що мають корупційну складову? Перш за все, тому, що державні діячі, - а це чиновники високого рівня мають відношення до лобювання інтересів банків чи компаній – поручників, по-

друге, тому що «участь» чиновників в їх справах призводить до звільнення від будь-яких видів правової відповідальності за вчинені кримінально протиправні (злочинні) діяння, незважаючи на наявність правових заборон. Таким чином, великі капітали захищаються в Англії на самому високому рівні, що і є одним із проявів корупції.

1. Буллоу О. Британцев не волнуют российские клептократы. / Новая газета. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2019/01/16/79203-britantsev-ne-volnuyut-rossiyskie-kleptokraty>; CONVENTION ON COMBATING BRIBERY OF FOREIGN PUBLIC OFFICIALS IN INTERNATIONAL BUSINESS TRANSACTIONS and Related Documents. URL: http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf; Закон Великобританиї «О взяточничестве», прийнятий 08.04.2010 г. (Bribery Act of 20103), вступил в силу с 01.07.2011 г. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>

Алієва Каріна Мамедівна
ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРАЦІВНИК НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА
З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ
ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» Особливої частини КК України у ряді норм передбачає кримінальну відповідальність за посягання на працівника правоохоронного органу, тобто визнає його спеціальним потерпілим [1].

Потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), благу, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочинном заподіюється шкода або створюється загроза такої [2, с. 60].

При вирішенні питання, чи є працівник Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) потерпілим від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, слід визначитись з питанням віднесення цього державного органу до правоохоронних.

Законодавством України повний перелік правоохоронних органів не визначений. Частина 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» визначає, що правоохоронні органи – це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне

бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [3].

Отже, НАЗК у наведеному переліку правоохоронних органів не вказане. Тому необхідно визначити, чи відноситься цей орган до інших, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Правовий статус НАЗК визначений Законом України «Про запобігання корупції» (далі – Закон). Відповідно ч. 1 ст. 4 цього Закону НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [4]. Поняття антикорупційної політики Законом не надається. Тому належність виконуваних НАЗК функцій до правозастосовних або правоохоронних слід визначати, виходячи з встановленого Законом переліку повноважень цього органу.

У визначенні понять правозастосовних та правоохоронних функцій ані в законодавстві України, ані у теорії права єдності немає. Розбіжності виявляються у поглядах на зміст вказаних функцій, а відтак і на склад правоохоронних органів. Наприклад, у Юридичній енциклопедії під редакцією Шемшученко Ю.С. правоохоронна діяльність визначена у широкому сенсі, як система заходів, спрямованих на забезпечення виконання конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Однак, на досягнення цієї ж мети спрямована діяльність будь-якого органу влади, оскільки реалізація владних повноважень (адміністрування) полягає у встановленні певного порядку дій для інших суб'єктів права і примушуванні до виконання цього порядку, а, відповідно до ст. 19 Конституції України, «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Далі у цій же статті енциклопедії зазначено, що здійснюють цю діяльність правоохоронні та інші державні органи, а також громадські організації [5].

Стаття 11 Закону визначає повноваження НАЗК, основні з яких спрямовані саме на забезпечення виконання Конституції, законів та інших нормативно-правових актів України. До них, в першу чергу, слід віднести такі, як: здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб (п. 6 ст. 11 Закону); здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування (п. 8 ст. 11 Закону); здійснення у порядку та в межах, визначених законом, державного контролю за дотриманням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням політичними партіями коштів,

виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей (п. 8-1 ст. 11 Закону); отримання та розгляд повідомлень, здійснення співпраці з викривачами, забезпечення їх правового та іншого захисту, перевірка дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових (звільнення, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) та інших прав викривачів і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями (п. 13 ст. 11 Закону) [4].

Проте, Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 [6] наведені вищі пп. 6, 8 Закону визнані неконституційними.

Однак, незважаючи на таке Рішення Конституційного Суду України, сукупність інших повноважень НАЗК, передбачених ст. 11 Закону, дозволяє стверджувати про приналежність їх до таких, що забезпечують виконання НАЗК правоохоронних функцій.

Таким чином, НАЗК відноситься до правоохоронних органів, а його працівники, відповідно, можуть виступати спеціальними потерпілими від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, передбачених розділом XV Особливої частини КК України.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.11.2020).

2. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за науковою ред. В. І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.

3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 11.11.2020).

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA#Text> (дата звернення: 11.11.2020).

5. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів. Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1153/> (дата звернення: 11.11.2020).

6. Рішення Конституційного Суду України щодо окремих положень антикорупційного законодавства України. URL: <http://sm.gov.ua/ru/zapob/22757-rishennya-konstytutsiynoho-sudu-ukrayiny-shchodo-okremykh-polozhen-antykoryuptsiynoho-zakonodavstva-ukrayiny.html> (дата звернення: 11.11.2020).

Терещенко Роман Віталійович
уповноважений з антикорупційної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ткаченко Павло Ігорович
фахівець філії Державної установи
«Центр пробації» в Дніпропетровській області,
здобувач Міжрегіональної
Академії управління персоналом

ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупція в державі – це перш за все загроза Національній безпеці та руйнування законодавчого мікроклімату, принципів верховенства права. На сьогоднішній день, актуальним постає боротьба з корупційними проявами, розробка стратегій щодо протидії та реформування органів з метою забезпечення останніх добросовісним контингентом працівників та державних службовців.

Корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 останнього, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Кримінально-правова характеристика, першочергово покликана до унормування специфіки елементів та ознак складу корупційного злочину, а також кваліфікуючі, особливо кваліфікуючі обставини і покарання за вчинення корупційних злочинів.

Основні термінологічні конструкції в сфері запобігання корупції є: неправомірна вигода, потенційний конфлікт інтересів та реальний конфлікт інтересів. Над останніми термінами законодавець чітко трактує положеннями, котрі є унормованими в чинному законодавстві.

Неправомірна вигода - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав. Потенційний конфлікт інтересів – це наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупере-

дженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Реальний конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [1, с. 1].

В ході аналізу положень кримінального законодавства, можливо визначити, що очевидним є факт відсутності чіткого визначення поняття корупційних злочинів, лише шляхом перерахування конкретних статей КК України, де встановлена відповідальність за вчинення таких суспільно небезпечних діянь. Можливо зробити попередні висновки та в подальшому мотивувати цілі дослідження на прикладі вичерпного переліку статей КК України. До таких статей можливо віднести по видовому розподілу категорії статей. До корупційних злочинів, вчинених шляхом зловживання службовим становищем можливо віднести наступні: ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України. До корупційних злочинів окремої категорії, що вчинені у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг можливо віднести наступні: ст. ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК України.

Родовими об'єктами корупційних злочинів можуть бути власність, сфера господарської діяльності, громадська безпека, сфера обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, сфера службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, встановлений порядок несення військової служби/корупційні військові злочини.

Безпосередні об'єкти (як основні, так і додаткові) цих злочинів можуть збігатися з родовими або мати певну специфіку. Наприклад, основним і безпосереднім об'єктами злочину, передбаченого ст. 191 КК України, є суспільні відносини власності. Тоді як основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 210 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України в частині здійснення видатків чи надання кредитів, а додатковими безпосередніми – права і свободи громадян, відносини у службовій сфері, авторитет органів державної влади тощо [2, с. 43].

Чимало корупційних злочинів у КК України є предметними (виняток становлять ті, що передбачені ст. ст. 364, 364-1 і 365-2). Зокрема, предметами цих злочинів можуть бути: відповідне чуже майно (ст. 191); бюджетні кошти, що включаються до державного і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування у відповідних розмірах (ст. 210); вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові

пристрої, радіоактивні матеріали (ст. 262); наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги (ст. 308); прекурсори (ст. 312); обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313); снотворний мак і коноплі, а також психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, призначені для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин (ст. 320); неправомірна вигода (ст. ст. 354, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2); документи, штампи, печатки (ст. 357); зброя, бойові припаси, вибухові речовини, інші бойові речовини, засоби пересування, військова і спеціальна техніка, інше військове майно (ст. 410).

З об'єктивної сторони окремі корупційні злочини можуть бути вчинені лише шляхом зловживання службовим становищем (ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України), тоді як для інших такої специфічної умови не встановлено. Зазвичай вчинення відповідного злочину службовою особою шляхом зловживання службовим становищем є лише окремою (специфічною) формою (способом) вчинення того чи іншого злочину. У той же час дещо незрозумілим є законодавчий підхід з приводу того, що до корупційних злочинів, які можуть бути вчинені лише шляхом зловживання службовим становищем, не віднесені ті з них, які передбачені ст. ст. 364 і 364-1 КК України, оскільки останні безпосередньо пов'язані зі зловживанням владою чи службовим становищем або відповідними повноваженнями [2, с. 45].

Склад корупційні злочини можуть мати: формальний та матеріальний. Деякі корупційні злочини вчиняються лише через дію, а деякі можуть бути вчинені і через бездіяльність.

Суб'єктами корупційних злочинів передусім є спеціальні суб'єкти (зокрема, службові особи юридичних осіб як публічного, так і приватного прав; особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, – у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій); працівники підприємства, установи чи організації, які не є службовими особами, або особи, які працюють на користь підприємства, установи чи організації; військові службові особи).

Суб'єктивна сторона корупційного злочину – це характерність в наявності злочинного умислу. Злочини передбачені ст. 320 КК України, може бути вчинений як умисно, так і з необережності щодо дій, про які йдеться в диспозиції останньої статті. У злочинах, передбачених ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК України, ставлення до наслідків може бути як умисним, так і необережним. Деяким аналізованим злочинам може бути властиві корисливий мотив (наприклад, у злочині, передбаченому ст. 191 КК України) або спеціальна мета (наприклад, одержати неправомірну вигоду – у злочині, передбаченому ст. 364 КК України).

В якості суспільно небезпечних наслідків відповідного корупційного злочину закон може передбачати, наприклад, такі з них, як великі чи особли-

во великі розміри чужого майна, заволодіння яким здійснюється (частини 4 і 5 ст. 191 КК України), або істотну шкоду (ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 364-1 КК України), або тяжкі наслідки (ч. 2 ст. ст. 364, ч. 2 ст. 364-2 КК України).

Отже, аналізуючи вище викладений матеріал, можливо зробити висновки, що кримінально-правова характеристика корупційних злочинів, є лише складовою в подальшому науковому дослідженні даної проблематики, остання, надає чітке поняття та урозуміння в кримінально-правовому контексті. Виходячи з аналізу статистичних даних, викладених в кримінологічних дослідженнях, нагальним постає виокремлення заходів протидії корупційним злочинам. В ході впровадження законодавчих новацій слід зосередити увагу на особливості стабільності антикорупційного кримінального законодавства, відмова від постійного коригування норм останнього та забезпечення від політично вмотивованого впливу. Присутня потреба в уніфікованому підході щодо призначення покарання, звільнення та відбування. Нагальна потреба в науковому коригуванні термінології та відповідного її застосування в законодавчих положеннях. Таким чином першочергово, фактично зникне безліч прогалин в праві, що буде позитивно сприяти в подальшому застосуванні. На разі проблема корупційних злочинів становить собою підґрунтя для подальших наукових досліджень.

1. Закон України «Про запобігання корупції» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 1700-VII, ст. 1 – 3.

2. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) [текст] навч. посіб. / А. В. Савченко – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 43, 45 с.

Шевченко Таїсія Віталіївна
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін

Мірошниченко Анастасія Сергіївна
здобувач вищої освіти
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства. Індекс сприйняття корупції

(Corruption Perceptions Index, CPI) – показник, який з 1995 року розраховується міжнародною організацією Transparency International. Сама організація не проводить власних опитувань. Індекс розраховують на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів. Для визначення оцінки України використано 9 джерел. Ключовим показником Індeksu є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня в житті суспільства. Індекс сприйняття корупції у 2019 році в Україні склав – 30 балів із 100 балів [8]. Хоча порівняно з 2018 років знизився, однак наразі він складає такий же показник як і в 2017 році і зниження не суттєве. Тож можемо зазначити, що незважаючи на зміни щодо протидії корупції в Україні за останні роки ситуація почала змінюватись лише у 2019 році. Яка ситуація склалась у 2020 році покажуть проведені дослідження, які будуть оприлюднені у січні 2021 року. Однак, і тепер ми можемо з впевненістю стверджувати, що запроваджених заходів не достатньо.

Одним, із головних важелів з чого потрібно розпочинати протидію корупції це приведення національного антикорупційного законодавства до європейських стандартів.

Корупція в сучасній Україні носить системний характер і поширена у всіх регіонах країни та на всіх рівнях державного та місцевого самоврядування, що надзвичайно небезпечно. Коли корупція зустрічається не так часто, то її легко виявити та ліквідувати. Тож коли вона набуває широкого масштабу, її важче контролювати, і, відповідно, боротися. Але найгірший варіант, коли корупція стає системним явищем і охоплює країну, державні інституції та приватний сектор. Це призводить до того, що громадяни адаптуються до корумпованого шляху вирішення справ і корупція стає способом життя. Системну корупцію дуже важко подолати, і це може мати руйнівний вплив на економіку [1, с.42].

Поняття «корупційного кримінального правопорушення» не вживається сьогодні в національному законодавстві, водночас міститься у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. Згідно з даним документом, країни, які приєдналися до неї, повинні передбачити кримінальну відповідальність за такі види корупційних діянь: хабарництво (вчинене як державними посадовими особами, так і в приватному секторі); зловживання впливом; відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією; фінансові злочини. Ці положення свідчать про наявність корупційної злочинності і як наслідок корупційних кримінальних правопорушень [2].

У Міжнародному кодексі поведінки посадових осіб від 27 березня 1996 р. корупція визначена як зловживання службовим становищем для досягнення особистої або групової вигоди, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди у зв'язку зі службовим становищем [3]. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», корупція визначається як вико-

ристання посадовою особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. У ст. 65 цього Закону вказується, що за вчинення корупційних правопорушень винні особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку [4].

Аналіз положень цього нормативного акту дозволяє зробити висновок, що він передбачає відповідальність осіб, винних у корупційних правопорушеннях у вигляді звільнення з роботи. Інші види відповідальності передбачаються КУпАП та КК України. Водночас, слід підкреслити, що лише в КУпАП і міститься поняття «корупційне правопорушення» (гл. 13-а КУпАП «Адміністративні корупційні правопорушення»). На думку деяких вчених, така ситуація є надзвичайно зручною для осіб, які скоюють корупційні діяння, оскільки їх завжди можна кваліфікувати як корупційні правопорушення і застосовувати відповідальність передбачену саме КУпАП, яка є значно м'якшою ніж відповідальність, що може бути передбачена КК України в разі включення до його складу «корупційних кримінальних правопорушень».

У багатьох країнах розділ Кримінального кодексу містить назву «Корупційні кримінальні правопорушення». Так, наприклад, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан містить Главу 15 «Корупційні та інші кримінальні правопорушення проти інтересів державної служби та державного управління» [7]. В Кримінальному кодексі Республіки Молдова Глава XVI. Корупційні злочини у приватному секторі. Крім, того в Главі XV передбачені стаття 324 Пасивне корумпування та ст. 325 Активне корумпування [8].

Національне законодавство використовує такі поняття як: «корупція», «корупційні діяння», «правопорушення пов'язані з корупцією», «корупційне правопорушення» (Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про державну службу», Закон України «Про прокуратуру») [4,5,6].

Таким чином, можемо сказати, що корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з ними, можуть бути злочинними. Враховуючи те, що КК України не містить формулювання «корупційні кримінальні правопорушення», аналізуючи сутність поняття «корупції» та сферу суспільних відносин, в якій існує корупційна діяльність, вважаємо, що корупційними кримінальними правопорушеннями є злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII КК України). Тому доцільно буде зазначити, що кримінальний закон потрібно вдосконалювати шляхом аналізу міжнародних норм. Це дасть можливість

національне антикорупційне законодавство привести до єдиного стандарту та на базі «досвіду» інших країн боротися з проявами корупційних кримінальних правопорушень.

1. Скочиляс-Павлів О.В. «Корупція як негативне соціально-правове явище: ознаки та причини». Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка». № 2 (35), том 2, 2019. с. 41-45.

2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : Міжнародна Конвенція від 27.01.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. N 47-48 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

3. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб 23.07.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text .

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014 № 49 ст.2056. (Дата оновлення: 17.09.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Дата звернення: 11.11.2020).

5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016, № 4, ст.43. (Дата оновлення: 17.09.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (Дата звернення: 11.11.2020).

6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 2-3, ст.12 (Дата оновлення: 31.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (Дата звернення: 11.11.2020).

7. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан : Закон Республіки Казахстан від 03.07.2014 № 226-V-ЗПК. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226#z701> (Дата звернення: 11.11.2020).

8. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 року а № 985-XV (зі змінами та доповненнями станом на 10.09.2020 р.) URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30394923#pos=3923;-46 (Дата звернення: 11.11.2020).

9. Індекс сприйняття корупції – 2019 рік. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>. (Назва з екрану). (Дата звернення: 11.11.2020).

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО У ПРОТИДІІ КОРУПЦІЇ

Шендрик Владислав Володимирович
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та розкриття злочинів
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Дараган Валерій Валерійович
завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО СТАНУ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ (ПУБЛІЧНИХ) ЗАКУПІВЕЛЬ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У грудні 2019 року в м. Ухань (Китайська Народна Республіка) було вперше зафіксовано спалах коронавірусної інфекції COVID-19. Та вже 11 березня 2020 року Всесвітньою організацією охорони здоров'я оголосила пандемію у зв'язку з поширенням у світі коронавіруса COVID-19. З цього часу більшість держав світу почали активно готуватися до протидії зазначеному явищу.

Одним із головних питань протидії стало своєчасне забезпечення медичної системи товарами, роботами чи послугами, необхідними для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19). Однак, як в Україні, так і в більшості країн світу державні (публічні) закупівлі це процес який займає значний проміжок часу, який в окремих випадках протидії поширенню коронавірусної хвороби був життєво необхідним. З метою уникнення затримок більшістю держав світу до

законодавства про здійснення державних (публічних) закупівель було внесено відповідні зміни, які передбачали спрощений механізм закупівлі товарів, робіт чи послуг, необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19).

Однак виникає питання, чи не скористалися таким спрощеним механізмом нечисті на руку представники закладів охорони здоров'я та окремі чиновники. Як було зауважено в доповіді президента Групи держав по боротьбі з корупцією Мирином Мрчелою: «Корупційні ризики можуть стати серйозною проблемою для лікарень та інших медичних або околomedичних установ, які намагаються впоратися з COVID-19, оскільки вони стикаються з нестачею персоналу і обладнання. При наявних конкуруючих потребах і непередбачених обставин, корупція може стати частиною загальної картини, наносячи шкоду окремим особам і суспільству в цілому» [1].

В березні 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Відповідно до вказаного Закону розділ X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про публічні закупівлі» було доповнено пунктом 3-1 такого змісту:

«3-1. Установити, що дія цього Закону не поширюється на випадки, якщо предметом закупівлі є товари, роботи чи послуги, необхідні для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19). Перелік таких товарів, робіт чи послуг та порядок їх закупівлі затверджуються Кабінетом Міністрів України.

За результатами такої закупівлі в електронній системі закупівлі замовник оприлюднює звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель, договір про закупівлю та всі додатки до нього, звіт про виконання договору про закупівлю відповідно до статті 10 цього Закону.

У разі недотримання вимог щодо публікації таких звітів винні особи притягаються до відповідальності відповідно до закону» [2].

Очікувалося, що нововведена процедура стане у нагоді в першу чергу в сфері медицини. У підпорядкуванні МОЗ є спеціалізоване підприємство – «Медичні закупівлі України», яке мало б забезпечити централізовані масштабні закупівлі першочергових товарів для боротьби з епідемією. Із самого початку нововведення у сфері закупівель почали використовувати або не за призначенням, або із серйозними зловживаннями. Однак МОЗ фактично зупинили тендер профільного підприємства та перебрали цю функцію на себе, переплативши за костюми 40%, за що можна було докупити додаткових 50 тисяч костюмів. Коли держпідприємство знайшло та закупило 90 тисяч костюмів на 40% дешевше і вже навіть уклало договір, «Медичні закупівлі» бу-

ли змушені розірвати його, бо МОЗ не виділив на них гроші та не погодив закупівлю. Після низки гучних скандалів щодо повернення МОЗ до корупційних практик закупівлі для протидії епідемії таки передали підприємству, але аж наприкінці травня. У перші тижні карантину одеська інфекційна лікарня, виправдовуючи неконкурентну процедуру закупівлі пандемією, почала активно скуповувати меблі та інше приладдя на кшталт тумб та диванів за дуже високими цінами. У Дніпрі міська клінічна лікарня №8 хотіла без тендеру віддати 2,4 млн грн на ремонт приміщення та сантехнічних мереж. Відсутність конкурентної закупівлі пояснювали боротьбою з коронавірусом, однак ремонтні роботи взагалі не входять до такого переліку [3].

Ситуація погіршується ще й тим, що Держаудитслужба, діяльність якої направлена на моніторинг публічних закупівель, фактично не здійснює такого моніторингу щодо закупівель в умовах пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19), бо звіт про виконаний договір, який публікують замовники, не є «процедурою закупівлі» у визначенні закону «Про публічні закупівлі» [3].

Такий стан справ корупції у сфері державних (публічних) закупівель не є виключенням для України, окремі країни світу також зіштовхнулися не тільки з проблемою пандемії, а і з проблемою корупції під час протидії її поширенню, зокрема у сфері державних (публічних) закупівель.

Так, у Казахстані з 16 березня указом президента країни Касим-Жомарт Токаєва в зв'язку з пандемією коронавіруса діє «спеціальний порядок здійснення держзакупівель». Це дозволяє чиновникам (замовникам) на місцях здійснювати закупівлі способом «з одного джерела», відправивши запрошення «будь-якому обраному замовником постачальнику». Один з показових випадків було виявлено в квітні цього року користувачами соцмереж, які звернули увагу на те, що переможцем конкурсу з постачання медичних масок, оголошеного управлінням громадського здоров'я Туркестанської області, стала фірма, що спеціалізується на постачанні квітів. При перевірці умов договору на суму 5,4 мільйона тенге антикорупційна служба виявила суттєве завищення вартості масок. У магазинах на той момент вони продавалися по 800 тенге, а в договорі їх ціна складала 1 350 тенге. Договір з постачальником був розірваний [4].

В Російській Федерації керівник апарату губернатора Саратовської області Олеся Горячева подала у відставку за власним бажанням після того, як прокуратура почала перевіряти закупівлю владою регіону одноразових нестерильних масок по 425 рублів за штуку. За контракт відповідала держустанова «Саратовський аптечний склад», яку очолює Сергій Горячев - чоловік керівника апарату губернатора Олеси Горячевої. Він пояснював високу ціну тим, що маски, які купуються були «по суті справи, респіраторами». На уточнення журналістів, що респіратори навіть в роздріб коштували до 100 рублів, Горячев заявив, що «у нас до епідемії і п'ять рублів маска коштувала, і по рублю в аптеці» [5].

Крім того, наприкінці квітня 2020 року в Колумбії повідомили про поча-

ток розслідування відносно ряду чиновників, яких підозрюють у порушеннях при оформленні контрактів, пов'язаних із заходами реагування на пандемію COVID-19 [6].

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні та окремих країнах світу виникла гостра необхідність внесення відповідних змін до законодавства про здійснення державних(публічних) закупівель щодо недопущення корупційних проявів під час закупівлі товарів, робіт чи послуг, необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19).

1. Коррупционные риски и важные правовые источники в контексте распространения вируса COVID-19. URL: <https://rm.coe.int/russian-version-corruption-covid-19/16809e3bf9> (дата звернення: 12.11.2020).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 16, ст. 100.

3. 100 днів карантинних закупівель: як МОЗ, МВС та інші використали пандемію для мільонних корупційних схем. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/06/23/7256712/> (дата звернення: 12.11.2020).

4. «Любой интерес, кроме общественного» Как борются с коррупцией в сфере государственных закупок. URL: <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-state-procurements-and-corruption/30791190.html> (дата звернення: 12.11.2020).

5. Глава аппарата губернатора Саратовской области уволилась после закупки масок по 425 рублей за штуку. URL: <https://www.occrp.org/ru/daily/12242-425> (дата звернення: 12.11.2020).

6. Колумбийских чиновников обвиняют в нецелевом расходовании средств на борьбу с COVID-19. URL: <https://www.occrp.org/ru/daily/12207-colombian-officials-accused-of-misusing-covid-19-funds> (дата звернення: 12.11.2020).

Бідняк Ганна Сергіївна
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних, доцент

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ НОРМ ЩОДО ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

В умовах розбудови української держави неминучі суперечки законодавчих норм, їх недосконалість та неузгодженість. В умовах сьогодення визнання неконституційними окремих норм ЗУ «Про запобігання корупції» та КК України викликали обурену реакцію суспільства та критичні обговорення як в науковому середовищі, так і серед представників різних гілок влади. Се-

ред дискусійних питань особлива увага за правом приділена щорічному декларуванню.

Дотримуючись об'єктивного підходу до змісту Рішення КС України, слід відмітити неоднозначну позицію. З одного боку, позбавлення НАЗК певних прав зрозумілі. Дещо розширені повноваження комітету, які були передбачені законодавством, справедливо вимагали уточнень та відповідності іншим нормам. НАЗК хоча і зазначений в переліку органів, які виконують правоохоронну функцію, фактично є державоутримувачем відповідного реєстру. Втім, вони мали право надсилати протокол правопорушення тільки поштою, а не вручати особі під підпис; витребувати певні документи тощо. Також, як свідчить практика, під час викриття корупційних правопорушень працівники зазначеного органу зазвичай потребували супроводу інших служб.

З іншого боку, була запропонована нерівність громадян, в т.ч. суддів та правоохоронців, під час декларування. В Рішенні зазначено, що категорії державних службовців мають різні рівні відповідальності та повноваження, тому необхідно забезпечити різні правила декларування, зокрема вищі судові органи мають право вимагати спеціальних актів регулювання цього питання, а деклараціями суддів може опікуватися спеціальний орган судової влади [6]. Так звану «скомпрометованість судової системи» можливо подолати іншим шляхом, наприклад, наданням спеціального статусу відповідним суб'єктам з обмеженим доступом до декларацій у соцмережах. За таких умов незалежний орган виконавчої влади зможе мати доступ до необхідних даних і повноцінно виконувати свою функцію боротьби із корупцією у судовій та інших гілках влади. Аналогічне рішення можливо запропонувати задля запобігання негативного впливу зовні та забезпечення особистої безпеки та членів сімей окремих категоріям суб'єктів декларування, як правоохоронці.

Також, викликає сумнівів зміст Рішення щодо процесу перевірки декларацій. Ми переконані, що він повинен здійснюватися компетентними, незалежними та неупередженими органами для перевірки всіх суб'єктів декларування, а не тільки декларацій суддів. Таким чином, буде забезпечений принцип рівності прав і свобод людини і громадянина, закріплений у ст. 21 та ст. 24 КУ.

Слушно з цього приводу висловив окрему думку суддя КС України В.В. Лемак, що у Рішенні не розставлено акцентів стосовно ключової проблеми: де межа між контролем виконавчої влади за особами, які працюють у судовій владі (суддями), і контролем за, власне, правосуддям. Контроль за законністю доходів та майнового стану суддів з боку створених на підставі законів України органів виконавчої влади безпосередньо не є втручанням у незалежність суддів і судів, яка гарантована Конституцією України. Однак такий контроль повинен здійснюватися відповідно до вимог, які враховують: 1) суть гарантій незалежності суддів, зокрема заборону "будь-якого впливу" на них, що прямо встановлено Конституцією України відповідно до частини

другої статті 126, частини другої статті 149. Окрім іншого, жодна інформація, яка збирається і зберігається органами виконавчої влади, не може бути використана ними з метою впливу на суддів і здійснення ними правосуддя; 2) об'єкт цього контролю в жодному разі не може бути пов'язаним зі здійсненням суддями і судами конституційної функції правосуддя, оскільки носії судової влади є невідомими і невідконтрольними жодним іншим суб'єктам. Протилежна точка зору заперечувала б принцип верховенства права. Отже, у Рішенні загалом не розмежовано розуміння загальноприйнятого у світі контролю за доходами та майновим станом суддів, з одного боку, та спробами контролю за здійсненням правосуддя, з іншого боку [3].

На наявність корупційних проявів у різних суб'єктів декларування вказують статистичні дані. В Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі станом на жовтень 2020 р. за ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації», всього обліковано 794 кримінальних правопорушення. Вважаємо обов'язковим звернути увагу, що у 621 випадках досудове розслідування здійснювалось органами НП України, 104 – ДБР, НАБУ – 67.

Такі показники свідчать про існування фактів корупційних злочинів серед суддів, правоохоронців тощо. А визнання окремих норм неконституційними фактично дозволяють уникнути відповідальності за недостовірне декларування суб'єктам декларування з підвищеним корупційним ризиком та з високим корупційним ризиком.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що складна ситуація сьогодні щодо окремих норм запобігання та протидії корупції, вимагає негайного прийняття обґрунтованого рішення з урахуванням дискусійних позицій. Шляхом вирішення цього питання, взагалі, можливе прийняття нового антикорупційного закону з урахуванням вже діючих кримінальних, кримінально-процесуальних і інших норм та відповідності їх міжнародним стандартам. І, зокрема, в законі обов'язково слід передбачити створення та функціонування нового органу задля здійснення антикорупційної політики, а також надати спеціальний статус таким суб'єктам декларування, як працівники судових і правоохоронних органів.

1. Конституція України редакція від 01.01.2020 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний кодекс України редакція від 27.10.2020 № 2341-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про запобігання корупції", Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb13d710-20#Text>

4. Про запобігання корупції Закон України редакція від 27.10.2020 №1700-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056)

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

5. Про затвердження Положення про апарат Національного агентства з питань запобігання корупції та положень про самостійні структурні підрозділи апарату Національного агентства з питань запобігання корупції Рішення 19.05.2016 № v0001884-16 редакція від 27.10.2017 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001884-16#Text>

6. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

7. Статистична інформація Генеральної прокуратури України URL:<https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>

Крамаренко Юрій Миколайович
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИПЛАТИ ВИНАГОРОДИ ВИКРИВАЧУ

Останні майже 10 років, соціально значимі та чутливі для державного управління галузі кримінального та кримінально-процесуального права зазнали суттєвих змін. Одна з таких трансформацій стосується показань очевидців у кримінальному процесі. Так, у попередньому кримінально-процесуальному кодексі України частиною 3 ст.68 було передбачено неможливість використання в якості доказів показань свідків, які базуються на повідомленнях інших осіб, без допиту останніх як першоджерела інформації [1]. Стаття 97 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачає можливість визнання допустимими показання з чужих слів [2]. Законом України «Про звернення громадян» передбачалось та передбачається, що анонімні звернення не підлягають розгляду (ч.1 ст.8 згаданого Закону) [3]. Натомість згідно зі ст. 8 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [4], ст. 19 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [5], та ст.53 Закону України «Про запобігання корупції» [6] прийом та розгляд анонімних повідомлень є допустим та прийнятним.

На фоні цього в законодавстві України з'явився новий суб'єкт правовідносин – викривач. Згідно Закону України «Про запобігання корупції» викривач це «фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою

особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання». КПК України визначає викривача як фізичну особу, «яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування» [6].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» від 17.10.2019 року було передбачено певні процесуальні механізми захисту та заохочення викривачів [7]. Так, нормами Закону України «Про запобігання корупції» та КПК передбачено виплату винагороди викривачу.

Для визначення дієвості прийнятих норм щодо виплати винагороди викривачу необхідно провести аналіз норм чинного КПК України щодо підстав застосування такої форми заохочення. З огляду вимог КПК України можна визначити такі підстави (критерії) за яких викривач може розраховувати на виплату винагороди:

- 1) повідомлення про корупційний злочин;
- 2) *активне сприяння його розкриттю;*
- 3) *грошовий розмір предмета злочину або завдані державі збитки від такого злочину в п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення злочину;*
- 4) *повідомила про корупційний злочин не у рамках угоди у кримінальному провадженні;*
- 5) *не є співучасником корупційного злочину, про який вона повідомила;*
- 6) *повідомляючи про корупційний злочин як викривач, не мала при цьому можливість для здійснення офіційного повідомлення про виявлений злочин у межах реалізації своїх службових повноважень;*
- 7) *ухвалення обвинувального вироку;*
- 8) *інформація, повідомлена викривачем правоохоронному органу, повинна походити від його особистої обізнаності, у тому числі інформація, отримана від третіх осіб, не міститися в публічних звітах, результатах перевірок, матеріалах, дослідженнях, інформаційних повідомленнях тощо органів чи засобів масової інформації, крім випадку, якщо викривач є джерелом такої інформації, а також не бути відомою правоохоронному органу з інших джерел (персональність інформації);*
- 9) *повідомлена викривачем інформація повинна містити фактичні дані, що можуть бути перевірені, і сприяти доказуванню хоча б однієї з обставин вчинення корупційного злочину, передбачених пунктами 1-3, 6 і 7 частини першої статті 91 цього Кодексу (важливість інформації), тобто:*
 - а) *подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші об-*

ставини вчинення кримінального правопорушення);

б) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

в) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

г) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

г) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру;

10) обвинувальний акт має містити відомості про розмір пропонованої винагороди викривачу.

Остання вимога зумовлена тим, що фактично відповідно до ст.337 КПК України «судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею» (лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження).

Виплата винагороди викривачу передбачена у Главі 9 КПК «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов, виплата винагороди викривачу» Розділу 1 (ст.127- 130-1 КПК України), при цьому ч.1 ст.128 КПК України визначає необхідність пред'явлення цивільного позову «під час кримінального провадження до початку судового розгляду». Тобто особа, якій спричинено шкоду, для того щоб цивільний позов став предметом судового розгляду повинна «встигнути» це зробити до його початку. Враховуючи місце розташування правової норми (виплата винагороди) у КПК України та окремі положення щодо судового провадження у суді першої інстанції цілком можна припустити, що питання виплати винагороди викривачу також повинно певним чином «потрапити» до предмета судового розгляду. Згідно вимог КПК України викривач не є учасником судового провадження, не бере участь у підготовчому судовому засіданні та фактично не має можливості подати заяву про виплату винагороди, яка б стала предметом розгляду судом, а лише має право представляти свої інтереси під час розгляду питання щодо виплати йому винагороди особисто і через представника - адвоката (у тому числі анонімно, але до вирішення питання виплати йому винагороди) та оскаржувати в апеляційному порядку судові рішення «у час-

тині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу». Отже можна зробити обґрунтоване припущення про те, що питання про виплату винагороди викривачу може стати предметом судового розгляду лише саме через «розмір пропонованої винагороди викривачу», який вказано в обвинувальному акті.

Таким чином можна зробити висновок про те, що виплата винагороди викривачу у кримінальному провадженні, має досить багато «фільтрів», що залежать як від особи викривача (службових повноважень, активного сприяння тощо), так і від сутності наданої інформації, ступеня обізнаності з такою інформацією інших суб'єктів та процесуальних дій і рішень уповноважених осіб у кримінальному провадженні. Також слід враховувати те, що повідомлення викривачів можуть по-різному сприйматись суспільством з етичної точки зору, оскільки історія людства має численні приклади, коли доноси знищували долі багатьох людей або призводили до тотальних репресій чи геноциду. Вказане не сприяє поширенню застосування цього правового інституту. Відсутність практики матеріального заохочення викривачів через процесуальні перепони в свою чергу може мати зворотній ефект на сприяння громадян у розкритті та розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Виходячи із зазначеного, вважаємо, що для більш ефективної протидії корупції доцільним є удосконалення механізмів застосування методів оперативно-розшукової діяльності та інституту інформаторства, в т.ч. отримання від юридичних чи фізичних осіб за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, що вже існують в чинному законодавстві та мають напрацьовану позитивну практику.

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

4. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

6. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1548>

7. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17 жовтня 2019 року № 198-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text>

Томма Роман Павлович
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИКРИВАЧА КОРУПЦІЇ ЗГІДНО з ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Корупція, як соціальне явище вкрай негативно впливає практично на всі сторони суспільного життя: економіку, політику соціальну і правову сфери, управління, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корупційні зв'язки руйнують правові, етичні відносини між людьми і поступово перетворюються на норму поведінки суспільства.

Зазвичай громадяни без зайвого ентузіазму інформують правоохоронні органи про факти корупції (небажання приймати участь у тривалому судовому процесі, турбуються за свою безпеку, недовіра правоохоронній та судовій системі тощо). У зв'язку з цим у правоохоронних органів виникає питання: як? де?, та від кого? отримати достовірну інформацію про факти корупції. Для вирішення цього завдання законодавець Законом України «Про запобігання корупції» створив «Інститут викривачів» [1].

У чинному законодавстві України зазначено декілька визначень поняття «викривач», так наприклад:

- *згідно частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», **викривач** – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [1].*

- *згідно пунктів 16-2 та 25 частини першої статті третьої Кримінального процесуального кодексу України, **викривач** – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування [2].*

- *згідно частини третьої статті 272 Кодексу України про адміністративні правопорушення, **викривач** є свідком у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією та має право на збереження конфіденційності інформації стосовно нього під час дачі пояснень по справі [3].*

Проаналізувавши вищезазначене ми можемо констатувати, що викри-

вачем корупції може бути:

1. Будь яка особа;
2. Працівник держаної установи;
3. Працівник приватної установи.

Закон України «Про запобігання корупції» окреслює декілька важливих умов, які визначають викривача корупції, а саме викривач повинен:

- володіти інформацією про можливі факти корупційних правопорушень – фактичними даними, а саме про обставини правопорушення, місце і час його вчинення та особу, яка вчинила правопорушення;
- бути переконаним у достовірності цієї інформації;
- отримав цю інформацію під час трудової, професійної, господарської, громадської, наукової діяльності, проходження служби чи навчання [1].

Необхідно звернути увагу на те що, якщо хоча б одна з цих умов не виконана, особа не може вважатися викривачем, Національне агентство з питань запобігання корупції ті інші відповідальні суб'єкти не можуть розглядати повідомлення від неї.

Варто зауважити, що станом на сьогодні усвідомленість суспільства про необхідність інформування відповідних компетентних органів про вчинене корупційне правопорушення має низький рівень. Відповідно до рекомендацій, наданих «Transparency International Україна» [4], для того, щоб інститут викривачів запрацював повною мірою необхідно:

- запровадити кримінальну відповідальність за порушення анонімності і конфіденційності викривача, утиски та переслідування з боку зазначених ним осіб;
- розповсюдити захист викривачів на не тільки розкриття інформації про корупцію та пов'язані з нею правопорушення, передбачені Законом про запобігання корупції, а і на розкриття інформації про всі злочинні дії;
- налагодити у державних та правоохоронних органах чіткий механізм захисту викривачів державою;
- розробити та впровадити в законодавство України реальні умови визначення викривача корупції та його правовий статус.

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 46, ст.2047 від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII;

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90-91);

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122);

4. Статистика щодо рівня корупції в Україні Міжнародної організації Transparency International Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/about/>.

Черненко Анатолій Павлович
доцент кафедри,
кандидат юридичних наук, доцент

Шиян Анатолій Григорович
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИКРИВАЧ – НОВИЙ УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ

Корупція є явищем особливо небезпечним. Вона загрожує не лише іміджу нашої держави, її економіці, але й національній безпеці в цілому, бо руйнує всю державу. Тому боротьба із таким негативним явищем є вкрай необхідною. Певна річ, що така боротьба повинна здійснюватися на високому рівні, добре підготовленими співробітниками та належними засобами. Забезпечити такий рівень боротьби не можливо без глибокого наукового аналізу всіх складових такої багатогранної діяльності. Наведені фактори вказують на своєчасність та необхідність проведення такої науково-практичної конференції, а її тему визначають актуальною.

Корупція, окрім своєї небезпечності, є явищем доволі складним, яке поєднує у собі діяння у багатьох сферах людського життя. Про таку особливість корупції вказується у профільному законі: «корупційне правопорушення - діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» (ст. 1 Закон України «Про запобігання корупції») [1]. Як бачимо, корупційне правопорушення охоплює діяння, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Такі властивості корупції потребують розмежування й напрямків боротьби з її проявами, тому вона ведеться багатьма відомствами в різних видах правоохоронної діяльності. Звісно кожний вид вказаної боротьби є важливим і не може бути виділений як особливий чи найважливіший, але при цьому нам би хотілося привернути увагу наукової громадськості до кримінального процесуального аспекту такої боротьби.

Як відомо злочини є найтяжчими правопорушеннями, а боротьба з ними ведеться в основному у межах кримінального процесу, під час якого реалізуються норми кримінального права. У свою чергу лише норми Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлюють кримінальну відповідальність за будь-які кримінальні правопорушення, в тому числі й корупційні.

Так ст. 45 КК України визначає, що: «Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 262 (Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем), 308 (Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 312 (Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 313 (Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням), 320 (Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів), 357 (Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження), 410 (Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210 (Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), 354 (Підкуп працівника підприємства, установи чи організації), 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 364-1 (Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 365-2 (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368-3-369 (ст. 368-3 Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, ст. 368-4 Підкуп особи, яка надає публічні послуги, ст. 368-5 Незаконне збагачення, ст. 369 Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (Зловживання впливом), 369-3 (Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань) цього Кодексу» [2]. Як бачимо, їх кількість є достатньо великою.

При цьому слід наголосити, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не встановлює якихось особливостей кримінального провадження щодо певних видів злочинів, у тому числі й корупційних. Кожне кримінальне провадження є унікальним та особливим завдяки

специфіці предмету кримінального провадження. Разом з тим, КПК України все ж має певну особливість щодо кримінального провадження корупційних кримінальних правопорушень. Такою особливістю є визначення ним спеціального суб'єкту кримінального провадження – викривача.

Термін «викривач» у чинному КПК України вживається 26 разів, а у п. 16-2 ч. 1 ст. 3 КПК України наводиться визначення цього терміну: «викривач це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування» [3]. Отже, про викривача можна говорити як про нового учасника кримінального процесу. Такими ж новими є й норми, які регламентують його участь у кримінальному процесі. На наш погляд, вони окрім новизни, мають ще одну властивість: нечіткість у визначенні ролі викривача щодо виконання ним кримінальних процесуальних функцій, тому й потребують удосконалення.

Аналіз положень п. 19 та п. 25 ст. 3 КПК України, а також системний аналіз норм цього закону дозволяє нам дійти висновку, що законодавець не відносить викривача до сторони обвинувачення, а ставить його до інших учасників кримінального процесу. При цьому є підстави стверджувати, що в КПК України чомусь не до кінця визначена роль викривача. Так, у ст. 60 КПК України законодавець надає йому роль заявника; у ст. 130-1 та ч. 9 ст. 214 КПК України його роль дуже наближена до ролі цивільного позивача; у ст. 352 КПК України він порівнюється зі свідком; у ст.ст. 368, 374, 393 КПК України його роль знову нагадує роль цивільного позивача. Все це свідчить про невизначеність законодавця стосовно ролі викривача в кримінальному провадженні. Хоча, називаючи нового учасника кримінального процесу викривачем, законодавець уже у самій назві визначив його роль як представника сторони обвинувачення. Адже згідно з довідковою літературою «викривач» - це той, хто викриває кого-, що-небудь, діє з метою викривати, виявляти злочинні чи негативні дії або причетність кого-небудь до цих дій тощо [4].

Але не лише завдяки одній назві викривача слід віднести до сторони обвинувачення. На наш погляд, саме роль та суть його діяльності на боці сторони обвинувачення щодо викриття дій корупціонера й дає підстави до такого висновку. З нову ж таки, завдяки цьому ж системному аналізу норм КПК України й видно, що викривач - це людина, добре обізнана з протиправною діяльністю певного посадовця, має докази, або, якнайменше, відомості про його корупційні правопорушення та добровільно зголосилася на допомогу правоохоронній системі у викритті правопорушника.

Певна річ, у форматі тези неможливо більш повно викласти всі доводи та міркування щодо процесуального статусу викривача, його ролі в кримінальному провадженні, але ми стисло спробували звернути увагу наукової громадськості на окреслену проблему. Також хотілось би зауважити на дослідженнях питань зацікавленості викривача у отриманні винагороди та при

цьому його об'єктивності у показаннях тощо. Вбачаємо ці питання напрямами подальших наукових досліджень.

1. Закон України «Про запобігання корупції» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86#w1_1
3. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2078>
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980) URL: <http://sum.in.ua/s/vykryvach>

Гій Тимофій Олександрович
заступник директора Запорізького
НДЕКЦ МВС України

Можечук Люся Василівна
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

В умовах сьогодення все більших масштабів набуває таке негативне явище як корупція, яка в свою чергу перешкоджає формуванню правової держави та ставить під загрозу існування громадянського суспільства в цілому. Питання корупції, її природа, шляхи подолання були висвітлені у працях таких вчених як В.В. Белєвцева, А. Гайдука, Р. Калюжного, А. Комзюка, С. Кохана, С.О. Кравченка, С. Ківалова, М. Мельника, Є. Невмержицького, А. Тінькова, М.І. Хавронюка та інших.

Українське суспільство і влада задекларували своє негативне ставлення до корупції та визначили впровадження антикорупційної реформи в Україні одним із пріоритетів для держави. Були створені спеціальні інституції для запобігання корупції й боротьби з корупціонерами (Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), проте за період створення та діяльності таких інституцій протягом 2015-2019 рр. вони не виправдали очікувань суспільства. Однією з причин недовіри до вищезазначених органів став низький рівень комунікації та взаємодії громадськості та антикорупційних органів [1, с. 23]. На сьогодні, як показує досвід зарубіжних країн, ефек-

тивним та результативним у заходах із запобігання корупції є залучення громадськості як важливого елемента антикорупційної системи, а тому слід розглянути головні аспекти такої практики в Україні.

Перш за все, слід наголосити на тому, що корупція – соціальне явище, яке проявляється у багатосторонніх вертикально горизонтальних зв'язках в суспільстві та державі. Особливістю сучасної корупції в нашій державі є її інституціональний характер, формування корупційних «ланцюжків» і мереж, проникнення в усі сфери державного управління (судова система, правоохоронні органи, поліція, армія, освіта, медицина тощо), в результаті чого ставиться під загрозу діяльність державних інститутів і забезпечення національної безпеки [2, с. 42].

У 2014 році в Україні постало питання щодо проведення антикорупційної реформи. У жовтні 2014 року Верховна Рада України прийняла закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» та «Про запобігання корупції». У статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» поняття корупції визначено як використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Стаття 21 Закону України «Про запобігання корупції» закріпила форми участі громадських об'єднань, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян у заходах протидії корупції. Так, зокрема, вони мають право: 1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості; 2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції; 3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій; 4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції; 5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого

регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції; 6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції; 7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції; 8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству; 9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції [3].

Як результат, у 2019 році НАЗК оприлюднило статистику згідно якої кількість виявлених правопорушень збільшилася, що свідчить про досить активну участь громадськості у запобіганні та протидії корупції. Так, із початку 2019 р. НАЗК опрацювало 2646 повідомлень фізичних та юридичних осіб про неподання або несвоєчасного подання декларацій. Станом на 01 квітня 2019 р. НАЗК затвердило 114 обґрунтованих висновків за фактами умисного неподання декларацій (за аналогічний період 2018 р. – 10).

Крім того, з початку року складено 183 адмінпротоколи за порушення вимог фінансового контролю (за аналогічний період 2018 р. – 9); 60 із цих протоколів складені за фактами несвоєчасного подання декларацій, а 123 – за фактами неповідомлення або несвоєчасного повідомлення про суттєві зміни у майновому стані [1, с. 24-25]. Таким чином, участь громадськості є одним із важливих елементів механізму запобігання корупції, проте наразі існують і проблемні аспекти у даному напрямі.

Серед перешкод участі, зокрема, громадських організацій у протидії корупції, як показують результати соціологічних опитувань, є наступні: 1) брак єдиної інформаційної платформи для зв'язку влади із громадськими організаціями, яка могла б налагодити діалог між цими двома сторонами; 2) неможливість існування організацій виключно за рахунок власних коштів – вони здійснюють свою діяльність переважно за кошти національних та міжнародних донорів; 3) недосконалість законодавства (зокрема, відсутність більш широких повноважень громадськості, недостатня захищеність викривачів корупції) і т. д. [4, с. 232,234].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що корупція є одним із негативних явищ, яке несе загрозу багатьом елементам суспільно-політичного ладу, гальмує демократичні перетворення в цілому. Залучення громадськості до протидії корупції є дієвим інструментом запобігання поширенню такого явища.

1. Марченко А.В. Форми участі громадськості в реалізації антикорупційної реформи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. № 1. 2020. С. 23-29.

2. Сковчиляс-Павлів О.В. Корупція як негативне соціально-правове явище: ознаки та причини. *Право та державне управління*. № 2 (35). Том 2. 2019. С. 41-46.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

4. Білецький А.В. Досвід участі громадськості у заходах щодо запобігання корупційній злочинності в Україні. *Проблеми законності*. Випуск 136. 2017. С. 225-235.

**Приловський
Володимир Володимирович**
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проголошена Конституцією України рівність громадян перед законом (стаття 24) незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1] зобов'язує Українську державу гарантувати забезпечення цієї рівності.

Тому на сучасному етапі розвитку країни одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів є боротьба з правопорушеннями корупційної направленості.

Поняття «корупція» походить від латинського слова «corruption», що означає псування, розбещування, підкуп [2, с. 421]

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає коротке визначення корупції: це використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення // підкупність, продажність урядовців і громадських діячів. [3, с. 578]

В Законі України «Про запобігання корупції» надається більш розгорнуте визначення: «корупція – використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». [4]

Як вбачається, поняття корупції зводиться до зловживання осіб, наділених владними повноваженнями, задля отримання неправомірної вигоди.

Аналіз матеріалів практики та засобів масової інформації свідчить про актуалізацію проблеми корупції, яка вразила практично всі гілки влади, організаційно-управлінські та господарсько-розпорядчі структури суспільства. Однак дійового механізму протидії корупції та боротьби з нею в країні так і не створено, хоча небезпека корупції є наявною, а її подальший розвиток до-

сягає небувалих раніше масштабів.

Майже у всіх країнах виникають труднощі у боротьбі з корупцією, що може відбуватися, по-перше, через відсутність бажання або недостатність докладених зусиль з розробки стратегії боротьби з корупцією, а по-друге, відповідного внутрішнього забезпечення – недосконалість матеріальної бази (чи елементарна недостатність коштів) і відсутність практичних знань.

Корупція не є проблемою виключно країн, що розвиваються або країн перехідного періоду. У цих країнах найбільш яскраво бачаться прояви корупції. Той факт, що в більшості випадків корупції в країнах, що розвиваються, беруть участь розвинені індустріальні країни, стало досить звичайною справою.

Корупція виникає, перш за все, там, де чиновники мають широкі повноваження при слабкому контролі і підзвітності. Посадові особи можуть бути схильні до спокуси використовувати своє службове становище для отримання хабара, а зі свого боку, приватні особи можуть бути схильні оплачувати їх послуги. Таким чином, необхідною умовою виникнення корупції є влада, зосереджена в руках посадових осіб.

В деякій мірі, корупція виростає з адміністративного середовища в нижчих або верхніх ланках ієрархії. Як правило, побори найбільш поширені серед чиновників середнього і нижчого рівня в таких сферах, як збір податків, охорони правопорядку, видача дозволу і т.ін. В умовах процвітання корупції посадові особи можуть створювати додаткові бюрократичні перепони і зволікання для отримання більшої винагороди. Це дозволяє пояснити, чому корупція найбільш поширена в країнах з високим рівнем спотворення політики, вимірюваного такими змінними як різниця офіційного курсу обміну валюти і курсу чорного ринку (чим вище індекс спотворень, тим вище ступінь корупції). Будь-яка політика, яка веде до створення штучної невідповідності між попитом і пропозицією, створює привабливі можливості для особистого збагачення.

Імовірність затримання на місці злочину і покарання (наприклад, як людини, що пропонує хабар, так і чиновника, який отримує хабар) також впливає на рівень корупції. З простого економічного аналізу випливає, що люди завжди зважують очікувані вигоди і можливі витрати, в даному випадку, ймовірність бути викритим і покараним. Корупція стає проблемою в країнах, де держава не вживає рішучих заходів щодо стримування корупції. В даний час більшість корупційних злочинів залишаються латентними, що пояснюється зростанням «професіоналізму» злочинців, недосконалістю законодавства, терпимістю населення, тісними «діловими» контактами осіб, які володіють великими грошовими сумами, здобутими злочинним шляхом, і державних службовців, що займають керівні пости з владними повноваженнями, що призводить до виникнення безлічі корумпованих структур. Корумповані особи при цьому володіють не тільки організаторськими здібностями і професійними знаннями, але, найчастіше, і кримінальним досвідом, самі проявляють ініціативу, виконуючи ті чи інші дії (бездіяльність) в інтересах корумпованої їх злочинної організації.

Такі злочини носять організований характер, що виключає в більшості випадків відкриті конфлікти між їх учасниками. А це у свою чергу сприяє приховуванню їх злочинної діяльності. Ці злочини важко виявити у зв'язку з тим, що, як правило, до кримінальної відповідальності притягуються як корумповані особи, так і ті, хто бере останніх на утримання і ставить у залежність. Всі перераховані фактори вкрай ускладнюють виявлення, розкриття та розслідування діяльності, пов'язаної з корупцією.

Незважаючи на застосування правопорушниками різних способів вчинення, приховування слідів правопорушення, завжди можливо виявити сліди скоєних ними протиправних дій (бездіяльності).

Типовими слідами при цьому є:

- матеріально фіксовані сліди: гроші; цінні предмети, управлінські Бухгалтерські та реєстраційні документи, особові рахунки вкладника, протоколи засідань, квитанції, товарні ярлики, фотографії, а також сліди, що утворилися в результаті контактної взаємодії з предметом хабара, сліди хімічного та біологічного походження;

- ідеальні сліди злочину – відомості, отримані від співпрацівників по службі посадової особи та інших учасників корупційних дій, членів їх сімей, випадкових свідків.

У процесі розслідування прояві корупції встановлюються наступні обставини:

- чи мав місце факт отримання незаконної винагороди, підкупу посадової особи;

- що стало предметом корупційних дій, підкупу, який грошовий еквівалент наданої послуги або переданих цінностей, речей;

- відомості про учасників корупційного прояву, чи є корупціонер посадовою особою, яке коло його службових повноважень, який характер взаємовідносин між учасниками злочину;

- відомості про інших корумпованих осіб, а також про тих, хто здійснював підкуп;

- наявність або відсутність факту вимагання;

- мета, мотив хабара, підкупу;

- обставини злочину: час, місце, спосіб передачі хабара;

- джерела коштів для хабара, підкупу;

- характер службової дії, виконаної корумпованою особою;

- наявність у діях учасників злочинної діяльності ознак складу інших злочинів;

- причини та умови, що сприяли вчиненню злочину.

Суб'єктами корупційних дій, як елемента криміналістичної характеристики є:

- корумпована особа (хабароотримувач), найчастіше особи, які займають відповідальне службове становище з відповідними владними повноваженнями;

– хабародавець, різні особи, що володіють засобами для підкупу посадових осіб і використовують їх в цих цілях;

– посередники, тобто особи, які сприяють злочинній змові, безпосередньо передають предмет корупційних дій (хабара) і здійснюють (не здійснюють) на користь хабародавця законні або незаконні дії і послуги.

Успішному розслідуванню справ даної категорії перешкоджає специфічна протидія з боку зацікавлених осіб. Така специфічність викликана причетністю корупціонерів як до державних органів, так і в деяких випадках, до організованої злочинності. Для виявлення і розслідування даної категорії правопорушень і викриття винних традиційно криміналістичні методи і прийоми зазвичай не дають бажаних результатів. Велика частина виявлених корумпованих посадових осіб уникають кримінальної відповідальності.

Однією з найважливіших умов результативності боротьби з корупцією є належний оперативний супровід процесу розслідування справ даної категорії, своєчасний збір та реалізація достатньо повної інформації про корумповану діяльність посадових осіб

Багато правопорушень, пов'язаних з корупцією посадових осіб, тривають немалий час, своєчасно не виявляються і залишаються безкарними. Це буває обумовлено неповнотою виявлення всіх епізодів злочинної діяльності, неузгодженістю правоохоронних підрозділів, несвоечасністю проведення слідчих дій. В результаті розслідування набуває затяжного характеру.

Необхідний більш високий рівень організації використання оперативно-розшукових даних на всіх етапах розслідування.

Недолік оперативної інформації в потрібному обсязі на момент порушення кримінальної справи про злочини, пов'язані з корупцією, зволікання з відкриттям кримінального провадження і проведенням невідкладних слідчих дій може призвести до витоку інформації та інших несприятливих наслідків.

Для успішної взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів, на наш погляд, необхідно передбачити такі заходи як:

- ознайомлення слідчого з результатами оперативно-розшукової діяльності;
- обговорення первинних матеріалів при вирішенні питання про їх достатність для відкриття кримінального провадження;
- узгоджене планування слідчих та оперативно-розшукових заходів;
- створення спеціалізованих і постійно діючих слідчо-оперативних груп за участю співробітників інших правоохоронних органів.

Умови використання оперативно-розшукових даних в розслідуванні корупційних злочинів, можливо, визначити як засновані на положеннях кримінального процесу, криміналістики і науки управління основні вимоги, які визначають найбільш ефективну спрямованість діяльності при отриманні оперативно-розшукової інформації та її реалізації в процесі розслідування для досягнення оптимальних результатів.

Таким чином, до розслідування даної категорії злочинів в тій чи іншій мірі причетні різні підрозділи органів внутрішніх справ та інших правоохорон-

них органів, що настійно вимагає подальшої розробки приватної методики розслідування корупційних правопорушень, вимагає вивчення питань пов'язаних з отриманням початкової та першочергової інформації, способу вчинення та приховання слідів злочину, вивчення особистості злочинців, а також питань взаємодії служб і підрозділів ОВС між собою та іншими правоохоронними органами.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1996.-№30. – ст.141.

2. Великий енциклопедичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вмід., переробл. і доповн. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. Ред.. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009 – 1736 с.

4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700-VII. [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Сивогириова Тетяна Леонідівна
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ОСОБИ, ЩО ПОВІДОМИЛА ПРО МОЖЛИВІ ФАКТИ КОРУПЦІЙНОГО АБО ПОВ'ЯЗАНОГО З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Створення та популяризація інституту викривачів у національному законодавстві обумовлене загальними діями Держави у протидії та боротьбі із корупцією, стратегічними та тактичними діями та заходами, спрямованими на подолання та викоренення такого явища як корупція.

На виконання основних завдань Держави щодо протидії корупції питання комплексного підходу дуже важливе і дієве. Так, 5 листопада 2020 року Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект 4135 «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» (Антикорупційна стратегія) [1], розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК), та законопроект 3450 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» [2].

Інститут викривачів в національному законодавстві вперше був використаний у Законі України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 (далі - Закон № 1700-VII) [3].

Статтею 1 Закону № 1700-VII, зі змінами та доповненнями визначено термін «Викривач» – «фізична особа, яка за наявності переконання, що інфо-

рмація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання» [3].

В контексті кримінального процесу, особливу увагу заслуговує розмежування законодавцем викривачів за видами каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Так, треба визначити три види каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень: внутрішній, зовнішній та регулярний.

Внутрішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень згідно із Законом № 1700-VII – це способи захищеного та анонімного повідомлення інформації, яка повідомляється викривачем *керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу або юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу* [3].

Зовнішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону № 1700-VII - шляхи повідомлення інформації викривачем через *фізичних чи юридичних осіб, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки* тощо.

Регулярні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону № 1700-VII - *шляхи захищеного та анонімного повідомлення інформації викривачем Національному агентству з питань запобігання корупції, іншому суб'єкту владних повноважень, до компетенції якого належить розгляд та прийняття рішень з питань, щодо яких розкривається відповідна інформація. Регулярні канали обов'язково створюються спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, органами досудового розслідування, органами, відповідальними за здійснення контролю за дотриманням законів у відповідних сферах, іншими державними органами, установами, організаціями* [3].

Зазначене розмежування має значення для виникнення у подальшому у особи відповідних процесуальних прав та обов'язків.

Так, розглядаючи види викривачів за критерієм каналів повідомлення, необхідно звернути увагу на те, що тільки викривач, який скористався регулярним каналом повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, тобто лише викривач, який звернувся до спеціально уповноваженого органу досудового розслідування може мати статус викривача як учасника кримінального провадження, в розумінні п.25 ч.1 ст. 3 КПК України [4].

У зовнішньому та внутрішньому каналах повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, виникають, інші особи – заявники, які в даному випадку виконують функцію повідомлення спеціально уповноваженому органу досудового розслідування про виявлені, встановлені чи отримані від інших осіб та інших джерел таких повідомлень.

За своєю природою та можливістю виникнення процесуальних прав та обов'язків викривачів, з впевненістю можна говорити про те, що лише викривач, який скористався особисто регулярним каналом повідомлення має право претендувати на отримання захисту у відповідності до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (ст. 2 п.д-1 цього Закону) [5] та інших процесуальних прав відповідно до чинного Кримінального процесуального законодавства.

Викривачі, які скористались внутрішнім та зовнішнім каналами повідомлення, у світлі кримінального процесуального законодавства, можуть претендувати лише на статус свідка у кримінальному провадженні, а у разі скоєння відносно них таких кримінальних правопорушень, наприклад, таких як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України); зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) – потерпілого [6].

Окрім того, заслуговує на увагу і роз'яснення НАЗК, як спеціально уповноваженого органу, від 31.07.2020 року про те, що не кожен заявник може бути викривачем [7].

Так, згідно зазначених роз'яснень будь-яка людина може повідомити про корупцію, якщо переконана, що її інформація є достовірною. Але не завжди той, хто повідомив про корупцію, є викривачем.

Викривач – це особа, яка надає достовірну інформацію про корупційне правопорушення, якщо ця інформація стала їй відома під час її трудової, професійної, господарської, громадської діяльності.

Відмінності між викривачем та заявником полягають у наступному.

1. Закон «Про запобігання корупції» має вимоги до джерела, з якого викривачу стала відома інформація про корупцію. Джерелом інформації може бути:

- трудова і професійна діяльність – тобто, коли про корупційні правопорушення дізнаються під час роботи;
- господарська діяльність;
- громадська діяльність;
- наукова діяльність;
- проходженням служби чи навчання;
- участь у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

2. Викривач володіє фактичними даними про обставини правопорушення: місце вчинення правопорушення, час його вчинення, особу, яка вчинила корупцію. Ця інформація може бути перевірена і підтверджує можливе вчи-

нення корупції. Також можна надавати документи, які підтверджують вчинення злочину.

3. Викривач повідомляє про корупцію, використовуючи передбачені законом способи. Про ці способи йдеться у Законі “Про запобігання корупції”[7].

Отже, якщо особа, яка повідомила про корупційне порушення, дотрималася трьох умов, вона вважається викривачем. Якщо ж хоча б один з пунктів не врахований під час повідомлення про корупцію – особа є заявником.

З цього твердження, у тому числі виникає питання кримінальної відповідальності заявника чи викривача, за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України) [6].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 53-8 Закону № 1700-VII викривач не несе юридичної відповідальності за повідомлення про можливі факти корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, поширення зазначеної у повідомленні інформації, незважаючи на можливе порушення таким повідомленням своїх службових, цивільних, трудових чи інших обов’язків або зобов’язань.

Адже особи, які повідомили про один і той же факт скоєння корупційного правопорушення можуть бути притягненні до кримінальної відповідальності, або не притягненні до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України).

Таким чином, встановлюючи статус учасника у кримінальному провадженні особі, уповноваженій на здійснення досудового розслідування, як під час внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, так і у подальшому здійсненні досудового розслідування, слід детально вивчати не тільки факт скоєного кримінального правопорушення, а й самого суб’єкта повідомлення про можливі факти корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень.

1. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68779.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1548>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2078>.

5. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» № 3782-XII (Відомості Верховної Ради (ВВР), від 15.03.1994 — 1994 р., № 11, стаття 51) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

6. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86#w1_1.

7. Чим відрізняється викривач і заявник? URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/chym-vidriznyayetsya-vykryvach-i-zayavnyk/>.

Суржан Богдана Петрівна
аспірант кафедри правознавства
юридичного факультету
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля (м. Сєверодонецьк)

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ

Євроінтеграційні перетворення у нашій державі загострили питання стосовно подолання корупції у всіх гілках влади. В Україні починаючи з 2013 року і по теперішній час постійно робляться спроби, спрямовані на втілення в правовому просторі України так званої судово-експертної реформи, яка в свою чергу спрямована також на подолання корупційних проявів у судово-експертному середовищі.

Відповідальність судового експерта за корупційні правопорушення та правопорушення пов'язані з корупцією, є одним із важливих засобів забезпечення законності й дисципліни в системі судово-експертної діяльності.

Орієнтація України на побудову правової держави та впровадження загальноєвропейських цінностей істотно актуалізують дослідження, присвячені безпосередньо юридичній відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системних підходів, застосуванням новітніх інструментаріїв у запобіганні корупційних явищ у різних сферах, зокрема у судово-експертній діяльності.

Загрозливі обсяги корупції в країні, що носять руйнівний характер щодо соціально-економічного та політичного становлення України, як європейської держави, підтверджуються висновками міжнародних організацій, вітчизняних і зарубіжних фахівців, політичних і громадських діячів зокрема в Україні - у дослідженнях таких учених, як М. Мельник, М. Хавронюк, Д. Йосифович, О. Терещук, Л. Брич, А. Матіос, В. Гвоздецький, О. Панфілов. Проблеми юридичної відповідальності знайшли своє відображення в загальній теорії права в роботах таких науковців, як Венедіктов В.С., Глазунова І. В., Дудич А. В., Іншин М.І., Жигалов М. Ю., Зайцева О.О., Костюк В.Л., Харченко Д.А., Хоменко О.М., Філімонова Ю.О.

Але, не зважаючи на великі доробки у вказаній тематиці, питання стосовно відповідальності судового експерта саме за корупційні правопорушення, не достатньо досліджені.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства про судову експертизу та законопроектів про судово-експертну діяльність встановити критерії правопорушень, пов'язаних з корупцією, у

службовій діяльності судового експерта та межі відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства судовим експертом, встановлені суб'єктами законодавчої ініціативи.

Посадові особи юридичної особи публічного права, якими є посадові особи державних спеціалізованих установ судово-експертної діяльності, прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, для цілей Закону України «Про запобігання корупції». Сфера дії вказаного закону поширюється безпосередньо на посадових осіб державних судово-експертних установ та судових експертів [1].

Фактично сам Закон України «Про запобігання корупції» не містить формулювання конкретних складів правопорушень, а лише визначає коло суспільних правовідносин, щодо яких встановлено спеціальні обмеження.

Виходячи з положень Кодексу України про адміністративні правопорушення та антикорупційного законодавства, до правопорушень, пов'язаних із корупцією, що можуть застосовуватися до судового експерта, відносяться:

порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, що визначено ст. 172-4 КУпАП [2]; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків, що визначено ст. 172-5 КУпАП [2]; порушення вимог фінансового контролю, що визначено ст. 172-6 КУпАП [2]; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, що визначено ст. 172-7 КУпАП [2]; незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень, що визначено ст. 172-8 КУпАП [2].

Важливим запобіжником у боротьбі з проявами корупції у судово-експертній діяльності є наявність у чинному Законі України «Про судову експертизу» правової норми щодо заборони залучати до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особи, на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення [3].

Але при цьому, на нашу думку, не врегульовано питання як саме в правовому полі реалізувати цю правову норму: тимчасово відсторонити судового експерта від виконання судових експертиз або звільнити його тощо.

Окрім того, на наш погляд, важливим є те, що законодавець забороняє виконувати обов'язки судового експерта, якщо були правопорушення у конкретний проміжок часу - «...протягом останнього року» [3]. Тобто постає наступне питання, чи з перебігом вказаного терміну, «останнього року», така заборона займатися судово-експертною діяльністю втрачає своєї актуальності?

Намагаючись удосконалити судово-експертну діяльність та привести її у відповідність до реалій сьогодення, ініціатор законопроекту Лапін Ігор Олександрович запропонував на розгляд Проект Закону «Про судово-експертну діяльність в Україні» № 6264 від 30.03.2017 [4].

Так, стаття 16 вказаного законопроекту визначає, що судовим експертом не може бути особа, визнана в судовому порядку обмежено дієздатною

або недієздатною, або особа, що має непогашену або не зняту судимість.

Як ми бачимо, суб'єкт законодавчої ініціативи взагалі випустив з уваги норму щодо заборони діяльності при наявності у судового експерта адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Вказаний законопроект було відізнано, як на нашу думку, цілком справедливо.

Ініціатором законопроекту №8223 від 03.04.2018 «Проект Закону про судову експертизу та самоврядування судових експертів» було виправлене вказане вище упущення, та внесено у статтю 14 законопроекту наступне: «Судовим експертом не може бути особа: 4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення» [5].

Вже в цьому законопроекті є правова норма, що обмежує судового експерта в діяльності при наявності адміністративного стягнення за вчинення корупційного правопорушення. Але при яких умовах можливо реалізувати її виконання. Як ми бачимо, що обмеження бути судовим експертом є лише при наявності вчинення корупційного правопорушення на попередньому місці роботи. Вказану заборону на діяльність можливо застосувати лише на початку трудової діяльності майбутнього судового експерта, до атестації останнього. Так ми можемо підсумувати, що вказана правова норма також недосконала, та не регулює діяльність судового експерта безпосередньо в період вчинення корупційного правопорушення під час здійснення судово-експертної діяльності.

У жовтні 2020 року Міністерство юстиції України винесло на обговорення проект Закону України «Про судово-експертну діяльність» розроблено на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави», яким передбачено, зокрема, необхідність врегулювання питань щодо самоврядування судових експертів, рецензування висновку судового експерта та визначення граничних строків проведення судових експертиз [6].

Стосовно запобіжників корупційних проявів у діяльності судового експерта внесена наступна норма, яка визначає, що судовим експертом не може бути особа яка протягом останнього року піддавалася адміністративному стягненню за вчинення корупційного правопорушення або порушення, пов'язаного з корупцією.

Але при цьому ні чинний закон, не запропоновані законодавчі ініціативи не врегульовують питання, як саме реалізувати заборону здійснювати судово-експертну діяльність вже під час вчинення корупційного правопорушення в ході трудової діяльності експерта.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що норми Закону України «Про судову експертизу» в частині заборони залучати до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особу на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення, не кореспондують з чинним за-

конодавством України про працю.

Якщо розглянути окреслені питання в законодавчих актах, які регламентують напрямки діяльності інших правоохоронних органів та судочинства, то можемо констатувати, що адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення досить суворо впливає на діяльність суб'єктів трудових відносин, аж до звільнення.

Наприклад, відповідно до пп.10 п.1 ст. 77 Закону України «Про національну поліцію», поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією [7].

Окрім того, на підставі п.9 ст.109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» може бути визнаний істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, зокрема, факт визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією [8].

Отже, очевидним є пріоритет запобігання корупції шляхом обмеження доступу до публічної служби осіб, які притягувалися до відповідальності з відповідних підстав. На нашу думку потрібно доопрацювати нормативно-правові акти, що регулюють залучення судового експерта до відповідальності у разі накладення стягнення за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

З метою посилення заходів щодо запобігання корупційних проявів у судово-експертній діяльності, пропонуємо внести відповідні зміни саме у закон, що регулює діяльність судового експерта, та визначити в ньому підстави для застосування дисциплінарної відповідальності у вигляді тимчасового припинення діяльності або повного припинення трудової діяльності судового експерта у разі накладення стягнення за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією.

1. Про запобігання корупції// Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення// Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

3. Про судову експертизу// Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#n38>.

4. Про судово-експертну діяльність в Україні // Проект Закон України №6264 від 30.03.2017 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469.

5. Проект Закону про судову експертизу та самоврядування судових експертів // Проект Закон України №8223 від 03.04.2018 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63780.

6. Проект Закону про судову експертизу та самоврядування судових експертів URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-vinosit-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukraini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist>.

7. Про національну поліцію// Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

8. Про судоустрій і статус суддів // Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ОЧИМА МОЛОДІ

Антипова Аліна Костянтинівна

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник: д.е.н., доцент

Паршин Юрій Іванович

професор кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

На сьогодні в Україні дуже гостро постає питання протидія корупції. Ми можемо спостерігати, що не дивлячись на те, що наша держава намагається протидіяти корупції її кількість не зменшується. Саме тому на нашу думку є доцільним звернутися до методів протидії корупції інших країн.

Так на сьогодні ми можемо спостерігати, що Україна посіла 126 місце з 180 країн світу за рівнем корупції в країні. Саме тому нам просто необхідно замислитись над даним невтішним рейтингом, та почати реформувати систему протидії корупції [1].

Так Швейцарія є країною в якій протидія корупції на сьогодні набула небувалого розквіту. Найцікавіше в даній країні є те, що законодавчо вона не запроваджувала ніяких нормативно правових актів, а лише має декілька законів в Кримінальному кодексі [2].

В законодавстві Швейцарії передбачене покарання за так звані «корупційні» прояви. Тобто можна сказати, що в цій країні незважаючи на те, що законодавча база не дуже розвинута, проте цього досить. Саме тому ми можемо зробити висновок про те, що не важливо наскільки розвинуто законодавче підкріплення важливо, щоб це законодавство в повному обсязі могла протидіяти проявам корупції.

Говорячи про протидію корупції неможливо оминати увагою Бельгію. Ця країна не лише законодавчо закріпила протидію корупції але й продвинулась набагато далі. Бельгія розширила поняття корупції стосовно зловживання владою, не обмежуючись лише кримінальним аспектом, а й залишивши місце для таких понять, як роз'яснення норм, їх нагадування, транспарент-

ність поведінки, що приведе до вироблення кодексу поведінки [3].

Також не можливо не звернути увагу на боротьбу з корупцією в Японії. Так в даній країні немає єдиного кодифікованого акту, котрий би протидівав корупції. Проте вони мають закони про недопущення корупції в різних нормативно правових актах. Особливу увагу вони приділяють недопущенню корупції у політиків. Саме тому урядовці мають гідну заробітну платню [4].

Отже розглядаючи протидію корупції в Японії можна зробити висновок, що гідна оплата праці зумовлює зменшення корупції в країні. Також ми можемо спостерігати, що не важливе існування окремого нормативно-правового акту для протидії корупції.

Також можна розглянути Німеччину котра в протидії корупції пішла незвичним методом. Так для подолання корупції вона почала залучати громадськість. Так до поліції надходять анонімні повідомлення про корупційні прояви. Саме такий метод набув у Німеччині неабиякої популярності й стало ефективним методом протидії корупційним проявам.

Тож підсумовуючи все вище наведене можна зробити висновок, що неважливо кількість нормативно-правових актів, котрі б склали основу протидії корупції, основним є те чи працюють вони на практиці. Тобто треба міняти не правові норми Українського законодавства щодо протидії корупції, а їх сприйняття та здійснення українським суспільством.

1. Індекс сприйняття корупції. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>

2. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? 2009. 22 декабря Вечерний Харьков. № 143. С. 4.

3. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції [Офіційний сайт Головного управління державної служби. URL: http://www.guds.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=DB048B16283B40E17C8A9DA1E226E0F7?art_id=89386&cat_id=57862.

4. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.

Баб'як Ангеліна Олександрівна,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:
Юр'єв Денис Сергійович
викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Побудова ринкової економіки завжди потребувало істотних змін в методології бухгалтерського обліку. Так, по відношенню до бухгалтерського обліку держава стала встановлювати лише загальний порядок його ведення, забезпечуючи всім підприємствам рівні умови на ринку. Питання ж, пов'язані з конкретними умовами бухгалтерського обліку, були передані безпосередньо організаціям. В результаті склалася суперечлива ситуація. З одного боку, організації зацікавлені в розкритті високоякісної інформації про свою діяльність, з іншого боку, більшість комерційних підприємств практично не мають можливості формувати документовану систематизовану інформацію про об'єкти бухгалтерського обліку. Це пояснюється тим, що з історичної точки зору досить часто питання економії ресурсів не вважалися пріоритетними.

Крім того, важливу роль відіграє збережений з радянських часів менталітет бухгалтерів, які звикли до того, що вся їх діяльність повністю регламентована законодавчо-нормативними документами. Вони готові скоріше слідувати правилам, ніж брати на себе хоча б мінімальну відповідальність і застосовувати творчий підхід до вирішення облікових проблем.

Міжнародний досвід говорить нам про те, що держава не може ефективно здійснювати регулювання бухгалтерського обліку, виходячи з інформаційних потреб конкретних суб'єктів економіки, тому в більшості країн застосовується дворівневе регулювання бухгалтерського обліку: на першому рівні - положення законодавства з бухгалтерського обліку, на другому - облікові стандарти і документи конкретних господарюючих суб'єктів. Регулювання бухгалтерського обліку проводиться в інтересах зацікавлених користувачів, головними з яких в таких країнах, як США, Англія, Голландія є інвестори і кредитори.

До найбільш значущих чинників організації бухгалтерського обліку бухгалтера відносять такі:

- 1) зовнішні чинники організації бухгалтерського обліку:
 - вимоги законодавчо-нормативних документів до організації бухгал-

терського обліку, до порядку ведення бухгалтерського обліку активів, капіталу і зобов'язань, а також до складання фінансової звітності;

- зміст етичних норм в бухгалтерській професії;
- інформаційні потреби зовнішніх користувачів;

2) внутрішні фактори організації бухгалтерського обліку:

- місія бухгалтерського обліку на підприємстві;
- вимоги керівництва і фінансової служби до структури та змісту бухгалтерської інформації;

- вимоги служби внутрішнього аудиту до вдосконалення облікової роботи на підприємстві;

- економічна доцільність витрат на підготовку та подання бухгалтерської інформації користувачам [1].

Встановлена вимога наявності бухгалтерії в одній з перерахованих в законі форм. Крім цього, пред'являються вимоги до особи, що веде облік в акціонерному товаристві, цінні папери якого допущені до обігу на торгах фондових бірж, а також до порядку вирішення розбіжностей з директором з приводу інформації, що надається в реєстрах бухгалтерського обліку, про достовірність руху грошових коштів і фінансового результату на звітну дату.

В даний час відомо, що бухгалтерська інформація призначена для надання всім її користувачам допомоги в прийнятті ефективних управлінських рішень. Але одночасно задовольнити інформаційні інтереси зовнішніх користувачів зараз не представляється можливим. Тому можна погодитися з думкою професійного співтовариства бухгалтерів, що основними користувачами звітності сьогодні є інвестори.

Окремі положення є в законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» але їх явно недостатньо для створення бухгалтерської служби [2]. Тому організації необхідно створити внутрішній нормативний документ, який визначає такі основні елементи:

- місія бухгалтерського обліку на підприємстві;
- структура головної бухгалтерії і підпорядкованість її керівництву організації;

- внутрішній розпорядок і відповідальність працівників бухгалтерії

В цілому цей документ має не мале значення для організацій, так як встановлює порядок роботи бухгалтерської служби в конкретних робочих умовах організації і обумовлює її відповідальність за інформаційне забезпечення окремих підрозділів організації. В результаті результативно працює бухгалтерія дозволяє вищому і середньому менеджменту оперувати якісною інформацією і отримувати відповідно дієві управлінські рішення.

Слід зазначити, що при формуванні бухгалтерської інформації і відображенні її в звітності необхідно враховувати дію бухгалтерських ризиків, які відповідають конкретним умовам господарського життя.

Надалі для вдосконалення організації бухгалтерського обліку в нашій країні пропонується розробити ряд документів, що включає Положення про

бухгалтерську службу організації, Облікову політику організації з метою бухгалтерського обліку, Облікову політику організації з метою податкового обліку, Облікову політику організації з метою управлінського обліку і Положення про систему внутрішнього контролю організації. Ці документи повинні розроблятися в залежності від мети підприємства, характеру дії, масштабів бізнесу, наявності конкретних об'єктів обліку, характерних ризиків його діяльності.

Для широкого впровадження в практичну діяльність бухгалтерів сучасних методів організації бухгалтерського обліку необхідно корінне переосмислення традиційної методології ведення бухгалтерського обліку та складання звітності.

1. Костюченко В.М. Облік і аналіз діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці. К.: Центр учбової літератури, 2017

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зі змінами від 03.07.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

Буряк Анна Сергіївна

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:

Гіденко Євген Сергійович

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки ДДУВС

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН З УКРАЇНОЮ ЩОДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Переглядаючи статистичні дані щодо рівня корупції, станом на 2018 рік, було виявлено, що серед 180 країн світу Україна посіла 120 місце. При чому перші місця зайняли країни в яких показник корупційності був найменшим, а саме Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, які у свою чергу, приділяють багато уваги зазначеному питанню та є доволі розвинутими та збагаченими країнами [1].

На даний момент Україна зазнає великих втрат внаслідок впливу корупційних схем, саме тому наша країна знаходиться на стадії регресу, оскільки корупція призупиняє розвиток та впровадження необхідних реформ. Не дивлячись на те, що влада намагається перемогти корупцію, Україна сприйма-

ється на міжнародному рівні доволі враженою цією проблемою країною. В Україні функціонує Закон за №49 від 14.10.2014 «Про запобігання корупції», який містить та визначає організаційні та правові засади щодо функціонування системи запобігання корупції, зміст, порядок та правила застосування превентивних антикорупційних механізмів, а також порядок усунення наслідків корупційних правопорушень [2].

Усі регіони України такі як: Центральні, Західні та Східні вражені корупцією. Тому для зниження цих показників владою було впроваджено велику кількість різноманітних установ, а саме: уповноважений підрозділ з питань запобігання корупції в Національній поліції України, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Державне бюро розслідувань (ДБР), Вищий антикорупційний суд України (ВАСУ), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Служба безпеки України (СБУ), Національна рада з питань антикорупційної політики при президентові України. Слід зауважити, що їх мета одна, проте дії трохи різняться.

Проте, ми вважаємо що велика кількість зазначених установ не допоможе в протидії такого розповсюдженого факту, як корупція. Чи не краще було б не створювати нові органи, а провести реформування та вдосконалити вже існуючі? Таким чином, створюючи нові установи, які здійснюють нагляд за вже існуючими органами, ми можемо припустити наявність таких ситуацій, як виявлення фактів порушення антикорупційного законодавства серед працівників новоутворених організацій [2].

Взявши до уваги, таку країну як Данія, яка протягом останніх декількох років посідала перше місце серед країн найменш вражених корупцією, ми виявили ряд дій щодо зниження вказаної проблеми в цій країні. По-перше, переважна більшість організацій притримуються правил «абсолютної нетерпимості», яка несе в собі непридатність одержання неправомірної вигоди в межах приватної установи та в ході взаємодії з навколишніми партнерами. По-друге, в Данії присутнє колективне несхвалення даного явища, при чому не тільки-но серед чиновників, а й, навіть, серед простих громадян. Таким чином, у країні існують нестандартні етичні кодекси, які стосуються честі та совісті чиновників, тобто проявляють відкритість і гласність нарівні уряду, а також у разі виникнення хоча б найменшої підозри, щодо вчинення вказаного правопорушення, особа одразу ж може забути про омріяну професію. Але головною причиною є відображення всіх переміщень державних коштів відкрито та прозоро, тобто будь-які доходи чи затрати є відомими, при чому приховати якісь відомості майже не можливо. Усі громадські організації чи спеціальні контрольно-наглядові органи працюють на засадах відкритості та прозорості, публікуючи при цьому дані щодо функціонування чи діяльності, фінансового стану компанії в мережі Інтернет. Також необхідно зауважити,

що службові особи Данії користуються соціальними пільгами, такими як: одержання безоплатних медичних послуг, високого рівня освіченості, отримання соціальних гарантій, які значно знижують можливість корупційних дій тощо. Проте, найбільш дієвим засобом являється закон Данії про запобігання корупції, який був прийнятим 2002 року. Належно до нього, представники уряду повинні щорічно опубліковувати дані щодо стану майна та особистих доходів. Окрім цього, для того щоб унеможливити використання чиновниками службового становища у власних цілях, на них покладається обов'язок продажу власних акцій в зарубіжних організаціях. Також, пункт 20 конструкторського регламенту парламенту Данії демонструє те, що кожний депутат уповноважений отримати дані щодо позицій будь-якого міністра з приводу питань, які належать до їх компетенції [3].

Чи Нова Зеландія, яка ставиться на рахунок відвернення корупційних проявів як до національної ідеї та займає перші місця з найнижчими показниками корупції вже протягом семи років. Принципи вказаної профілактики мають спільні риси з принципами Данії, вони базуються на традиційних способах, відокремлення підприємництва і держсектора, прозорість щодо роботи уповноважених державних установ, самостійність неупереджених засобів масової інформації [4].

Отже, корупція вважається проявом злочинного використання, як політичними діячами, службовими чи громадськими особами коштів з державного бюджету задля особистого збагачення. При чому, не дивлячись на зусилля держави в боротьбі із зазначеною проблемою, можливо зауважити, що корупція процвітає на території України. Тому було вирішено провести порівняльний аналіз з найменш корупційними країнами, для того, щоб визначити можливість впровадження дієвих засобів та шляхів боротьби з корупцією. Внаслідок цього аналізу, було визначено, що одним з найважливіших напрямків удосконалення антикорупційного законодавства являється впровадження соціологічних досліджень серед усіх куточків держави. Зазначені дії допоможуть слідкувати за поширенням корупції, аналізувати діяльність органів щодо протидії корупції, а також дозволити виявити проблемні сфери та недоліки правового регулювання.

1. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Задорожний Сергій Анатолійович ; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. - Івано-Франківськ, 2017. - 20 с. URL: https://nung.edu.ua/files/attachments/zadorozhnyu_aref.pdf;

2. Дмитренко Е. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу в Україні / Е. Дмитренко // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2015. - № 1. - С. 29-34. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_1_6 ;

3. Як борються з корупцією в різних країнах світу. Веб-сайт. URL: https://antikor.com.ua/articles/76912-jak_borjutsja_z_koruptsijeju_v_riznih_krajinah_svitu (дата звернення: 26.10.2020);

4. Як долають корупцію в різних країнах світу (Нова Зеландія). Веб-сайт. URL: <https://www.ukrop.party/uk/news/central/8332-yak-dolayut-koruptsiyu-v-riznikh-krayinakh-svitu> (дата звернення: 27.10.2020).

Голобородько Вікторія Вікторівна

слухач магістратури
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:

к.і.н. Недря Кирило Михайлович

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності ДДУВС

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ «СЛУЖБОВА ОСОБА» В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Кримінальний кодекс України визначає термін «службова особа», як окремий суб'єкт злочинів і вказує на характерні ознаки, які можуть використовуватись для позначення такої особи. Мова йде про статтю 18 ККУ, а саме частину 3 і 4 згаданої статті [1, с.95-96].

Законодавці розділили таких суб'єктів на два типи: «національні» і «іноземні». Частина 3 вказує, що до службових осіб, як суб'єктів злочину, ККУ включає:

- осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;
- осіб, які постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій;
- осіб, які виконують функції службової особи за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Також ККУ вказує на те, що службовими особами як суб'єктами злочинів визнаються «іноземні» суб'єкти кримінального кодексу: посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства); іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому; посадові особи

міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені); члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна; судді і посадові особи міжнародних судів.

Якщо ж оглянути текст Кодексу загалом, то варто вказати на те, що існують спеціальні зауваження щодо окремих видів злочинів, що частково уточнюють, а іноді суттєво звужують суб'єктів злочину – службових осіб – у разі конкретизації злочину. Це помітно під час аналізу статей Особливої частини ККУ. Наприклад, є спеціальне визначення поняття службової особи щодо статей ККУ де передбачена відповідальність за вчинення корупційних правопорушень:

у статтях 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368-2 (Незаконне збагачення – стаття визнана КС неконституційною 26 лютого 2019 року), 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) службовими є особи, які повністю визначаються суб'єктами кримінального правопорушення у відповідності до статті 18, але тільки в аспекті «національних» суб'єктів;

у статтях 364, 368, 368-2, 369 суб'єктами злочинів є керівники і інші службові особи державних та комунальних підприємств і «прирівняних» до них юридичних осіб, у статутному фонді яких державна чи комунальна частка перевищує 50% або є вирішальний вплив держави чи територіальної громади на господарську діяльність підприємства.

ККУ також спеціально вказує на певні особливі категорії службових осіб, наприклад, службова особа фондового ринку – стаття 221 з приміткою 1 або службова особа емітента чи професійного учасника фондового ринку – стаття 223 з приміткою 2 [2, с.95-96].

Для практичного застосування згаданих норм Кодексу, правники рекомендують також звертатись до тексту пленуму Верховного Суду України щодо судової практики у справах про хабарництво. У цьому документі надається тлумачення поняття службової особи у контексті представника влади та службової особи, яка виконує організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські функції, тимчасовість виконання функцій службової особи, умови визнання за працівниками підприємства чи установи статусу службової особи [3, с.1].

Ретельний аналіз поняття «суб'єкт злочину – службова особа» надано у практичному посібнику з питання кваліфікації злочинів у економічній сфері, зокрема щодо однієї із найбільш складної для визначення і кваліфікації статті ККУ - 368. Як зазначалось вище, автори посібника вказують на те, що для визначення поняття «службова особа» необхідно користуватись як чинним текстом кодексу, так і судовою практикою [4, с.101-103].

Окремо варто зазначити, що до категорії суб'єктів злочину – службових осіб потрапила численна категорія службових осіб публічного і приватного

права. На думку експертів, до цієї категорії варто відносити приватні та державні юридичні особи, посилаючись на статтю 167 Цивільного кодексу України. Тобто до юридичних осіб публічного права і відповідно службових осіб керівного і іншого рівня треба відносити державні підприємства, навчальні заклади. Особливість таких юросіб у тому, що вони мають за вимогами українського законодавства створюватись розпорядчими актами Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Водночас жоден текст закону чи кодексу не дає однозначної і чіткої відповіді на те, що таке службова особа юридичної особи публічного права та приватного права [5, с.1].

Отже, чітке розмежування суб'єкту злочину – службової особи – дає можливість точно класифікувати правопорушення і вказати на рівень відповідальності службової особи. Певні неузгодженості у діючому законодавстві можуть стати на перешкоді цьому та об'єктивному і швидкому реагуванню на кримінальні прояви тих, хто має особливу відповідальність перед державою, людьми та діяльністю установ, організацій чи приватних структур.

1. Кісілюк Е. М. Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів / Е. М. Кісілюк. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (31 берез. 2017 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 95-96.

2. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ : Закон України від 26. 02. р. 20192341-П. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>. С. 95-96 (Дата звернення 09.11.20 р.)

3. Про судову практику у справах про хабарництво : П О С Т А Н О В А ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ від 26.04.2002 р. № 5. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (Дата звернення 09.11.20 р.)

4. Кваліфікація окремих злочинів у сфері економіки : практ. посіб. / кол. авт.-укл.; ред. В.В. Шаблистий. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. С. 101-103.

5. Хто такі юридичні особи публічного права? Режим доступу: <https://blog.liga.net/user/rhekaluyuk/article/31984> (Дата звернення 09.11.20 р.)

Грузин Валерія Анатоліївна
студентка магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ ТА ДІЄВІ МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У СИСТЕМІ МИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Корупція являє собою систематичне порушення норм, правил, що призводить до руйнування установлених положень чесного функціонування суспільних відносин. Про корупцію говорять, аналізують, шукають ефективні

рішення для вирішення надскладного питання, створюють закони, проекти подолання даного явища. Але виникає питання, чому при здійсненні вищевказаних дій зміни проходять вкрай повільно? Однією з причин є деякі протиріччя які виникають у кожній з осіб причетних до даного явища. Тобто протиріччя між своїм особистим та суспільним інтересом посадової чи іншої особи, де вона відповідно діє на свою користь.

Знову ж таки виникає проблема у недосконалому чинному законодавстві, посиленні податкового тиску, що розширює зону тіньової економіки, нестійкість політичної системи, не достатньо ефективна діяльність органів влади, і звісно ж не високий рівень громадянської свідомості, розчаруванням у стані проведення реформ у державі – все це сприяє відчуженню суспільства від влади. Тому можна сказати, що чинників, котрі спричиняють корупційні ризики існує велика кількість, починаючи від менталітету громадян і закінчуючи недосконалістю законодавства, недоліків роботи судової системи, правоохоронних, контрольних та наглядових органів.

Взагалі податки, що збираються через систему митних органів складають значну частину доходів країни, а втрати котрі відбуваються в наслідок неправомірних корупційних діянь спричиняють нижчий рівень отримання фінансів в казну держави.

Чітку класифікацію видів корупції в митних органах надає французька дослідниця Ірена Орс, визначаючи наступні види:

– рутинна, поточна корупція, коли суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності платять хабарі за одержання нормальних або прискорених послуг щодо митних процедур;

– шахрайська корупція, коли суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності або його агент стимулює представника митного органу співпрацювати з метою зменшення суми податків, або неправомірного звільнення від сплати податків, або збільшення надмірного прибутку;

– кримінальна корупція, коли злочинні елементи платять хабарі за проведення абсолютно незаконних та над прибуткових операцій (торгівля забороненими речовинами, переміщення заборонених товарів тощо) [1].

Згідно із статтею 4 Закону «Про запобігання корупції», центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). До основних повноважень Національного агентства належить проведення аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції; статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції; формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань тощо [2].

Але чи не найголовнішим завданням даного центрального органу виконавчої влади, яке стосується безпосередньо і митної справи, є здійснення ко-

нтролю та перевірки декларацій осіб, що забезпечують формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи.

Дослідження результатів опитування громадян свідчать, що останніми роками корупція суттєво зменшилася (якщо у 2013 році такий досвід мало близько 60%, то станом на початок 2020 року – не більше 40% громадян) згідно з даними міжнародної організації Transparency International (міжнародної неурядової організації, яка займається дослідженням рівня корупції у країнах світу та боротьбою з нею). А у період з 2013 по 2020 роки Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, що базується на незалежних опитуваннях, в яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, де він є оцінкою від 0, тобто найвищого рівня корупції до 100, тобто відсутність корупції) в Україні зріс із 25 до 30 балів. Але хоча ми і бачимо на основі статистики покращення, воно є недостатньо задовільним, адже є надто повільним [3].

Пітер Айген, засновник Transparency International говорив наступне «Треба не просто боротися з корупцією, треба відстоювати права людини, адже заборгованості країн третього світу спричинені саме корупцією. Це призводить до того, що люди не можуть задовольнити навіть базові потреби».

То що ж саме потрібно для вирішення такого вкрай складного питання в системі митної діяльності? Проаналізувавши найбільш дієві (за статистичними даними) методи протидії корупційним проявам можна вказати наступні:

- високий патріотизм і професіоналізм керівників та співробітників митних органів, які виявляються, зокрема, в їхній діяльності виключно в інтересах суспільства;
- прозорість та підзвітність суспільству через вільний доступ до процесу прийняття і виконання управлінських рішень у зазначеній сфері;
- оприлюднення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суб'єктами владних повноважень [4].

Але ж ми розуміємо, що дане явище не можна вирішити короткостроково, і як свідчить історична практика, що така діяльність повинна носити системний характер, і об'єктивно опиратися на глибоке вивчення соціальних законів розвитку та функціонування суспільства.

Тому важливо виокремити наступні, одні з найдієвіших методів, а саме: суттєве посилення прозорості і підзвітності громадськості, оприлюднення регулярних звітів про виконання митної політики, створення ефективного антикорупційного законодавства, сталий економічний розвиток країни, нетерпимість корупції з боку населення держави, залучення його до участі у реалізації державної антикорупційної політики.

Тому можна зробити висновок, що для того щоб мінімізувати корупційні прояви в системі митного права та в державі загалом, необхідно провести ряд ефективних процедур та створити наступні передумови:

- неминучість відповідальності посадової особи за вчинення корупційного діяння як хабародавця так і одержувача;
- об'єднання зусиль громадян та держави;
- обмеження використання службового становища;
- антикорупційна експертиза нормативно-правових актів котрі регулюють питання здійснення митного контролю.

1. Hors, Imne. "Fighting corruption in customs administration: what can we learn from recent experiences?" OECD Development Centre, Working Paper No. 175 URL:<http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=11795&chapter=1>

2. Закон України «Про запобігання корупції» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

3. Проект для публічного обговорення про Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020 – 2024 роки. Національне агенство з питань запобігання корупції. Київ. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsijna-strategiya-23.06.2020.pdf>

4. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України". Аналітична записка. URL:old2.niss.gov.ua/articles/1848/ Національний інститут стратегічних досліджень.

Дуда Єлизавета Валеріївна
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування

Токар Андрій Анатолійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА.

Насамперед у всьому світі корупція розглядається як найбільш небезпечне явище для суспільства. Однак жодна країна світу не в силах повністю викоринити це небезпечне явище навіть при активній роботі по боротьбі з ним.

Фахівці даної області відзначають, що в останні роки було прийнято безліч міжнародних та національних нормативних правових актів, спрямованих на протидію корупції.[1] Його динаміка обумовлює постановку і рішення ряд наукових і практичних задач, серед яких важливе місце займає осмислення нових викликів корупції, перед якими виявилися практично всі країни євразійського регіону, а також позов адекватної відповіді на них. На основі

аналізу сучасних трансформацій корупції в даній роботі обґрунтовано вивід про необхідність розробки не тільки нових тактичних рішень, а й якісно інших підходів до проблеми протидії корупції.

Пропонуємо розглянути цю проблему у взаємозв'язку з правопорядком, що не залишає місця для реалізації корупційних практик. Цей ракурс дозволяє істотно скорегувати стратегію і тактику боротьби з корупцією, як на національному, так і на міжнародному рівнях. У зв'язку з цим досліджені відомі правові механізми протидії корупції: антикорупційне законодавство, правозастосування, правове відновлення, а також юридичні технології боротьби саме з цим соціальним явищем, такі як антикорупційна експертиза нормативних правових актів, правовий моніторинг та ін.

Отже, зосередимо нашу увагу на антикорупційній діяльності окремих країн членів ЄС. Як приклад ми обрали одну зі старих членів Євросоюзу – Францію, Фінляндію – як одну з небагатьох держав Європи з мінімальним рівнем корупції.

Франція є одним із найстаріших членів Євросоюзу та країною з глибокою традицією протидії політичній корупції в державному управлінні. Сучасна історія Франції, як й інших країн Західної Європи, свідчить про низку гучних корупційних скандалів у сфері політики. Найвідомішою є справа колишнього президента Жака Ширака, якого звинувачували в отриманні хабарів і незаконному фінансуванні своєї партії під час перебування на посаді мера Парижа в 1977-1995 р. [2] Разом з тим французьке законодавство переважно акцентує увагу на адміністративних, а не карних заходах покарання. При цьому переслідується головна мета – запобігання “неправомірного поєднання особистих фінансових інтересів і виконання посадових функцій державного службовця”. Отже, означені антикорупційні механізми, безумовно, сприяли певній “моралізації” державного управління. Хоча питання політичної корупції в державному управлінні залишається актуальним і досі. Важливим фактором, що сприяє успіху вказаних заходів на національному рівні, є також активна участь Франції в антикорупційній діяльності ЄС. Франція ратифікувала усі відомі антикорупційні конвенції Євросоюзу, а її правоохоронні органи активно співпрацюють із Європолем, Євроюстом, ОЛАФ тощо.

Досить показовим прикладом протидії політичній корупції в системі державного управління є досвід Фінляндії. Саме цю країну міжнародна неурядова організація по боротьбі з корупцією “Трансперенсі Інтернешнл” не один рік поспіль визначає як одну з найменш корумпованих країн серед 133 країн світу. Вона займає 4-те місце в рейтингу. Фінляндія як член Європейського Союзу є учасником усіх основних нормативних документів Євросоюзу з питань боротьби з корупцією. Органічне поєднання національного законодавства цієї країни із загальноєвропейським з мінімально можливими змінами першого. Фінляндія належить до тих європейських країн, де відсутні спеціальні антикорупційні органи.[3] Слід визнати, що найменш враженою

політичною корупцією в Євросоюзі цю країну робить більшою мірою не вплив європейських комунітарних норм, а прозорість національного державного управління, істотний рівень політичної культури посадовців, значна громадська активність (її роль виконує у Фінляндії ЗМІ), а також висока довіра громадян до органів влади.

Підсумовуючи вищенаведене, робим висновок, що насправді, для дій спрямованих на зменшення корупції на теренах нашої країни, не досить прикладів Європейських країн. Чи навіть авторитарного режиму для покращення стану, навіть дозвіл до розходів наших корупціонерів не потрібен. Все починається з поведінки та способу життя кожного громадянина. Скоріше всього наш народ не в змозі успадкувати форму життя некорупційного громадянина країни, так як корупція спрощує наше життя.

1. Лафитский, В. И. Коррупция Евразийском экономическом союзе; общее наследие, противодействие и новые вызовы // Законодательство и экономика, 2016. -N8.-С.7-20. (Дата звернення 6.11.2020)

2. УКРІНФОРМ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2851918-u-francii-vperse-suditimut-eksprezidenta-za-korupciu.html> (Дата звернення 6.11.2020)

3. Семьинин А. С. Противодействие политической коррупции политико-правовыми средствами в государствах Евросоюза (опыт Финляндии и Эстонии) : дис. ... канд. юрид. наук : 23.00.02 / А. С. Семьинин / Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж, 2009. – 216 с. (Дата звернення 6.11.2020)

Комар Андрій Олегович,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
науковий керівник:
Юр'єв Денис Сергійович
викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

КОРУПЦІЯ У ВНЗ: ПРОЯВИ, ПРИЧИНИ, ПРОТИДІЯ

Враховуючи данні соціологічного опитування, проведеного у 2020 році, 94 % дорослого населення України занепокоєні станом корупції у державі. Це означає, що громадяни нашої держави усвідомлюють і відчують на собі, що їй негативні наслідки – це не просто недовіра населення до органів влади та гальмування розбудови правової держави і громадянського суспільства..

Особливо небезпечною є корупція в системі вищих навчальних закладів (ВНЗ), яка покликана визначати ідейні орієнтири для наступних поколінь

громадян. Прояви корупційної поведінки викладачів та адміністрації ВНЗ нівелюють цінність будь-яких виховних заходів та мимоволі формують у молоді толерантне ставлення до корупції як до різновиду неформальної соціальної практики.

Аналіз газетних та наукових публікацій дозволяє виділити такі основні форми прояву корупції у ВНЗ України, як вимагання з боку викладачів безпосередньо в рамках навчального процесу (сприяння чи повна гарантія вступу, заліки та екзамени, курсові роботи, отримання диплому, добровільні внески); незаконні відпрацювання; корупція та утиски прав студентів у гуртожитках; повний контроль та керваність адміністрацією роботи студентських профспілок та органів студентського самоврядування університетів; утиски та погрози щодо студентів, які започаткують антикорупційні ініціативи; кумівство, фаворитизм при призначенні на керівні посади; вимагання хабара при прийомі викладача на роботу; розкрадання або нецільове використання фінансових коштів ВНЗ [2, с.30].

Причини виникнення корупції у сфері освіти умовно можуть бути поділені на дві групи: 1) об'єктивні причини низький рівень заробітної плати та недостатні правові та соціальні гарантії захисту освітян, обмежена кількість місць на бюджетну форму навчання, недосконалість антикорупційного законодавства, відсутність дієвого громадського контролю за використанням бюджетних коштів; 2) суб'єктивні причини: розчарування й апатія з боку викладачів до навчального процесу, який є ускладненим відповідно до вимог Болонської системи і не приносить достатніх матеріальних винагород, відсутність пошани до викладацької роботи з боку студентів, відшкодовування витрат у зв'язку із влаштуванням на викладацьку роботу, замовчування студентами випадків давання і вимагання матеріальної винагороди, націленість студентів не на здобуття знань, а на отримання диплому [3, с. 68–78].

Розуміння причин корупції у ВНЗ дозволяє запропонувати наступні основні шляхи боротьби з цим явищем:

- 1) підвищення цінності вищої освіти шляхом оптимізації кількості ВНЗ та посилення вимог до абітурієнтів;
- 2) модифікація системи державного замовлення та приведення її у відповідність до вимог ринку;
- 3) підвищення соціальної захищеності викладачів;
- 4) постійний моніторинг освітнього процесу профільними громадськими організаціями і спонукання студентів та викладачів до активнішої позиції у боротьбі з проявами корупції у ВНЗ;
- 5) підвищення прозорості використання фінансових ресурсів ВНЗ;
- 6) підвищення якості навчання шляхом введення системи зовнішнього оцінювання знань студентів разом із вдосконаленням критеріїв внутрішнього оцінювання, формування стимулів для викладачів відмовлятися від корупційних практик і заохочення студентів до здобуття реальних знань. [4, с.480]

Таким чином, щоб позбутися корупційної складової, система вищої

освіти має змінитися якісно, а це можливо лише за активної співпраці державних органів і широких верств громадськості. Також головним фактором є перегляд можливої заробітної плати, щоб викладачі та вище стоячих, щоб не вдавалися до подібних махінацій, та не сіяли в головах майбутнього покоління, що ми покоління, яке не здатне перемогти корупцію не тільки у ВНЗ, а й в цілому.

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 1 липня 2011 року // Офіційний вісник України. 2011. № 44. Ст. 9.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 01 липня 2011 року. 2011, № 44. Ст. 30.

3. Американська конвенція проти корупції, прийнята на третьому пленарному засіданні ООН. Матеріали міжнародного семінару «Антикорупційні розслідування та стратегія попередження корупції». К.: 2012. С. 68–78.

4. Декларація Організації об'єднаних націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. Міжнародні правові акти та законодавчо окремих країн про корупцію. Упоряд.: М.І. Камлик та ін. К.: Школяр, 2014. 480 с.

Короткіх Анастасія Андріївна
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Токар Андрій Анатольович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

На жаль, на сьогоднішній день питання щодо запобігання корупції стрімко зростає, цим саме набуває не лише державного характеру, а і цілому. У 2014 році Верховною Радою було прийнято Закон України «Про запобігання корупції» який визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень[1], але цього недостатньо. Для ефективного подолання та зниження рівня корупції в Україні необхідно у першу чергу проаналізувати досвід зарубіжних країн, щодо здійснення ними антикорупційних дій. Це дозволить більш глибоко вникнути та вивчити законодавчі програми, дія яких спрямовані на подолання хабарництва, а також організацію безпосереднього механізму, щодо боротьби з корупцією, за допомогою яких, на практиці було доведено всі перспективи спираючись на хвальний досвід іноземних країн

Аналізуючи працю зарубіжних країн є можливість помітити, що визначну роль у боротьбі з корупцією відіграють інститути громадського суспільства, це відображається у контролюванні дій влади. Запроваджується ініціативна позиція громадян, а також таких об'єднань які відстоюють антикорупційну політику. Також значну роль відіграють засоби масової інформації у боротьбі з зловживанням влади. Основуючись на міжнародний досвід з питань протидії корупції, позитивний підсумок досягається завдяки роботі позицій які у свою чергу контролюють та сприяють законній праці влади[3]. Однак потрібно пам'ятати, підґрунтя появлення корупції у таких країнах як Азія, Європа та Африка дуже різні, тому навіть за наявності основних підходів у боротьбі з зловживанням влади, потрібно, ще розробити окремі механізми щодо реалізації антикорупційної політики, для кожної країни окремо.

До країн яким вдалося створити сприятливі умови для боротьби з корупцією, відносяться: Ізраїль, Великобританія, Німеччина, Сінгапур, Японія, США, Південна Корея, Китай. Проаналізувавши ці країни є можливість підтвердити те, що у кожній з них підходи до боротьби з корупцією значно відрізняють один від одного.

Наприклад в Ізраїлі існує система «певного дублювання моніторингу» за потенційним корупційним діянням. Це здійснюється завдяки спеціальним підрозділам поліції та урядових організацій. Також в Ізраїлі є соціальні пільги для урядовців і відповідно за виявлення корупції жорстоке покарання, в наслідок цього репутація людини стає вкрай не приємна. Відповідно до цього кількість корупційних злочинів в цій країні не більш 5%[2].

У свою чергу у Великобританії визначну роль відіграє політична і законодавча система, а також моральні цінності завдяки яких ефективно контролюється праця державних службовців[2].

Боротьба з корупцією у Німеччині основана на знищенні фінансової бази злочинних угруповань. Це здійснюється або за допомогою конфіскації майна або створення відповідної правової бази яка унеможливує реалізацію «брудних» грошей. Також Німеччина намагається повторити досвід Ізраїля, щодо створення реєстру корупційних фірм. Для організацій які попадають в такий реєстр вноситься заборона на державні замовлення, або посилюється контроль за їх роботою[2].

Отже, зазначені країни власним досвідом доводять, що боротьба з корупцією можлива, та дають підґрунтя для побудування в Україні ефективної антикорупційної політики.

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 2014, № 49, ст.2056 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

2. Всеукраїнське громадське об'єднання «Успішна Україна» URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>

3. Супрун Т.М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності(теорія та практика). Вип. 2–3 (6–7) 2017 URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/muvnudp_2017_2-3_41%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/muvnudp_2017_2-3_41%20(4).pdf)

Мішко Марина
курсант ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

АНТИКОРУПЦІЙНІ НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Ще римські юристи запропонували правову позицію «*ejus nulla culpa est qui parere necesse sit*» – немає вини на тому, хто вимушений щось робити». Нестабільна ситуація у країні, низька правосвідомість, непрофесійність службових осіб та сприйняття корупції як звичайного явища ставлять особу в безвихідне становище, коли вона для реалізації законних прав просто змушена надати неправомірну вигоду. За даними опитування, близько 80% українців стикалися із цією ситуацією. Вимагання вчини певні дії у інтересах службових осіб пригнічують волю людини та обмежують її конституційні права, впершу чергу на свободу. Яку ж відповідальністю несуть особи, яких вимушили надати неправомірну вигоду? Зважаючи на суперечливість та складність цього явища український законодавець досить неодинаково вирішує це питання, постійно змінюючи свої позиції.

Згідно із ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 р. «Особа, яка пропонувала чи дала хабар, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання хабара». Тобто, до набрання чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. вимагання неправомірної вигоди визнавалось однією із самостійних підстав обов'язкового звільнення від кримінальної відповідальності. Ця заохочувальна норма, спонукала особу добровільно заявити про пропозицію або надання нею неправомірної вигоди, з мотивів страху перед покаранням, помсти, незадоволення тим, що службова особа не виконала обіцяне, бажання викрити «хабарника» тощо.

Однак, 18 травня 2013 р. ситуація змінилась і вчинення щодо особи вимагання неправомірної вигоди стало підставою звільнення поряд із активним сприянням розкриттю злочину. Тобто для звільнення від відповідальності необхідно уже дві умови у сукупності. А Законом України від 12 лютого 2015 р. № 198–VIII особа звільняється від відповідальності лише активно сприяючи розкриттю злочину. Таким чином, від самостійної підстави звільнення від відповідальності умова «вимагання» неправомірної вигоди взагалі зникла. Також трансформувався момент до якого особа мала подати заяву, якщо вона добровільно заявила про те, що сталося аби не притягуватися до криміналь-

ної відповідальності. Така заява повинна бути здійснена: а) до 18 травня 2013 р. – до порушення кримінальної справи щодо особи; б) з 18 трав. ◦ 81 ◦ 2013 р. – до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину; в) за Законом України від 12 лютого 2015 р. № 198–VIII – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру. На сьогодні, звільнення від кримінально відповідальності передбачене ч. 5 ст. 354 КК України, у якій закріплено:...якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди особа – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, – добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку".

Проблемні аспекти щодо визначення змісту та напрямів протидії корупційними злочинами ґрунтовно досліджувалися в працях багатьох науковців, серед яких С.В. Албул, М.П. Водько, М.В. Гарник, В.Я. Горбачевський, К.К. Горяїнов, О.М. Джу́жа, О.В. Копан, О.М. Литвак, В.В. Матвійчук, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.С. Овчинський, М.А. Погорецький та багато інших. Вагомі результати їхньої копіткої праці найшли своє відображення в чинному законодавстві України та в інших напрямках політики нашої держави у сфері протидії злочинності, зокрема, корупційним проявам. Однак, на наш погляд, реалії сьогодення, існуюча неузгодженість між законодавчими та відомчими актами, неопрацьованість окремих питань в цієї галузі потребують подальших ґрунтовних досліджень та розробок. О.М. Литвак, аналізуючи сутність провокації корупційних правопорушень як можливого способу боротьби з корупційними проявами, справедливо зазначає, що виявлення та документування фактів корупційних злочинів – справа дуже складна.

Труднощі збирання та фіксації доказів доповнюються тим, що чинний закон надто суворо карає людину, що дала хабара. Дійсно, довести факт корупційного злочину майже неможливо, не більше перспектив і у добровільної заяви, якщо тільки її не готували заздалегідь. Адже саме з цими двома умовами кримінальний закон пов'язує можливість звільнення особи від відповідальності за корупційні злочини. Саме на цьому підґрунті О.М. Литвак виказує сумніви щодо необхідності криміналізації провокації корупційних злочинів. Як слушно вказує науковець, всупереч психологічним реаліям та здоровому глузду той, хто дає, прирівнюється до того, хто бере, а спроба допомогти державі боротися із хабарниками кваліфікується як злочин. Таку ж точку зору поділяє й В.О. Навроцький, який, обґрунтовуючи доцільність скасування відповідальності за провокацію корупційних злочинів, виказує наступні аргументи: по-перше, посадова особа, якій пропонується незаконна винагорода, аж ніяк не позбавлена можливості вибору варіанта своєї поведінки (закономслухняної чи злочинної); по-друге, вчинення провокаційних дій звичайним громадянином при попередньому повідомленні про це правоохо-

ронним органам, є цілком правомірним діянням. Чому ж забороняти це самим працівникам правоохоронних органів?; по-третє, чинне законодавство вже передбачає подібні дії, а саме контрольовану поставку, оперативну та контрольну закупки, які визнаються правомірними; по-четверте, навіть при наявності в КК норми про відповідальність за провокацію корупційних злочинів відповідні дії працівників правоохоронних органів повинні визнаватися правомірними відповідно до положень інституту крайньої необхідності за умови, що злочинця неможливо виявити та затримати іншими засобами, а також що заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернута.

Ефективно протистояти кримінальному злу без використання в рамках закону оперативно-розшукових операцій неможливо. Саме тому вітчизняні науковці доводять можливість декриміналізації провокації корупційних злочинів та визнання її одним з можливих способів боротьби з корупцією. Однак, не всі вітчизняні науковці підтримують таку точку зору. Так, М.І. Мельник вважає недоцільним декриміналізацію провокацію корупційних злочинів, висувачи такі аргументи: ця норма є стримуючим фактором від зловживань з боку працівників правоохоронних органів; провокація суперечить морально-етичним засадам суспільства; наявність означеної норми в КК дозволяє відмежовувати правомірну оперативно-розшукову діяльність від незаконної; на користь існування такої норми свідчить той факт, що деякі країни, реформуючи своє кримінальне законодавство, передбачають відповідальність за провокацію корупційних злочинів.

Провокація – це спеціальний вид підбурювання до вчинення злочину. Адже, кримінальний закон не враховує мотиви поведінки співучасників злочину. Такі мотиви можуть бути різноманітними. Головним тут є усвідомлення особою того, що своїми діями вона порушує бажання у іншого співучасника вчинити конкретний злочин. По-друге, провокація завжди лежить по за площиною правового поля, вона завідомо для провокатора протизаконна. Особа усвідомлює, що правові підстави щодо її дій взагалі відсутні. По-третє, провокація передбачає штучне створення відповідних умов та обставин, які унеможливають в повному обсязі вибір варіанту поведінки. По-четверте, мета провокації – подальше викриття особи у вчиненні спровокованого злочину. Вітчизняне кримінальне законодавство безпосередньо поширює визначення провокації як самостійного злочину лише при провокації корупційних злочинів. При цьому, суб'єктом такого злочину виступає тільки службова особа.

Однак, являя собою спеціальний вид підбурювання, провокація як діяння можливе і відносно інших умисних злочинів, і не лише з боку службових осіб. Від цього вона не втрачає свого суспільно небезпечного характеру. Саме тому, вважаємо за доцільне доповнення Розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України окремою нормою, яка б визначала провокацію злочину як спеціальний вид співучасті. Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» взагалі не містить переліку оперативно-

розшукових заходів. Разом із тим, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 271 передбачає можливість застосування спеціального слідчого експерименту як виду контролю за вчиненням злочину у протидії злочинності. В зв'язку з цим доречним, на нашу думку, є необхідність аналізу самого поняття спеціального слідчого експерименту та його відмежування від провокації злочину з точки зору кримінально-правового розуміння.

Відповідно до положень Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину. В ході проведення спеціального слідчого експерименту неприпустимо штучне формування у особи наміру вчинити злочин, а також порушення прав фізичних та юридичних осіб, нанесення шкоди інтересам суспільства і держави. Французький науковець, професор М. Дюверже визначав експеримент як спровоковане та спрямоване спостереження.

Однак, на мій погляд, визначення «спровокованості», відносно спеціального слідчого експерименту є не зовсім коректним. Спровокованість є провокація. Провокація, в свою чергу, передбачає, як ми вже зазначали, завідому безпідставність, протиправність самих дій та усвідомлення про це особою. В свою чергу, спеціальний слідчий експеримент є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в рамках та на підставах, які чітко визначені законодавством. Сутність такої дії полягає у моделюванні ситуації, яка є типовою для вчинення конкретного корупційного злочину. Визначення такої типовості передбачає, перш за все, ретельне вивчення обставин вже вчинених аналогічних корупційних злочинів, аналіз умов, які сприяють його вчиненню та наявної інформації (гласного та негласного характеру) щодо особливостей самого факту злочину, його підготовки та маскуванню тощо. В цьому, за нашим переконанням, полягає відмінність «моделювання типової ситуації» від «штучного створення обставин» при провокації злочину. Крім того, спеціальний слідчий експеримент прямо передбачений у нормах КПК України, тобто визнаний на державному рівні соціально прийнятним та правомірним. Отже, кримінальна відповідальність за надання неправомірної вигоди (пропозиції, обіцянки її надання) настає, навіть у разі її вимагання. Можливе звільнення особи у разі добровільної відмови від такого діяння, що передбачене ч. 5 ст. 354 КК України, а також у разі доведення, що злочин не було б вчинено, якщо не провокуючі дії працівників правоохоронного органу, що поз-

бавляє особу права на справедливий суд.

Сам процес організації та проведення спеціального слідчого експерименту, на відмінність від провокації, є формалізованим, тобто потребує обов'язкового документального оформлення. В свою чергу, покладення в межах компетенції на Генеральну прокуратуру України та її відповідні ланки обов'язків щодо нагляду за додержанням законів є підґрунтям забезпечення законності, дотримання прав фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Корупційній злочинності, як соціальному явищу, притаманні значний динамізм та пристосовуваність до зміни умов сучасності. Історичний досвід боротьби з корупційною злочинністю знає багато випадків, коли впровадженню нових превентивних заходів злочинці протиставляли нові способи вчинення протиправних посягань, нерідко йдучи на крок попереду правоохоронних органів. Дійсно, корупційна злочинність стала більш інтелектуалізованою та освіченою. Саме тому, сьогодні нагально необхідні науково виверені підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення та розслідування конкретних корупційних злочинів, запобігання та профілактиці злочинності в цілому.

1. Албул С.В. Реалізація розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності у запобіганні корупційним злочинам / С.В. Албул // Запобігання корупції в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 травня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 29–32.

2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С.В. Албул, А.М. Бабенко, А.В. Воронцов та ін.; за ред. д.ю.н., проф. В.О. Меркулової, д.ю.н., доц. В.Я. Конопельського. Одеса: ОДУВС, 2017. 432 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 06.11.2019).

4. Литвак О.М. Держава і злочинність: монографія. К.: Атіка, 2004. 304 с.

5. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К.: Юридична думка, 2004. 400 с.

6. Навроцький В.О. Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією // Вісник Академії правових наук. К., 1998. № 4. С. 72–81.

7. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 06.11.2019).

8. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. К., 2012. 84 с.

Новікова Марина Володимирівна

викладач кафедри
загальноправових дисциплін

науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
проректор Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УЧАСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ

Розвиток правової та соціальної держави, яка динамічно розвиває європейські демократичні цінності, зумовлює необхідність активного залучення громадянського суспільства до усіх державних процесів. Особливої уваги потребують питання, які незважаючи на значний досвід протидії, а також сукупність чітко визначених механізмів вирішення, продовжують здійснювати деструктивний вплив та суспільство і державу. У контексті розвитку заходів запобігання корупційним правопорушенням, надзвичайно важливим аспектом є імплементація міжнародного досвіду, особливо щодо держав, які мають позитивні напрацювання у сфері боротьби із корупцією.

Дослідженню теоретико-правової сутності та юридичних проблем участі громадськості у механізмах запобігання та протидії корупційним правопорушенням присвячені роботи таких вчених, як В. Гаращук, Б. Головкін, О. Дудоров, Ю. Ковбасюк, М. Колодяжний, Д. Машлякевич, М. Мельник, В. Настюк, Є. Невмержицький, О. Нестеренко, В. Несторович, В. Осадчий, В. Погорілко, П. Рабінович, Е. Расюк, А. Савченко, М. Хавронюк, О. Шостко та інші. Серед зарубіжних науковців, які розглядали проблеми корупції та протидії цьому явищу з боку інститутів громадянського суспільства, слід відзначити К. Уоллеса, К. Херфера, К. Педерсена, Л. Йохансена, Р. Хислопа, А. Шайо, С. Коткіна, М. Філпа, К. Ріда. Проте, міжнародний досвід щодо визначення місця та ролі громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції в Україні потребує додаткового дослідження, враховуючи високий рівень правопорушень, пов'язаних із корупційними діяннями та відносну формальність деяких заходів щодо запобігання корупційній злочинності.

Корупція є глобальним, інтернаціональним явищем. Вона притаманна кожному суспільству та державі. Відмінність полягає лише в розмірах, об'ємах та формах. Так, за результатами проведених досліджень громадською організацією Transparency International Ukraine, результат Індексу сприйняття корупції–2019 для України, становить 30 зі 100 [4]. Варто наголосити, що показники, які здобула Україна у 2019 році є тотожними до рівня 2017 року, що свідчить про незадовільний стан запобігання корупційним

правопорушенням та, відповідно, зумовлює розвиток участі громадянського суспільства для підвищення ефективності заходів протидії корупції. Серед держав, які мають відносно тотожні показники можемо виділити Киргизстан, Азербайджан та Джибуті.

До держав, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію та низку інших країн [6, с. 167]. Слід підкреслити, що зазначені держави серед таких заходів запобігання корупції, як активізація зусиль щодо організації протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази, здійснюють залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам.

Актуальним для нашої держави може бути досвід Фінляндії, для якої характерним є соціальний контроль з боку громадянського суспільства, який зумовлений невеликою населення та відкритістю і реальною легітимністю правових відносин між муніципалітетами та громадянами [7, с. 73]. До того ж, антикорупційна політика Фінляндії інтегрована до загальної державної політики, оскільки корупція розглядається як комплексне явище: як частина кримінального законодавства, і як частина законодавства щодо неналежного управління. Для України зараз характерною є інша тенденція – наповнення законодавчої бази актами щодо участі громадянського суспільства у процесах запобігання корупції [5, с. 59]. Дійсно, розширення можливостей інститутів громадянського суспільства та створення гарантій захисту для учасників антикорупційної діяльності має позитивний характер, але накопичення нормативно-правових актів не гарантує мінімізацію, чи подолання корупції.

Цікавою є шведська модель боротьби з корупцією, яка характеризується широким громадським впливом на високопосадовців, які вчиняють корупційні діяння, держава забезпечує максимальну можливість свободи слова та прозорості у публічних справах. Так, ну Швеції особливо активну участь у протидії та запобіганні корупції здійснюють громадські організації [1]. Слід звернути увагу, що у Швеції діє принцип доступу до офіційних документів, який забезпечує можливість для громадськості та засобів масової інформації бути поінформованими про діяльність органів влади та допомагає виявити невідповідності у їх роботі.

Іншим прикладом ефективною участі інститутів громадянського суспільства у протидії корупції є Данія. Так, важливу роль у запобіганні корупційним правопорушенням відіграють громадські та приватні антикорупційні ініціативи. Наприклад, у деяких організаціях приватного сектору прийняли політику нульової толерантності, яка полягає в тому, що положення антикорупційного законодавства включаються до всіх урядових угод про надання Данією допомоги з розвитку, контрактів з компаніями, що залучаються до цієї діяльності [3], тобто компанії мають підписувати декларацію щодо заборони хабарництва як прояву корупції, а у випадку порушення вказаного положення, одна сторона ініціює розірвання контракту та відмовляється від

подальшого партнерства.

Ефективні методи боротьби із корупційними правопорушеннями напрацьовані також у Нідерландах. Система боротьби з корупцією у державі охоплює такі процедурні та інституціолізовані заходи: постійна звітність і гласність у питаннях виявлення корупції і обговорення наслідків – покарань за корупційну діяльність; розробка системи громадського моніторингу можливих точок виникнення корупційних дій у державних організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, що знаходяться в цих точках, за допомогою участі громадськості; всі матеріали, пов'язані з корупційними діями, якщо вони не зачіпають систему національної безпеки, в обов'язковому порядку стають доступними громадськості [6, с. 168]. Особливе значення у боротьбі з корупцією отримали засоби масової інформації, які здійснюють висвітлення корупційних випадків та суб'єктами проведення незалежних розслідувань щодо корупційної злочинності в державі.

Досить ефективним для України може бути досвід Польщі, яка запровадила активну участь громадянського суспільства в антикорупційній політиці держави. Особливого значення набули неурядові організації, які взяли на себе обов'язок здійснення постійного моніторингу, так званого «watch dog». Це перевірка того, чи діють органи центральної влади та місцевого самоврядування відповідно до законів та стандартів демократії [2, с. 64]. Наприклад, організації проводять моніторинг способів фінансування президентської передвиборчої кампанії, а потім кампанії перед виборами до органів місцевого самоврядування.

Отже, запропонований досвід зарубіжних держав може виступати певним орієнтиром для подальшого розвитку та вдосконалення національної антикорупційної політики Української держави. Зважаючи на особливості кожного суспільства, правові традиції та систему чинного законодавства, слід наголосити, що показники ефективності можуть відрізнятись, але однозначно позитивною є активна участь інститутів громадянського суспільства у механізмі запобігання корупційним правопорушенням.

1. Corruption in Sweden Exploring Danger Zones and Change. Staffan Andersson, Department of Political Science, Umeå University, SE-901 87 Umeå, Sweden. 277 с.

2. Васильєва О.І. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 13. С. 62-65.

3. Досвід взаємодії державних органів країн світу з інститутами громадського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, протидії корупції, забезпечення електронного урядування. URL: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf.

4. Індекс сприйняття корупції-2019 для України. URL: <https://ti-ukraine.org>.

5. Новіков О.В. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні. *Наукові дослідження*. 2019. № 37. С. 58-71.

6. Супрун Т.М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. № 2-3. С. 199-204.

7. Хабарова Т.В. Зарубіжний досвід запобігання корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. Вип. 27. С. 71-77.

Рудий Владислав Сергійович

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:

Юр'єв Денис Сергійович

викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

ОФШОРНІ РАХУНКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

В наш час світова економіка характеризується високим рівнем глобалізації. Одною з невід'ємних частин світової економіки є офшорні юрисдикції, що забезпечують вільний вихід на міжнародний ринок. Економічна криза лише загострила проблеми оптимізації оподаткування і збільшила використання офшорних зон. Однак використання офшорних юрисдикцій з метою злочинної діяльності ставить під загрозу всю світову економіку. Офшорна проблема торкнулася і української економіки.

У процесі формування фінансових передумов для відновлення і подальшого стабільного розвитку української економіки надзвичайно актуальною стає проблема пошуку фінансових ресурсів, які вкрай необхідні для активізації економічної динаміки. Слід підкреслити, що питання визначення джерел фінансування економічного розвитку є актуальним для більшості країн, відчувши на собі негативний вплив світової кризи, яка відбулася в 2007-2008 роках, а для вітчизняної економіки проблема ще більше загострилася через кризу 2014-2015 рр.

Світова практика показує, що економіки, націлені на оздоровлення, при відсутності внутрішніх ресурсів для розвитку активно використовують зовнішні джерела фінансування. Альтернативою використанню іноземного капіталу, оскільки їх негативним наслідком є утворення боргів країни, є використання національного багатства. З огляду на негативні наслідки і перспективи, актуальність вирішення даної проблеми змушує поглянути в першу чергу на ту частку фінансового багатства, яку країна використовує неефективно або навіть зовсім втрачає, зокрема, в результаті виведення національного капіталу в офшори. В контексті фінансових ресурсів розвитку капіталу, який іде в офшори, сьогодні дана частина є невикористаним потенціалом розвитку економіки. Тому в умовах зростаючої боргової залежності України питання оцінки фінансового потенціалу та аналізу можливостей його більш продуктивного використання для країни стає надзвичайно актуальним [1, С. 51].

У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження експертів Eurodad (European network on debt and development), з боку світового наукового до-

робку, які в 2015 році представили оцінку масштабів всіх джерел фінансування, доступних для країн, що розвиваються, і проаналізували зміни останнього десятиліття. В результаті огляду різних джерел і їх динаміки був отриманий парадоксальний висновок: в середньому країни, що розвиваються, отримавши 1 долар ззовні, одночасно втрачають більше 2 доларів. В фінансовий потік, що надходить в країну, експерти включали: прямі іноземні інвестиції, портфельний капітал, грошові перекази мігрантів, фінансову допомогу, гранти та благодійність, а потік грошей, які залишають країну, включає: процентні платежі за зовнішнім боргом, вивезений прибуток іноземних інвесторів, позики розвиненим країнам, незаконні фінансові потоки [2, С. 44].

Зростання тіньової економіки, як правило, супроводжується значним відтоком матеріальних, людських і фінансових ресурсів з країни. Можливості для здійснення виведення національного фінансового капіталу надають офшорні компанії. З огляду на історичну ретроспективу, експерти одностайні в своїх оцінках: рушійною силою відтоку в офшори є протиріччя між громадськими та приватними інтересами, оскільки держава прагне контролювати і регулювати економіку, а суб'єкти господарювання - максимізувати прибуток. Серед особливостей, які застосовуються сьогодні фахівцями, - протиріччя між зростаючою глобалізацією і наявними відмінностями в економічних умовах, економічному і політичному статусі різних країн і регіонів [3, С.19].

Негативні сторони офшорних рахунків включають в себе:

- недобросовісну податкову конкуренція та, як правило, ухилення від сплати податків в країні;
- нестабільність економіки через перспективу накопичення великих обсягів капіталу в офшорних зонах;
- відтік капіталу;
- зростання тіньової економіки;
- зростання безробіття в країнах-донорах.

Сьогодні проблема тіньових офшорних операцій стала для України досить актуальною в зв'язку з тим, що туди без повернення вивозиться не тільки кошти бізнесу, а й державний капітал. Отже, план заходів по детінізації офшорних операцій повинен бути пріоритетним шляхом економічного розвитку України.

Слід зазначити важливий факт, що частина виведеного капіталу повертається додому у вигляді кредитів і прямих іноземних інвестицій. Така ситуація характерна в основному для країн, що розвиваються. У даній ситуації можна зазначити, що серед причин виведення капіталу в офшори - не тільки мінімізація податкових платежів, а й захист бізнесу і прав власності на активи від рейдерства. Підприємці мінімізують ризики, реєструючи бізнес за кордоном, тим самим збільшуючи можливості судового захисту своїх інтересів. Що ж стосується коштів, які були виведені внаслідок незаконних операцій через злочинні і корупційні діяння, то після обороту в офшорах у них з'являється шанс вийти з тіні і легально «відмити» їх кудись, в тому числі повер-

нути додому [4, С.157].

Серед далекосяжних способів вирішення проблем, пов'язаних з офшорними рахунками, можна виділити наступні:

- розробка продуктивної нормативно-правової бази діяльності офшорних зон;
- зростання заходів регулювання та контролю щодо офшорного бізнесу;
- оптимізація податкового навантаження в залежності від конкретного стану ринку;
- зміцнення співробітництва з міжнародними організаціями з метою гармонізації національного законодавства.

Отже, у висновку варто сказати, що проблематику офшорних зон та офшорних рахунків варто долати на світовому рівні та за активною участю інших країн та міжнародних організацій, задля створення єдиної законодавчої бази, яка буде регулювати та гармонізувати податкову систему та штрафні санкції для скорочення відтоку капіталу з держави.

1. Бозуленко О.К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі, *Економіст*, 2010, № 1, С. 51–53.

2. Волкова Ю.О. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу, *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 1. С. 43–48.

3. Полотенко Д.В. Вільні економічні зони в контексті регулювання економіки, *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 18–25.

4. Харчук О.О., Негативні наслідки діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання в Україні, *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 6(3). С. 157–160.

Рудницька Кароліна Сергіївна

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:

Юр'єв Денис Сергійович

викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Проблематика відмивання (легалізації) майна має відносно коротку історію, оскільки відносно недавно її почали вирішувати в усьому світі. Зокрема, перші правила та законодавчі акти на глобальному рівні, які відстежують і протидіють певним аспектам легалізації незаконних коштів, з'явили-

ся в кінці 80-х років 20 століття. У 1989 році була створена Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка стала головною міжурядовою організацією, яка розробляє, узагальнює і застосовує досвід міжнародних досліджень у даній сфері. Зусиллями експертів, що входять в цю організацію, був розроблений ряд рекомендацій, що визначають основні принципи систематичної боротьби з відмиванням грошей на рівні світових вимог і тенденцій.

Так, в США, які являються основоположником розробки і впровадження методів боротьби з відмиванням грошей, перелік злочинних дій складається з наступних: виробництво, продаж або розповсюдження наркотиків, ввезення контрабандних товарів, шпигунство, викрадення людей, захоплення заручників, банківське шахрайство, крадіжка, незаконне привласнення або зловживання з боку банківських службовців, хабарництво, крадіжка і підкуп стосовно програм, що фінансуються з федерального бюджету, злочини проти державних коштів, власності та архівів, злочини проти безпеки і приватної власності, злочини, пов'язані з підrobкою документів тощо [1, с.35].

У наведений список не ввійшли такі види злочинів, як торгівля людьми, сутенерство, проституція, вимагання. Але ці види злочинів регулюються законами Німеччини і Італії. У Таїланді проституція офіційно заборонена, але на практиці вона дуже поширена і приносить населенню значні незаконні доходи. У Латинській Америці йде активна боротьба з незаконним обігом наркотиків, хоча для деяких країн це дуже важливо. Багато місцевих жителів працюють на плантаціях коки і марихуани, і це є фактично єдиним джерелом доходу для них. У більшості країн світу Сомалі асоціюється з піратством як глобальною злочинною діяльністю. Такі особливості окремих країн вказують на національні особливості визначення злочинної або незаконної діяльності. Те, що заборонено, наприклад, в Європі або Північній Америці, має місце в інших частинах світу і сприймається суспільством як законний бізнес [2, с.282].

Серед економічних особливостей будь-якої країни, що сприяють відмиванню грошей, майна, можна виділити наступні:

1. Висока частка неформальних доходів населення і бізнесу, наявність тіньової економіки або «чорного ринку».

2. Недосконалість механізмів контролю та моніторингу діяльності фінансових організацій, недотримання міжнародних стандартів регулювання фінансової діяльності, розроблених спеціалізованими міжнародними організаціями.

3. Поширення корупції серед державних виконавчих, правоохоронних і судових органів.

4. Наявність всередині країни «зон вільної торгівлі» з преференційним порядком регулювання операцій та моніторингу діяльності установ.

5. Неможливість або можливість обміну фінансовою інформацією з іноземними правоохоронними органами.

6. Прорахунки в регулюванні валютних операцій і інших операцій з

готівкою. Широко поширені операції підприємств і банків із залученням офшорних компаній.

7. Наявність анонімних грошових рахунків і фінансових інструментів, включаючи акції та облігації, за якими можливі виплати на пред'явника.

8. Доступ фінансових організацій до міжнародних центрів торгівлі золотими злитками, торгівлі дорогоцінними каменями і дорогоцінними металами [3, с.152].

Проблема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в основному пов'язана з правовими аспектами розуміння цього явища і відповідно до прийнятих механізмами реагування та боротьби. Як зазначалося вище, законодавство про боротьбу з відмиванням грошей в деяких країнах зосереджено на доходи від незаконних операцій, а в деяких - на доходи від злочинної діяльності. Однак в більшості країн світу відмивання грошей визнане кримінальним злочином, за яке слід суворо карати.

Зокрема, легалізація доходів здобутих злочинним шляхом визнана кримінальним злочином з відповідною кримінальною відповідальністю в США, Греції та на Мальті. Велика увага приділяється боротьбі з відмиванням грошей в Європейському Союзі. В Австрії та Іспанії всі злочини в розслідується області караються позбавленням волі на строк більше 3 років.

У цьому контексті для України важливо привести українське законодавство у відповідність з європейськими стандартами. На думку П. Мусялковскі (експерта Ради Європи), в Україні необхідно доопрацювати Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», зокрема, в частині визначення чіткого механізму блокування підозрілих транзакцій [4, с.81].

Вивчення досвіду інших держав і міжнародних організацій має велике значення для України. Зокрема, на думку багатьох вчених, необхідно вдосконалити головний нормативний документ у даній сфері - Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Крім того, варто звернути увагу на: забезпечення відповідності національної системи фінансового моніторингу новим міжнародним стандартам в галузі протидії відмивання грошей; запобігання можливого застосування санкцій міжнародними організаціями; забезпечення нормальних умов для зовнішньоекономічної діяльності представників українського бізнесу та ін.

1. Жуковська Ж.О. Проблеми міжнародного співтовариства у боротьбі зі злочинами майнового характеру. *Південноукраїнський правочин часопис*. 2015. № 4 С. 35–36.

2. Журавель М.І. Міжнародні правові аспекти боротьби з легалізацією доходів здобутих злочинним шляхом. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 280–286.

3. Кравчук С. Прийняття і реалізація концепції боротьби зі злочинністю у сфері економіки – шлях до припинення економічної злочинності. *Право України*. 2018. № 7. С. 151–156.

4. Куликов А. С. Экономическая преступность в России: состояние, тенденции, прогнозы. *Право и безопасность*. 2019. № 1. С. 79–83.

Садовий Ростислав Олександрович
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування

Токар Андрій Анатолійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Проблема запобігання корупції набула не тільки державного, але й світового характеру. Світовий досвід надає можливість порівняти національне законодавство із законодавством провідних країн світу з питання запобігання корупції.

У публікації використовується опис та аналіз як методи наукового дослідження. Матеріалом для досліджень є вітчизняні наукові статті, журнали та публікації дослідників у мережі INTERNET за напрямком дослідження.

На сучасному етапі корупція є транснаціональним явищем і в зв'язку з цим становить загрозу всій світовій спільноті. протидія з нею в різних країнах здійснюється з різних ефектом та по різних напрямкам, але, на мій погляд, необхідна міжнародна антикорупційна стратегія протидії, що складається з різних профілактичних та репресивних заходів.

Ідея виокремлення антикорупційних програм, які довели на практиці свою ефективність, представляє великі перспективи для запозичення позитивного закордонного досвіду, особливо в умовах відсутності, як відомо, вітчизняного реально діючого механізму протидії з корупцією, а також для вироблення єдиної міжнародної антикорупційної політики.

На сьогодні, оцінюючи рівень корупції в світі, можна говорити про умовну градації всіх країн на дві великі категорії - ті, які успішно справляються з цією проблемою, а також ті, для яких корупція нерозв'язні труднощі [1].

Досить чистими щодо корупції станами, які входять в першу двадцятку держав, що характеризуються у сформуванні на державному рівні антикорупційної стратегії, це є Нідерланди, Фінляндія, Австралія, Норвегія Швеція, Данія, Нова Зеландія, Японія, Ісландія, Сінгапур, Канада, Люксембург, Швейцарія, Ізраїль, та інші країни.

Деякі особливості з організації антикорупційних дій в вищевказаних країнах зводяться до наступного - корупція усвідомлюється урядами цих країн як серйозна загроза національній безпеки. При цьому корупція розглядається як внутрішня та зовнішня проблема. Тому зусилля з обмеження коруп-

ції в цих країнах масштабні і, як правило, інституціолізовані. Так наприклад в Нідерландах система боротьби з корупцією включає, зокрема, такі основні процедурні та інституційні заходи:

- система з всебічного моніторингу можливих сфер виникнення корупційних дій в державних та громадських організаціях, а також суворого контролю за діяльністю осіб, які перебувають в цих сферах;
- система з покарань за корупційні дії, при цьому основним заходом є заборона працювати в державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг, які надає їй державна служба;
- система із заохочень позитивних дій посадових осіб, спрямованих на те, щоб чиновникам було вигідно не тільки в матеріальному, а також в моральному плані поводитися чесно і ефективно;
- система з державної безпеки по протидії з корупцією є спеціальна поліція, що володіє значними повноваженнями, щодо виявлення корупційних проявів.

Схожі заходи застосовуються також в Ізраїлі та Канаді.

В інших країнах також практикують успішно зарекомендували себе антикорупційні заходи. Зокрема, цивільне суспільство як інститут, властивий демократичному режиму, здатне підвищити ефективність діяльності незалежних комісій по протидії з корупцією. Успішно подібні органи функціонують в таких країнах як: Сінгапур, Малайзія, Гонконг, Тайвань.

У Південно-Африканській Республіці рівень корупції сьогодні занадто низький. Там існує обов'язок уряду доповідати парламенту, а також обов'язкового подання чиновникам та депутатам майнової декларації, взагалі максимальної відкритості державної системи, регулярного проведення публічних засідань державного комітету з контролю за витрачанням державних коштів.

Інший приклад - Ботсвана. Там з бурхливим зростанням корупції допомогли впоратися наступні заходи: підвищення заробітної плати чиновникам з одночасним скороченням їх числа та структурним спрощенням державних установ, а також невідворотні та негайні покарання за будь-які прояви корупції. [2]

Отже, протидія з корупцією є надзвичайно складна та багатопланова задача, яка далеко не завжди успішно вирішується за кордоном. Тут потрібні політична воля і цілеспрямованість державних зусиль. У зв'язку з цим доцільно досліджувати та застосовувати ефективний досвід інших країн у сфері протидії корупції.

1. Гілевський М.А. Передові національні антикорупційні стратегії. URL: <http://www.corupti.net/rus/2/html> (дата звернення: 05.11.2020)

2. Миськевич Т. Стратегія антикорупційної політики України [Електронний ресурс] / Т. Миськевич // Громадська думка про правотворення. – 2018. – № 10 (154). – С. 10–14. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/10.pdf> (дата звернення: 05.11.2020)

3. Беззуб І. Антикорупційна політика в Україні URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1261:antikoruptionsijna-politika-v-ukrajini-2&catid=71&Itemid=382 (дата звернення: 05.11.2020)

Срібна Аліна
курсант ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

Корупція – не просто соціальне, але і психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людьми – їх поведінкою, діяльністю. Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя.

У країнах, де корупція поширена значною мірою, корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється в правило і виступає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини суспільства. Найбільш небезпечним наслідком такого стану речей у суспільстві є те, що в результаті витіснення корумпованими відносинами правових та етичних відносин відбувається значний злам у суспільній психології – люди у своїй поведінці з самого початку психологічно вже налаштовані на протиправні способи вирішення питань.

За даними Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, суб'єктами правопорушень стають посадові особи органів місцевого самоврядування, депутати сільських, селищних, міських, районних рад, державні службовці, посадові і службові особи облдержадміністрацій. Так, за офіційною інформацією Міністерства юстиції України в цілому упродовж 2013 р. за вчинення кримінальних корупційних правопорушень засуджено 799 осіб, у тому числі 74 – до позбавлення волі, 18 – обмеження волі, 3 – арешту, 1 – виправних робіт, 1 – громадських робіт, 215 – штрафу, відносно 3 осіб застосовано позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, 2 – службове обмеження для військовослужбовців. Серед них 94 (11,7 %) – це посадові особи місцевого самоврядування.

В свою чергу, фахівці досліджень до основних причин виникнення корупції на місцевому рівні в наш час відносять:

1. Розширення суспільства на бідних і багатих. За рахунок державного майна збагатилася невелика група населення в Україні, яка мала безпосередній доступ до нього. Олігархами в Україні стають через тіньову приватизацію державної власності. Кожна людина хотіла б стати власником частки державного майна, але ж не кожен мав змогу долучитися до нього через розпорядників. Більша частина населення є бідною, змушена виживати в складних економічних умовах, коли повністю відсутні принципи соціальної справедливості;

2. Суперечність між швидкозмінними умовами ринкового господарства

та чинним законодавством. Прогалини, які створюються завдяки такій суперечності, заповнюються тіньовими "правилами гри". Навіть у високорозвинутих ринкових країнах економічні процеси випереджають чинне законодавство, тому вдосконалення правової бази повинно мати перманентний характер;

3. Суперечність між законодавчою та морально-етичною нормами підприємництва. Узагалі закони, представлені інтересами держави, повинні мати морально-етичну складову. Але через слабкість сприйняття сучасним підприємцем такої складової, він не завжди підтримує державні інтереси, а іноді вони перебувають навіть у протистоянні. Це і дає підстави для виходу підприємців у "тінь" через хабар;

4. Потреба у виживанні населення в складних умовах становлення ринкових відносин. Підприємець, що планує розпочати свій бізнес, повинен мати стартовий капітал, якого, як правило, у нього немає і він не може заробити, а це підштовхує до використання позаекономічних методів – через політичний вплив, через "своїх" чиновників. Законослухняність як світоглядна цінність поки що не стала природним чинником для підприємця;

У зарубіжних країнах важливе значення займають інститути громадянського суспільства, особливо в процесі контролю за діями влади. Проводиться активна антикорупційна позиція громадян, їхніх громадських об'єднань щодо неприйнятності корупції як риса ментальності. Особливо активну роль у протидії зловживання владою відіграють засоби масової інформації. Світовий досвід доводить, що позитивних результатів у протидії корупції досягають ті країни, де влада перебуває під сильним тиском опозиції, яка контролює її, що вигідно і самій владі. Однак, за наявності загальних підходів, кожна держава розробляє власні національні механізми протидії корупції з урахуванням менталітету народу, історії, культури, рівня матеріального забезпечення тощо, оскільки підґрунтя корупції у країнах Азії, Африки та Європи досить різні.

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та інші. Кожна із країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам.

Проаналізуємо досвід країн, що досягли певного успіху в цій сфері:

В *Ізраїлі* антикорупційна атмосфера забезпечується системою "певного дублювання моніторингу" за можливими корупційними діями. Він здійснюється урядовими організаціями і спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролера, що володіє незалежністю від міністерств і державних відомств, і громадськими організаціями типу "Відомства за чис-

тоту уряду". Ці організації досліджують можливі корупційні точки, а у разі їх виявлення інформують органи розслідування. В Ізраїлі, через значні соціальні пільги для урядовців і безжального їх покарання при виявленні корупції, низова корупція практично відсутня. Доведених до суду корупційних злочинів в Ізраїлі не більше 5%, проте, репутація людини, замішаної в корупційному скандалі, вкрай небажана.

В основу боротьби з корупцією в *Німеччині* покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення "відмивання" "брудних" грошей. Особливо слід виділити обов'язок банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про операції з грошима у розмірі понад 20 тис. німецьких марок за умов, що ця інформація буде використана виключно для розслідування. Законом закріплено правило: якщо громадянин робить внесок в банк у розмірі понад 50 тис. німецьких марок, він зобов'язаний пред'явити посвідчення особи.

Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем.

Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в Німеччині, слід назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У даному разі Німеччина йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена до такого реєстру, позбавляється права виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів.

Сінгапур. Антикорупційна політика вражає своїми успіхами. Її центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган по боротьбі з корупцією - Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке володіє політичною і функціональною самостійністю. Цей незалежний орган розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки Сінгапура. Бюро перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників і повідомляє про них відповідні органи для вживання необхідних заходів. Бюро вивчає методи роботи потенційно схильних до корупції державних органів з метою виявлення можливих слабкостей в системі управління та у випадку необхідності рекомендує вжити відповідних заходів главам цих відділів.

Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура полягає в "прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснення корумпованих дій". Це досягається за рахунок цілого ряду антикорупційних принципів, зокрема: 1) оплата праці державних службовців згідно формулі, прив'язаній до середньої заробітної платні успішно працюючих в приватному секторі осіб; 2) контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи і борги; прокурор має право пе-

ревіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних в порушенні Акту про запобігання корупції; 3) велика строгість в справах про корупцію саме відносно високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Боротьба з корупцією є одним з ключових чинників економічного успіху Сінгапура.

Японський досвід боротьби з корупцією доводить, що відсутність єдиного кодифікованого акту, направлено на боротьбу з корупцією, не перешкоджає ефективному вирішенню проблеми. Норми антикорупційного характеру містяться в багатьох національних законах.

Особливе значення японський законодавець додає заборонам відносно політиків, державних і муніципальних службовців. Вони, зокрема, торкаються численних заходів, які політично нейтралізують японського чиновника відносно приватного бізнесу як під час служби, так і після звільнення.

Як і в Сінгапурі, Японський законодавець встановлює суворі обмеження фінансування виборчих кампаній, партій і інших політичних організацій, вводить жорстко регламентований порядок здійснення пожертвувань на користь кандидатів на виборах, політичних фондів, встановлює суворий порядок фінансової звітності. Порушення положень закону тягне за собою застосування санкцій.

Японський законодавець кваліфікує як кримінальний злочин дії політиків, що пробивають за винагороду від зацікавленої особи вигідне для неї рішення шляхом впливу на державних, муніципальних службовців, а також юридичних осіб з 50 % капіталу держави або місцевого самоврядування.

В Японії, як і в багатьох країнах, одним з найголовніших напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Японським державним службовцям гарантована гідна оплата праці. Велику увагу японський законодавець приділяє етичній поведінці політиків і службовців. Так, з квітня 2000р. в країні діє Закон "Про етику державних службовців", а так само затверджені урядовим указом етичні правила державного службовця і норми адміністративних покарань за їх порушення. В етичних правилах державного службовця даються визначення "зацікавленої особи" і докладний перелік неетичних дій, що включає довільне тлумачення вимог закону.

В квітні 2001 р. в Японії набув чинності Закон "Про розкриття інформації". Цей акт гарантує громадянам право на доступ до офіційної інформації, що є у урядових установах, і можливість подати апеляцію в Раду з контролю за розкриттям інформації в тому випадку, якщо уряд вирішить не розкривати певну інформацію. Ці умови дозволили громадським організаціям викрити декілька випадків корупції.

Таким чином, в Японії пріоритетними у сфері боротьби з корупцією стали: 1) заходи політичної економії (підзвітність політичного керівництва, реформа фінансування політичних партій і кампаній); 2) реформа державної

служби (гідна оплата праці, система стимулів); 3) забезпечення громадських свобод (система соціально-правового контролю і моральної дії на політиків з боку громадського суспільства).

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що механізми протидії корупції в зарубіжних країнах принципово не відрізняються. Основна відмінність полягає в підходах та мотивації їхнього застосування. Дослідження міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали чинниками, що створюють загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя. Що стосується перспектив подальших досліджень у цьому напрямі, то вони полягають передусім у з'ясуванні можливостей імплементації основних механізмів протидії політичній корупції у країнах ЄС.

1. Публічно-правова протидія корупції : навчальний посібник / В. В. Топчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. – Ірпінь : УДФС, 2016. – 206 с
2. Андрущенко Л. В. Сутність явища "корупція" та причини її існування [Текст] / Л. В. Андрущенко // Право і суспільство. – 2016. – № 3(1). – С. 148–153.
3. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? / В. Семенов // Вечерний Харьков. – 2009. – № 143. – 22 декабря
4. Проекти ВГО "Успішна Україна" <http://uspishnaukraina.com.ua>

Трень Тетяна Олександрівна
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування

Токар Андрій Анатолійович
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Корупція – негативне соціальне явище, що є характерним сьогодні для будь-якого суспільства, будь-якої держави. Жодна країна у світі нині не може оголосити себе вільною від корупції. Проте в деяких державах все ж функціонують ефективні програми протидії цій проблемі. Вивчення іноземних механізмів у боротьбі з корупцією є дуже перспективним для запозичення позитивного міжнародного досвіду, особливо за тієї умови, що в нашій країні сьогодні відсутній власний реальний механізм.

Метою цієї роботи є розгляд зарубіжного досвіду протидії корупції та

можливості його імплементації в Україні. Пропонуємо розглянути країни, у яких найкраще налагоджені програми боротьби з корупцією.

Дуже корисним є досвід монархічної Японії. Він полягає у запровадженні суворих обмежень у фінансуванні виборчих кампаній, окремих партій, інших політичних організацій, громадських формувань. Цікавим є те, що норми японського законодавства фіксують регламентований порядок здійснення пожертвувань на користь кандидатів на виборах, організації та діяльності політичних фондів, встановлюють суворий порядок фінансової звітності [1]. Таке нововведення є цілком доцільним, бо саме у політичній сфері фіксується чимало правопорушень, пов'язаних з корупцією. Вважаємо за необхідне запровадження і в Україні такої програми звітності, яка запобігатиме незаконним зловживанням посадовими особами.

Слід відзначити, що достатньо ефективна система боротьби з корупцією діє у Фінляндії. Вона ґрунтується на ефективній нормативно-правовій базі й підтримці суспільства. На думку міжнародної неурядової організації по боротьбі з корупцією «Трансперенсі Інтернешнл» Фінляндія є однією з найменш корумпованих країн світу. У Фінляндії дії, що кваліфіковані як «корупція», караються або штрафом, або ув'язненням строком до чотирьох років, в залежності від ступеня громадської небезпеки злочину [2]. З цього випливає очевидний висновок, що фінська система боротьби з корупцією не відносить корупційні діяння до злочинів, а переважно кваліфікує як адміністративні правопорушення, за здійснення яких можна понести кримінальну відповідальність тільки у разі їхньої особливої тяжкості.

Естонія так само, як і Фінляндія є однією з найменш корумпованих у Європі. Треба сказати, ще в 90-х роках корупцію тут була досить поширеним явищем, зокрема і в правоохоронних органах. У 1991 році уряд Естонії взяв курс на прийняття нового антикорупційного законодавства. У 2002 році було прийнято Кримінальний кодекс, який встановив сувору відповідальність за корупцію. Одержання хабаря загрожує в'язницею до п'яти років (повторне – до десяти років), посередництво в хабарі – штраф або позбавлення волі. За надання цінного подарунка, хабаря, крім позбавлення волі, додатковим видом покарання суд може застосувати конфіскацію майна. Вважаємо, що запровадження такої системи санкцій є достатньо ефективним та «стимулює» утримуватися від незаконних зловживань.

Чималі досягнення у подоланні корупції має Південна Корея. В цій країні запроваджено антикорупційну програму «OPEN», яка втілює принцип відкритості інформації про ухвалення державними службовцями різного рівня управлінських рішень [3]. Це правильне рішення, на нашу думку, адже суспільство повинне відчувати, що його думка цінна і важлива.

Досить цікавим та ефективним у боротьбі з корупцією є досвід Німеччини та Словаччини. Там у цей процес досить активно задіяна громадськість. Зокрема, поліція федеральної землі Нижня Саксонія запровадила прийом анонімних повідомлень від громадян. До вищезазначеного спецпідрозділу

надійшло чимало повідомлень, більшість із яких підтвердилося. Карні справи було відкрито у 124 випадках, з яких 30% справ стосуються корупції. Слід відзначити, що така взаємодія між поліцією та громадськістю не тільки є ефективною у боротьбі з корупцією, а й сприяє підвищенню рівня довіри до правоохоронних органів.

Ще однією країною, в якій громадськість залучається до запобігання корупції є Швеція. Тут у цьому процесі задіяні різноманітні громадські організації. Постійний аналіз рівня корумпованості в тих чи інших сферах суспільства здійснює шведська громадська організація «Інститут проти хабарів»[4]. Якщо такі організації буде створено і в Україні, суспільство зможе контролювати стан боротьби з корупцією в нашій державі та брати у ній безпосередню участь.

Пропонуємо розглянути також Канаду. У цій державі антикорупційні заходи закріплені й у кримінальному, і в конституційному праві. Досить цікавим є той факт, що кримінальну відповідальність несуть і ті, хто отримував хабар, і ті, хто його пропонував. Вважаємо таке нововведення було б корисно запровадити і у нашій країні. Урядовцю в Канаді загрожує покарання шляхом позбавлення волі терміном до 14 років, причому він автоматично позбавляється депутатського мандата з дня визнання його провини в суді. Погоджуємося з тим, що за такої системи санкцій можна досягти позитивного результату.

Отже, підсумовуючи вищесказане, треба зазначити, що ефективна протидія корупції є можливою тільки за умови, що зусилля держави і суспільства загалом у цьому напрямі співпадають. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають передусім у з'ясуванні можливостей імплементації основних механізмів протидії політичній корупції в інших країнах у відповідну практику України.

1. Nevmerzhyč'kyj Je. V. Korupcija v Ukraї'ni: pryčyny, naslidky, mehanizmy protydii': monografija / Je. V. Nevmerzhyč'kyj. – K.: KNT, 2008. – 368 s.

2. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? Вечерний Харьков. 2009. № 143. С. 4.

3. Задорожний С.А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2016. 251 с.

4. Теоретико-правові засади протидії корупції : науково-аналітична доповідь / авторський колектив : Дейнека В. Ф., Кармаліта М. В., Розум О. М., Шавло І. А., Шкуренко Н. Г. – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2014. – 39 с

Хитрук Руслана Олегівна
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
науковий керівник:
Санакоев Дмитро Борисович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

КОРУПЦІЯ – ЗАГРОЗА ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВУ

Із початком нового століття світ стикнувся з невідомими раніше викликами, навички боротьби з якими були відсутні. Корупція – чи не найнебезпечніше явище сьогодення, що являє собою протиправне вирішення власних проблем, незаконне збагачення, використання праці інших осіб. Корупцію не можна вважати лише соціальним явищем, вона пов'язана з морально-етичними принципами, адже не може існувати без людини. Шкоду, якої завдають корупційні діяння, неможливо визначити лише економічно, або лише матеріально. Вони містять широкий спектр поведінки і різниця між політичними та економічними наслідками достатньо велика.

До політичних можна віднести підривання легітимності політичної системи, дозволяючи «привілейованим» втручатися у виборчий процес для подальшої узурпації влади. Коли суспільство сприймає авторитетні органи влади як більш ефективні, аніж корумповані демократичні, це ставить від сумнівів принципи демократії в цілому. Корупція – як спосіб забезпечення «достойного» життя еліт, що використовують економічні ресурси країни не за призначенням. Вона спонукає найталановитіших гаяти час на ігри з системою, забуваючи про ідеї суспільного розвитку. Відповідно, визначення цієї аномалії можна дати наступне – це соціально-психологічне протиправне явище, що полягає у реалізації владних відносин уповноваженими на те особами, що використовують надану їм владу протиправно та задля задоволення особистих інтересів, або ж створення умов для вчинення корупційних діянь та всебічне сприяння таким.

Корупція є одним з найбільш проблемних проявів сучасного суспільства. Хоча її історія бере початок ще задовго до нашого століття, та жодній країні світу й досі не вдалося її здолати. Хоча деяким державам вдавалося суттєво зменшити обсяг корупційних діянь завдяки силовим антикорупційним методам, та з часом виникали нові у більш витіюватих варіаціях форм та методів їх прояву. До того ж, формування цілих корупційних мереж відбувається у самій системі державної влади, а це фактично виводить корупцію на ви-

ший рівень організації, побудови досконаліших внутрішніх зв'язків і пристосування до зовнішніх факторів, що можуть вплинути на її організацію [1]. Для всіх країн світу корупція стала викликом нового часу, у спробах подолати яку деякі країни, шляхом запровадження системи ефективних заходів, змогли знизити її негативні наслідки до мінімуму, що робить цей досвід вкрай важливим для всіх інших. Для відносно молодій державі України, корупція в якій на високому рівні, необхідно негайно знайти вирішення цієї проблеми.

Відповідно рейтингу сприйняття корупції за 2019 р., Україна посідає 127 місце серед 180 країн, що оцінюються, набравши 30 балів із 100 можливих. Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) – показник, який від 1995 року розраховується міжнародною організацією Transparency International, що розраховує індекс на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів [2]. Тому вважаємо доцільним розглянути досвід антикорупційної діяльності країни, що займає лідерську позицію, і має найвищий індекс сприйняття корупції – Данію [2]. Звертаємо увагу, що дана країна дуже часто слугує у якості прикладу для наслідування або взірця, до якого більшості країн необхідно прагнути. В цій країні сформовані унікальні особливості антикорупційної діяльності, однак є, звісно, і загальні риси для всіх характеристик держав, що є лідерами в боротьбі з корупцією, а саме такі як рішучість у проведенні антикорупційних програм, залучення до них громадськості, і безперечно моральне заперечення корупції, як явища в цілому [3].

Беручи до уваги антикорупційні дослідження, можна стверджувати, що Данія – одна з найменш корумпованих країн світу. Однак у порівнянні з іншими країнами, в Данії увага не концентрується на нормативному регулюванні поведінки державних службовців та майже відсутні деталізовані кодекси поведінки. Це здається парадоксальним, однак пояснення полягає в традиції та культурі державної служби в Данії [4]. З прийняттям Конституції у 1849 році було закріплено чималі пенсії державним службовцям, наступний Закон про заробітну плату, яким встановлювалась щомісячна заробітна плата залежно від стажу та звання, зміцнив їхні позиції. Тобто, це посприяло збільшенню авторитету державної служби, та відсутності бажання мати паралельно другу роботу за її межами, адже доходи від неї були вираховані з місячної заробітної плати [4].

На сьогодні, у Данії відсутня антикорупційна стратегія як така, однак існує добре розвинена система законодавства, судових та правоохоронних органів. Не існує у законодавстві і окремого нормативно-правового акту, що б регулював антикорупційну діяльність, замість цього норми та відповідальність за корупційні діяння визначені Кримінальним кодексом. Данське кримінальне законодавство охоплює всі форми корупційних правопорушень, що містяться в Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та Додатковому протоколі до неї. У країні дуже розвинені громадські та при-

ватні антикорупційні ініціативи. Так, наприклад, Агентство міжнародного розвитку Данії (Danida) прийняло так звану політику нульової толерантності, відповідно до якої антикорупційні положення включаються до всіх урядових угод про надання Данією допомоги з розвитку, контрактів з компаніями, що залучаються до цієї діяльності [5], тобто компанії мають підписувати декларацію стосовно заборони хабарництва як прояву корупції, у зв'язку з чим, порушення відповідного положення зумовлює розірвання контракту та відмову від подальшого партнерства. Запроваджено порядок повідомлення про корупцію та проведено тренінги з питань виявлення корупційних ризиків. Тобто, влада Данії забезпечує допомогу на умовах, що попереджають вчинення корупційних діянь [5].

Враховуючи викладене, підсумовуємо, що корупція не є локальною проблемою, це повноцінне транснаціональне явище, що загрожує демократичним засадам нашого суспільства. Вона розвивається, трансформується, пристосовується до нових реалій, законодавчих змін, при чому не змінюючи негативний вплив на державних службовців.

Для кожної країни це виклик, однак для України це може означати загрозу національній безпеці та суспільному устрою, негативний вплив на владні та політичні інститути, недовіра до влади з боку населення. Зважаючи на статистику корупції в нашій державі та постійне зростання її рівня, вважаємо, що потрібно змінювати механізм боротьби з цим феноменом, враховуючи нові форми корупційної поведінки. Важливо не забувати про відповідальність за корупційні діяння, адже корупція – це психологічне та моральне явище, і якщо з нею не боротися, то вона стане повсякденним способом мислення, що зумовлюватиме наші дії та спосіб життя.

Аналіз міжнародного досвіду протидії та запобігання корупційних проявів дає змогу оцінити та доповнити норми національної антикорупційної стратегії, розвитку якої потребує Україна: забезпечення прозорості діяльності влади шляхом створення організованого соціального контролю за системою державного адміністрування і можливість порушення в цих рамках кримінального переслідування; незалежність судової влади; рішучість та справедливість органів державної влади при здійсненні своїх повноважень; збільшення соціального захисту працівників державної служби; а також посилення відповідальності за будь-які прояви корупційних діянь.

1. Андрійко О. Ф. Правові засоби протидії корупції / О. Ф. Андрійко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2007. – № 4. – С. 3–8.

2. Індекс сприйняття корупції – 2019 (Corruption Perceptions Index, CPI) / *Transparency International* URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/> (дата звернення 10.11.2020)

3. Льенок Т. В. / Зарубіжний досвід адміністративно-правової протидії корупції // *Юридична наука*. - 2012. - № 12. - С. 42-51. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_12_10

4. Trust-in-Government-Ethics-Measures-in-OECD-Countries,-2000-The-Book-is-available-from-/-URL-:- <https://www.oecd.org/gov/ethics/48994450.pdf> -(дата звернення

11.11.2020)

5. Досвід взаємодії державних органів країн світу з інститутами громадського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, протидії корупції, забезпечення електронного урядування URL: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf-(дата звернення 11.11.2020)

Хмеленко Катерина Михайлівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент

Левін Олег Леонідович

доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін ДДУВС

КОРУПЦІЯ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. [1]. За дослідженням вчених виникла із появою перших держав.[2] На території сучасної України, до утворення Київської Русі, існували такі держави чи подержавні утворення: Скіфська держава; грецькі поселення, на території Північного Причорномор'я; антський племінний союз та племінні союзи слов'янських народів (древлян, полян та інших). Всі вони мали ознаки держави: механізм влади, свою територію, наприклад.

Ця стаття присвячена висвітленню питання «корупція в Київській Русі».

Дана тема є досить актуальною зараз, адже у сучасній Україні все ще існує традиція недовіряти закону й застосовувати систему хабарництва задля вирішення певних питань. Тому варто дослідити історію появи, розвиток, корупції як державного явища на території України, щоб продовжити ефективні дії в бік викоринення цього явища на державному рівні.

Свій внесок у дослідження існування корупції на території України зробили такі науковці, як В.Кіпіані – цикл програм «Історична правда» [3], В.Цитряк – «Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні» [6] та «Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять» [2], С.Дідик – «Становлення та розвиток законодавства щодо протидії хабарництву суддів в Україні» [8] та інші.

У роки існування Київської Русі поняття «взятка» (зі староруської мови) означало періодичний збір меду. Таким методом державні чиновниками отримували свою плату не з казни, а збирали з населення. Це було прямим ха-

барництвом. Але у той час існувала європейська система кормління. [3] Спочатку кормління носило епізодичний характер. Відповідно до норм «Руської Правди», збирачі штрафу, будівельники міст і деякі інші категорії отримували з населення певне натуральне постачання. В XII — XIV століттях кормління зіграло значну роль у складанні системи місцевого управління. Князі посиляли в міста і волості бояр як намісників, а інших службовців — тіунами. Населення зобов'язувалося утримувати їх («кормити», «годувати») протягом всього періоду служби. [3]

Щороку у листопаді до сел приходили намісники, які збирали податки натурою: віск, мед та жінки, яких перепродавали до Константинополю у рабство. У той час цей державний службовець підіймав ціну на декілька відсотків, аби собі забрати частину податку. На Придніпров'ї люди доволі скептично ставилися до цього і не віддавали свої збереження продуктів вжитку, а на Галичині бояри майже грабували населення, встановлюючи величезний податок. За це Ігоровичі повісили майже 500 бояр. [3] У період татарської орди хабарництво тимчасово силовимиметодами усунув хан Батий. [4]

Слово хабар походить з арабської - вістка, новина, повідомлення. [5]. У XIII ст. хабарництво порівнювалося із пияцтвом і чаклунством. Митрополит Київський Кирило II засуджував це у своїх проповідях та закликав з хабарями боротися. [3] За часів Київської Русі існувало два види хабарництва:

1. мздоїмство - отримання винагороди за вчинення законних дій

2. лихоїмство - отримання винагороди за вчинення незаконних дій [6]

Не обходилося без корупції і у стосунках між керівниками країн. Знайшла доволі яскраві приклади:

1) Візантійський імператор надіслав Святославу подарунок - кількасот кілограмів золота, аби у 970-971 роках відбувся похід на Болгарію. Також, Святослав загинув від печенігів, яким вже інший візантійський імператор пообіцяв нагороду за голову князя. [3]

2) У 1073 році німецький імператор не підтримав Ізяслава, отримавши дарунки у вигляді золота від його суперників

3) Володимир Великий підкупив боярина-конкурента, аби бути при владі. Тоді цей боярин вбив Ярополка, брата Володимира.

4) Олег давав варягам по 300 гривень хабаря, щоб не нападали (діяло до XI ст.). Але гроші збирали саме з населення. [3]

Були в історії і випадки, коли люди були дуже незадоволені станом у країні, а саме прогресуванням корупції, як системним явищем:

1) Восени 945 року князь Ігор пішов повторно збирати данину у древлян. За своїм звичаєвим правом древляни мали вбити князя за порушення усного договору. Так і сталося. За це княгиня Ольга жорстоко помстилася племені і впровадила нові порядки збору данини: встановлювався погост (місце збору данини) та новий розмір данини. 2/3 прибутку витрачалося на обслуговування Києва, а 1/3 - на обслуговування маєтку княгині.

У Київській Русі відбулося чотири супротиву проти корупції:

I. Страйк: відбувся проти князя Ярослава при будівництві Золотих Воріт, адже він не заплатив за роботу будівельникам. Робітники не вийшли на об'єкт

II. Страйк: у 1146 році відбувся супротив передачі престолу у спадок. Люди вийшли і почали бунтувати, адже вважали, що їх прва таким чином порушували.

III. Повстання : у вересні 1068 року, після поразки на річці Альта, спалахнуло перше повстання, бо князь відмовив людям надати зброю для захиста. Тоді кияни розгромили князівський двір і вигнали Ізяслава з міста. Потім виявилось, що це була змова двох братів Ізяслава - Святослава і Всеволода, з метою захоплення влади.

IV. Повстання: відбулося після смерті Святополка, адже тоді відбулося захоплення на видобуток солі - встановлення монополії, а також встановлено спекулятивні ціни на торгівлю.[3]

Так як Київська Русь була європейською країною, що активно розвивалася, в існували такі збірки законів, впроваджені вже після прийняття християнства:

Кримінальне законодавство Київської Русі:

1) «Руська Правда» - 1019р.

- до нас дійшли такі редакції: коротка, просторова, скорочена з просторової

- існувало два види покарання за корупцію: помста та матеріальна компенсація у вигляді штрафу - за скоєний злочин можна було просто відкупитися, а сума залежала від статусу особи (80 гривень за вбивство, з яких 1 частина йшла до князя, а друга - на компенсацію)

- не передбачала покарання за хабарництво у суддів. Суди були незалежною від князя інстанцією, а судьями могли вибиратися земські люди [7]

- встановлювалося привілейоване становище державних службовців, тобто їм можна було офіційно дарувати щось цінне

- корупція допомагала формувати державний механізм

- **закону про заборону хабарництва не було**

2) Номоканони («Кормча книга»)

- виникли у Візантії в VI та VII ст.

- потрапили до Київської Русі через Болгарію із приходом християнства

- набули поширення у XIII ст.

- склалися з Еклогу (викладено 17 титулів норм кримінального права) та Прохірону [8]

- **заборони хабарництва не було**

3) Литовські статuti (які базувалися на основі «Руського Права»)

- 1566 рік - видання II Литовського статуту

- **артикул 39, розділ 3:** все потрібно судити по справедливості; хабарі заборонялися та винагорода за вирішення справ по дружбі [9]

Поширеність корупції в сучасній Україні оцінюється громадянами як надзвичайно висока: майже 88% вважає корупцію поширеним явищем, із них майже 50% опитаних зазначили, що корупція дуже поширена, а ще близько 38% погодилися із тим, що корупція загалом достатньо поширена. [10] Якщо порівнювати корупцію в Київській Русі і корупцію в сучасній Україні, то слід вказати конкретні критерії, за якими буде проведено порівняння: причини виникнення корупції, засоби здійснення корупційних дій, методи запобігання корупції на державному рівні.

1) причини виникнення корупції:

- *Київська Русь*: існування європейської системи кормління [3]; бажання отримати гроші, фактично грабуючи населення (Галичина) [3], воління домовитися з керівниками інших держав про виконання певних умов. [3]

- *Україна*: прагнення політиків і державних службовців використовувати посаду з метою особистого збагачення; відсутність щирого бажання у вищого керівництва країни боротися з корупцією; звичка населення вирішувати все за допомогою корупції; недостатній внутрішній контроль в органах влади; заплутане та недосконале законодавство (вимушеність); надмірна бюрократія; низький рівень поінформованості населення про процедури і правила в державних органах влади; відсутність чітких процедур і правил в діяльності державних установ; відсутність розуміння у громадян, що робити у випадку, коли від них вимагають хабар - дані порівняльного аналізу загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015, що проводив Київський міжнародний інститут соціології. [11]

Причин виникнення корупції стало набагато більше. Це пов'язано з розвитком суспільства, з розвитком його морального та культурного рівнів, які, в свою чергу, сформувалися в певних історичних умовах.

2) засоби здійснення корупційних дій:

- *Київська Русь*: мед, віск, жінки; золото; гривні.[3]
- *Україна*: майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). [12]

Розвиток суспільства вплинув і на вибір нових засобів хабарництва: їх стало більше, кардинально змінилося ставлення людей до матеріальних цінностей з часів Київської Русі, тому саме вони і стали засобами корупційних дій в сучасній Україні.

3) методи запобігання корупції на державному рівні:

- *Київська Русь*: методів запобігання корупції на державному рівні не було, закон про корупцію на теренах України з'явився лише у 1566 році - у II Литовських статутах, але Митрополит Київський Кирило II засуджував хабарництво у своїх проповідях [3];

• *Україна*: запровадження антикорупційної реформи [13], прийняття Законів України 2014 року «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 - 2017 роки» та їх виконання, впровадження міжнародних актів: «Конвенції ООН проти корупції», «Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», «Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією», а також Модельного кодексу поведінки державних службовців країн Ради Європи. До цього списку ще слід віднести прийняті нормативно-правові акти та накази міністерств та відомств. [14] Згідно з чинним законодавством, боротьбою з корупцією в Україні повинні займатися п'ять структур: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) та Державне бюро розслідувань (ДБР).

З 2015 року на території України діє антикорупційна реформа. За цей час був створений реєстр електронних декларацій доходів, були прийняті постанови, нормативно-правові акти щодо протидії корупції. Також, було створено п'ять структур, що займаються боротьбою з корупцією як з державним явищем (перераховані вище). Порівнюючи з періодом існування Київської Русі, можу сказати, що система методів протидії корупції удосконалилась і знову ж таки, це пов'язано з історичним розвитком суспільства.

Отже, на території сучасної України корупція як державне явище почало розвиватися за часів існування Київської Русі. Порівнюючи із сьогоднішнім, роблю висновок, що значення поняття цього державного явища майже не змінилося, а змінилися лише методи його реалізації. Також, у Київській Русі не було способів запобігання корупції на державному рівні, а зараз ми маємо цілу низку заходів, спрямованих на ефективне продовження викорінення цього явища. Без розуміння історичних витоків корупції неможливо її побороювати. Саме тому цю тему було мною досліджено.

1. Поняття корупції та корупційних правопорушень URL: http://new.vnrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2009:poniattia-koruptsii-ta-koruptsiinykh-pravoporushen&catid=56&Itemid=140

2. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять [Електронний ресурс] / В. Я. Цитряк // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – 2009. – № 47.

3. Історична правда з Вахтангом Кіпіані: корупція в Київській Русі: <https://ranok.ictv.ua/ua/videos/koruptsiya-v-ukrayini-bere-pochatok-iz-chasiv-kyuyivskoyi-rusi/>

4. Грушевський М.- Історія України-Руси// М. С. Грушевський ; [редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.]. - Репринтне видання. - . - Київ : Наукова думка, 1991 - 2000.. - (Пам'ятки історичної думки України)

5. Порхун Т. [Електронний ресурс] / Т. Порхун // Журнал «Країна». – 23.02.2012. – №110.

6. Цитряк В.Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та про-

тидії йому в Україні / В.Я.Цитряк // Актуальні проблеми держави і права. Вип. 48. –2009

7. Музиченко П. П. Історія держави і права Укра-їни : навчальний посібник / П. П. Музиченко. – К.: Тов-во «Знання», КОО, 1999

8. Дідик С. Є. Становлення та розвиток законодавства щодо протидії хабар-ництву суддів в Україні / С. Є. Дідик // Часопис Київського університету пра-ва – 2012

9. Российское законодательство X–XX веков : в 9-ти т. – М.: Юридическая литература, 1985. – Т. 2. Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства.

10. Побутова корупція: що про неї думають українці URL: <https://dif.org.ua/article/pobutova-koruptsiya-shcho-pro-nei-dumayut-ukraintsi>

11. <https://old.nazk.gov.ua>

12. Закон України «Про запобігання корупції» від 2014 р. No 1700-VII // Відомості Верховної Ради, 2014, № 49, ст.2056

13. Боротьба з корупцією URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/borotba-z-korupciyeu>

14. Перелік нормативних документів, що регламентують протидію та запобігання корупції URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/corruption/perelik-normativnix-dokumentiv-shho-reglamentuyut-protidiyu-ta-zapobigannya-korupcij.html>

Хованова Діана Олексіївна,

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

науковий керівник:

Санакоев Дмитро Борисович

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань ДДУВС

КОРУПЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ СФОРМОВАНІ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Організована злочинність проникає практично у будь-яку сферу суспільного життя і буквально спустошує матеріальні, природні і навіть людські ресурси держави. Посилення міжнародних міграційних процесів, політична та соціальна нестабільність в Україні призводять до розвитку етнічної організованої злочинності.

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України та Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, у період з 2013 по 01.10.2020 року було виявлено 117 організованих груп та зло-

чинних організацій, які сформовані на етнічній основі, зокрема: у 2013 році – 21, 2014 році – 19, 2015 році – 8, 2016 році – 6, 2017 році – 9, 2018 році – 17, 2019 році – 11, за 10 місяців 2020 року – 26 [1]. Аналізуючи показники виявлених організованих груп та злочинних організацій за 2020 рік, що сформовані на етнічній основі, відзначаємо позитивні зрушення у сфері виявлення і документування протиправної діяльності суспільно небезпечних кримінальних угруповань в регіонах, а також кримінальних «авторитетів» і так званих «злодіїв у законі», що стало наслідком ефективної діяльності, зокрема, оперативних підрозділів стратегічних розслідувань у взаємодії зі слідчими підрозділами та за процесуального керівництва органів прокуратури.

Діяльність злочинних етнічних угруповань тісно пов'язана з корупцією, яка виступає способом захисту від правоохоронного та громадського контролю, вона надає можливості для ефективного управління під патронатом легальних економічних структур і посадових осіб державного управління [2]. Організовані етнічні кримінальні структури намагаються використовувати органи влади для досягнення власних злочинних цілей, прагнучи легалізувати здобутий капітал у різних галузях економіки, отримати доступ до розподілу бюджетних коштів і державного майна, набути депутатського й інших видів імунітету [3]. Крім цього, серед співробітників правоохоронних органів і представників влади існує тенденція надання допомоги лідерам та авторитетам організованих злочинних груп і злочинних організацій, сформованим на етнічній основі, в реалізації злочинних задумів та цілей або ухилення від відповідальності.

Так за даними прес – служба Національної поліції України, 06.09.2018 року у м. Нікополі було затримано членів етнічного злочинного угруповання "Біле братство", яке займалося вбивствами та збутом наркотиків. Під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні за фактом вчинення лідером злочинної організації та його довіреною особою кримінальних правопорушень передбачених ч. 2 ст. 115 ("Умисне вбивство") та ч.1 ст. 263 ("Незаконне поводження зі зброєю") Кримінального кодексу України, було виявлено, що окремі співробітники поліції Нікополя щомісячно отримували від злодіїв грошову винагороду. Задokumentовано одержання викритими поліцейськими 72 тисяч гривень у якості хабарів[4].

Але, необхідно відзначити і позитивні, непоодинокі факти впливу доброчесної та високоморальної поведінки правоохоронців на діяльність у сфері протидії корупційним проявам. Так, за даними Департаменту стратегічних розслідувань, 11.10.2020 року у м. Черкаси затримали лідера етнічного злочинного угруповання, який пропонував заступнику начальника відділу управління стратегічних розслідувань у Черкаській області чотири тисячі доларів за допомогу в поверненні транспортних засобів «Range Rover Evoque» і «BMW X6», які були вилучені у лідера угруповання – фігуранта у кримінальному провадженні за фактом підробки номерних знаків кузова та двигуна транспортних засобів [5].

Отже, модернізація вітчизняного злочинного угруповання, активізація кримінальних авторитетів з числа представників інших національностей, етнічних груп та діаспор призводить до розширення, удосконалення структури і матеріально – технічної бази організованих злочинних груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі[6]. Важливу роль у розширенні злочинного впливу цих угруповань відіграє корупція, яка може забезпечувати імунітет організовані групи та злочинні організацій сформовані на етнічній основі від соціального та правового контролю та створює сприятливі умови для їхньої злочинної діяльності шляхом підкупу, хабарництва, одержання неправомірної вигоди, а також протидії цілеспрямованій діяльності правоохоронних органів і контррозвідувальним заходам у власному середовищі.

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько – слідчої діяльності Генеральної прокуратури України (Статистична інформація 2013 – 2020 рр). URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 10.11.2020).

2. Жаровська Г. П. Структурно –організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні / Г. П. Жаровська // Право і суспільство. 2015. № 1. С. 209 – 214.

3. Гула Л. Ф. Організована злочинна група – основа організованої злочинності / Л. Ф. Гула // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. Вип. 1. С. 365–376.

4. У Нікополі затримали членів угруповання "Біле братство" URL: <https://ua.112.ua/suspilstvo/u-nikopoli-zatrymaly-chleniv-uhrupuvannia-bilebratstvo-iake-zaimalosia-vbyvstvamy-ta-zbutom-narkotyktiv-461144.html>(дата звернення 10.11.2020).

5. Офіційний телеграм –канал Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України URL:https://t.me/dsi_npu/ (дата звернення 10.11.2020).

6. Корупційний аспект діяльності організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі / В. Г. Севрук //Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук. –практ. конф. 2015. №1. С.321 – 324/.

Для нотаток

Наукове видання

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, 17 листопада 2020 року)*

Дизайн, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Підп. до друку 13.11.2019 р. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 17,75 Обл.-вид. арк. 18,50. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 756-46-41
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018